

**ДРЖАВЕН АРХИВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ДРЖАВНА АГЕНЦИЈА НА АРХИВИТЕ НА КОСОВО**

За издавачот

Д-р Зоран Тодоровски
Рам Манај

Рецензенти

Проф. д-р Надежда Цветковска
Проф. д-р Јусуф Османи

Уредник

Аполон Гилевски

Корица

Кочо Фиданоски

**ДРЖАВЕН АРХИВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ДРЖАВНА АГЕНЦИЈА НА АРХИВИТЕ НА КОСОВО**

**ПОЛИТИКАТА НА КРАЛСТВОТО
ЈУГОСЛАВИЈА КОН
АЛБАНЦИТЕ И АЛБАНИЈА
1929 – 1941**

**ИЗБОР, ПРЕДГОВОР И РЕДАКЦИЈА
М-р Керим Лита**

Скопје - Приштина, 2012

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР.....	7
СПИСОК НА ДОКУМЕНТИ.....	13
ДОКУМЕНТИ.....	39
РЕГИСТАР НА ЛИЧНИ ИМИЊА.....	343

ПРЕДГОВОР

Потпишувањето на „Пактот за пријателство“ во Тирана на 27 ноември 1926 година и веднаш потоа на „Пактот за одбранбената алијанса“ на 22 март 1927 година меѓу Албанија и Италија, ги влошило политичките односи помеѓу Албанија и Кралството Југославија. Всушност, нивното влошување се забележува во мигот кога Ахмет Зогу одби да ги предаде политичките бегалци што биле засолнети во Албанија. Тогашните државни органи на Белград незадоволни со однесувањето на Ахмет Зогу, веднаш презеле мерки за неговото симнување од власт. Тие за оваа намера веднаш подготвиле и организирале неколку бајрактари, кои го предизвикале востанието на Дукагин, кое во ноември 1926 година се проширило речиси до Скадар.

Документираните факти сведочат дека територијалните претензии на Владата на Кралството Југославија кон Албанија никогаш не згаснале. За таа намера нејзините воени и дипломатски претставници биле назначени со цел да не дозволат една стабилна и цврста Албанија. Исто така, за одржување на една таква ситуација, југословенската влада трошела по 130.000 француски франци злато месечно, средства кои им биле доделени на различни луѓе, кои главно биле противници на владата на Ахмет Зогу. Одржувањето на една таква ситуација во Албанија за Иво Андриќ беше најголемата стратешка грешка на југословенската влада, бидејќи, според него, сето тоа беше невозможно да се оствари во еден подолг период. „Една слаба и неисправена Албанија“, забележал Андриќ во својот Елаборат од 1939 година посветен на Албанија „во 1926 година побара заштита и помош од Италија“, каде што „Ахмет Зогу ја доби првата гаранција, а во 1927 година прифати да го потпише Пактот за Одбранбената алијанса во трајност од 20 години, со што прифати стотици милиони лири за изградба на разни јавни градби...“¹ Исто како Андриќ ќе се изрази и воениот претставник на Кралството Југославија во Тирана. Тој во Елаборатот испратен до

¹ Иво Андриќ, Дипломатски списи, Просвета, Белград, стр. 223.

Генералштабот во Белград на 1 јануари 1929 година меѓу другото прикажува дека обидите на југословенскиот дипломатски и воен персонал акредитирани во Албанија „за создавањето на една пројугословенска опозициска клима се целосно исцрпени“. Според него, една таква ситуација дошла до израз дури по враќањето на Ахмет Зогу во Албанија односно веднаш по Пактот за пријателство, каде што изјавил: „Фан-нолистите, србофилите и сите други, биле принудени или да ја наведнат главата и да се повлечат засекогаш од политичкиот живот или да емигрираат...“ Понатаму во елаборатот се вели: „Истите луѓе што до 1926 година пред претставниците и нашите благајни симнуваа капа, штом видоа дека некој нуди повеќе, храбро ни го свртија грбот и следствено ја вртат главата на страна, бидејќи и нашата средба и поглед ги нервираат“ (Док. 1).

Меѓутоа, од собраната документација во овој зборник дознаваме дека Ахмет Зогу, свесен дека југословенската влада преку неколку бајрактари од север меѓу кои биле и: Ѓон Марка Ѓони, Таф Казиу, Алуш Ага и др., во секој миг можеле да создадат немири, наредил во овие предели да се воспостави редот и мирот во согласност со уставните и законските одредби на државата. Затоа, во овие области беа донесени повеќе жандармериски и воено-национални сили (Док. 1, 6). Новиот начин на функционирање на државата не ѝ одговарал ни малку на политиката на Белград, затоа што можностите за придобивање на бајрактарите биле премногу мали. Нивната единствена надеж, која би ја свртела ситуацијата во нивна корист, беше бајрактарот од Мирдита Ѓон Марка Ѓони, кој во тоа време се сметал за најверниот човек на југословенската политика. Сепак, во скриените средби што ги одржал со воениот југословенски претставник, се жалел дека просторот за дејствување му е стеснет до тој степен што било невозможно да се преземе некаков конкретен чекор против албанската влада. (Док. 1, 4, 5, 6, 7). Една од причините што доведе до уште поголемо заладување на односите меѓу овие две соседни држави, била кога на 1 септември 1928 година Уставното собрание ја прогласи Албанија за монархија, а Ахмет Зогу го прогласи за „крал на сите Албанци“ со титулата Зогу Први. Ова

храбро и патриотско дело подразбираше дека Зогу и неговата влада во иднина ќе се залагаат повеќе за албанското население што се наоѓа под југословенска власт. Тоа му беше јасно и на официјален Белград. Затоа на прагот на ова прогласување југословенското претставништво во Тирана инсистираше терминот „крал на сите Албанци“ да се замени со „крал на Албанија“, но како што се вели во една анализа на тајната служба на Кралството Југославија со наслов „Албанија меѓу двете војни“: „...потпрен на Тиранскиот пакт и со поддршка на Италија, Ахмет Зогу бил упорен. Без разлика на нашето инсистирање, Кралството Албанија го сврте погледот во внатрешноста на нашата граница, во Косово и Метохија. Повторно се разбудија иредентистичките струи...“ (Док. 1)

Документите во овој зборник даваат до знаење дека во 1929 година албанската влада го отворила прашањето за Албанска православната црква, која до тоа време беше под потполна контрола на Грчката православна црква и делумно на Српската православна црква. Влијанието на Грците било многу големо кај албанската популација со православна вероисповед, посебно во јужниот дел на државата, каде што имало околу 100 - 120 црковни училишта и преку нив ја извршуваа нивната асимилаторска политика (Док. 26). Заради тоа во Корча се одржа Конгресот на Автокефалната православна албанска црква, каде што беше донесен првиот устав на таа верска заедница во Албанија. Во нејзините одредби меѓу другото се вели: „...Свештеник може да биде тој што освен албанско државјанство треба и по потекло и крв да биде од албанската националност, а црковната настава мора да се одвива на албански јазик...“ (Док. 6). Според тоа се подразбираше дека сите свештеници и епископи што не биле од албанска националност и што не го зборувале албанскиот јазик, треба да бидат заменети со Албанци. Таквата одлука создала голем револт и незадоволство кај грчките и југословенските дипломатски претставници акредитирани во Тирана. Меѓутоа, и покрај нивното инсистирање за да се зачуваат „нивните црковни права во Албанија“, албанската влада не ги повлече одлуките донесени на Конгресот во Корча. Треба да се има предвид дека Ахмет

Зогу преку неговата влада од 1930 година презеде сериозни активности за заштита на националните интереси на Албанците во Косово и воопшто во Кралството Југославија. За таа намера биле повикани дипломатските претставници на албанското претставништво во Белград како и на конзулатите во Скопје и Битола да одржат контакти со албанските челници. Истовремено, со директната поддршка на властите, бил обновен Косовскиот комитет на чело со Сали Вучитрна (Док. 23, 24, 30). По една релативно мирна ситуација (1933 - 1935) документите на овој зборник нудат податоци за односите меѓу Кралството Албанија и Кралството Југославија, кои во почетокот на 1936 година повторно се влошиле. Ова влошување на односите е предизвикано од белградските власти, кои во тоа време ја почнале акцијата за присилно иселување на Албанците во Турција. За да се спречи оваа акција, албанската влада презела бурни активности со реорганизација на „Косовскиот комитет“. Истовремено, дипломатските претставници во Скопје и Битола се ангажирале „да развијат пропаганда“ во средина населена со албанска популација за да се спречи нејзиното иселување (Док. 36). Многуге документи на зборникот ја расветлуваат бурната активност на Косовскиот комитет меѓу 1936 и 1941 година, каде што во активностите се истакнувале Сали Вучитрна, Бедри-бег Пејани, Сали Мони, Џафер Спахиу, Исмет Криезиу и др., коишто од политички причини престојувале во Албанија (Док. 23, 24, 45). Истовремено, Косовскиот комитет ќе се прошири и во Косово и Македонија, на почетокот во Ѓаковица, а потоа и во Скопје, Призрен, Дебар, Тетово и др. Раководител на Косовскиот комитет во овие краишта бил Ферхат Драга, а од аспект на активноста ќе се истакнат Наим-бег Старова, Кадри Салиу, Илјаз Агуши, Зенел Стразимири и др. (Док. 51, 52, 63, 98, 116, 117, 118, 128, 129, 159). Нивната активност главно се фокусирала на спречување на иселувањето на Албанците за Турција. Истовремено во зборникот се нудат податоци за активноста на Внатрешната македонската револуционерна организација во внатрешноста на територијата на Кралството Албанија, за соработката на оваа организација со Косовскиот комитет и др. (Док. 128, 129).

Систематизираните документи во овој зборник се селектирани за време на моето истражување во 2006 година во Државниот архив на Република Македонија (Фондот Институт за воена историја). Сметам дека овие документи ќе им овозможат на истражувачите на историската наука да добијат едно појасно гледиште околу политиката на Кралството Југославија кон албанската држава како и кон Албанците како целина во текот на временскиот период од 1929 до 1941 година. Во овој зборник се опфатени вкупно 160 документи, кои расветлуваат еден од периодите на кои албанската историографија му посветила малку внимание. Поголемиот дел од нив се објавуваат за првпат. Документите се објавени изворно, со неопходни белешки таму каде што е потребно објаснување. Воспоставувањето на референците на крајот од страницата е поради објаснувањето на некој од документите. Документите се подредени хронолошки и според редниот број, вклучувајќи го периодот од јануари 1929 до март 1941 година. Од практични причини на насловите на документите им се додава кратка содржина. Печатењето на зборникот добива на тежина и поради фактот што документите во зборникот се објавуваат паралелно на албански и македонски јазик.

Преводот на македонски јазик е направен од соработниците во Државниот архив Вулнет Исени и Арменд Шурлај, на кои сум им срдечно благодарен за нивниот придонес. Посебна благодарност им изразувам на двајцата рецензенти, проф. д-р Надежда Цветковска и проф. д-р Јусуф Османи и на двајцата лектори, м-р Гезим Аљиу за албанскиот и Маргарета Карајанова за македонскиот јазик. Посебно задоволство за мене претставува фактот што издавањето на овој зборник се овозможи благодареејќи на Државниот архив на Република Македонија и на

Државната агенција на архивите на Косово, коишто во рамките на договорот за соработка се согласија да бидат кофинансиери на овој проект, за што им се заблагодарувам на директорот на Државниот архив на Република Македонија, проф. д-р Зоран Тодоровски, и на началникот на Државната агенција на архивите на Косово, г.Рам Манај.

Авторот

СПИСОК НА ДОКУМЕНТИ

1.

ЕЛАБОРАТ Пов. бр. 1 од 1 јануари 1929 година од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на информативниот сектор при Генералштабот – Белград, со детални податоци за родовите и бајрактарите во јужна Албанија како и за албанските политички фигури со големо влијание

2.

НАРЕДБА Пов. бр. 2626 од 22 јануари 1929 г. од началникот на Генералштабот на Југословенската армија до воениот претставник во Тирана со барање за подетални објаснувања за северните бајраци

3.

ЕЛАБОРАТ Пов. бр. 56 од 5 февруари 1929 г. од воениот претставник во Тирана до министерот за војска на Кралството Југославија со дополнителни објаснувања за бараните точки од страна на министерот

4.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 197 од 2 јуни 1929 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на Генералштабот во Белград за престојот на Ѓон Марка Ѓони во Тирана и неговиот состанок со Ахмед Зогу

5.

ИЗВЕШТАЈ (дополнителен) Пов. бр. 198 од 2 јули 1929 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на информативно-то одделение на генералштабот - Белград за наведениот престој на Ѓон Марка Ѓони во Тирана

6.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 253 од 12 јули 1929 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за војска и морнарица на Кралството Југославија за општата ситуација во Албанија за првите шест месеци на 1929 година

7.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 296 од 9 мај 1930 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на Генералштабот - информативна

комора во Белград за еден негов состанок со водачот на Мирдита Ѓон Марка Ѓони

8.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 6099 од 23 мај 1930 г. од Генералштабот - информативна комора во Белград до командантот на Армијата во Скопје, командантот на пограничните сили и на воениот претставник во Тирана, за една муслиманска организација во Скадар што се обидела да организира револуција во Албанија

9.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 453 од 22 јуни 1930 г. од претставникот на југословенската војска во Тирана до Генералштабот во Белград и до Југословенското претставништво во Тирана, со информација до двете наведени институции за дадената наредба од одбранбената национална команда на Албанија, каде што му се забранува движењето на униформираниот персонал во радиус од 5 километри од граничната линија

10.

ИЗВЕШТАЈ Поб. бр. 456 од 26 јуни 1930 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативниот оддел на Генералштабот - Белград за акциите за разоружување на народот во Албанија

11.

ТЕЛЕГРАМА Пов. бр. 541 од 9 јули 1930 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до Генералштабот - Белград за пребегнувањето на Хамит Круја во Југославија

12.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 546 од 10 јули 1930 од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативниот оддел при Генералштабот - Белград за бегството на капетанот Хамит Круја од албанската војска

13.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 564 од 10 јули 1930 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативниот оддел на Генералштабот - Белград за јавното мислење во Албанија по бегаето на капетан Хамит Круја

14.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 573 од 18 јули 1930 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативното одделение до Генералштабот - Белград со дополнителни информации за убиството на италијанскиот офицер во Албанија

15.

НАРЕДБА Пов. бр. 11013 од 23 август 1930 г. од началникот на информативниот оддел при Генералштабот - Белград до воениот претставник на Југославија во Тирана со барање брошурата на католичките клирици Албанци да му се достави на овој орган

16.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 709 од 5 септември 1930 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативниот оддел при Генералштабот - Белград со прилог - меморандумот од поглаварите на католичката црква во Косово до генералниот секретар на Советот на народите во Женева

17.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 12425 од 15 септември 1930 г. од Генералштабот на југословенската војска до воениот претставник во Тирана со барање за верификување на информацијата за вооружување на лидерите од Хас и Љума со италијански пушки од страна на префектот на Кукс и на лидерите на другите префектури

18.

ИНФОРМАЦИЈА(повратна) Пов. бр. 788 од 12 октомври 1930 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на информативниот сектор при Генералштабот - Белград за бараната информација за вооружувањето на лидерите на Љума и Хас

19.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 102 од 31 јануари 1931 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за војска и морнарица на Кралството Југославија за понудата на некои лидери од Љума што сакат да соработуваат со југословенските тајни служби

20.

НАРЕДБА Пов. бр. 745 од 14 февруари 1931 г. од министерот за воска и морнарица на Кралството Југославија Стеван Хаџиќ до југословенскиот воен претставник во Тирана со барање за детално објаснување на понудата за пријателството со водачите од Љума

21.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 243 од 6 мај 1931 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за војска и морнарица на Кралството Југославија со бараните податоци за водачите од Љума, кои им нуделе на овластените Срби соработка за искрено пријателство

22.

ИЗЈАВА Пов. бр. 836 од август 1931 г. на југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за војска и морнарица на Кралството Југославија за недоразбирањата и судирот на водачите на околицата на Пешкопеја

23.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 14073 од 12 октомври 1931 г. од информативниот сектор при Генералштабот - Белград до Министерството за надворешни работи, Министерството за внатрешни работи и воениот претставник во Албанија за верификација на информацијата за празникот на Сали Мони и некои бајрактари од малцијата на Ѓаковица за одење до Тирана

24.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 1159 од 2 ноември 1931 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на Информативниот сектор при Генералштабот - Белград за одењето на Сали Мони во Тирана

25.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 140 од февруари 1932 г. од воениот претставник во Тирана до Министерството за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи, началникот на Информативното биро при Генералштабот - Белград за италијанско-албанските односи по одбивањето на Албанија да се обнови Тиранскиот пакт

26.

ПИСМО Пов. бр. 1802 од 2 март 1932 г. од Генералштабот - Белград до специјалниот воен пратеник во Тирана за посетата на една албанска владина делегација во Софија и изготвувањето на протокол за соработка помеѓу владите на Албанија и Бугарија

27.

ПИСМО Пов. бр. 2631 од март 1932 г. од Информативниот оддел при Генералштабот - Белград до командантот на III Армиска област, командантот на граничните трупи и на воениот претставник во Тирана за пописот на машката популација во редовите на доброволната полиција

28.

ИЗВЕШТАЈ Пов. број 285 од 20 април 1932 г. од Југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот при Генералштабот - Белград за претходната наредба

29.

ПИСМО Пов. бр. 6541 од 4 јули 1932 г. од Информативниот оддел при Генералштабот - Белград до Министерството за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи, командантот на граничните трупи и воениот претставник во Тирана, со податоци за јатаците на Македонскиот комитет во Јужна Албанија

30.

НАРЕДБА Пов. бр. 8127 од 5 август 1932 г. од началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград до Југословенскиот воен претставник во Тирана со барање за верификување на информацијата за одржување на еден состанок на Косовскиот комитет

31.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 679 од септември 1932 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за една наредба на Министерството за внатрешни работи на Албанија

32.

ИЗВЕШТАЈ Пов. 747 од октомври 1932 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до министерот за внатрешни работи, министерот

за надворешни работи и началникот на одделот за информации при Генералштабот за подигнувањето на бистата на кралот Зогу во Кукс
32.а

ДОДАТОК - БЕСА, број 371 од 10 октомври 1932 г.
33.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 284 од мај 1934 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за средбата на кралот Зогу со неколку личности од Северот како и за некои гласови што кружат низ Тирана дека наводно Гани-бег се подготвува да влезе во Албанија
34.

ИЗВЕСТУВАЊЕ Пов. бр. 2914 од 30 јули 1935 г. од командата на Битолскиот воен округ до командантот на Вардарската дивизиска област „Г“ за потребата од усогласување на Законот за државјанство со другите законски акти поврзани со него
35.

ПИСМО Пов. бр. 2624 од 29 јануари 1936 г. од одделот за информации при Генералштабот - Белград до воениот претставник во Тирана заради верифицирање на информацијата за одржување на состанок во Валона, каде што е избрано претседателството на Косовскиот комитет
36.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 95 од 10 мај 1936 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на Генералштабот за тоа дека во Валона не е извршен изборот на членовите на Косовскиот комитет
37.

ПИСМО Пов. бр. 4403 од април 1936 г. од информативна служба при Генералштабот - Белград до претставникот во Тирана со информација за одржувањето конференција на Централното биро на Советот на министрите на Југославија во врска со повторното основање на Косовскиот комитет
38.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 125 од 29 април 1936 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот за информации при

Генералштабот на југословенската војска во Белград за напнатата ситуација помеѓу официјална Албанија и југословенските дипломатски претставници во Тирана

39.

НАРЕДБА Пов. бр. 5832 од 5 мај 1936 г. од началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград, испратено до воениот претставник на Југославија во Тирана, со барање да се верификува информацијата за организирањето на една акција против Југославија од страна на Ферит Салковиќ и Реџ Будакова

40.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 166 од 12 јуни 1936 г. од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за претходната наредба

41.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 185 од 5 јули 1936 г. од Југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград, каде што се опишува внатрешната состојба во Албанија по новиот договор помеѓу Албанија и Италија

42.

ИЗВЕСТУВАЊЕ Пов. бр. 320 од 29 септември 1936 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот на Југославија за движењата на качаците во село Дуф во близината на Гостивар

43.

ИЗВЕШТАЈ Пов. на број 19 од 10 април 1937 г. од воениот претставник на Југославија во Софија до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за активноста на Косовскиот комитет во Албанија, во јануари, февруари и март 1937 година

44.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 248 од јули 1937 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за активноста на Косовскиот комитет во Албанија за април, мај и јуни 1937 година

45.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 349 од ноември 1937 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за активноста на Косовскиот комитет во Албанија за јули, август и септември 1937 г.

46.

НАРЕДБА Пов. бр. 5660 од 12 мај 1937 г. од одделот за информации при Генералштабот на Југославија до воениот претставник во Тирана, со барање да се верификува информацијата за дебарските главни личности со покана на кралот Зогу и англиско-француските движења во Албанија за организирање протест

47.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 182 од 18 јуни 1937 г. од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот во врска со верификацијата на горните информации

48.

ПИСМО Пов. бр. 438 од 15 јануари 1938 г. од одделот за информации при Генералштабот - Белград до министерот за внатрешни и надворешни работи за средбата на албанскиот козул во Скопје со жителите Албанци што се жалат за аграрната политика на белградските власти

49.

РЕФЕРАТ Пов. бр. 1802 од јуни 1938 г. од одделот за информации при Генералштабот - Белград изготвен за Косовскиот комитет

50.

ЕЛАБОРАТ I Пов. бр. 1859 од февруари 1938 г. од командантот на III Армиска област - Скопје до министерот за војска и морнарица на Кралството Југославија и до началникот на одделот за информации при Генералштабот во Белград за идејната политика на режимот што се однесува за колонизацијата на албанското земјиште под југословенска власт

51.

ЕЛАБОРАТ II Пов. бр. 3530 од октомври 1938 г. од командантот на III Армиска област во Скопје до началникот на одделот за информации при Генералштабот во Белград со слична содржина како и претходниот

52.

НАРЕДБА Пов. бр. 1241 од 30 октомври 1938 г. од командантот на III Армиски штаб - Скопје до командантот на секторот на Вардарската жандармерија за потврдувањето на информацијата дека наводно Неим-бег Старова во Тетово развива антидржавна политика

53.

НАРЕДБА Пов. бр. 24 од 4 јануари 1939 г. од началникот на Информативниот оддел при Генералштабот – Белград до командантот на III - Армија Скопје со барање да се стави под таен надзор албанскиот државјанин Назиф Нуши, којшто престојува неколку дена во посета на Ѓаковица

54.

ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЕЛАБОРАТОТ Пов. бр. 3 од 5 јануари 1939 г. од официјалниот југословенски воен претставник во Тирана до началникот на Генералштабот -Белград со барање да се зајакнат југословенската политика и воената активност во Албанија

55.

ИЗВЕСТУВАЊЕ Пов. бр. 206 од јануари 1939 г. од информативниот оддел при Генералштабот – Белград до Министерството за надворешни работи, до Министерството за внатрешни работи како и до воениот претставник во Тирана дека министерот за внатрешни работи на Албанија Муса Јука на интензивен начин го врши организирањето на луѓето за една акција на шпионажа и пропаганда против Југославија

56.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 22 од 11 јануари 1939 г. од командантот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот за пуштената наредба од овој штаб со барање да се конфирмира информацијата за држењето на албанското знаме од албанската популација на Косово

57.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 75 од 11 јануари 1939 г. од полициската служба при Кралството Југославија во Скопје до командантот на III Армиска област - Скопје за некои географски податоци на секретарот на албанскиот генерален конзул во Скопје, г. Ставре Катунди

58.

НАРЕДБА Пов. бр. 20 од 10 јануари 1939 г. од Генералштабот – Белград до командантот на III Армиска област - Скопје со барање да се потврди информацијата со која се одрекува дека албанскиот државјанин Решат Дида во Призрен ја врши задачата на агентурата

59.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 587 од 12 јануари 1939 г. од штабот на дивизијата на Вардарскиот округ до командантот на III Армиска област - Скопје за бројот на поделеното оружје според околиите на овој округ и според националната припадност

60.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 17 од 13 јануари 1939 г. од штабот на дивизијата за округот на Вардар до командантот на III Армиска област - Скопје за доаѓањето на новиот албански конзул во Битола

61.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 236 од 16 јануари 1939 г. од полициската служба на Кралството Југославија во Скопје до командантот на III Армиска област – Скопје за една сомнителна средба од страна на секретарот на албанскиот конзулат во Скопје, г. Ставре Катунди со двајца југословенски службеници

62.

НАРЕДБА Пов. бр. 55 од 20 јануари 1939 г. од командантот на III Армиска област - Скопје до командантот на авијацијата – Скопје во врска со поручникот Благоја Вујиќ

63.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 52 од 23 јануари 1939 г. од командантот на одделот на Вардарска жандармерија до командантот на III Армиска област - Скопје за политичката активност на Неим-бег Старова

64.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 934 од јануари 1938 г. од штабот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот во Белград за пропагандата што се одвива во Голем Дебар против иселувањето на Албанците за Турција

65.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 1485 од февруари 1939 г. од Штабот на граничните трупи до Генералштабот во Белград за неколку информации што кружат во Гусиње

66.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 2170 од март 1939 г. од Генералштабот до министерот за внатрешни работи и командантот на III Армиска област - Скопје, каде што покрај другото се нудат неколку информации дека наводно жителите Албанци од кумановското село Матејче прават подготовка на една протест и напад на доселениците Срби во ова село

67.

НАРЕДБА Пов. бр. 210 од 3 март 1939 г. од командантот на единицата на Вардарска жандармерија до командантот на жандармериската чета во Куманово за мерките што треба да се преземат во село Матејче

68.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 104 од 8 март 1939 г. од Штабот на Вардарска дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје, во врска со движењата на албанските дипломати

69.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 185 од 9 март 1939 г. до командантот на жандармериската чета во Охрид, до командантот на жандармеријата на Вардарската дивизија, во врска со големите воени подготовки на албанската влада против Ѓон Марка Ѓони

70.

НАРЕДБА Пов. бр. 2311 од 10 март 1939 г. од Генералштабот – Белград, до Командантот на III Армиска област - Скопје со барање за потврда на информацијата за апсењето на Демир Пољоска од страна на албанската полиција

71.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 35 од 10 март 1939 г. од командантот на жандармериската станица во Дебар до командантот на округот на Вардарска дивизија дека во куќата на Осман Руси се најдени 77 буквари на албански јазик

72.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 264 од 14 март 1939 г. од региментот на жандармеријата на Зета до командантот на III Армиска област за Назиф Нуши, албански државјанин што долго време престојувал во Косово како турист

73.

ИНФОРМИРАЊЕ Пов. бр. 2502 од 15 март 1939 г. од Генералштабот – Белград до командантот на III Армиска област – Скопје, каде што овој последниот се информира дека уапсениот од албанската власт не е Демир Полоска туку Сали Фехим Пилури

74.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 122 од 16 март 1939 г. од штабот на Вардарската дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје во врска со напнатата ситуација во Албанија

75.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 37 од 16 март 1939 г. од воената команда во Дебар до командантот на Вардарска дивизија за создадениот револт во Албанија во текот на февруари 1939 г.

76.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 42 од 18 март 1939 г. од воената команда во Дебар до командантот на Вардарска дивизија за тензичната ситуација што владее во Албанија

77.

ИЗВЕШТАЈ Пов. број 65 од 18 март 1939 г. од штабот на Косовската дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје за илегалното префрлање на оружјето од Албанија во Југославија

78.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 266 од 18 март 1939 г. од единицата на Вардарска жандармерија до командантот на Округот на III Армиска област - Скопје за откриените буквари во куќата на Осман Руси во Голем Дебар

79.

ПИСМО Пов. бр. 2857 од 18 март 1939 г. од воениот Генералштаб – Белград до командантот на III Армиска област – Скопје за неколку информации за пренесување на оружјето преку илегалните канали од Албанија до територијата на Косово

80.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 265 од 22 март 1939 г. од командантот на жандармериската чета во Куманово до командантот на Вардарската жандармериска единица за фактичката состојба во село Матејче

81.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 257 од 21 април 1939 г. од командантот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот – Белград за извршената контрола во кумановското село Матејче

82.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 48 од 27 март 1939 г. од командантот на жандармеријата во Дебар до командантот на дивизијата за Вардарскиот округ - Скопје за една средба на кралот Зогу со некои најпознати личности на Скадар, Мирдита, Кукс, Љума, Пешкопеја, Мат, Круја, Каваја и Пеќин

83.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 291 од 28 март 1939 г. од командантот на жандармеријата на округот на Вардарска дивизија до командантот на III Армиска област за еден состанок одржан на 20 март 1939 година во Тирана, од страна на најпознатите албански личности, каде што е зборувано за падот на владата на Стојадиновиќ и новите околности создадени по ова во врска со Турско-југословенската конвенција

84.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 231 од 31 март 1939 г. од командантот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот – Белград за албанскиот

државјанин Назиф Нуши, кој пред извесно време престојувал како редовен посетител во Гаковица

85.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 4570 од април 1939 г. од Министерството за надворешни работи на Кралството Југославија до Генералштабот – Белград за средбата на еден Југословенски дипломат со високиот службеник на Италијанското претставништво во Белград

86.

ПИСМО Пов. бр. 4573 од 1939 г. од Министерството за внатрешни работи на Југославија до Генералштабот - Белград за средбата на студентите Албанци во Белград со полноправниот министер на албанското претставништво во Белград д-р Штила

87.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 4603 од април 1939 г. од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи и министерот за внатрешни работи, во врска со пропагандата што ја шират здружените итало-албански претставници со неколку главни личности од Косово

88.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 4880 од 1939 година од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни работи, командантот на III Армиска област – Скопје и на командантот на граничните трупи, врска со понудата што им е дадена на косовските челници од италијанските власти во Албанија

89.

ТАЕН ПЛАН Пов. бр. 4881 од 1939 година г. од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи и за внатрешни на Југословенското Кралство за забрзаното исекување на Албанците за Турција

90.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 5525 од април 1939 г. од командантот на граничните трупи – Скопје до Генералштабот - Белград за некои измени на

политичкиот став на Албанците муслимани по окупацијата на Албанија од страна на Италија

91.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 5525 од април 1939 г. од команданот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот – Белград за неодамнешната пропаганда од албанското раководство за обединувањето на Косово со Албанија

92.

ПИСМО Пов. бр. 1615 од 1939 г. од Генералштабот – Белград до соодветните органи на Југославија за расположението на Албанците по усвојувањето на Албанија од страна на Италија

93.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 6731 од 1939 г. од Генералштабот – Белград до Министерството за војска, Министерството за надворешни и Министерството за внатрешни работи на Југославија за изјавата на Гани-бег Круеџиу дадена на еден негов пријател за политичката ситуација во Косово по усвојувањето на Албанија

94.

ПИСМО Пов. бр. 6889 од јуни 1939 г. од Министерството за надворешни работи на Југославија до Генералштабот – Белград, во кој се опишува активноста на неколкуте албански личности од Косово, имигрирани во Албанија меѓу двете војни како и за новата политичка ситуација во Албанија по италијанската окупација

95.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 7072 од мај 1939 г. од командантот на граничните трупи до Генералштабот – Белград со информација дека Италијанците во текот на мај имаат развиено силна пропаганда на граничните зони

96.

ПИСМО Пов. бр. 7247 од 1939 година од Генералштабот – Втора оперативна комора до министерот на војска и морнарица, министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни работи, командантите на III и V Армија и командантот на граничните трупи заради запознавање

со пропагандните активности на неколкуте албански челници во околината на Подримје и Ѓаковица

97.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 7329 од 1939 година од информативниот оддел на Генералштабот - Белград до Министерството на војска и морнарица за силната пропаганда на албанскиот католички клер во Албанија и на граничната зона со Југославија

98.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 9162 од јуни 1939 г. од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица за засилената активност во Косово од страна на Ферхат Драга

99.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 9165 од јуни 1939 г. од извршната власт на градот Белград за манифестацијата по повод 550-годишнината од Косовската битка

100.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 8328 од јуни 1939 г. од одделот за информирање при Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица, командантот на III Армиска област - Скопје и командантот на граничните трупи за масовните апсења на албанските челници во Албанија од страна на италијанските фашистички власти

101.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 8330 од 1939 г. од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица, до командантот на III Армиска област – Скопје и до командантот на граничните трупи за некои непотврдени податоци дека во Ругово и во околината на Вучитрн во последно време се појавиле неколку групи качац

102.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. 9426/39 од Генералштабот – Белград за сместувањето на неколкуте бугарски семејства во Албанија

103.

ПИСМО Пов. бр. 9604 од 1939 г. од Генералштабот – втора оперативна комора до командантот на III Армиска област – Скопје за политичката

активност на Тахир Зајми и Беќир Маљоку во албанските краишта под југословенската окупација

104.

ИЗВЕСТУВАЊЕ Пов. бр. 9812 од 1939 г. од Генералштабот – Белград за сомнителното дејствување на албанскиот државјанин Љес Дрека Љити

105.

ПИСМО Пов. бр. 9943 од јули 1939 г. од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица за еден протест на албанската популација од муслиманска вероисповед, зад кој наводно стојат Франција и Грција

106.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 8694 од 1939 г. од командантот на граничните трупи - Скопје до Генералштабот за италијанската пропаганда во граничните зони

107.

ПИСМО Пов. бр. 8907 од јуни 1939 г. од Генералштабот – Белград до надлежните органи со известување дека полиција на 26 јуни во Битола нашла голем број летоци под наслов „Нашиот збор на јавноста“

108.

ПИСМО Пов. бр. 9231 од јуни 1939 г. од Генералштабот – Белград, во кој исто така станува збор за летоци фрлени во Митровица со наслов „СТУДЕНТСКАТА МЛАДИНА НА НАРОДОТ НА КОСОВО И МЕТОХИЈА“

109.

ЛЕТОК „НАШИОТ ЗБОР НА ЈАВНОСТА“, Пов. бр. 8907 од јуни 1939 г., Косово

110.

ЛЕТОК „СТУДЕНТСКАТА МЛАДИНА НА НАРОДОТ НА КОСОВО И МЕТОХИЈА“, Пов. бр. 9231 од јуни 1939 г., Косово

111.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 9172 од јуни 1939 г. од извршната власт за лидер на градот Белград за некои гласови дека михајловистичката група во Албанија наскоро ќе формира комитет

112.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 10718 од август 1939 г. од командантот на III Армиска област - Скопје за јули 1939 година до Генералштабот - Белград

113.

ПИСМО Пов. бр. 11654 од 1939 г. до Министерството за надворешни работи на Кралството Југославија, до нивниот воен претставник во Тирана, со кое се исклучува можноста Француската тајна служба да е вмешана во вооружувањето на албанските качакски групи во Албанија за антијугословенски цели

114.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 11030 од 1939 г. од Генералштабот до министерот за војска и морнарица до министерот за надворешни работи и министерот за внатрешни работи за политичката ситуација во Косово

115.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 11480/39 од Министерство за внатрешни работи за организациските и пропагандни активности од страна на албанското население во Косово и Метохија

116.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 12851 од август 1939 г. од Министерството за внатрешни работи на Југославија за ставот на албанските пратеници во Призрен

117.

ПИСМО Пов. бр. 13501 од септември 1939 г. до Министерството за внатрешни работи на Кралството Југославија за активноста на Ферхат-бег Драга во Косово

118.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 11570 од 1939 г. од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни работи, командантот на III Армиски корпус и командантот на граничните трупи за политичка активност на благородните косовски Албанци

119.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 11769 од август 1939 г. од Генералштабот -

Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни работи, командантот на III Армиски корпус и командантот на граничните трупи, каде што меѓу другото се информираат споменатите за Италијанската пропаганда во Косово и подготовките за враќање на албанските косовски бегалци
120.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 12049 од 2 септември 1939 г. од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица, до министерот за надворешни работи, до командантот на III Армиски корпус и до командантот на граница, во кое се опишани информации политичка активност и пропаганда за организирање на вооружените чети во Косово
121.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 13228 од 1939 година од Министерството за внатрешни работи за посетата на претседателот на Улема меџлиси на Скопје и на турскиот конзул во Битола
122.

ИНФОРМАЦИЈА Поб. бр. 13234 од 1939 г. од Генералштабот - Белград до министерот за надворешни работи на Југославија за пропагандата католички и муслиманските албански свештеници против конфискувањето имоти
123.

АНАЛИЗА Пов. бр. 3633 од септември 1939 г. од командантот на III Армиска област - Скопје за Генералштабот во Белград за реакцијата на албанското население во Косово за неодамнешната покана за воена вежба
124.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 14371 од 22 септември 1939 г. од Генералштабот до министерот на војска и морнарица за реакциите на албанското население против одењето на воените вежби
125.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 14838 од 1939 г. од Генералштабот - Белград за позиција на Зибер Џемаили во Ораховац
126.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 3799 од 1939 г. од Генералштабот - Белград,

во врска со некои податоци што укажуваат на тоа дека Гани-бег работи за италијанската тајна служба

127.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 20077 од ноември 1939 г. од Министерството за внатрешни работи на Кралството Југославија за апсењето на Јак Ѓони и на неговиот син од страна на тоа министерство

128.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 2142 од јули 1939 г. од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица за дејствувањето на Македонскиот комитет на ВМРО и на Косовскиот комитет за април, мај и јуни 1939 година

129.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 4037 од ноември 1939 г. од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица за дејствувањето на Македонскиот комитет ВМРО и Косовскиот комитет за јули, август и септември 1939 година

130.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 909 од 16 декември 1939 г. од Штабот на Косовската дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје со опис на политичката ситуација во Косово во текот на претходната недела и на албанските благородници Ибрахим Љутфиу, Ахмед Мармулаку, Илјаз Агуши и Ферхат-бег Драга

131.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 9903 од 1940 г. од Министерството за внатрешни работи, одделение за информирање на Генералштабот - Белград за револтот и реакциите на албанското население против италијанската власт

132.

ИЗВЕСТУВАЊЕ Пов. бр. 6506 од 1940 г. од жандармериската команда до Генералштабот - Белград за оружениот конфликт меѓу некои албански вооружени групи и италијанската армија во Албанија

133.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 103 од 17 февруари 1940 г. од Штабот на Косовската дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје за некои организациски и политички настани во Албанија

134.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 923 од 23 декември 1939 г. од Штабот на Косовската дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје за политичката активност на албанските лидери на Косово во текот на претходните седум дена

135.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 20 од јануари 1940 г. од Штабот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот во Белград за домашната политичка ситуација за декември 1939 година

136.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 121 од 1940 г. од Штабот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот на Југословенската армија - Белград за несреќната ситуација што владее во албанската територијална командна област

137.

ПИСМО Пов. бр. 24511 од април 1940 г. од Министерството за внатрешни работи – комора за државна заштита до Воениот генералштаб - втора информативна комора во Белград со информации за ситуацијата на албанските офицери во Албанија

138.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 3422 од април 1940 г. од Генералштабот - Белград до министерот за внатрешни работи и командантот на III Армиска област - Скопје со информации за политичката состојба во Албанија

139.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 3488 од 1940 г. од Генералштабот - Белград до министерот за внатрешни работи на Југославија за состојбата во Албанија

140.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 4135 од мај 1940 г. од Генералштабот - Белград до командантот на граничните трупи, министерот за внатрешни работи

и командантот на II Армиска област за бројните апсењата во Албанија од страна на италијанските власти

141.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 5090 од мај 1940 г. од командантот на дивизија на округот на Зета до Генералштабот - Белград за внатрешната ситуација во Албанија

142.

ПИСМО Пов. бр. 625 од јуни 1940 г. од дивизијата на Воениот штаб на округот на Вардар до командантот на III Армиска област - Скопје, каде што се известува за настаните во Албанија од првата половина на јуни 1940 г.

143.

ПИСМО бр. 1271 од 1940 г. од Генералштабот - Белград до Министерството за војската и морнарицата (војничка комора) за ситуацијата во Албанија

144.

ПИСМО Пов. бр. 1175 од 5 јули 1940 г. од началникот на Генералштабот - Белград до вршителот на должноста командант на III Армиска област - Скопје генерал Илија Брашиќ за неговото барање да се овозможи средба помеѓу Наим Старова и Исен Селмани

145.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 1048 од август 1940 г. од Министерството за војска и морнарица Кралството Југославија за општата ситуација во Албанија

146.

ПИСМО Пов. бр. 2858 од 22 август 1940 г. од Штабот на III Армиска област до Генералштабот во Белград за посетата на Шефкет Врлаци во Северна Албанија

147.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 2121 од 22 август 1940 г. од Штабот на граничните трупи - Скопје до Генералштабот - Белград за ситуацијата во Албанија и Грција

148.

ПИСМО Пов. бр. 11496 од август 1940 г. од командантот на жандармеријата до Генералштабот на Белград за политичката состојба во Албанија во првите месеци во август 1940 година.

149.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 2875 од 22 август 1940 г. од Штабот на III Армиска област до началникот на Генералштабот - оддел за информации во Белград за општата мобилизација на албанскиот народ во Албанија од страна на италијанските власти

150.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 4640 од 1940 година од Штабот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот - Белград за пуштањето од затвор на Џен Елези, Селим Калоши и за незадоволството од страна на населението поради бројни притворања што ги спроведуваат италијанските воени власти во Мат, Мирдита и во Скадар

151.

ПИСМО од 20. 6. 1940 г. од командантот на III Армиска област - Скопје генерал Илија Брашиќ до началникот на Генералштабот - Белград за барањето на Хаџи Леши да му се даде дозвола да патува низ повеќе градови со цел да развие преговори со албанските емигранти

152.

ПИСМО Пов. бр. 3091 од септември 1940 г. од командантот на III Армиска област на Југославија со седиште во Скопје до началникот на втората разузнавачка комора при Генералштабот во Белград

153.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 12898 од 1940 година од Министерството за надворешни работи на Кралството Југославија до Генералштабот - Белград за едно циркуларно писмо издадено од страна на Министерството за внатрешни работи на Албанија

154.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 9317 од 1940 г. од Министерство за надворешни работи на Кралството Југославија за пуштањето на Кол Мачи од егзил

155.

СООПШТЕНИЕ Пов. бр. 11003 од 1940 г. од Министерството за внатрешни работи на Кралството Југославија до Генералштабот - Белград за формирањето на Комитетот за ослободување на Косово и другите албански територии

156.

ИНФОРМАЦИЈА Пов. бр. 11267 од 1940 г. од Министерството за внатрешни работи на Кралството Југославија до Генералштабот - Белград за општата политичка ситуација во Албанија

157.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 3640 од октомври 1940 г. од командантот на Армија III - Скопје до Генералштабот - Белград поврзано со барањето на група српски граѓани од областа на Ѓњилане, каде што меѓу другото српското население во таа област бара вооружување

158.

ИЗВЕШТАЈ Пов. бр. 4229 од ноември 1940 г. од Штабот на III Армиска област - Скопје до началникот на Информативната комората II при Генералштабот - Белград со информација за ситуацијата во Албанија во текот на ноември оваа година

159.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ Пов. Ѓ. об. бр. 3339/40 од 2 јануари 1941 г. од пограничните сили на Кралството Југославија до министерот за војска и морнарица - Белград за политичката и воената ситуација во Албанија и за активноста на Косовскиот комитет

160.

ПИСМО Пов. J. Ѓ. бр. 733 од 13 февруари 1941 г. од командата на жандармеријата до министерот за војска и морнарица (Генералштаб) за предавството на италијанско-албанскиот воен бегалец Паша Али Иса на српските власти

ДОКУМЕНТИ

1.

ЕЛАБОРАТ

**од 1 јануари 1929 година од југословенскиот воен претставник во
Тирана до началникот на информативниот сектор при
Генералштабот – Белград со детални податоци за родовите и
бајрактарите во јужна Албанија како и за албанските
политички фигури со поголемо влијание**

Пов. бр. 1

Тирана, 1 јануари 1929 г.

Како додаток на ова писмо Ви доставувам податоци за состојбата на родовите² и бајраците³ во Кралството Албанија - специјално за јужниот дел и податоци за личностите со големо влијание како и за политичарите во Албанија.

Подетални и поопширни податоци е невозможно да се дадат од овие причини:

1. Луѓето со кои почнуваш да зборуваш за политика, мислат дека ние подготвуваме нешто против режимот.

² Родовите во Кралството Албанија, посебно во северниот дел имале големо политичко, економско и воено влијание. Секој род имал свој раководител. Тој земал учество во разни политички собири во кои се одлучувало за иднината на албанскиот народ, односно за албанската држава.

³ Во северниот дел на Кралството Албанија познатите родови се нарекувале бајраци (прваци), а нивниот раководител добивал титула „бајрактар“. Во една одредена област имало еден или повеќе бајраци. На пример, во областа Лума постоеле седум бајраци.

2. Поединци и раководителите на родовите и бајрактарите мислат дека подготвуваат некоја организација и веднаш бараат средства, материјали и пари и со својот авторитет шират вести.

3. Невозможно е да се приклучам во чисти политички околности на Албанија, затоа што немам доволно ни искуство ни авторитет.

4. За оваа дејност е потребна соработка на други претставници на Кралството со мене, но тоа е невозможно (без исклучок) затоа што ова е чисто нивна работа, а тие се многу завидливи.

Доставувајќи го овој извештај молам тој да се смета како највисока тајна и да се информираат што помалку лица, посебно за некои околности што можат да создадат забуни и...

...

Воопшто живеалиштата на Албанското Кралство им припаѓаат на родовите Геги и Тоски.

Племето Геги живее во делот на северна Албанија, каде што се делат реките Арзена и Ишме, а Тоските во јужниот дел на Албанија.

Климатските услови, етничкото влијание и пред сè социоекономските односи, влијаат со векови за овие два рода да имаат поинаков живот во создавањето живеалишта.

Од истите причини родовите од северна и од јужна Албанија имаат големи разлики во карактерот, менталитетот и традицијата, кои се чуваат до ден-денеска.

Претставникот на Гегите е силна, жива, нескршлива, традиционална и амбициозна личност, која посакува да ги слави слободата и независноста на своето племе, од друга страна не сака централизирана заедничка држава и мешање на странците во неа. Наспроти тоа, човекот од југот не е сигурен самиот во себе, ослабен од грчкото влијание (Епиротет), нема традиција, но поради релативно плодната земја турската власт од средновековието воспоставува бејлери за го управуваат земјиштето.

Споредувајќи ги капиталните разлики во менталитетот, карактерот како и во етничка така и во дијалектна смисла, главната разлика е традицијата во задржувањето на средновековниот поредок на родовите

и бајрактарите, кои сè уште се чуваат во северна Албанија речиси во целосна смисла на примитивните вредности. Во јужна Албанија може да се сретнат три до четири родови и бајраци и тоа само во територијална смисла.

Оваа традиција на племенско здружување, која со посветеност е чувана, има силна улога и вредност ден-денеска во северна Албанија на денешното Кралство Албанија.

Додека денешниот режим во северна Албанија претставува голема тешкотија, од друга страна јужна Албанија не се ни слушаше во државна смисла, нејзе никој не ѝ посвети внимание ниту ѝ се обрати политички, затоа што тие Албанци секогаш се послушни спрема нивните сопственици и спрема режимот каков и да е.

Освен тоа, северна Албанија секогаш беше и е клуч за владеење на албанската држава, затоа што родовите ги чуваат нивните традиции, нивните поглавари и чувствата да се одговори на повикот и со оружје на нивните поглавари и највлијателните фигури во родот.

Разните меѓународни сили што оперирале и ден-денеска имаат претензија спрема Албанија, вршат влијание на политичките одлуки кај поглаварите, а со тоа и на целокупната ориентација на некои родови и бајраци.

На овој начин со декади е создавана една корупција во целосна смисла на зборот, која ќе биде како највреден и главен стимул за дејност и ориентација на некои родови. Желбата и идеалната симпатија останува само еден збор ако не е стимулирана со злато. Целото ова завршува „со пасивно надбљудување до пасивните услови додека не стигнат со злато од едната или од другата страна“.

Жителите од планинскиот рид се строги и вредни и се поврзани со нивните поглавари, поглаварите се строги психолози и поврзани со власта и парите - се знае нивната вредност во политиката на народот на овој дел на Балканот – и ниеднаш не сакаат да се лажат и без цена да му се придружат со својата моќ.

Како и да е, внатрешното актуелно политичко расположение во северна Албанија – но поради старите врски со Кралството Србија и

Австро-Унгарија и нашата отворена волја за независна Албанија како и централизираната слепа власт на Италија е на наша страна. Затоа мислам дека нашите можности за политичка ориентација на северна Албанија - Италија - Србија се поголеми и ако се работи со зрелост и на систематски начин тогаш се единствени.

Се разбира дека претставниците на режимот на Итало-албанското Кралство (или подобро кажано Ахмед – Мусолини) ја знаат добро состојбата на оваа соработка и прават сè авторитетот на некои поединци или водачи ако не можат да го уништат, барем да го намалат.

Бидејќи режимот е силен, презема ригорозни мерки, неговото влијание се чувствува и кај најнезависните и кај најнезадоволните - и сите шефови молчејќи се штитат себеси. Колку и да е режимот строг и силен, пак желбата за независност и „Владеењето на неговиот збор“ нема да се уништи кај овој воен жител од планинските краеви, тој го чека неговиот ден, знае дека нема да биде осамен, бидејќи на одличен начин ги разбира политичките ставови на другите држави. Од друга страна овој миг ни овозможува пак да ги засилиме нашите стари врски и иднината на овие родови, да ја распределиме нашата иднина на овој дел од Јадранот. Сите стари создадени врски, сите симпатии уште не се уништени, целата помош во форма на месечна помош од наша страна не е забранета, но не си преземам целосна одговорност и слобода за овие податоци да велам: целата државна работа во Албанија е сосем бирократска, без значење и ориентација, без познавање на околностите и без волја. Има и исклучоци, но тие се привремени и осамени и според просторот претставуваат само лични амбиции.

Кралското претставништво во Албанија на име на помош праќа суми поголеми од 130.000 фр. злато месечно⁴ (кредити поврзани со име) до личности со или без вредност. Честопати таа сума се зголемува, а имињата поради лична симпатија се умножуваат.

⁴ Овие средства Владата на Кралството Југославија ги доделувала на некои личности, а потоа нив ги користела за разни свои цели.

Одредена намера, јасна метода, врската и солидната организација се непознати. Често за нив само се зборува поради зголемената популарност и со ова завршува сè, бидејќи дејноста во овој правец познава успех и неуспех, а партиско-политичката бирократија посакува само едно добро претставување на режимот газејќи ги премногу вредните и профитабилни претпријатија, кои можат да имаат неуспех поради лични причини и други посилни и послаби причини. Пред да ја претставувам состојбата на родовите во Северна Албанија, си земам за право да направам класификација на луѓето што ќе работат за нас во Албанија. Според мојот избор, за време на мојот годишен престој во Албанија (покрај работата во информативната служба) имам создадено верување дека Албанецот првин бара интелектуален и силен човек за да работи со него, во спротивно е неповреден, апатичен и сешто дозволува но и ветува - не може да се создаде верба за сериозно дејство и сето завршува со примање поткуп.

Второ, Албанецот сака човек што до интимност го разбира него, човек што не е бирократ, човек што е добар психолог, кратко речено човек што е за сè повреднуван од него и што импонира со моќта на карактерот, желбата, работата и интелигенцијата. Како трето, Албанецот ја обожава јавната личност што ја познава и на која ги знае сите негови детали (албански). Според моето мислење, личностите што имаат име во Албанија што ги познаваат поединците и имаат целосна доверба се: 1. Љуба Нешиќ 2. Милан Јовановиќ и 3. Богољуб Јевтиќ, високи дипломатски личности (за малцијата - Дукаѓин и Мирдита) 3. Стојан Дајиќ, поранешен пратеник на народот и Ѓен Катаниќ (за Дебар, Љума и Красниќ).

Ако овие личности се појавуваат во Скадар и во Тирана или општо на терен имам потполно верување дека нашата идеја за нашата површина на десната страна на Шкумбин⁵ во случај на конфликт со Италијанците ќе биде чиста операција и целосно сигурен со сојузничкиот народ.

⁵ Река што го дели северниот од јужниот дел на Албанија, односно Гегите од Тоските.

Од друга страна ако продолжи досегашната работа - финансирањето ќе завршува и понатаму на празни зборови и на создавање дипломатска комбинација за моментално задоволство изразено во службената преписка.

Не бев информиран од нашите претставници кои луѓе се платени и кои личности се мисли дека се наши или противници како и дека постојат тие листи, затоа што тие се сметаат за големи тајни. Главната причина лежи во тоа што можам да потенцирам дека постои страв (кај војската - поради искуството со поручник Предичин) да не контактирам со нив и со тоа да им ја намалам популарноста.

...

Чистата денешна родова поделба во северна Албанија го има следниот изглед:

Прилог: скица

А. Северна малција⁶ - големиот Дукагин

На северниот дел се протега до државната јужна граница со Л. Дрин. Некогаш компатибилна, но сега поделена во бајраци, кои се групират на западната група - малцијата на Скадар и источна група - малцијата на Ѓаковица.

I. СКАДАРСКА МАЛЦИЈА

1. Родот Келменди – приближно со 4.500 католички жители, само 200 муслимани.

Има четири бајраци: БОГА (Колај, Прецај), НИКИЧИ (Броја, Никча), СЕЛЦА (Селца, Вриуши), ВУКЛА.

Имаат родови и во нашите територии.⁷

Шеф на родот: ориентиран е спрема нас.

⁶ Висорамнина. Во Албанија, неколку области се нарекувале „Малесија“, како што се: Ѓавочка, Скадарска, Дебарска итн.

⁷ Се мисли на територијата на денешна Црна Гора.

2. Бајрак на Хотит (1) КАСТРАТИ (2) - (Хоти, Бајза, Братоша, Горај, Раича, Вукшалај) има околу 3.500 жители од кои 3.000 се католици и 500 муслимани.

Има роднини и на наша територија.

Шеф Дели Мета – резервен капетан за Хот и Кастрат, е бидејќи во летото на 1928 година беше убиен капетанот Конто Мораши од Кастрат.

Двата бајрака се ориентирани против нас.

3. Бајракот на Шкрели (3) - (Берзета, Дедај, Бриси, Загорај) има околу 2.700 жители од кои се 2.300 католици и 400 муслимани.

4. Бајракот Бузи (4) има околу 700 жители од кои се 550 муслимани и 150 католици.

5. Бајракот Коплику (5) има околу 1.500 жители од кои 1.300 се католици и 200 мухамеданци.

6. Бајракот Гризи (6) има околу 1.000 жители сите се мухамеданци – само 50 католици.

7. Бајраку Ѓани (7) има околу 500 жители сите се католици. Бајраку Лохја има околу 800 жители, половина муслимани, половина католици.

8. Сума и Дришта (8) – (Шакота, Сума, Дришта, Домиа, Ура, Вилза) има околу 1.800 жители од кои 1.500 католици и 300 муслимани.

9. Бајраку Кири (9) има околу 600 жители католици.

10. Бајраку Бокси (10) - (Бокси, Дерај, Драгоци, Меси, Муселини) има околу 1.500 жители сите се муслимани, само 50 католици.

11. Бајраку Речи (11) има околу 1.500 жители од кои 1.250 муслимани и 250 католици.

12. Бајраку Шоша (12) - (Брашта, Гиличи, Ѓоцај, Кашњетај, Мола, Ндреај, Ндречуај, Прехалај) има околу 1350 жители католици.

13. Бајраку Шлаку (13) – (Баркод, Мазреку, Вукјоја, Вукјокај, Шлаку) има околу 2.100 жители, 2.050 католици и 50 муслимани.

14. Бајраку Топлана (14) - (Серха, Топлана) има околу 3000 жители.

15. Бајраку Темали (15)- (Душмани, Герети, Темали, Телума) има околу 1.000 жители католици.

16. Бајраку Никај (16) – (Цурај, Ѓонпепај, Никпрекај, Перај) има околу 1.600 жители, од кои 1.300 се католици и 300 муслимани.

Шеф Мифатар Тукциу – противник на Ахмед-бегот

17. Бајраку Мертура (17) – (Арѓица е Гурит, Батоша, Бриза, Гурај, Мертури и Гурит, Палца, Раја, Салца, Шенѓерѓи, Токај) има околу 2250 жители католици и само 20 муслимани.

18. Родот Шала (II) има околу 3.200 жители сите католици. Има две бајраци: Гимај 600 жители и Шала (Абата, Декај, Лотај, Некавричи, Ницај, Пецај, Тхеси).

Шеф - Луш Прела, убиен во 1928 година. Родот е ориентиран спрема нас и ги повлекува со себе сите бајраци. Се претпоставува дека ја води целата Скадарска малција.

II. МАЛЦИЈА НА ЃАКОВИЦА

19. Бајраку Красниќи (18) - (Братошница, Буњај, Череме, Деда, Драгобија, Гриа, Кочакај, Колгецај, Лекуртај, Маргетај, Праки, Селишај, Шошаки) има околу 5.000 илјади жители и сите се муслимани.

Тој е силен и голем бајрак.

Ориентиран е против нас, но и против режимот.

Водачот на бајракот Али Бинаку од Буњај соработува со Цене-бег против Бајрам Цури. Се ориентира така како што дејствуваат Љума, Битиќи и Гаши.

Сали Мани - имигрирал кај нас.

20. Бајраку Гаши (19) - (Шикшаки, Бабика, Белај, Бербати, Бучики, Герај, Керкаја, Ковачи, Мефани, Папај, Тропоја) има околу 3.800 жители и сите се мухамеданци.

Непозната е ориентацијата на бајракот, кој како што изгледа се потпира на нас. Водачи се Рустем Бајрами, Ман Арифи и Мур Хоџа (во емиграција кај нас).

21. Бајраку Битиќи (20) – (Бериша, Ками, Кепенеки, Луза, Паци, Владај, Ѓеркја, Зогај) има околу 2.100 жители муслимани, и две-три

куќи католици). Непозната е ориентацијата на Бајракот. Водачот Халил Хоџа е ориентиран спрема нас односно беше со Цене Бегот.

22. Бајраку Крума (21) - (Брути, Добруна, Домзиу, Ѓинај, Горај, Хелшаиди, Кинај, Костиру, Николиќи, Пероли, Ѓари, Влахца, Брапишта, Захаришта, Зидфај) има околу 4.000 илјади жители две третини се муслиmani и една третина католици.

Има непријателска ориентација спрема нас, но некои бајраци можат да ја неутрализираат.

Водач е Мехмет Алиу од Крума – наш заколнат непријател. Со Муарем Бајрактари ја расчисти ситуацијата во Крума и Љума, на страната на Ахмед-бегот по убиството на Цене Бегот.

23. Бајраку Зумба (22) – (Дедај, Демњани, Крзика, Ѓоњај, Гарохумпи, Кабаши, Коњиши, Кушинки, Лубижда, Лукини, Мазреку, Мила, Крајки, Планеа, Рамоја, Рахова, Слатини, Зумба) огромен бајрак и доста популарен има над 10.000 илјади жители од кои 90 отсто се муслиmani.

Овој Бајрак се потпира по Гаши и Битиќи.

Водачот е непознат.

Рекапитулација:

Малција на Скадар - незадоволна од режимот, големиот дел со пријателското расположение спрема нас.

Личности со влијание:

Мало-бег Бушати – Скадар, пензиониран офицер, познат како наш докажан пријател. Ужива поддршка во малцијата и е најпознат во малцијата и во Северна Албанија.

Суљо-бег Бушати – во пријателска врска со нас. Има влијание и поради тоа дека има роднинска врска со Мало-бег и Џелал-бег Бушати (во емиграција кај нас).

Алуш Ала Лохја – во пријателска врска со нас. Има влијание кај јужните Бајраци на Келменд и на Шоша, кои се определуваат за него.

Дели Мети од Хот – човек на Ахмед, наш противник, неговиот збор преовладува во Хот и Кастрат.

Може да се неутрализира преку околните Бајраци.

Додека беше жив Цене-бег сите бајраци беа поврзани со него со што беа ориентирани спрема нас. Но по смртта на Цене-бег околностите се променети имајќи предвид дека Ахмед-бег со намера е фокусиран таму поради тоа што таа покраина посебно поради недостиг на комуникација речиси беше отцепена.

Личности со влијание:

Али Бинаку од Буњај и Сали Мани – бајраци на Красниковци. Рустем Бајрами, Мен Арифџи, Муј Хоџа од Гаши, ориентирани спрема нас со резерва.

Халил Хоџа - водач на Битиќ, ориентиран спрема нас, соработувал со Цене Бегот.

Мехмет Алиу од Крума – ориентиран спроти нас.

Освен овие наброени личности, многу албански емигранти кај нас - групациите во Сараево, Виена и Женева - го имат главниот збор на двете Малции, кои со нивната емиграција останале како без глави.

Реџеп Шалај, Иванај, Лук Лукај, Дон Лоро Цакај, Вас Кири, Спиро Косова и др.

Б. МИРДИТА – област помеѓу Бел и Црн Дрим и Реката Мат.

1. Родот Мирдита (III) - има околу 18.000 жители и сите се католици.

Има 5 бајраци – починети на родот и на поглаварот на родот Дибри (Фрења, Грика е Ѓарлит, Каџимари, Калидачи, Калори, Кашњети, Кафтали, Корсепула, Мједа, Раси, Сукани, Текодра, Унгреј, Вида, Вреси).

КУШЕНИ – (Бриништи, Кумени, Ндрфанди) ОРОШИ; ФАНДИ (Бисага, Донѓони, Кокај, Сериѓа, Ѓуѓа) СПАЧИ (Брегу, Дочи, Ѓеџами, Гојани, Гомсичи, Каливари, Каиза, Киша, Арсити, Месучи, Шкоза, Спачи, Тучи).

Еден од најкомплетните и најоригиналните родови во смисла на потчинетоста на поглаварот на родот.

Поглавар на родот е Ѓон Марка Ѓони - кој од својот татко го наследил поглаварското место и амбициите.

Противник е на Ахмед-бег, на Италија и на режимот.

Наш пријател и целосно ориентиран со нас како лично така и традиционално.

2. Бајраку Черети (23) - (Души, Караме, Ктхира, Којани, Керети) има околу 2.100 жители, 300 - 400 муслимани другите се католици.

3. Бајраку Пука (24) - (Блиништа, Бушата, Дедај, Душнести, Деврушки, Мидај, Укти, Пука) има околу 1650 жители од кои 1000 се католици и другите муслимани.

4. Бајраку Бериша (25) - има околу 1000 жители- католици.

5. Бајраку Буњани (26) - (Буњани, Фира, Кокдода, Порањи) има околу 1.200 жители-католици.

6. Бајраку Ибали (27) - (Арети, Дорда, Флети, Ибаја, Колумрија, Круезиу, Милиска, Мзини, Трушети, Хати) има околу 3.200 жители од кои 2.000 се католици и 1.200 муслимани.

7. Бајраку Мани и Зи (Малазез) (28) - (Дукаѓини, Калимаши, Криемали, Мгула, Деткај, Листа, Гози, Шемрија, Шика, Спаси) има околу 2.700 жители и сите се муслимани.

8. Бајраку Речи (29) - (Барлај, Драј, Ѓурај, Крај) има околу 1.500 жители муслимани.

9. Бајраку Ктхела (Х,Тхели) (31) - (Пера, Скурај, Ктхела, Малај, Порлатај, Пресеку, `Ршени, Шабја) има околу 4.000 жители, од кои 3.500 се католици, а 500 муслимани.

10. Бајраку Селита (32) - (Божига, Дајчи, Ѓочај, Кургнеши, Декули, Луфај, Зајзи) има околу 2.000 жители, 1.500 католици и 500 мухамеданци.

Шеф Ндрец Љуфи - резервен мајор - против Ахмед-бег и против Ѓон Марку.

11. Бајраку Љура (33) има околу 1.700 жители, од кои 1.500 се муслимани, а 200 католици.

12. Родот Жубси и Лешка е Малсис (IV) има околу 3.500 жители католици.

Има 4 бајраци; КРИЕЗЕЗИ, БУЛГЕРИ, МАНАТИЈА И ВЕЛА (Реја, Вела). Секогаш како поглавари, главниот збор го имаат католичките свештеници.

Поради поранешното влијание на Есад-паша - жителите имаат симпатии спрема нас.

РЕКАПИТУЛАЦИЈА:

Правецот на Мирдита е ориентиран кон нас и другите бајраци колку-толку се под наша дирекција, затоа што порано биле заедно. Бајраците во северот на Мирдита се во силна врска со Мирдита и Скадар. Во малцијата (Задрима) бајраците што се прошируваат на југот се поврзуват со Мати.

Тука влијаеле и верските разлики затоа што Мирдитците се католици, а Матијаните се муслимани.

Влијателни личности:

Ѓон Марка Ѓони - познат

Епископот Луиџ Бунчи - поранешен член на регентства, едно од најсофистицираните личности во Албанија. Човек со голема култура и посебен карактер. Голем идеалист и националист. Отворен и слободен.

Нерасположен спрема Ахмед-бег и неговата политика, не ги обожава Италијанците, затоа што ги знаат нивните намери. Се плаши од нас, затоа што од искуство не може да ни верува. Има високо влијание во Мирдита, посебно врз бајраците во северна Мирдита и во Голема малција.

Може да биде наш, но само ако сè му се загарантира и да се работи со него со посебно внимание. Италијанците прават сè да го придобијат. Овој е единствената личност што не ви побарала пари. Не мисли на политиката, туку само на Албанија.

Ндрец Пренка, син на бајракот на Орошит

Марг Гега од Дебар

Ндрец Љуфи од Селита - сите тројца младинци, амбициозни луѓе, кои режимот ги тера против Ѓон Марка Ѓони. Им се јавуваат на нашите пријатели - но не е проверено.

Католички клер – повеќе или помалку нерасположени спрема нас.

В. МАТИ – МАТЈАНИ

Ги опфаќа териториите помеѓу Црн Дрим и каде што се делат реките Ишије, Арзена и реката Мата.

1. Родот Мат - најголемиот од сите родови во Албанија, но разреден и обезглавен.

Има околу 24.000 жители - мухамеданци.

Овој род пред 200 години беше христијански и поради придобивка на родот преминаа во муслимани.

Шеф на родот е Ахмед-бег Зогу, по наследство на таткото Џемаил Мифтар-бег Зоколи.

Всушност, денеска нема шеф – бијеќи познати се сите што не заминаа слепо по Ахмед-бег и по неговиот советник - Абдурахман Кроси.

Родот има 6 бајраци: БУРЕЛИ (мала и голема Батра, Бурели, Домеи, Франиси, Германи, Мала и Голема Гура, Карица, Мида, Мужака, Нидбатра) КРОСИ – (бејни, Груја, Клоси, Латини, Плена), ЛИСА (Ѓургајет, Кучриа, Ликажи, Мура, Селишта), ПРЕЧИ (Барбучи, Бручи, Берјани, Дукацини, Лачи, Мачукли, Месути, Прели, Ребла, Стефни, Змачи), ГИПЕРИ (Хицери, Бели, Дарен, Фшати, Гури, Кета, Шкала, Улаха, Хипери).

2. Родот Лузни (34), (Хотеши, Лимани, Лузниа) има околу 1.500 жители муслимани.

3. Родот Курбини (36) (Бретфа, Галата, Ѓорми, Мвшеци, Милоти, Шкрета, Шулаци, Зхеја) има околу 2.300 жители од кои 800 католици и 1.500 муслимани.

4. Родот Бишкаси (37) - (Базја, Брија, Хотај, Карчаку, Штола, Стојани) има околу 2.200 жители, од кои 2.000 се католици, а 200 муслимани.

5. Родот Бена (38) - (Брудхи, Гулини, Душа, Фралеси, Кумардиа, Менери) има околу 1.700 жители сите се муслимани.

6. Родот Ранѓа (39) - (Барканеши, Макај, Вирјони) има околу 500 жители сите се мухамедани.

Родот Зогај (40) - (Душкај, Ѓуризи, Добра Гура, Ќафези, Руња, Зогај) има околу 1.750 жители и сите се муслимани.

Родот Зерчани (41) - (Гуришта, Латуша, Зерчани) има околу 1.800 жители и сите се мухамеданци.

РЕКАПИТУЛАЦИЈА:

Сите Матјани родови и бајраци се наши противници, кои се докажале и во последната војна.

Мнозинството Матјани се род и поддржувачи на Ахмед-бег, западниот дел во близина на Круја се нивни противници, но тој протерувајќи и убивајќи ги добил сите бајраци.

Ахмед-бег е роден во Бургајета, Кула е Матит.

Личности со влијание се:

Абдурахман Сали Кроси,

Исен Селмани-мајор во кабинетот на Крал Гарде.

Каптан-бег Османи, чија кука некогаш беше против А. Зогу, западна во просечност.

Сите се наши противници.

Во таа група се Мустафа Круја и Абаз Џен кои беа противници и на Есад-паша и наши.

Г. ДЕБАР И ЉУМА

1. ДЕБАР (41) - голема населба на запад на Црниот Дрим од десната страна - има околу 15.000 жители, сите муслимани.

Родовите врски поради војните и границата, многу се ослабени.

Расположението спрема нас секогаш беше добро, со мали исклучоци во зависност од времето и околностите.

ВОДАЧОТ – ЏЕН ЕЛЕЗИ – иако служаше за А. Зогу (со наша желба во 924), сепак е наш човек и повеќе кога се знае дека Ахмед е душман на неговиот татко.

Во емиграција АЌИФ ЛЕШИ – познат како противник на А.-бег и наш пријател.

ТАФ КАЗИУ – порано беше со нас, со наша желба се обединува со Ахмед-бег - сега е секогаш до него. Збогатен е, ги ужива сите привилегии – има можност да го чува пријателството кон нас.

Познати наши противници се: СУЛЕЈМАН ШЕХУ од Пешкопие.

ДИНА-БЕГ од Меќалара, МУРАТ КАЛОШИ, ДИНА ХОЌА, ДЕМА ШАЌИР и др.

2. БАЈРАК ЉУМА (30) - (Бицај, Плоштан, Жур) има околу 19.000 жители сите муслимани.

И овој род колку толку има некаква симпатија спрема нас.

Водачи се: Алуш Ага Бицај - познат како наш пријател.

Мифтар Селмани - мајор, исто така наш човек.

Неџип Ахмеди и Мамут Редџипи - сега се блиску до Ахмед како и многу други, но со срце се против него, а за нас.

Мухарем Бајрактари е наш противник.

Рекапитулација:

Овие два бајраци во една многу поволна територија за нас, имаат соработувано со нас и од претходно и во подоцнежниот период.

Не е многу тешко преку нивните водачи да ги зачуваме за нас.

Оддалеченоста од Тирана и омразата кон Ахмед-бег може лесно да се употребат.

Многу е важно што големиот број на бајраци од околу ќе одлучуваат истото што ќе го одлучат во Љума и во Дебар, затоа што овие даваат најмногу војници во Албанија и овие два рода се познати како големи и вредни војници.

Д. Централна Албанија - некогаш главна база на Есад-паша за дејствување во Албанија - денеска во родовски и политички поглед не игра никаква важна улога, затоа што е обезглавена.

Жителите имаат пријателско расположение спрема нас и покрај тоа што повеќето се муслимани.

Главен центар на незадоволните од Ахмед-бег е Шијакот со Јахја Хоџа - наш пријател и многу поранешни соработници на Есад-паша.

Единствениот од семејството на Есад-паша што останал верен на неговата политика е Хамит-бег Топтани - чие влијание не е мало во пределот на Шијак и Пеза. Но приморан да си ја чува главата, Хамит е целосно повлечен од политиката и од јавниот живот во Албанија.

Ѓ. Косовските населени места - населените места на емигрантите - нашите качаџи во Албанија.

Според една албанска статистика, од повоениот период се сместени околу 1.400 семејства емигранти од Србија (Косово) во Албанија, со околу 6.000 членови.

Според собирањето на податоците, населените места се:

1. Во територијата на Шијак - Драч - Каваја се сместени 324 семејства повеќето од Метохија (Дукагин - заб. на ред.) Нивните водачи се Етем Диздари и Садик Рама од Ѓурѓевик.

2. Во Фуш Круја - околу 220 семејства - нивните водачи се Хасан Ага Батуша и Садри Кадрибарли.

3. Во територијата на Лушња - Фиер - околу 450 семејства - нивниот водач е Фериз Салковиќ.

4. Во јужна Албанија има околу 100 семејства во многуте места (Лесковик, Либахово - Валона) распределени без врска.

5. Во Скадар во полето на Шијак - околу 300 семејства - нивни водач е Садри Кадрибарли.

Интелектуални водачи на овие лица во бегство се Сали Хоџ Вучитрна, Бари Беголи, Исмет Криезиу наши заколнати непријатели. Само што Исмет Криезиу игра на два стола, покрај Ахмед е со срце и дело, а покрај нас е со добри зборови, поради децата и имотот.

ПОЛИТИЧАРИ СО НАЈГОЛЕМО ВЛИЈАНИЕ ВО ЗЕМЈАТА – ЦЕЛИОТ ПРОСТОР

Како што е добро познато, политичка партија во Албанија нема.

До неодамна политичките партии и личности се делеа според соседните земји: Српска партија, Италијанска партија и др.

Од доаѓањето на Фан Ноли на чело на Владата, се формираа две големи групи фан-нолисти и ахмедисти, кои со себе имаа луѓе од српските партии и од италијанските партии.

Од друга страна, со враќањето на Ахмед-бег во властите на Албанија се засилува победата на ахмедистите, па италијанските партии: фан-нолистите, србофилите и сите други беа принудени или да ја наведнат главата и да се повлечат од јавниот живот или да емигрираат.

Тие што останаа во земјата се претворија во наши непријатели како и Ахмед-бег, тие што емигрирале во голем број, се претворија во наши платеници (што не значи и пријатели), или беа прифатени од Италијанците од причина да се спасат од Ахмед и од неговите закани.

Сите поранешни пријатели што останаа кај Ахмед и станаа негови чувари истовремено станаа големи италифили и наши противници, а благодарение на пасивноста и на незаинтересираноста, за нас се изгубени.

Всушност, ова „се изгубени“ не мора да значи дека еден ден кога околностите ќе се променат во наша полза или ние со сила ќе влеземе во Албанија, овие луѓе ќе ја напуштат Албанија бегајќи од нас. Напротив, тие импонирани со голема желба ќе нè дочекаат и ќе ни служат не само нам туку и на ѓаволот само за колку е можно да ја искористат ситуацијата.

Истите тие луѓе што до 1926 година пред претставниците и нашите трезори симнуваа капа, штом видоа дека некој нуди повеќе, храбро ни го свртија грбот и следствено ја вртат главата на страна, бидејќи и нашата средба и поглед ги нервираат.

Политичкиот систем и начинот на кој го раководи Ахмед-бег (Итало-Албанец), начинот на решавање на законодавството, составот на Владата и др. оди кон тоа да се отфрли секаква можност на нашето влијание и да овозможува развој и живот само на една група, само на една партија - Ахмед - Италија. Успехот на Ахмед и на Италијанците е јасен и сигурен. Најмалку ќе се згрешеше ако државата и режимот ги наречеше Итало-Албанци или Итало-Шиптари.

Најпознатите политичари, од причина што се луѓе на Ахмед, сега и на Италијанците, но и поради нивната желба, имаат значајни места:

АБДИРАХМАН САЛИ КРОСИ – доверлив на Ахмед-бег, познат како негова десна рака за сите злосторства и негов анѓел, телохранител и советник.

Вечен наш непријател и на сите тие што се надеват на нас.

ВАНЃЕЛ ВАНЃЕЛИ – претседател на собрание, до срцевина зависен од Ахмед, близок пријател на Италија. Нас не може да нè гледа.

КОСТА КОТА – сега претседател на кралска влада и министер за внатрешни работи. Како роб е под влијание на Ахмед и Италија, со нивно посредство дојде до таа позиција. Познат е како отворен србофоб и голем бугарофил; додека во Корча на селаните им пишуваше молби, беше и платеник на Македонската револуционерна организација.

МУСА ЈУКА – министер за земјоделство, до неодамна редовен потписник на списоците на нашите доверливи кредити. Некогаш со срце и тело е наш, но во моментот кога од Италијанците се плаќаше поскапо и се здобил со ветување за министерско место – поминал во нивните редови и денеска е наш противник, заборавајќи го минатото.

ХИЌМЕТ ДЕЛВИНА – министер за правда – човек без вредност – како да не е министер. Ахмедофил – италилофил.

ЏАФЕР ИПИ – министер за образование – многу доверлив човек на Ахмед.

МИЛИТО ТУТОЛАНИ – министер за финансии – слепо занесен по Ахмед и Италијанците, поради што го има најзначајното место во Албанија.

САЛИ ВУЧИТРНА – министер за градежништво, многу писмен и Косовски оца. Голем србофоб и италилофил. Покрај лојалноста на Ахмед-бег за министерското место треба да им се благодари и на Италијанците, кои сакаат да имаат еден министер од „неослободените краишта“. Господинот ја користи оваа позиција, ширејќи пропаганда кај нас со декретот на италијанскиот претседател.

ИЛИАЗ-бег ВРИОНИ – министер за надворешни работи. Целосно и буквално е италијански човек. Слепо е занесен по Ахмед; омилен е меѓу власта и господството. Хроничен алкохоличар.

ФЕЈЗИ АЛИЗОТИ – поранешен министер за финансии, пратеник. Многу прост човек (без карактер). Послушен и голем италилофил спрема Ахмед-бег. Наш противник.

АБДУРАХМАН-БЕГ ДЕБАР – поранешен министер за внатрешни работи - пратеник. Тој министерското место секогаш го разменува со Вучитрна со намера во север, секогаш да учествува нивен претставник⁸. Многу се збогатил како министер и е наш противник.

ШЕФЌЕТ-БЕГ ВРЛАЦИ - пратеник, некогаш пријател на Ахмед-бег и познат италилофил. Противник на Ахмед-бег, но само во четири очи. Има влијание само во неговите чифлици. Политички целосно мртов. Поради семејни причини и стравот за егзистенцијата, тој е противник на Ахмед-бег.

САЛАХЕДИН БЛОШМИ, поранешен офицер во баталјонот на Есад во фронтот на Солун, поранешен пратеник, поранешен министер во Букурешт, сега претседател на Тирана и претседател на „Националното друштво на албанската младина“. Даден по Ахмед-бег, а посебно по Италијанците. Беше именуван како делегиран за кај нас. Едноставно со голем профит во војната со едно европско гледиште што „пие вода“ во Албанија. Не е наш пријател. Неговата ориентација се парите.

Мехмет-бег Коница - поранешен министер во Лондон и поранешен пратеник. Еден од најкултурните во Албанија. Не е премногу близок со Ахмед ни со Италија - затоа не е ниту пратеник, ниту член на Владата.

Бил секретар на Есад-паша и работел со него и со нас.

Традиционално повеќе припаѓа на нашата страна, но целосно е оставен на страна и игнориран – поради нашите чисти бирократски однесувања - за политички цели.

ХАМИТ-БЕГ ТОПТАНИ - поранешен пратеник, како човек целосно предан на нас, за да ја зачува главата и името целосно е повлечен од политичкиот живот.

Покрај овие личности со влијание и авторитет во Албанија, има и многу други, но тие се повлечени и не создават никаква активност.

⁸ Политиката на Зогу беше во Владата да има најмалку еден министер од политичките бегалци од краиштата под власта на Кралството Југославија.

За членовите на парламентот нема смисла да се зборува тука, затоа што сите тие се еден слеп елемент во рацете на Ахмед-бег и на Италијанците. Наједноставниот атак или наједноставното повторно враќање би ги вратил нив на нула и ако ние ги снабдуваме со пари и алатки, повторно би биле наши, затоа што тие само така ни веруваат, би работеле како што сакаме и посакуваме. Но од наша страна треба да знаеме што сакаме и како да дејствуваме.

Ако сакаме да имаме интерес и понатаму во Албанија, ако сакаме да се бутнеме во внатрешноста и во срцето на режимот, како и во некоја случајна случка, а не би ги имале нашите луѓе овде (освен тие што се во емиграција) треба да правиме подготовка на нашите луѓе почнувајќи од сега. Верувам дека може да се најдат и способни и подобри имајќи ги предвид квалитетот и карактерот.

Сепак, за ова е потребно едно способно дејствување, да ги поддржуваме и да ги подготвиме - но и да имаме едно коректно однесување спрема нив, не барајќи од нив да бидат агенти но како такви да се третираат.

Епископот Бумчи, Мехмет Коњица, Хамит Топтани може за почеток да бидат најдобрите, затоа што тие се единствените личности што навистина ја посакуваат Албанија како независна.

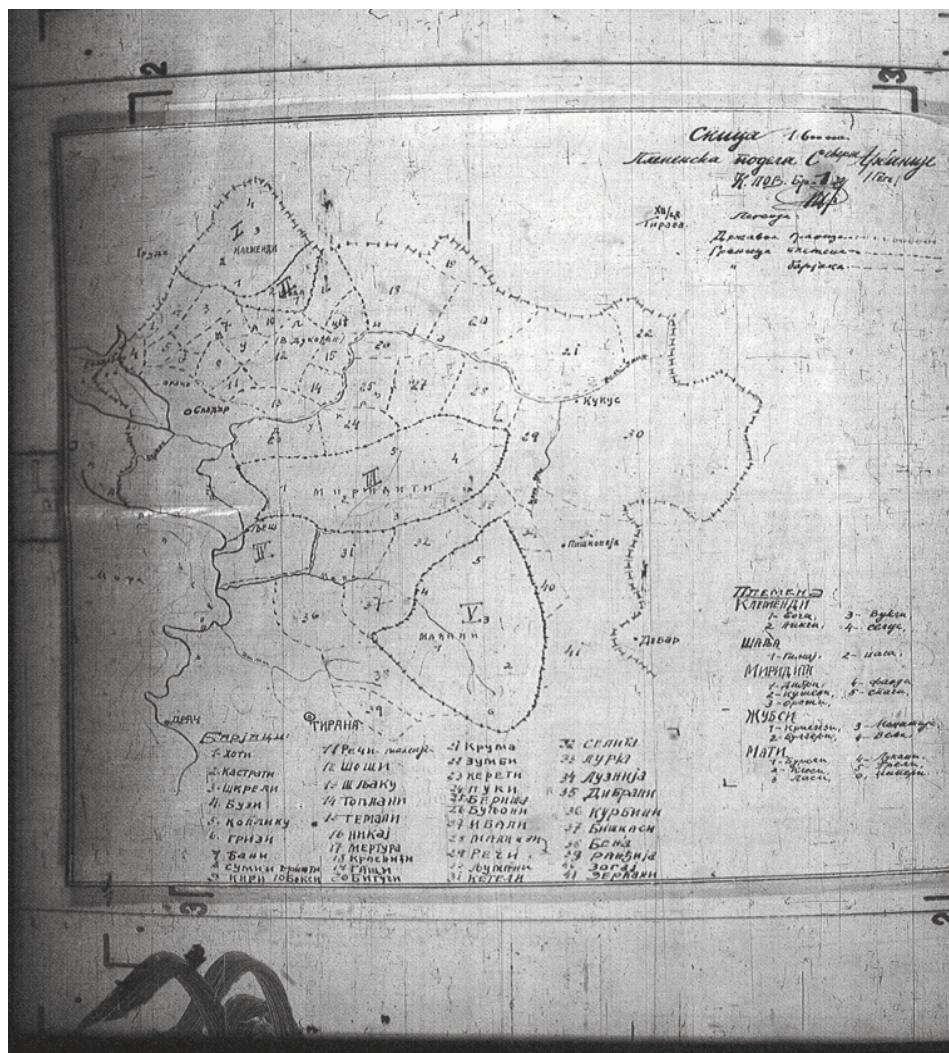
На крај сакам да потенцирам дека религиозната нееднаквост игра голема улога во политичкото определување на Северна Албанија.

Муслиманите се колку-толку задоволни од Ахмед-бег како муслиман, но не и силните, затоа што во нивните редови има и многу христијани.

Од друга страна католиците не се големи поддржувачи на Ахмед-бег, поради самата помисла дека е муслиман, но и поради карактеристиката на католиците, а посебно на нивниот клер, кој е голем противник на Италија.

За нашата работа оваа религиозна појава мора да биде како механизам на кој ќе му се даде едно посебно внимание и од причина што клериците се свети луѓе и тие треба да го имаат главниот збор.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 1., Тирана 1. 1. 1929 г.

2.

НАРЕДБА

**од началникот на Генералштабот на Југословенската армија
до воениот претставник во Тирана на 22 јануари 1929 г. со барање
за подетални објаснувања за северните бајраци**

Пов. бр. 2626

Белград, 22 јануари 1929 г.

Во Вашиот елаборат Пов. бр. 171 од минатата година се препишани податоците за народот во Албанија за издавање на Големата книга посветена на Албанија.

Покрај податоците препишани во тој елаборат, на Генералштабот му се потребни и следните податоци: за степенот на независност и активност на некои родови и бајраци; нивното влијание на државната политика; нивните врски со сегашната ситуација во Албанија и степенот и начинот на влијанието колку е можноста од надвор да се влијае на нив.

Испратете ми ги овие податоци што е можно побрзо.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. ПОВ. Ѓ. ОБ. бр. 2626. 22. 1. 1929 г., Белград

3.

ЕЛАБОРАТ

**од воениот претставник во Тирана до министерот на војска на
Кралството Југославија со дополнителни објаснувања за бараните
точки од страна на министерот**

Пов. бр. 56

Тирана, 5 февруари 1929 г.

Поврзано со наредбата АМ. Ф. ВИИ. М. 346. ПОВ. Ѓ. ОБ. Бр. 2626 од 22 јануари оваа година Ве известувам:

(Има поврзаност и со Пов. бр. 191/28,1/29,50/29)

Директен одговор на поставените прашања е многу тешко да се даде од многу причини, во прв ред поради тоа што во недостиг на време, средства и простор не можевме да направиме истражување.

Во основа на дадените податоци и истражувањата досега можевме да ги донесеме следните заклучоци:

1. СТЕПЕНОТ НА НЕЗАВИСНОСТ И АКТИВНОСТ НА НЕКОИ РОДОВИ И БАЈРАЦИ

Политичката самостојност на барјациите и родовите во северна Албанија во отсуство на Пренг Биба, Дода и Марка Ѓони и создавањето на современата држава (поради средствата што државата и режимот ги поседуваат) паднаа на најниско ниво. Политичките партии не постојат. Членовите на Собранието се избирани од државниот врв и на родовите не им останува простор за манифестација на нивната независна политика со политички средства.

Политичката активност е во иста состојба, бидејќи пратениците што им припаѓаат на родовите и бајраците не можат и не смеат да ја водат родовата политика, само диктаторската политика на Ахмед-бег (случајот со капетан Марк, пратеникот од Мирдита - Пов. бр. 50/29, преглед III стр. 4).

Од друга страна, самостојноста што се однесува за внатрешната традиција, дадениот збор (беса) и почитта спрема куќата и нејзиниот домаќин, поради која со векови се создаваа водачи, е на различно ниво. Што се однесува за случувањата од првата четвртина на XX век, модернизацијата и условите за живот се потешки, така што многу ги ослабија врските и силите на некои родови и бајраци, со што и самата независност - нивната моќ и одлучност.

За разлика од тоа, порано како од територијален така и од животен аспект (од аспект на традицијата и на законите) тие постоеја.

Северна малција - Велики Дукаѓин (малција на Скадар и на Ѓаковица), во северниот дел на Дрим и Мирдита - во средина на Црн Дрим на запад се наоѓа Мати и Круја, на истокот од Црни Дрим, Љума

и Дрибра - целиот овој дел на Северна Албанија денеска брои само 5 родови, кои ги чувале нивните внатрешни врски и од кои само две претставуваат некое значење за зависноста: Мати и Мирдита - но другите најголеми родови се уништени и голем број (околу 45) големи и мали бајраци, немаат никаква вредност за независноста.

Порано со зборот на Пренг Биб Додај и Марка Ѓони како и на Есад-паша се собираа пушки меѓу Мат и северната граница. Целала Зогу и Елез Исуфи може да ги соберат покрај себе сиот Мат и Дебар, а Црноглави и Џури - Љума и Ѓаковица. Сега во недостиг на старите услови за егзистенција, за создавање на модерна држава и за елиминацијата на старите и моќни шефови, околностите се многу променети, но не се целосно уништени.

Дејствувањето на туѓите држави во Албанија (особено на север)⁹ уште влијае врз чувањето на старата традиција и основа. Големата разлика и омраза меѓу Гегите и Тоските (католиците и православните) и желбата на Гегите да се независни, за тие да ја раководат државата во целина или делот северна Албанија, прават родовата и провинциската независност сè уште да постојат на северот. Чувањето на лојалноста кон шефовите и моќните луѓе како и познатите куќи и силата на овие личности во родот и во провинција, направи оваа независност да се има предвид и да се работи на нејзиното исчезнување како штетна за модерниот поредок на државата.

Војната е неминовна ако водачите на северна Албанија претставниците Геги - католици останат сами без помошта на соседите, па не е тешко да се предвиди како ќе го прифатат Тоските – православни и муслимани нападот на Гегите – муслимани.¹⁰ Оваа војна на штета на северна Албанија ја оневозможува политичката акција во Албанија и ги принудува шефовите што не се изјаснуваат за режимот да останат сло-

⁹ Се мисли за Кралството на Србија односно Кралството на Србите, Хрватите и Словените, потоа на Австро-Унгарија, Бугарија итн.

¹⁰ Албанскиот народ припаѓа на три вери, од кои 70% се муслимани, 20% православни и 10% католици. Муслиманите ги има на целата територија на Албанија, православните во јужниот дел, а католиците во северниот дел на Албанија.

бодни само во нивните домови и во околината – чувајќи ги нивните желби и надежи и на родот, во морална и материјална поддршка од соседите, во овој случај од наша страна.

2. ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ ДРЖАВНИОТ ЖИВОТ И ПОВРЗАНОСТА СО ДЕНЕШНАТА СИТУАЦИЈАТА ВО АЛБАНИЈА

Традиционалното одржување на големите и малите родови на север и можноста за нивно групирање под еден водач и во единствена идеја, секогаш создава големи тешкотии во нивното водење. Исти тешкотии постојат и во актуелниот режим, така што одржувањето на власта, редот и мирот во северна Албанија е „клуч“ за владеење во цела досегашна Албанија.

Влијанието на северните племиња во овие државни прашања, во развивање и уредување на државата е невидливо и посебно не постои во активен и определен план, но затоа во пасивен поглед, односно во поглед на принуда на режимот, во преземање разни мерки против родовите и бајраците што не се поддржувачи на режимот – влијанието е видливо и значајно тие заедници што сè уште се противат да се придобијат – со добро или со сила – можеме да констатираме дека треба да се следат без голем труд. Треба да се признае дека во поглед на таквите акции, режимот покажува развиена психологија и постепено успева благодарјќи на тоа што шефовите и моќните луѓе полека-полека се осиромашуваат, го губат авторитетот поради сиромаштијата и вековниот страв за нивната глава, но другите „лојалните“ помогнати со сите средства од Италија – Ахмед се издигнуваат. Нивниот ривалитет полека-полека ќе стекнува свои приврзаници (платеници).

Приврзаноста на родовите и бајраците со режимот, подетално е препишан во елаборатот Ст. пов. 1/29¹¹ и за тоа е премногу да се препишува повторно, но имам доверба, кога некој од моќните луѓе вистински

¹¹ Документот не се наоѓа во Државниот архив на Република Македонија, па затоа не е објавен.

ќе бидат помогнати материјално од нас (да се концентрираме во парична помош), така што со нивната сила да можат да интервенираат во различни случаи во внатрешната егзистенција на родовите без сомнеж и на овој начин да се почувствуваат нивната сила и поддршка (од наша страна) и тогаш и нивниот авторитет - многу брзо и многу високо ќе порасне. Затоа и околните родови и бајраци, некои порано некои подоцна, ќе паднат под нивното или под нашето влијание. Со тоа ќе се засилува опозицијата спрема режимот и врската со нас и нашите намери, бидејќи со последната одлука за марш лево или десно во случај на конфликт и востание, многу од слабите бајраци ќе се одлучат за големите родови и бајраци како помоќни, поголеми и идеални групи.

3. СТЕПЕНОТ И НАЧИНОТ НА ВЛИЈАНИЕТО, КОЕ МОЖЕ ДА СЕ ПОСТИГНЕ КАЈ РОДОВИТЕ И БАЈРАЦИТЕ ОД СТРАНА

За да си поконцизен и појасен, влијанието кај родовите во северна Албанија (во врска со поврзаноста на родовите и бајраците од Ст. Пов. 1/29) од **надвор мислам дека треба да се анализира причината и образложението и тоа на овој начин:**

А) Зошто северна Албанија е незадоволна со државата и сегашниот режимот, каква идеја имаат шефовите и народот во северна Албанија и во каков облик ја манифестираат.

Б) Каква идеологија и режим има државата.

В) Какви средства употребува режимот во свои раце за да ја има северна Албанија во раце (Канунот - стар Закон во Северна Албанија - заб. на ред.) за да дејствува и да владее во Албанија.

А) Менталитетот на северот на Албанија, посебно на католиците Геги е многу познат и нема потреба и тука да се споменува. Желбата за слобода и независност од 1443 година (Скендербег) до крајот на XIX век и почетокот на XX век сè уште не е исчезната. Силното дејствување на поранешна Австро-Унгарија и Кралството Србија во северна Албанија, на Италија и Грција во југот на Албанија, традиционалната омраза

измеѓу Гегите и Тоските, се главни причини и затоа родовите од северна Албанија и ден-денеска ја чуваат желбата провинцијата (кантон) да е независна или сите нивни луѓе да се на чело на општата држава.

Центарот на оваа идеја е во Мирдита. Среќата сакаше и по многу фази и различни перипетии, за кои и ние сме сведоци и соучесници, на чело на новоформираната држава да дојде еден Гег, кого го донесовме ние, кој пак ја доведе Италија, за неа да ја чува и да ја сочува. Најголемиот дел од северна Албанија, која не го опфаќа Мат, не ги сака ни Матјаните, Мусолини на Ахмед-бег, но ни Италија, но најмалку нивниот режим и владеењето на правото и слободата од нивна страна. Ова расположение не може да се забележи на јужниот дел на околината Арзена, бидејќи за Тоските нема улога кој владее, тие за ова научиле од прифаќањето на православието од страна на Грците, со кои се поврзани.

...

Кратко кажано, идејата на Гегите за да се независни засекогаш, без прекин се чуваше до ден-денеска и таа идеја (со тешкоти и ризици) и денеска ја прославуваат, инсистирајќи на немешање на внатрешните работи на Албанија, создавајќи различни тешкоти на административната власт, нереди, атентати и привремен криминал и др. како и одржување, врски со емигрантите кај нас и во Виена.

Манифестација на незадоволството на последен начин заврши со високи ризици на животот и потребните средства - во прв ред парите.

Од 19 - 23 февруари оваа година, во Тирана престојуваше Ѓон Марка Ѓони. Дојде да ја земе платата на потпоручник за некои месеци. Со мене требаше да разговара, но немаше можност. Ми прати порака: немам средства да ги одржувам и тие петмина но и да кренам глас. Моите противници заработуваат повеќе од мене. Објаснување: „Тие петмина се комити“, кои Ѓони ги одржува поради теророт и непослушноста спрема државата. Моите противници се тие на кои власта им помага против мене. За време на овој престој немаше можност да се сретне со Ахмед (беше болен) ниту да ги земе платите. Оставил човек да ги земе платите - и тој со празни раце по два-три дена се врати.

Од Скадар ми прати порака дека повеќе нема да дојде во Тирана, бидејќи нема можност да ми ги прати неговите основни пратеници односно не може повеќе да ја покаже ни својата храброст, одејќи со само 10 - 12 пратеници.

Ова изгледа како да нема смисла, но таков е нивниот менталитет, тоа е нивната логика.

Ако по пат не Ве следат вооружена група или жандарми, Вие сте само еден обичен човек без влијание и вредност, ако немате пари - тогаш сте никој и ништо - влијанието и силата тогаш не постојат.

Б) Идеологијата на одржување на режимот - тоа е Итало-Ахмед - е да ја потврдува власта и неговата сила, да ја организираш државата за италијански цели и да се спроведуваат на Балканот, истовремено додавајќи му смисла и албанска идеологија (ослободување на заробените браќа и др.) и меѓународен карактер (спогодба, Советот на туѓите нации и др).

В) Средствата се различни, општи и посебни. Во општите спаѓаат: вооружените сили - војска и жандармерија. Во политичките: влада, собрание и администрацијата. Во посебните: маневри со притисок кон власта, повлекување. Распределување на бенефиции (назначување со гардата офицер и резервен офицер со или без плата), убивање на авторитетот внатре во односите на родот, воопшто на бајракот, протерување на семејства и убиства.

. . .

Режимот е моќен, силен и бескрупулозен, некорумпиран, богат, со целосна поддршка од Италија. Можностите за војна се нееднакви, но пак војната продолжува и токму од овој начин на работа на режимот е подобро да се влијае и да се прошири. Остануваат заклучоците во која форма ќе се влијае до родовите, за да останат во нееднаква борба и да привлекуваат други на нивниот пат. Одговорот сам по себе се истакнува: да се одредат нашите точни потреби, да се назначува мисијата на нашата работа да се избираат луѓето што ќе работат за нас во одредени граници и да работат за нас во базите и одредените граници за да се со-

берат водачите ориентираны спрема нас (односно родови емиграциски бајраци).

Да се постигне договор со нив, треба да им се понуди оптимална помош, морална и финансиска (посебно) и на овој начин да ги врземе за нас, да ги ориентираме и да ги ангажираме во работа за нашите интереси и против интересите на Италија и Албанија - Итало-Ахмедовци.

Друг начин на влијание тешко може да се најде и да се прифати. Јас мислам дека ние треба со пари и со добро однесување (корупција) градуално да го поврземе мнозинството во синџир за да ги однесеме во посакуваниот миг пред Итало-Ахмедовците во случај на поттикнување нереди во Албанија или во случај на генерален конфликт од Италија и Албанија.

...

Нашето влијание во моментот не е на саканото ниво споредувајќи го со италијанското влијание. Италија целосно ја одржува сета Албанија: кралот, војската, границите и сообраќајот; троши големи суми пари за целосна Албанија, ние уште им помагаме на некои луѓе во Албанија (навистина без некоја голема смисла) и водиме една безнадежна војна за поранешниот наш епископ во Скадар, сега помошник на албанскиот митрополит за Скадар, да се... албанско - со што и ние ќе се засилиме во редовите на организацијата во Албанија, овој пат за црквата.

Еден влијателен збор може да се каже преку една преиспитана идеја, со една солидна и енергична работа и со добра финансиска помош, систематски точно, што секако ќе биде поевтино од крвта, која сме должни да ја дадеме, од Дрим до Ерсек - гледајќи од чисто воено гледиште.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 56, 5.2.1929 г., Тирана

4.

ИЗВЕШТАЈ

од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на
Генералштабот во Белград за престојот на Ѓон Марка Ѓони во
Тирана и неговиот состанок со Ахмед Зогу

Пов. бр. 197

Тирана, 2 јуни 1929 г.

Кон средината на месецот оваа година по покана од Ахмед-бег во Тирана престојуваше Ѓон Марка Ѓони.

Ахмед го има покането за да го поправи со него прашањето на незадоволство во Мирдита (Пов. бр. 141/29 и 180/29). Неговиот неколкудневен престој значеше Ѓон Марку да биде примен трипати од Ахмед, а освен тоа разговарал и со генерал Париани¹² (со кој бил на вечера) и со генералниот инспектор на администрацијата Стердингин (англиски поручник, личност од доверба на Ахмед-бег).

Од Тирана Ѓон Марку си оди на 17 мај, тука со мене нема храброст да зборува, но според договорот во Скадар ми има оставено едно писмо каде што има напишано сè што е разговарано.

Ѓон Марку напишал:

1) „Првиот ден кај Ахмед бев сам. Тој беше премногу заинтересиран за состојбата во Мирдита, а посебно за тоа кој ги испраќа луѓето, кој стои зад нив и кој ги поддржува и ги упатува да прават нереди во Мирдита, со посебен акцент на нападот врз Италијанците. Од неговите прашања и неговите предавања се гледа дека е убеден оти овие бегалци ги испраќа и зад нив стои Кралството Југославија (и јас)“.

Јас го убедив дека ова не е точно и оти јас немам никаква врска со овие бегалци, а од Југославија општо ниту еден не може да доаѓа, затоа што треба да ги помине Љума и Дебар, што е невозможно, бидеј-

¹² Италијански генерал задолжен за модернизација на војската на Кралството Албанија.

ќи таму Ахмед има многу луѓе од доверба (ги потсетил на Алуш Ага Бицајн, Мифтар Селмани и др. за да ги слушне нивните мислења).

Му има спомнато дека убиства и грабежи се извршуваат низ цела Албанија и во Тирана, а не само во Мирдита.

Се создаде впечаток дека Ахмед е целосно убеден оти ние (нашето кралство)¹³ работиме да создадеме нереди во северна Албанија и дека бегалците се наши платеници.

Вториот ден кај Ахмед-бег освен Ѓон Марка Ѓони беа присутни и претседателот на Владата К. Кота и министерот за образование Абдурахман Дибра. Сепак, се зборуваше за нередите во Мирдита. Абдурахман Дибра рече дека е убеден оти Југославија сега нема ништо против Албанија; К. Кота до крај се согласува со Дибра, но Ахмед-бег не се докажал дека се согласува целосно со нивните заклучоци.

Се гледа дека не им се верува оти Југославија не работи против него.

Барајќи мерки за излез од ситуацијата за бегалците, се согласуваат оваа обврска да му се довери на Ѓон Марка Ѓони, на тој начин што ќе создаде подвижна чета на жандармерија во Мирдита - и тоа половина од персоналот да ја собира самиот тој, а втората половина командата на жандармерија. Ѓон ги примаше потребните инструкции и парите, но генерал Перси утредента им кажал дека и тој има наредба за оваа чета од кралот (моќта не четата ќе биде од 50 - 100 луѓе).

На овој начин Ѓон Марку се рехабилитира пред очите на јавноста (бидејќи досега Ахмед го совладуваше), но Ахмед-бег пак преку корупција во моментот го совладува Ѓон, давајќи пари и доверба.

2. Кај генерал Париани беше на вечера (14. 5.).

Генералот Париани многу се интересираше од каде се комитите во Албанија, дали ќе дојдат луѓе од Србија во Мирдита и што сакат да направат тие.

¹³ Југославија.

„Јас целото го негирав ова и бев убеден дека Србите нема да испраќаат никој во Мирдита и тоа е невозможно додека јас сум таму, бидејќи јас му дадов збор (беса) на мојот крал.“

„Јас од друга страна му кажав дека Параини е целосно информиран каква дејност развиваат Србите таму.“ На оваа провокација Ѓон Марка Ѓони им одговори: „Овие зборови Вам може да Ви ги каже само скадарскиот клер, дека има Срби во Мирдита и јас соработувам со нив, но ова е лага, клерот Вас Ве лаже“, на што Параини реплицираше: „Не можам да дозволам и клерот да лаже, но ние нема да го раскинеме нашето пријателство за ова.“

Ѓон е убеден дека целиот клер е италиofilски настроен, а посебно епископот на Скадар Мједат вели дека само францисканците сè уште се националисти и против Ахмед и Италија.

Кај Стерлинг¹⁴ бев на чај, во што учествуваше и министерот за образование Абдурахман Дибра. Стерлинг се интересираше за политичката состојба и расположението во Мирдита и ми сугерираше да ги смирам луѓето и бегалците, бидејќи Италијанците сакаат од малите нешта да направат големи нереди и да ја носат нивната војска за да ја бранат нивната концесија и експанзијата воопшто: „Ќе направат нешто што ќе биде штетно и за нив и за државата“.

Ѓон и нив ги убедил како и тие од претходно.

Во понатамошниот разговор Стерлинг потенцира дека менувањето на владејачката партија во Англија силно ќе влијае, воопшто кај италијанската политика, а посебно во Албанија. Со ова беше изненаден Абдурахман Дибра, но на Стерлинг му објасни дека само англиските конзервативци ја помагаат Италија, но Работничката партија не само што ќе се повлечеше од поддршката туку ќе дејствува и против неговата политика. Ова Абдурахман го прифаќа со многу незадоволство, многу се изненади и потоа цело време беше замислен.

...

¹⁴ Британски офицер, советник на Кралот Зогу, задолжен за усовршување на жандармеријата и полицијата на Кралството Албанија.

Од наведеното се потврдува дека Италијанците му готват на Ахмед-бег информации за нашето дејствување и за нередите во Северна Албанија и Мирдита и дека Ахмед-бег верува во нив, а тоа го плаши.

Ова на Италијанците им е потребно, големо стегане и придобивањето на Ахмед-бег и Албанија за нивните чисти намери. Ахмед го забележува тоа и така повеќе се плаши, но затоа исто гледа дека не може да се враќа назад.

Со компромисот со Ѓон Марку во Мирдита тишината релативно ќе се враќа и за момент стравот од италијанските права за обезбедување на редот ќе се одбегнуваат - бидејќи и со Италија ќе постигнат некој компромис во форма на нова концесија (Петро Леуми).

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 197, Тирана, 3. 5. 1929 г.

5.

ИЗВЕШТАЈ

(дополнителен) од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на информативното одделение на генералштабот - Белград за наведениот престој на Ѓон Марка Ѓони во Тирана

Пов. бр. 198

Тирана, 2 јули 1929 г.

Во врска со стр. Пов. бр. 197/29 Ве информирам:

Ѓон Марка Ѓони ми порача:

„Кога бев кај Ахмед (V/29) тој ми префрли дека уште сум на страна на Србите и дека тој тоа го знае и како на нив им дадов збор. Збор по збор ми рече: „Кога не си со Србите зашто кога беше Аќиф Леши во Белград им рече (на кој не знам): „Ѓон секогаш е со мене (ставајќи ја раката на срце) и јас за него се жртвувам (давам глава). Ѓон мисли дека Леши тоа го кажал (но и тој знае дека пред еден месец Леши престојуваше во Белград) и се сомневаше оти за ова може да знае

и Мало-бег во Сараево и го информираше Ахмед-бег. Ѓон мисли дека Мало-бег има врска со Ахмед преку писма. Бидејќи Мало-бег живее во Сараево, но уште не е изјаснет како бегалец, синот сега само што му избега, но во Скадар семејството и богатството воопшто не му се чепнати.

• • •

Не е невозможно Мало-бег да сака да ги чува врските со Ахмед поради имотот, но не ми изгледа точно дека го информира Ахмед. Со блиско следење на Мало-бег во Сараево и неговиот син во Стар Бар, ќе може да се дојде до вистината.

Ќе беше поинтересно да се потврди дали навистина Аќиф Леши во Белград ја кажал реченицата што ја потенцира Ахмед и пред кого, што ќе се земе како почетна точка за откривање на мрежата. Сепак, сигурно е дека Ахмед многу нешта ги знае мошне точно. Истовремено ова може да биде маневрирање на Ахмед-бег, за да нè лаже нас и така да создаде заблуда, бидејќи исто така му кажал на Милослав Недиќ во средината на март месец оваа година во врска со разговорот за Гани-бег: „Гани пред неколку денови ми пишал дека овој месец се враќа во Албанија и др. Сепак, Гани не се врати.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 198, Тирана, 2. 6. 1929 г.

6.

ИЗВЕШТАЈ

**од југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за
војска и морнарица на Кралството Југославија за општата
ситуација во Албанија за првите шест месеци на 1929 г.**

Пов. бр. 253

Тирана, 12 јули 1929 г.

Општата политичка состојба во Кралството Албанија и во овој период се манифестира преку една тесна врска на силното влегување на

Италија и за тоа неговиот развој и консолидација е невозможно да се разделат од пацифичко-економска пенетрација на Италија во Албанија.

Ниедно повредно поле, политичко или економско, ниту еден акт не е изваден, или во целина не е излезен на површина, без иницијативата или желбата на Италија. Ниту еден акт од која било природа не ја достигна последната фаза ако тоа не беше желба на Италија - и во форма каква што таа посакуваше.

Идејата за протекторат, што произлегува од толку споменатиот пакт на Итало-Албанците од 1926 година, имаше успех спротивно на желбата на Италија, за да се манифестира и да се спроведе во постоењето на Албанија, но и покрај тоа, според италијанските заклучоци, е само една имагинација. Тоа уверување не го крие ниту од дипломатските меѓународни претставници во Тирана и Драч, кои сè уште се занимаваат со истражувањето и развивањето на Итало-Албанците во Албанија како и за најпознатите личности во земјата, кои не се дел од јавниот живот во нивната земја, но и од тие што соработуваат на ова поле, но се немоќни за да го запрат.

Невозможно е од самиот факт да се промени и покрај истакнатата желба во некои случаи од страна на Ахмед-бег, за да одолее на силната италијанска еманципација - која секогаш останува без некој посебен успех за Албанија, освен во поглед на искористување на професионалниот материјален интерес за неа, за тоа целата акција која се развива завршуваше со реципрочно условување со задоволство на Ахмед-бег и победа на италијанската политика: морална, материјална и психолошка доминација на државата и дипломатијата. Низ овој период во Албанија се решени три големи прашања: буџетот, основањето автокефална православна црква како и дадениот монопол на Италија за нафта и бензин - во политичко и економско гледиште, кое создаде една заблуда во надворешната политика и конфликт внатре во Владата.

Буџет

Како што се знае (Пов. бр. 140/29 од 11 април) буџетот на Кралството Албанија за 1929/30 година е предвидено да изнесува 31.668.200 фр. зл. приходи, но и толку расход, со плус 159.000 фр. зл. од „предвидените приходи“. Вистинската сума може да стигне од 18 - 20 милиони фр. зл., имајќи предвид зголемување до максимум на сите имотни и царински такси - освен пченицата. Природно е дека сумата на приходите не може да одговара на сумата на расходите и затоа разликата ќе се покрива со субвенција на Кралството Италија. Неговите претставници во Тирана (министерот Сола, а посебно генерал Париани) активно соработуваат во определувањето на сумата за ресорите и за партиите. Според податоците од Министерството за финансии, точните приходи од самата Албанија можат да го покриват буџетот (приближно) до декември 1929 година - но останатиот период треба да се покрива со субвенција од Кралството Италија. Според тоа излегува дека реално 1/3 од буџетот се покрива од италијанската субвенција - или како што се зборува тука - „кредитите за војската ги плаќа Париани“ (воениот чист буџет за националната одбранбена команда и морината, без жандармеријата и командата на пограничните војници е предвидено да изнесува 11.200.000 фр. зл.).

Пресметка на воениот материјал

На оваа субвенција со ефективни средства треба да ѝ се додаде и воената материјална субвенција, со која Италија ја снабдува албанската војска. Вредноста на воениот материјал досега во Албанија сè уште службено не е пресметана. Италијанскиот шеф на воената мисија дадената вредност за воен материјал службено ја пресметува на 140.000.000 италијански лири (пов. бр. 90/29), но албанската влада не е подготвена да ја прими таа сума. Од друга страна и ова прашање треба да се реши, така што е формирана професионална комисија (албански и италијански офицери и претставници на Министерството за финансии) за инвентаризација и пресметка на сумата за воениот материјал преземен од

Италија. Комисијата имаше седница за регулирање на нивната работа, но веднаш наиде на тешкотии во врска со некои воени материјали, кои дојдоа како употребливи (оружје и снабдување), или како неупотребливи се елиминирани од употреба (...).

Тешкотиите ќе се појавуваат и во тоа дека Италијанците чл.¹⁵ на комисијата, сакаат да го објават целиот материјал како нов, но чл. на албанската комисија имаат целосно други податоци (вистинити) и целосно други инструкции што се однесува за пресметката на вредноста. Без сомнение и за ова прашање ќе се појавуваат недоразбирања и несогласувања помеѓу двете пријателски влади на братските народи - кои на секој начин пак ќе завршат во корист на италијанската страна.

Италија и така преку Народната банка ги држи под тотална контрола нивните финансии во свои раце. Затоа од ова јасно се гледа дека општата егзистенција во Албанија е под постојана италијанска зависност.

Економски напредок и монопол врз нафтата и бензинот

Кога на ова ќе го додадеме градењето на комуникацијата и претприемништвото СВЕА¹⁶ (од долгот околу 50.000.000 фр. зл.), основањето нови друштва за економско развивање на Албанија (друштвото за експлоатација на рудникот во Мирдита (пов. бр. 188/29), друштвото „СЕСА“ - Албанско-италијанско друштво за искористување на енергија и вода) и издавањето на државен монопол за нафта, бензин, и други нешта на Италија, односно на друштвото АГИП - се добива целосна слика дека навистина се проширува италијанскиот авторитет во економско-финансиската област.

Прашањето за бензинот како италијански монопол во овој правец отсликува една јасна карактеристика на односот на Албанија спрема Италија (и обратно). Прашањето на создавањето и давањето на овој

¹⁵ Членови на италијанската комисија.

¹⁶ Градежна италијанска фирма. Иницијалите не се преведени.

монопол за сметка на Италија, која трае повеќе од две години, како што изгледа е одлучено за време на посетата на Грандини и се јавува како еден од првите резултати – за Италија оваа грандиозна посета е плодна.

Иако беше објавена лицитација за давање монопол (Пов. бр. 183/29), иако за истото се појавуваат (со понуда) и конкурираат сите претпријатија за нафта и сите нивни понуди беа подобри и во корист на Албанија - потрошувачите, Владата ги одби сите конкуренти и концесијата му ја даде на италијанскиот конкурент, иако тој понудил услови „под рака“ и иако неговите услови не беа во корист на Албанија и на потрошувачите, а со ова и на Владата.

Италија инсистираше за овој монопол, заради обезбедување на егзистенција и работата на рафинерија во Риека, со што се постигна обострана економска корист за Италија. Освен тоа му останува и главниот раководител за осветлување и сообраќај во Албанија.

Во договор со друштвото АГИП (општо Италијанско друштво за нафта - најсилниот член на државната железница) е предвидено концесијата да трае 20 години и друштвото ќе гради магацини (или резервоари) во Сан, Бовани, Драч, Валона и во Санти Карант (Семен се наоѓа кај пристаништето Петрич на линија на Фијер - реката Семен).

Потрошувачот - народот не е задоволен со оваа работа, посебно од тоа дека ќе се снабдува со некавалитетна нафта и бензин и со повисока цена во споредба со досегашната - но протести и знаци на незадоволство сè уште нема.

На овој начин Италија обезбеди монопол за неколку години: за осветлување и сообраќај во Албанија и за рафинеријата во Риека.

Православната црква и односите спрема нашето кралство

Прашањето на Автокефалната православна црква на Албанија е поттикнато поради елиминацијата на туѓото влијание кај православниот свет со помош на Црквата (чиј почетокот е даден во Пов. бр. 19/29, 55/29) и овие денови влезе во последна фаза. Усвојувањето на нејзини-

от устав (статутот на автокефалната црква во Албанија) во конгресот на Корча е завршена реалност.

По скришната политика, која се играше помеѓу Грција и нашето кралство, Албанија со наша помош - нудејќи огромни ветувања - основа своја независна православна црква - на штета на Грците и на штета на нашиот кадар во православната црква во Скадар и црквата во Голо Брдо.

Албанија со такви одлуки во овој поглед добива многу, бидејќи според актите што произлегуваат од Статутот клерик може да стане оној што освен албанското државјанство треба да има крв со албанско потекло, но јазикот во црквата мора да е албански. Со ова се мислело да се протераат од Албанија сиот грчки и српски клер и епископи - бидејќи други немаше и во запирањето на грчкиот црковен јазик во Албанија - бидејќи албанскиот црковен јазик, никаде не постоеше, а и денеска општо не постои, но српскиот јазик се користи во Скадар, с. Враке и во некои села на Голо Брдо. Спроти сестраните обиди од наша страна со актите на статутот да се чува нашето црковно наследство во Албанија (воглавно во Скадар, каде што е седиштето на викарниот епископ на нашата патријаршија) не се постигнува ништо и сите ветувања - дадени на нашиот претставник и од самиот државен шеф ќе паднат во вода (како и неговото ветување), иако тој беше сигурен дека неговата игра ја заврши добро...

Сè уште не е почнато да се постапува според Статутот, но за кратко време ќе се забележат неговите последици во Скадар. Нашиот епископ Виктор (кој од прогласувањето на независноста на црквата стана и албански епископ - во писмото) исто така ќе оди преку границата, во црквите (Скадар и Враке) ќе се воспостави албанскиот јазик - по преведувањето на книгите и полека клериците ќе се заменуваат со Албанци (несловени).

Моето убедување е дека нема причина за некој ризик за нашето малцинство, некоја акција и др., туку едноставно се работи за желбата на Италија преку Албанија да ни ја наметне својата желба, со што ќе ни го намали авторитетот. Во врска со тоа - сигурно поради елиминација

на нашата школа во Скадар, градоначалникот на Скадар води една грда кампања нашите граѓани со постојан престој во Скадар конечно да станат албански државјани.

Бидејќи е можно албанските власти, кои сега веќе почнуваат со оваа акција, да не преземат и од неговите средства и бидејќи ние можеме да излеземе во одбрана на нашите - поради постојаниот притисок на Италија кон Албанија, јас мислам дека оваа акција ќе има успех барем кај слабите. Истовремено оваа акција ќе биде против одговор на нашата акција „за иселување и однародување на албанскиот народ во нашето кралство“- теза што со невиден став секогаш ја брани италијанскиот весник „Газета шќиптаре“, кој се издава во Бари на албански и на италијански јазик и кој со сите средства дејствува Албанија да се претставува како огледало на италијанскиот печат. Никако немаме такви случаи со другиот албански чист печат, кој „сигурно од желбата за добри односи“ само во некои случаи дозволува да ни покаже заби, но Грција е постојан предмет и се напаѓа на ординарен начин.

Како резултат на таквата одлука на црковниот проблем односите помеѓу Грција и Албанија не се добри – соседски, меѓусебни одмазди и потценување, но реципрочните написи само го поддржуваат и понатаму овој анимозитет.

Од друга страна чувствата спрема нас може да се опишат како омраза, но и страв.

Некои личности блиски на Ахмед-бег и власта даваат јасни сигнали за промената на нашиот претставник во Тирана: „Промена на нашата политика кон Албанија - односно преминување од пријателска, блага, толерантна политика во строга политика како последица на случувањата“. Освен тоа што некои Албанци и нивниот крал имаат причина да носат такви заклучоци, идејата што се роди од самата италијанска делегација во Тирана е да не се брза да се прошири веста дека поранешниот претставник¹⁷ се почитуваше бидејќи беше истакнат италo-фил... Италијанската амбасада ги знае причините за неговата акција, би-

¹⁷ Се однесува на воениот претставник на Кралството Југославија во Тирана.

дејќи неговата сила расте повикувајќи се на приврзаниците од наша страна.

Состојбата во Северна Албанија

Во овој правец италијанската мисија продолжува уште понатаму убедувајќи ја Албанија дека од наша страна се работи активно во Северна Албанија (во старата српска територија)¹⁸ за создавање незадоволство и востание против Ахмед-бег и Италијанците.

Информациите што произлегуваа и од службената албанска документација, кои се пласирани во последните месеци, даваат јасна слика за ова бидејќи и италијанска желба е нас да не претставуваат како вечни непријатели на Ахмед-бег и на италијанско-албанската политика во вој дел од Балканот. Тие не престануваат да се шират дејствувајќи и во самата Албанија против нив. Мислам дека на Италијанците не им беше тешко да го убедат за ова Ахмед-бег, но не и да го придобиваат за да направат исклучоци, од кои само Италија како поддржувач на редот „во Албанија ќе имала придобивка“. По воспоставување контакт и даден збор од Ѓон Марка Ѓони, Ахмед овој пат стигна делумно да ги запре нередите во Северна Албанија и да ги уништи за некое време лажните информации од противниците за различни форми на нашата акција на овој режим во делот на Албанија.

Од друга страна почнаа да стигнуваат информации од Љума и Дебар дека регионот за наше дејствување преминал во овие покраини. Како што изгледа Италијанците ја имаат информирано Владата дека делиме оружје (крај на јуни - почеток на јули) во Дебар и Љума - значи дека праќаат и чети (бев информиран дека Таф Казии примил писмо од Дебар во кое се информира дека сега уште една наша чета од 80 луѓе преминала таму - но немав можност да го најдам Таф за да го прашам дали и тој верува во ова). Се разбира дека Владата е повторно вознеми-

¹⁸ Се мисли на областите во северна Албанија, кои по Првата светска војна се окупирани од страна на Кралството на СХС, како што се: Дебар, Лума, Мат, Хас, Тропоја, Мирдита итн.

рена од вестите и нејзините органи итно барат потврда и извештај... Исто така почнале да стигнуваат извештаи и од југот за акција на патриотското друштво „Епиротите“ од Грција (за што го информирав и претставникот на Грција и за повторно воспоставување контакти затоа што тој беше спречен поради некои настани од црковен карактер). Освен ова, Владата, преку Министерството за надворешни работи има сигурни информации за емиграциското движење, за емиграцискиот конгрес и за нивните намери за дејствување внатре и надвор од границата - од нашата територија¹⁹.

Меѓутоа, во сегашната влада има министри што не веруваат во сето ова; тие му кажуваа на Ахмед-бег да гледа повеќе во реалната ситуација, повторно ваквите информации му ја зголемуваат нервозата кон должникот, кој премислува меѓу чеканот и наковалната, затоа што Италија го држи неверојатно силно, но со нејзината преградка може да го задави, ако тоа му е потребно; од друга страна тој самиот знае дека ние кога посакуваме и сакаме може да направиме промена исто како и кон крајот на 1924 година.

Влијанието на овие настани во албанската влада

Сите овие настани посебно по доаѓањето на г. Гранд нема можност да поминат без силно влијание во албанската влада.

Пред сè Ахмед-бег посакува преку некои промени да ги воведат само личностите што се слепо занесени по него и да не дозволи никој да создаде популарност на негов грб. Од друга страна Италијанците сакаат во Владата да имаат луѓе што и ним ќе им бидат лојални.

Прашањето за реконструкција на кабинетот, кое се постави непосредно пред доаѓањето на г. Гранд, колку-толку со врева (подгревање на ситуацијата) е повторено во последните денови и може да ја добие крајната фаза. Забележано е дека кралот бара контакти со луѓето - заме-

¹⁹ Владата на Кралството Југославија ја користеше за своите хегемонистички цели албанската емиграција, од која повеќето биле противници на Зогу.

на за досегашниот претседател на Владата г. Кочо Кота, кој изгледа (како единствениот што) ќе се жртвува во оваа реконструкција. За претседател на Владата се споменува г. Ванѓели Панѓели, претседател на Собранието, кој моментално се наоѓа во Романија и кој е повикан од страна на кралот да се врати (Панѓели по распуштањето на Собранието замина на одмор во Романија, каде што живеел порано, според тоа што го изјавуваат некои политичари во врска со несогласувањето на г. Кото).

Реконструкцијата или менувањето на кабинетот во целина ќе се врши на есен, веднаш по собирањето на Собранието. Но без оглед кои личности ќе се воспостават во кабинетот, политиката ќе остане истата и во ист правец и ќе зависи само од Италија и од Ахмед - исто како и досега.

Војска

Во војската сега за сега нема никаква промена, но не се повикани резервистите или регрутите и се очекува во крајот на летото да се повикаат еден дел од регрутите од генерацијата 1908 и 1909²⁰.

Маневрите со наредбата од командната група почнале делумно да се спроведуваат (Пов. бр. 178/29) .

Втората командна група е составена од: штаб, 3 пешадиски баталјони, 3 кординативни батерии, 1 пионерска чета, 1 санитарен оддел и 1 административен оддел со потребната комора - вкупно околу 3.000 луѓе (2.780 луѓе, 42 митралези, 6 планински топови и 320 коњи).

Со групата патува и генерал Мирдаци²¹ како инспектор. За време на контролата и маршот на групата од Берат учествувал генерал Париани во својство на шеф на Генералштабот.

Групата италијански офицери предвидени да учествуваат во овој марш не дошле. Одредувањето на генерал Мирдач како инспектор на

²⁰ Се однесува на регрутите родени во 1908 и 1909 г.

²¹ Италијански генерал

овој маневар (италијанскиот поручник Гамбара да не е постар офицер во одделението) и отсуството на офицерската група на предвременно известуваните Италијанци, се коментира како желба на Ахмед-бег за да избегне можно префрлање од наша страна за намерите и целите на таа група, имајќи предвид дека големиот дел од итинерерот²² гравитира околу нашата граница. Дефинитивниот итинерер на втората група е: Берат - Пејчин - Елбасан - Мартанеж - Зрчан - Пешкопеја - Кукс - Орош - Бурел - Круја - Тирана - (Драч - Берат). Маршот ќе трае до вториот дел на август.

Командата на првата и на третата група (Тирана и Скадар) оваа година ќе завршат само со локални маневри, бидејќи двете останале со само два баталјона (еден баталјон на првата група во Драч, еден баталјон на третата групата во Пука, но првата група поради маларија е премногу намалена, па затоа се обврзани да се повлекуваат 8 км далеку од градот).

Генералштаб

Генералштабот во последните месеци работи активно на преведување и изработка на италијанските правила и воената служба за сите родови на војската за албанската војска. Истовремено ги изработуваат и образовните планови според италијанската шема.

Еден дел од оваа работа сега е завршен и е доставен на воената команда за да се печати и...?

Подготовките за образование на авијациската команда исто така претставуваат грижа за Генералштабот. Главно тука е Италијанската воена мисија, која заедно со друштвото „Аеро Лоид“ претходно ги води потребните работи за градба (Хангар 100/60 м - со другите строеви).

²² Патот односно маршрутата предвидена за реализирање на маршот.

Гранични групи

Граничните групи ја имаат основано нивната школа во Корча, каде што сега се гради нов објект, во надзор и упатство на италијанските специјалисти кои сега веќе почнале да го обучуваат потребниот персонал. Воената команда прави сè што е потребно во центарот на баталјонот (граничните групи) навремено да се снабдуваат потребните воени материјали и средства.

Жандармерија

Од поставувањето на новата жандармериска организација не се случила ниту една нова промена, освен што поради посебната ситуација во северна Албанија дојде до засилување на жандармеријата, посебно со продажните компании. Направени се вкупно 7 такви компании од 25 лица (Пов. бр. 202/29). Севкупното засилување на жандармеријата достигнува 580 пушки (луѓе); со овој број се надминува предвидениот буџет за жандармеријата.

Во јули се извршува вооружувањето на целата жандармерија со италијански пушки, затоа што таа досега беше вооружена со разнo оружје останато од европската војна.

Воениот материјал

Поради фактот дека постојат доверливи информации оти оваа пролет во Албанија ќе пристигне големо количество биолошки материјал, магацините во Драч беа испразнети и материјалот е внесен во депотата на Тирана, Скадар и Берат и испратено е ново оружје во: Кукс, Пешкопеја, Корча и Ѓирокастро. Сепак, досега освен извесно количество планински топови, поголем материјал како и минатата година не е внесен.

Причините за оваа запоставеност се непознати. Има информации дека транспортот на материјалот од Италија заостана поради нере-

шеното прашање на одредувањато на вредноста на воениот материјал испратен досега, за што се зборуваше претходно. Во јануари - крај на јуни 1929 година е донесен само овој воен материјал:

Оружениот прибор за пушки	5.000
гарнитури	
Муниција за италијанските пушки	1.000
кутии	
Ридски батерии 65/17 и 75 м/м-5 (2-75 м/м и 3-65/17) со товарни средства	
Воени одела	5.000
комплети	
Чевли	2.500
парови	
Ќебиња	160
(парчиња)	
Големи амбуланти шатори	20
(парчиња)	
Санитарен материјал	20 кутии
Месни конзерви	16.600
порции	

Овој материјал треба да му се додаде на сега веќе примениот материјал од 1927 и 1928 година, кој е прикажан во прегледот Пов. бр. 11/29.

Предупредувањето за доаѓањето на топови од големиот калибар 75 м/м, транспортни возила и др., останало само на тоа; по една целосна неоснована контрола тој извесен материјал (преку Белград) повторно се евидентира и се разгледува.

Младинската воена организација

На крајот на оваа претстава што се однесува за задолжителната војска, треба да се додадат некои зборови и за воената организација на

целата младина во Албанија во рамките на друштвото „Риниа шќиптаре“ - со чисти национални и воени тенденции.

Основањето и проширувањето на оваа службена организација забележува добар успех и одлична поддршка - посебно кај граѓаните. Без сомнение за идната година целата земја ќе се бојадисува со идеите на ова друштво и тоа ќе навлегува во душата на младината како нивен национален и воен наставник.

Комуникации

Освен наведените средства и методот на „пацифичката пенетрација“ од економско и хуманитарно чувство на Италија во Албанија, една од најмалите вредности е градењето на комуникациите²³ и градежното дејствување од страна на друштвото СВЕА - од долгот од 50.000.000 фр. зл., во 1928 и 1929 година. Во систематската работа за обезбедување на постоечката комуникација и комуникативните објекти и градењето на комуникацијата и другите нови објекти, општеството покажува голем успех и нивното градење претставува фашистичка тенденција на Италија во Албанија.

Намерата на Италија за чување на постоечката комуникација и новото градење со успех се завршува.

Пред некое време Албанија (без патишта) сега располага со солидна мрежа на автопат, која брзо ќе се комплетира со нови значајни дела, кои се во изградба.

Карактеристично е дека сите објекти на сите патишта се заменети или се во замена со модерни или нови - што е познато од извештајот за овој предмет (поради значајноста овој предмет ќе се објави во една посебна студија, која е во изработка).

²³ Градење на национални патишта за комуникација во Кралството Албанија.

Косовскиот комитет и
Бугарско-македонскиот комитет во Албанија

Поради ризик од Косовскиот комитет и ВМРО бугарска²⁴ од територијата на Албанија - од друга страна во споредба со консолидација на Албанија како држава и многубројните вработувања во различни претпријатија, политизацијата и непрекинатите декаденции на Македонската револуционерна организација во срцето на Бугарија - како што е предвидено порано - Организацијата секој ден се гасне. Во обидите за воскреснување на акциите на ВМРО од Албанија кажувајќи дека се впуштени во пријателска дописка со поддржувачите - до денеска немаше нешто значајно.

Предвидена е (во првиот дел од 1928 година) потребна врска на Комитетот на Косово со ВМРО на територијата на Албанија поради заедничката акција против заедничкиот непријател под проктеторатот и силната желба на Италија, која не можеше да се оствари. Општата горенаведена причина и желбите на Ахмед-бег (и личниот страв) за да ги избегне можните компликации, тотално го онеспособуваат.

Во овој правец акцијата на Ахмед-бег целосно е точна и неговиот голем обид е тоа што во овој поглед ги санира околностите во Албанија.

Невозможно е да се гарантира дека нашите територии на границата ќе бидат обезбедени од качаџи или од комити, бидејќи индивидуалните преминувања на границите се можни поради атентати или пљачкање, но од тука може целосно да се гарантира дека веќе нема да има систематско организирано преминување на границата и создавање нереди, како што беше пред две години. Исто така не можеме да заклучиме дека оваа акција во иднина нема да се повтори, бидејќи таа со добрата волја на Ахмед-бег и Италија од една страна и консолидацијата на ВМРО во Бугарија од друга страна, уште има можност во последен момент да се пројавува и да се остварува - но никогаш во толкав број и на тој начин како што се манифестираше во периодот 1919 - 1926 г., би-

²⁴ Во документот е напишано така, но се мисли на македонската револуционерна организација ВМРО.

дејќи ни качакот а посебно комитата не може да се измами или да се плати како аргат; сега тие се луѓе со национална свест и чувство - но изгубените часови, неуспехот, неактивноста и страшните крвави разделби ја убиваат волјата за работа.

Сегашната состојба може да се претстави: за Косовскиот комитет, работата во организацијата и иредентизмот - сличен со нашата работа на националната одбрана (во 1908 - 1915 година).

За Македонскиот комитет: одржување на пријателите и на базата за можноста подоцна да се продолжи работата.

Тука според моето мислење е невозможно да се премине преку тенденциозните извештаи според кои во Албанија треба истовремено да се најдат - со заедничка акција водачот на протогеровците (Ѓорѓе Поп Христов) и шефот на михајловистите (Ванчо Михајлов) со нивните најверни сателити. Од сигурни извори, и покрај личното сомневање за каква било можност, земени се тотално спротивни податоци за тоа што навистина поделените фракции на организацијата го прават собирањето на нивните луѓе за да се зачува и да се одржува нивната организација во центарот на несогласувањето, немајќи време за акција во определените фронтови, колку и да се тие лесни за да се пробијат кај нас.

Од моите поранешни консеквентни извештаи за движењето и дејствувањето на Македонскиот комитет во Албанија слободно изјавувам: додека се 90 отсто сигурен сум дека во моментот нема дејност од бугарска страна во Албанија (врска: Пов. бр. 225/29, и извештаите на Конзулатот во Корча и контролата во село Врбник на Билишт). Во врска со тоа се и моите извештаи за акцијата на Фериз Салковиќ. Ве известувам дека Фериз со интервенција на Министерството за внатрешни работи - по наредбата на Ахмед-бег - е присилен да се откаже од своите намери (и Мухарем Бајрактари) и да се врати во Фиер, каде што се наоѓа 14 дена.

Краток заклучок за ситуацијата во Албанија:

1. Консолидацијата на Албанија како држава, заедно со напорите и големата поддршка на Италија - јасно се подвлекува и придобива пореален изглед.

2. Италија со непрекинатиот „економски“ влез самата ја осведо-чува реалноста за протекторат врз Албанија - потпишан во 1926 година.

3. Италија освен создавањето воени бази во Албанија, во неа и надвор од неа подготвува поволна ситуација самата за себе, чистејќи ги туѓите влијанија (соседите) во земјата - и ориентирајќи ги Албанците и нивните национални чувства против соседите - на нашето и Кралството Грција.

4. Италија е подготвена за ова дејство и има добар план како и луѓе и средства да го изведе до крај.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 253, 12. 7. 1929 г.

1930 година

7.

ИЗВЕШТАЈ

од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на Генералштабот - информативна комора во Белград, за еден негов состанок со водачот на Мирдита Ѓон Марка Ѓони

Пов. бр. 296

Тирана, 9 мај 1930 г.

На 29 април оваа година кога бев во Скадар преку чуварот на нашите воени гробишта клерикот г. Лазе Матијевиќ, вујкото на Ѓон Марка Ѓони и водач на Мирдита, кој е негов претставник во Скадар, бараше да се сретне со мене. На состанокот тој почна да се жали за однесувањето на нашите претставници и побара да се сретнам јас лично со Ѓон Марка Ѓони. Закажав состанок со Ѓон Марка Ѓони на 8 мај во Скадар. На синоќешниот состанок Ѓон Марка Ѓони поопширно ми го елаборираше неговото мислење за сегашната ситуација во Албанија, која главно се опишува како во текстот што следува подолу:

1. Италијанците не се сигурни во кралот Зогу и не се задоволни со неговата досегашна работа, затоа што не го добиваат тоа што го побарале од него и тоа за кое плаќаат.

2. Претставникот на Италијанците г. Зола и генералот г. Париани го повикуваат него (Ѓон Марка Ѓони) и некои водачи на родовите на состанок за да го придобијат за слабеење на позицијата на кралот Зогу (се разбира дека главна улога во ова играат парите).

Кралот Зогу ова не го дозволува и дал наредба освен оперативците што ги следат некои високи функционери, да се постават и агенти пред зградите на г. Зола и г. Париани, со цел да се следи кој сè влегува и излегува кај нив.

3. Не го оправдува нашиот пасивен став и користење на ситуацијата²⁵, која оди во наша корист од ден на ден, затоа што на сите им е преку глава од Италија.

Освен ова, Ѓон Марка Ѓони ме замоли на офицерите да им ја пренесам следната негова желба:

а) нашите претставници во Албанија да не испраќаат по состаноци Албанци (претставникот на кралот г. Кокошевиќ - драгоманот на амбасадата, Скадарец, и конзулот на Скадар - практикантот Данило, исто така Скадарец), бидејќи тој не им верува. Неколку пати повторуваше дека Албанецот за пари ќе направи сè;

б) во Дебар да се иницираат и да се организираат нереди и убиства, а потоа тој да интервенира со што ќе ги има во раце;

в) материјално да му помогнеме на Мифтар Селмани водачот на Љума, за да го задржиме затоа што се плаши да не падне под влијание на Италијанците или на Ахмед, бидејќи неодамна банкротирал (Муфтар имал подготвено 300 пушки²⁶, кои во дадениот момент да ни се корисни и на располагање);

г) од време на време во Мирдита да се испрати пченка (во форма на помош од Црвен крст и сл.) и дванаесетте негови бајраци да се поврзат колку што може поцврсто со него:

²⁵ Тука сигурно се мисли на престојот на Ѓон Марка Ѓони во Тирана.

²⁶ Станува збор за 300 вооружени лица.

д) на водачот на францисканците да му се даде поголемо внимание, бидејќи тие сега се во војна со Италијаните, па затоа ние да им дадеме морална поддршка.

Предлага јас да направам една посета да ги пофалам и на нивните институции да им подарам по некој наполеон;

ѓ) со него врската и во иднина да се одржува преку поп Лаза, единствениот кому му верува бидејќи влева доверба, а за неговиот состанок со мене да не соопштува никому: ни на претставникот на кралската амбасада, ни на скадарскиот конзул, бидејќи нема да доаѓа да се објаснува со нив. (Веројатно се плаши министерот за надворешни работи да не му ја скрати помошта.)

Во неколку наврати нагласи: „Среќен сум што зборувам со претставникот на војската“. Се разбира дека не можев во овој правец повеќе да зборувам и да барам причина, бидејќи се плашев дека ова може да биде на штета на угледот на нашите тукашни дипломатски претставници.

По двочасовниот разговор со него се збогував без никакво ветување и обврски. Му кажав дека ќе му се јавам во случај да се појави потреба. Го забележав дека е многу вознемирен и исплашен. За состанокот ги презеде сите безбедносни мерки и доведе силна придружба. Во Тирана по покана од кралот Зогу исто така патува со силна придружба.

Испраќајќи го наведеното со молба за процена и разгледување, молам што побрзо да ми се испратат потребните инструкции за понатамошно дејствување.

Воен пратеник,
мајор за работи на Генералштабот:
Свет. И. ...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 296, 9 мај 1930 г., Тирана

8.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Генералштабот - информативна комора во Белград до
командантот на армијата во Скопје, командантот на
пограничните сили и воениот претставник во Тирана за една
муслиманска организација во Скадар што се обидела да крене
револуција во Албанија**

Пов. бр. 6099

Белград 23 мај 1930 г.

Генералштабот на 30 април оваа година од Министерството за надворешни работи примил еден извештај на кралскиот конзул во Скадар, каде што се вели дека тамошната муслиманска националистичка организација пред неколку дена добила писмо од една личност на организацијата, во кое пишува дека ние²⁷ сме подготвени да ви помогнеме за организирањето на револуцијата во Албанија, меѓутоа треба да почекаме на поволниот миг. „Бидејќи, се вели во писмото, за нас е штетно секое одлагање и со тоа може постепено целата работа да пропадне, комитетот одлучил без нечија помош од надвор да ја поттикнува револуцијата низ цела Албанија, каде што мора да успее; затоа што како прво таа ќе избувне низ цела Албанија, а како второ ние сме убедени дека народот ќе ја поддржува.“

Во писмото се поставува прашањето дали имаме доволно муниција, дали имаме наш поддржувач во војската, какво е расположението кај народот и дали Владата ќе има поддржувачи во редовите на народот?

Веднаш по добивањето на писмото членовите на организацијата се собрале да дискутираат за проблемот. На седницата биле присутни: Сурче-бег Бушати, Хафиз Сабри Бегот, Омер Аливодичи, Осо-бег Коплику и др. Сите биле согласни дека со лошо организирање на револуцијата, која ќе се оствари без наша помош²⁸, во случај на војна меѓу

²⁷ Владата на Кралството Југославија

²⁸ Кралството Југославија

нас и Албанија, ќе ја поддржуваме нашата војска. Притоа е невозможно таа помош да биде само морална и како пример ја зеле Граѓанската револуција. Освен ова, таа треба да биде општа низ цела Албанија, а не локална.

Освен наведената организација, во планот по кој ќе се води револуцијата, учествуваа некои поранешни офицери, кои во турско време биле во нивната војска. Овој план ќе биде готов за неколку денови, а конзулот ќе се обиде да стигне до него. Оваа муслиманска организација има сознание дека и Сејфи Вламаси²⁹ пред неколку денови допатувал за Солун за таму да преговара со неколку поранешни офицери во бегство и да воспостави врска со неговите поддржувачи во јужна Албанија, со намера и таму да се подготват.

Сепак, овдешните националистички католички кругови не се запознати со ова. Водачите на муслиманската организација веруваат дека и католичката организација ќе им се придружи во таквото движење.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 6099, 23. 5. 1930 г., Белград.

²⁹ Сејфи Вламаси (1883 - 1975), пратеник и политичар во Кралството Албанија. Роден е во село Новосело во Колоња. Сејфи се школувал во Истанбул, а потоа се вклучил во политичкиот живот на Албанија. Бил член на Народната партија раководена од Фан Ноли и зел учество во Јунската револуција од 1924 година, и покрај тоа што порано бил добар пријател на кралот Зогу. По враќањето на Зогу (декември 1924 г.) емигрирал во Европа. Вламаси бил обвинет дека наводно е вмешан во анти-зогистичката група, која примаше парични фондови од владата на Кралството Југославија.

9.

ИЗВЕШТАЈ

**од претставникот на југословенската војска во Тирана до
Генералштабот во Белград и до југословенското
претставништво во Тирана за забраната за движење на
униформираниот персонал во радиус од 5 километри
од граничната линија дадена од одбранбената национална
команда на Албанија**

Пов. бр. 453

Тирана, 22 јуни 1930 г.

Во прилогот како прво ви го доставувам преводот на наредбата на одбранбената национална команда на Албанија, со која ви се забранува движењето на целиот воен персонал во зоната од 5 километри на граничната линија.

Од податоците што ги имам, причините за забрана се често беганье на офицерите и албанските војници во нашето кралство³⁰ и во Грција.

Имам информации дека само овој месец надвор од државата избегале околу 5 офицери и десет албански војници. Причините за беганьето се: материјални (неплаќање на службата), политички (Албанците се понижувани, а Италијанците фаворизирани); верски (крвна одмазда и др.).

Бидејќи немам можност да ги контролирам податоците во врска со бројката на избеганите, молам мојот извештај да се прегледа со помош на граничните органи и др. За резултатите треба да се информирам.

9.a

Прилог

Делокруг на Командата на народната одбрана на Албанија, за југословенскиот воен претставник од Тирана како прилог доставен на

³⁰ Кралството Југославија.

Генералштабот во Белград и на југословенското претставништво во Тирана.

Кралство Албанија
Командата народна одбрана
Канцеларија на Височеството
Н: 002-280, Прот

Тирана 21. 6. 1930 г.

Делокруг³¹

----- и воените сили

Заради информирање

Од воениот оддел до Кралството

Различните воени лица, било да се офицери или војници како и силите и училиштата им се забранува стриктно да го прошетат слободно пограничниот регион, во дистанца од 5 км далеку од граничниот појас.

Во случај за разни потреби за вежбите, треба да се посетат граничните одредени зони, тогаш треба да се најавува навреме на командата на баталјонот, евентуално компанијата - пограничните команданти.

Престапниците на оваа наредба ќе носат одговорност.

Командант на народната одбрана,
Генерал Аранитаси

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 453, 22. 6. 1930 г., Тирана

³¹ Документот е на албански јазик и го предавам каков што е, без да го менувам стилот (заб. на ред.).

10.

ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до
началникот на информативниот оддел на Генералштабот -
Белград за акциите за разоружување на народот во Албанија**

Поб. бр. 456

Тирана, 26 јуни 1930 г.

Во врска со мојот извештај Пов. бр. 309 од 20 мај, Пов. бр. 376 од 29 мај, Пов. бр. 451 од 21 јуни и Пов. бр. 452 од 22 јуни оваа година Ве информирам:

1) Министерот за внатрешни работи на Албанија г. Рауф Фичо на префектурите на Елбасан и Пешкопеја им го наредува следното:

„Повикајте ги сите претседатели на општините и командантите на жандармериските станици и во согласност со нив почнете на многу умерен начин разоружување на народот во вашите префектури. Градоначалниците да се во постојан контакт со воените команданти, посебно со тие во Пешкопеја, од кои во случај на потреба ќе барате помош.

Жандармеријата ќе ја информираме“...

Градоначалниците на Елбасан, Пешкопеја, Кукс и Скадар да се информираат за да го претставуваат Министерот за внатрешни работи г. Рауф Фичо, кој во моментот не може да дојде во инспекција како што предвидуваше поради лошите временски услови.

ДАРМ. Ф. ВИИ. Пов. бр. 456, 26. 6. 1930 г., Тирана

11.

ТЕЛЕГРАМА

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до
Генералштабот - Белград за пребегнувањето на Хамит Круја во
Југославија**

Пов. бр. 541

Тирана, 9 јули 1930 г.

Капетанот на пограничната албанска стража кој бегал од секторот на Скадар, ви се молам да се чува под надзор бидејќи писмото за албанскиот крал му го предал на италијанскиот поручник.

Поопширно преку пошта.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 541, 9. 7. 1930 година, Тирана

12.

ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до
началникот на информативниот оддел при
Генералштабот - Белград за бегството на капетанот
Хамит Круја од албанската војска**

Пов. бр. 546

Тирана, 10 јули 1930 г.

Преку нумеричката телеграма Пов. бр. 541 од 9. овој месец ја доставив следната информација:

„Капетанот на пограничната албанска стража, кој бегал во секторот на Скадар, Ве молам да се чува под надзор бидејќи писмото за албанскиот крал му го вратил на италијанскиот поручник.

Поопширно преку пошта“

Ваква телеграма Ви доставив поради тоа што во Скадар ги собрав овие податоци:

Убивањето на кој било италијански офицер го бараше организацијата на албанските офицери - националисти, чиј шеф е близок пријател на кралот Зогу, мајорот Исни Дема.

Организацијата го бараше тоа од две причини:

а) За да ги држат под поголем надзор Италијанците во Албанија и преземањето на сите значајни позиции во нивни раце, а посебно во војската и

б) Италија да го искуси ова, зашто тука не ја сакаат без пари.

Кога за време на истражувањата се воспостави ризикот дека ова ќе се открие, за понатамошното дејствување постојат овие верзии:

1) Капетанот Хамит Круја беше член на офицерската организација, но оставајќи ја границата отворена по убиството Италијанците откриваат дека бегството на убиецот со умисла не сакаат да го спречат.

Генерал Аранитас плашејќи се дека Италијанците нема да разберат за егзистенцијата на офицерската организација и дека таа го подготви убиството, јавно го навреди Хамиди и му се заканува дека ќе го тужи како соработник.

Капетан Хамиди дезертирал, знаејќи дека генерал Аранитас лично го мрази и исплашен дека ќе го обвинат како и за да ја отстрани одговорноста од офицерската организација, а со тоа и на кралот, бидејќи тој е нивен инструмент.

2) Капетан Хамити не беше член на офицерската - националистичка организација, бидејќи како италијански државјанин и голем италилофил не му веруваат; затоа убиецот на италијанскиот потпоручник Кестија од муслиманските редови го испратија во неговата чета, да го компримитираат пред Италијанците со што ќе ја отстранат одговорноста од самите себеси. Со намера да ја расипат телефонската линија за тој да не може да дава наредба за затворање на границата и после за да можат тие да слават.

Но како што се гледа капетанот Хамит сепак знаел за организацијата, кој бранејќи се самиот себеси им го открива на Италијанците. Поради стравот од одмазда од страна на националистичките офицери бега и пред да избега му доставил на италијанскиот потпоручник Секвид

едно писмо за кралот Зогу, кое во Тирана го носел потпоручникот Амико и му го предал на генерал Париани.

Втората верзија е поточна поради тоа што:

а) овој извештај ми го има дадено доверлив човек, кој досега не ме изневерил и кој е во позиција да го знае тоа;

б) истиот ден кога Хамит избегал во Скадар италијанските потпоручници Секви, Амико и Силвестри одржаа конференција, но утрентата изутрина Амико тргна за Тирана;

в) вториот доверлив човек испратен во станот на потпоручникот Секви (слугата) исто така ме информира дека на Секви му доставил едно писмо капетан Хамит и

г) Италијанците не зборуваат дека убиството е израз на омраза на албанскиот народ кон Италијанците (ова лично генерал Париани му го пренесе на францускиот претставник Барони де Гранди, кога го замолив ова да го прегледа), но ова е дело на некои луѓе кои поради своите болни амбиции не знаат што да прават.

Шифрираната телеграма со Пов. бр. 541 ја доставив за да се внимава на капетанот Хамит и да не му се верува многу, бидејќи тука е познат како италилофил. Постои ризик ако остане кај нас без набљудување да избега за Италија, а тука ќе преовладее верувањето дека избегал кај нас и оти можеби и ние сме замешани во тоа убиство, затоа што не е во политички интерес ниту на Рим ниту на Тирана да се знае вистината и секое сомневање да паѓа во наш грб.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 546, 10. 7. 1930 година., Тирана

13.

ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до
началникот на информативниот оддел на Генерштабот -
Белград за јавното мислење во Албанија по бегството на
капетан Хамит Круја**

Пов. бр. 564

Тирана, 10 јули 1930 г.

Албанија, 10 јули 1930 г.

Зошто избегал капетан Хамит Круја
(Владата за ова ќе излезе со известување)

Бегството на капетан Хамит Круја, командант на пограничниот баталјон во Скадар, има создадено заблуда кај јавноста, која се коментира на разни начини.

Господине претседателе на Претседателството, постар ветеран и национален пријател, оваа љубопитност на јавноста има големо значење, особено затоа што оваа случка се појави веднаш по трагичното убиство на еден италијански офицер, па токму затоа ја даде потребната наредба за целиот случај да се расветли пред јавноста со едно известување.

Ивестувањето ќе биде готово денеска или утре и на овој начин ќе се стабилизира целиот случај со бегството.

Од информациите што можевме да ги собереме, бегството на капетанот на пограничниот баталјон во Скадар е резултат на страв пред одговорните од причина што во тој миг се сметаше како намерно убиството во Скадар, респектабилно не затворајќи ја границата веднаш по ова. Токму по таа строга опомена, капетан Круја е повикан во командата за да даде објаснување за неговата намера. Токму поради ова капетанот премногу се исплаши и избегал, земајќи со себе од касата 700 фр. злато односно службените средства што му припаѓаа до денот на апсење.

ЌЕ СЕ БАРА ПРЕДАВАЊЕТО НА УБИЕЦОТ

Поврзано со наведената вест, ние сме информирани дека нашата влада ќе побара од југословенската влада екстрадиција на убиецот Сејди Решанин; само што ќе завршат истражувањата ќе пуштат потерница за негово апсење.

Екстрадицијата ќе се бара според договорот за екстрадиција, кој постои помеѓу Албанија и Југославија.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. Пов. бр. 564, 10 јуни 1930 години, Тирана

14.

ИЗВЕШТАЈ

од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативното одделение до Генералштабот - Белград со дополнителни информации за убиството на италијанскиот офицер во Албанија

Пов. бр. 573

Тирана, 18 јули 1930 г.

На ден 13 јули од Генералштабот добив шифрирана телеграма со наредба:

„Примен е следниот извештај:

дека албанскиот капетан Хамит Круја е наш човек.

Италијанците се сомневаат дека тој е убиецот на италијанскиот капетан и дека пред апсењето побегнал наваму.

Неговиот баталјон не прима друг командант.

Границите да се засилени со професионални луѓе.

Молам за итно верификување на извештајот.

Пов. Ѓ. Об. Бр.14085

Генерал Бода“

На ден 15 јули на Генералштабот по телеграма му го доставив следниот шифриран извештај:

„Поврзано со (шифрираната телеграма) Вашиот Пов. Ѓ. Об. бр. 14085 на ден 13 јули на овој месец Ве известувам дека албанскиот капетан никогаш не бил наш човек.

Во Албанија состојбата не е хаотична.

Пределот на Скадар не е засилен.

Англискиот генерал го потврдува ова што јас Ви го праќам.

По пошта ќе Ви објаснам поопширно.

Пов. бр. 546. Мајор Орловиќ“

Моите извештаи Пов. бр. 541 и 546 од овој месец ги пополнувам со овие податоци земени подоцна:

Веднаш по бегството на капетан Хамит, допатував за Скадар, затоа што по убиството на италијанскиот поручник Кести имам добиено извештаи што посочуваа на него, затоа што двата случаја се во тесна врска, и затоа што и други ќе трпат подоцна.

Во Скадар имам престојувало од 7 до 14 овој месец, каде што се сретнав со доверливите и со други личности, но на 13 овој месец порано имав закажано средба во црногорскиот Бар со англискиот поручник Г. Мартин инспекторот и организаторот на првата и втората чета, на Скадарската жандармерија, кој во истиот ден продолжи за Лондон.

На овој состанок подоцна направив истражување и ги потврдив испратените извештаи Пов. бр. 541 и 546, затоа што:

1) Организацијата на офицерските албански националисти е направена како јавна тајна и ја обвинуваат за убиството на италијанскиот поручник Кести.

За постоењето и дејствувањето на оваа организација, ми кажува и поручник Г. Мартин, бидејќи мислеше дека јас таа информација не ја знам, а всушност не ја ни примив.

Кои личности ја сочинуваат националистичката организација на албанските офицери, сега го правам собирањето на податоците и ќе ги контролирам тие што ги имам.

Констатирав дека во организацијата се мајорите: Мухарем Бајрактари (генерален командант на жандармеријата), Исни Дема (командант на баталјонот Дрини), Хисен Селмани (командант на Кралската гарда), Фиќири Дине (командант на баталјонот „Ерзен“ - останал во Тирана), Пренк Превизи (учел во воената академија во Турција) и Исмаил Османи (поранешен командант на баталјонот „Војуж“ сега командант на одделот во Пешкопеја).

2) Мајорот Мухарем Бајрактари, близок пријател на мајорот Исни Дема по нивната конференција, на вечерата во неговиот стан во Скадар отишол кај капетан Хамит Круја и го убедил да побегне, бидејќи тоа е од општ интерес.

Капетанот Хамит не беше тешко да се убеди, бидејќи знаеше за нерасположението на генералот Аранитас кон него, но освен тоа бил уплашен повторно да не почне да го малтретира за поранешните обвиненија, за кои судот го ослободил.

Навистина, кога мајорот Мухарем тргнал од Скадар за Тирана и капетан Хамит ја зел колата и ја преминал границата.

3) Мојата изјава дека капетан Хамит никогаш не беше наш човек, ја потврдувам, бидејќи тој пред сè никогаш не работел со ниту еден наш претставник во Албанија. Дека не работел со претставникот на Кралството³², тоа сам го знае, но во Скадар нашиот конзул ми рече дека и тој никогаш не работел со нас. Освен тоа, Хамит како италијански државјанин секогаш беше со нив, притоа и писмата ги оставал кај италијанскиот капетан Каландри, организатор на пограничниот баталјон во секторот на Скадар и италијанскиот потпоручник Секчит, командат на третата група.

Според податоците што ги имам, во писмото што го испрати Каландрит, Хамит ги оправда 700 фр. злато, кои ги зел и ја оставил сметката на касата за другите средства од материјална природа, но најзначајното писмо е тоа што му го доставил на потполковник Секви,

³² Југославија

бидејќи неговата содржина политички ја компромитира албанската организација, но Хамит го оправдува.

И тоа ми го потврди потполковник г. Мартин.

Бидејќи потврдив дека постојат такви писма, тогаш е јасно дека капетан Хамит како „наш човек“ нема да се обиде да им подлегнува на Италијанците ни во последните мигови, но неговите пријатели албански национални офицери ќе го обвинат. И тој задолжително требаше да знае дека наш природен пријател и сојузник е секој што работи против Италија на каков било начин.

4) Италијанците не се сомневаат во него, туку напротив, но ова за офицерската организација беше доволно за тој да биде виновен.

5) Дека баталјонот на капетан Хамит не прифаќа нов командант, не можев да потврдам, бидејќи новиот командант сè уште не е предложен. Италијанскиот капетан Каландри ја извршува таа задача.

6) Не можам да забележам дека состојбата во Албанија е хаотична поради овој случај; напротив, незадоволството што постои во последно време и сега е помало.

Албанските националисти, посебно Скадарците, се многу задоволни поради убиството на италијанскиот офицер.

Не можев да потврдам, но изгледа ова убиство беше потребно за да се смират Албанците и тоа посебно затоа се случи.

Причините за незадоволството во Албанија се од сосема друга природа. Затоа доставив извештај, но сега подготвувам нов општ и поопширен извештај, каде што во детали ќе ги изнесам причините.

7) Во Скадар но и во Тирана се шириат гласови дека наместо починатиот Кести требаше да се убие потполковникот на Генералштабот Амико, командант на офицерската академија во Скадар на село Широко, бидејќи тој ги навредил и ги исмевал албанските офицери.

Убиецот тоа го очекуваше, но го најде починатиот Кести, затоа тој беше убиен без вина.

8) На лице место бев убеден дека границите во секторот на Скадар не беа засилени со професионални луѓе. Границата ја чуваат гранични сили во кои има кадар во служење на воениот рок.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 573, 18. 7. 1930 година., Тирана

15.

НАРЕДБА

од началникот на информативниот оддел при Генералштабот - Белград до воениот претставник на Југославија во Тирана со барање брошурата на католичките клирици Албанци да му се достави на овој орган

Пов. бр. 11013

Белград, 23 август 1930 г.

Во врска со вашиот извештај Пов. бр. 603 на 2 август оваа г. Ве молам на Генералштабот да му ја предадете во превод брошурата за која се зборува во претходно наведениот акт.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 11013, 23. 8. 1930 г., Белград

16.

ИЗВЕШТАЈ

од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на информативниот оддел при Генералштабот - Белград со прилог - меморандумот од поглаварите на католичката црква во Косово до генералниот секретар на Советот на народите во Женева

Пов. бр. 709

Тирана, 5 септември 1930 г.

Во врска со Пов. Ѓ. Об. бр. 11013 на 23 минатиот месец, како прилог во три примероци Ви ја доставувам брошурата на католичките

клерици - меморандумот кој му го доставиле на генералниот секретар на Советот на народите во Женева.

Преводот е целосен односно без интервенција.

Прилог: Состојбата на албанското малцинство во Југославија
Меморандум доставен до Советот на нациите
од Дон Јован Бисаку, Дон Штефан Курти, Дон Луиџ Гаши
(превод од француски на српски)

Екселенции:

Ние долупотпишаните:

Дон Јован Бисаку со потекло од Призрен досега свештеник на парохијата Виена, околина на Гаковица, Југославија.

Дон Штефан Курти од Призрен досега свештеник на парохијата Ново Село, околина на Гаковица, Југославија.

Дон Луиџ Гаши со потекло од Скопје, досега свештеник на парохијата Смач, околина на Призрен, Југославија.

Ние, тројцата мисионери на Светата конгрегацијата „Пропаганда Фиде“, југословенски државјани со албанско потекло, ја имаме честа во името на албанските граѓани во Југославија да ја испратиме оваа петиција за состојбата на етничкото малцинство и ја молиме Вашата екселенција да нареди за неа да се информираат членовите на засегнатите нации.

Неговата екселенција

Господин

Ерик Драмондит

генерален секретар на Друштвото на народите

Женева

Ние, почитуван генерален секретар, не сме првите емисари на албанскиот народ останати во Кралството Југославија, за да ја испрати-

ме пред Друштвото на народите сликата за очајната состојба на ова малцинство создадена од српскиот режим; ние сигурно нема да бидеме последни со барање пред оваа висока институција на интернационално право, ако политиката на Белград не го промени своето дејствување спрема неговите граѓани-Албанци.

Оваа политика сега повеќе со напади и нереди се составува со две реченици: да се промени по која било цена етничкиот карактер во краевите каде што живеат Албанци.

Следуваат методите:

А) Секаков вид гонење, со намера да нè натераат на иселување;

Б) Употреба на насилство за принудна асимилација на народот, кој не е во состојба да се заштити;

В) Гонење и уништување на елементите што не сакаат да ја напуштат земјата или не ја прифаќаат србизацијата;

На овие три методи им одговараат три потчинети категории:

Во првата категорија се жртвувани повеќе од 140.000 Албанци што беа принудени да ги напуштат своите огништа и да се иселат во Турција, Албанија и во другите соседни држави, каде што се надеваат дека ќе најдат покрив, трошка леб, посебно поголема човечност. Втората категорија ја опфаќа бројката од 800.000 – 1.000.000 Албанци, повеќето од исламска вероисповед, кои живеат во покраините во близина на границата со Кралството Албанија, до линијата која на север допира до Подгорица, Беран и Нови Пазар, допирајќи на северозапад до Моравската Долина и продолжувајќи на запад до текот на Вардар.

Последната категорија ги опфаќа албанските личности во Југославија во постојан подем, поради гонење во врска со националното чувство како и тие што се обидуваат да го запрат однародувањето, чија последна жртва е нашиот брат по Христос почитуваниот отец францисканец Штефан Ѓечови, кој е начекан во заседа од жандармите и е убиен на 14 октомври минатата година.

Екселенцијо, за да се избегне среќата на нашиот советник од војната Ѓечов³³, ние бевме принудени да ги напуштиме нашите огништа и нашата света задача, во средина со нашите несреќни и вознемирени сограѓани.

Наша прва задача е да го информираме Друштвото на народите и цивилизираниот свет за страдањето на нашите браќа што живеат под ропството на Кралството Југославија.

Приморани од лошата среќа да трпат една па друга тортура, овој дел на албанскиот народ, по бројноста исто толку важен како другата половина што живее во независната држава Албанија, неколку века отсега ја нема никогаш вкусено слободата. Правото на самостојност на народите, прогласено од основачите на Друштвото на народите како апостол на меѓународниот мир, за нас останува само една света замисла, но Друштвото на народите, кое самото себеси си има поставено како главна цел спречување на каков било конфликт меѓу државите, потребно беше со Договорот за малцинствата³⁴ исто така да спречи каков било конфликт на народите на овие држави, во кои има друга раса, јазик и религија.

Одредбата на овој Договор, свечено прифатена од сите влади, во голема мера го смири стравот и посебно им влева надеж на граѓаните што беа принудени да живеат под друго водство. Меѓу нив најбројно население, земајќи го предвид вкупниот број на жители, е секако албанското малцинство во Југославија. Тоа, за несреќа се наоѓа во најнеза-

³³ Штјефан Константин Ѓечови, роден е на 12 јули 1874 година во Јанево. Основно училиште завршил во родното место. Од 1888 година школувањето го продолжил во Дервента и во Бања Лука (Босна и Херцеговина), филозофски науки, а теолошки науки во Крешево. Работел како свештеник во Пек, Рубрик, Лач, Драч, Валона, Скадар итн. Бил и учител по албански јазик. Штјефан Ѓечови, покрај свештеник и учител, беше и научник. Собрал и истражувал разни етнографски, историски, јазични и археолошки материјали. Објавил под своето име или под псевдонимот „Љкени и Хасит“ многу написи во разните весници како што се: „Hylli i Dritës“, „Populli“, „Brezi i Ri“ итн. Во 1904 година го објави делото „Jeta e shë Luçisë“ (Животот на свети Лучија) и многу други дела.

³⁴ Склучен на 10 септември 1919 година во Женева.

видна и очајна ситуација, која ја чувствува повеќе од кој било потчинет народ, од причина што власта е многу неискрена. Тие и покрај тоа што соработуваат со Друштвото на народите, од друга страна работат на таков начин што го одбегнуваат почитувањето на одредбата на Договорот што се однесува на нив, иако тие доброволно ја прифатиле.

Ова е точно случајот на одредбите што се однесуваат на малцинствата според Договорот од Сен Жермен, потпишан од Владата на Србите, Хрватите и Словенците 10 септември 1919 г.

Ниедна привилегија предвидена со овој договор не е применета на албанското малцинство во оваа држава, почнувајќи од заштитата на животот и на имотот, сè до слободната на движење како што произлегува од фактите на приложените анекси. Посебно, одредбите од овој договор инспириран од благородни намери за мир и човечност, со кои се сакало да им се осигури на малцинствата правото да не се дозволи нивното однародување, останале мртви букви. Избрзувајќи на себеси да си осигури стварно право на поседување на деловите на етничките Албанци,³⁵ југословенската влада не беше заинтересирана ни најмалку за привилегиите што Друштвото на народите сакаше да му ги гарантира на нашето малцинство. Напротив, не се избираат средства и методи за постигнување одредени намери.

Ваша екселенцијо,

Не доаѓаме да бараме повредени од југословенската доминација и неправедните договори, кои нè подјармија, туку поради прогонствата што произлегуваат од непочитување на праведните договори. Убедени дека Друштвото на народите нема да толерира систематско прекршување на Договорот, чие спроведување е под Ваш строг надзор, албанскиот народ во Југославија, муслиманите и христијаните ја изјавуваат нивната жалба со длабока верба во неговата заштита.

Убедени дека Друштвото на народите ќе го земе предвид нашето инсистирање, ние сме слободни да го привлечеме Вашето ценето вни-

³⁵ Делови на денешна Р Македонија, Р Косово, Р Црна Гора и Р Србија.

мание на мерките што треба да се преземат за да се поправи оваа состојба, која секој ден е понеподнослива и поради која албанското малцинство протестира. Според нашето скромно мислење, би било потребно од време на време да се испрати една комисија, која ќе го контролира спроведувањето на Договорот за малцинствата. Сепак, поефикасна метода за сигурно спроведување ќе биде од страна на Друштвото на народите да се испрати комисија или постојан комесар, кој ќе се смести во еден град во покраините на малцинствата. Вистинската контрола ќе ја обврзува почитта спрема дадените задачи; на овој начин ќе се добие двојна корист. Од една страна неговата контрола ќе им стави крај на дволичните изјави на Владата, која не ги прифаќа барањата од малцинствата, а пред Друштвото на народите објавува целосно друга состојба, негирајќи ја целосно реалноста. Како пример може да се даде последниот југословенски документ за албанското малцинство (М. С. 370 од 26 август 1929 г.), каде што се вели дека во нашите покраини постојат школи. Комитетот, кој го студира ова прашање, мисли дека постојат школи каде што наставата се следи на албански јазик, а вистинските 800.000 Албанци немаат ниедно основно училиште; исто така немаат ниедна функција во државната администрација. Од друга страна, силата што се спроведува за однародување ќе се намали со учеството на споменатиот комесар; насилството и примената на секој вид мерки во голема мера ќе се отстрани со малку зборови: Друштвото на народите поефикасно ќе го спроведува договорот и средување на односите меѓу окупаторите и потчинетите.

Господине генерален секретар, Ве молиме да верувате во нашата доверба и сигурност во мисијата на Друштвото на народите и во големата почит спрема Вашата екселенција.

Женева, 5 мај 1930 г.

Потпишани: Дон Јован Бисаку

Штефан Курти

Луиџ Гаши

Преглед на прилозите

Во прилозите што следуваат сакаме со аргументирани факти да го прикажеме нашето вистинско инсистирање, кое имавме можност да го претставиме во оваа жалба. Наведените случаи се дадени како јасни примери на преземени мерки во исти такви случаи. За да е појасно, ги споменуваме одредбите од Договорот за малцинствата, потпишани од страна на Кралството Југославија, наведувајќи ги во тоа фактите што потврдуваат дека тие одредби не се спроведени ниту пак на страна на албанското малцинство.

Овие факти зборуваат сами по себе.

Прилог број 1.

Заштита на животот

„Кралството на СХС се задолжува да им даде на своите државјани целосна заштита на животот и нивната слобода, без разлика на потеклото, националноста, јазикот, расата или верата.“

(Член 2 од Договорот за малцинствата)

I. ПОЧЕТОК НА СРПСКАТА ОКУПАЦИЈА

Во правец на заштита на животот и слободата на албанските граѓани што живеат внатре во границите на Кралството Југославија, може да се напишат многу книги, ако сакавме да ги броиме сите случаи, каде што таа заштита намерно не постоеше.

Страдање на нашата нација почнува со воспоставување на „ослободителните“ трупи во 1912 година во покраините со мнозинско албанско население. Еве ги последиците на преземањето на овие покраини и трагичните заклучоци, до кои стигна анкетната Комисија основана од Карнегиевиот институт:

„Палење домови и села, убиства на невини невооружени жители, невидено насилство, пљачкање и секаков вид злосторство се средствата со кои се служеа српско-црногорските трупи и сè уште

се служат со намера да ја променат етничката слика во покраините што се целосно неселени со Албанци“.

Сепак, ние тука немаме намера да ја претставиме историјата на случаите што датираат пред потпишувањето на Договорот за малцинствата. Тие што сакаат да се информираат за тие случаи, треба да најдат весници и посебна литература каде што ќе ги најдат имињата, местото и датумот на еден дел починати од насилството.

II. МЕРКИ НА НАСИЛСТВО

Се случуваше по потпишувањето на Договорот за малцинствата

1. Уништени места: Приштина, Јуник, Штима, Врела. Места што те потсекаат на насилството, масовните убиства на невините жители, чија единствена вина е тоа што се Албанци.

2. Масакрот во Дубница: во околина на Вучитрна, на 10 февруари 1924 година, со наредба од началникот Лукиќ и мајорот Перовиќ, селото е опколено и запалено со намера сите жители да се изгорат живи. Нивната грешка беше ова: жандармите сакаат да го фатат качакот (злосторникот) Мехмет Коџин, но без успех. Бидејќи качакот избега, власта не ги обвини само неговите роднини, од кои сите беа масакрирани, туку целото село. Во овој пожар загинааат 25 члена, од кои 10 се жени, 8 деца на 8-годишна возраст и 6 лица постари од 50 години. Никој не е казнет за тоа злосторство.

3. Едно село е уништено поради злосторство за кое селото не беше виновно. Во околина на Ругова, некои ајдуци убиле еден жандарм. Полковник Радован Радовановиќ беше испратен на лице место за увид на случајот. Бидејќи не најде виновници, полковникот изврши претрес на селото и го запали. Не знаеме колку луѓе загинаа.

Во овој дел од резимето, во врска со српското насилството во Косово кон Албанците има: 12.371 убиени, 22.110 затворени, 6.050 уништени домови и 10.525 опљачкани семејства.

III. ЗЛОСТОРСТВАТА И МАСАКРИТЕ НА ОРГАНИТЕ НА ВЛАСТА

Бројот на злосторствата, од време на време од тие што се поставени да го заштитат и обезбедат животот на човекот е многу поголем во споредба со смртта што доаѓа како последица од убиство во толпа.

За да имаме една слика за оваа бројка, подолу ќе дадеме една слика на потпрефектурата Река, околина на Дебар во рок од шест месеци:

Име и место на жртвата	Име и покана за виновникот	Датум на злосторството	Метода
1. Ислам Зузњи од Зузњи	Каплар Чедомири жанд. во станицата Тамише	ноември 1928	Жртвата беше повикана на разговор да заврши некоја работа и е убиена на пат
2. Мецид Беќири од Богди	Каплар Марковиќ жанд. во станицата Јеродевиќ	ноември 1928	
3. Вили Бога од Бога	Жанд. поручник Рада Терниќ	ноември 1928	Се убива под обвинение дека е кукавица
4. Исмаил и Ќазим Двајцата од Оргуњи	Поповиќ и Марковиќ од станица Терниќ	ноември 1928	Убиен е на пат за Гостивар
5. Мусли Бајрами	Каплар Марковиќ од	Јуни 1929	Убиен е пред неговиот дом

претседател на општина Селца	станица Терник		
6. Јакуп Ибрахими од Нивиште	Жанд. Нико Милановиќ и 1 поштар од станица на жанд. Тануша	5. VII. 1929	Убиен е на вреќање од гостиварскиот пазар во присуство на неговиот брат Поранешен претседател на општина
7. Зеќир Исмаили од Прешенице	Наредник Копривиќ, жанд. на станицата во Река	15. VII. 1929	Убиен е пред неговиот дом
8. Зирап Фазлиу од Ничпур	Наредник Лазовиќ на жанд. станица Ничпур	15. VII. 1929	Убиен е пред неговиот дом
9. Ранит Мифтари од Грека	Агент на потпрефектурата	18. VII. 1929	Убиен е пред црквата Беки, 2 дена по ослободување од затвор

IV. УБИСТВОТО НА СВЕШТЕНИКОТ ЃЕЧОВ

Свештеник, отец Штефан Ѓечов Криезиу е убиен на 14 октомври во околности што не остават никакво сомневање односно предизвик на злосторство.

Отец Ѓечов, за жал, не е прв свештеник што падна како жртва поради национални и верски чувства. Прв беше Петар Лудвиг Паличи, кој енергично одбива неговата католичка вера да ја трансформира во православна, зашто војниците го повикуват и прифаќајќи ги наредбите

на еден крадец, кој се преобратил во православна вера и истиот се прогласил за свештеник, го убиваат со кундаци и со бајонети. Случајот се одигра на 7 март 1913 година во Ѓаковица. Отец Ѓечов исто така беше убиен поради неговите чувства како добар христијанин и како одушевен човек за правда и знаење.

Роден во 1874 г. во Јанево, околина на Приштина, која сега припаѓа на Југославија, отец Ѓечов Криезиу бараше албанско државјанство, наспроти сите опасности. Од тие причини беше следен во времето кога живееше на територијата на Југославија. Завршувајќи ги филозофските и теолошките науки, долго време ја извршуваше својата мисија во Албанија, каде што беше почитуван од сите што го знаат. Поврзан со етнографските студии, тој е првиот што го објави најзначајното дело врз правните традиции на Албанците, канонот на Лек Дукаѓини. Со оваа дело тој стана познат и го доби звањето почесен доктор на универзитетот на Лајпциг. Како голем обожавател на неговата традиционална култура, тој прв ги почнуваше студиите за албанскиот фолклор. За таа цел патуваше во сите албански покраини и подоцна ја прифати задачата да продолжи со божественото дело во село Зумба во средина на Албанците во Југославија.

Зумба, околина на Призрен - Југославија, е албанско село со 120 куќи, во кое 100 куќи се на католици, а 20 се муслимански. Поради националноста Владата ја отвори првата школа во 1926 г., но не треба да се мисли дека Владата им овозможува на жителите наставата да ја слушаат на мајчин јазик - албански. Напротив, Владата наменува еден српски наставник, кој ги навредуваше учениците за верата, бидејќи тој беше православен. Отец Ѓечов со неговата самоволна иницијатива им предаваше на учениците катехизам на албански јазик и затоа не беше во добри односи со српските наставници, кои ги напаѓаше како „албански патриот“.

Од друга страна, бидејќи студираше фолклор, српските шовинисти го гледаа како политички пропагатор, што беше доволно да го ликвидираат.

Отец Ѓечов во некои случаи го чувствуваше непријателството на југословенската влада, како и поддржувачите на шовинистичкото друштво „Народна одбрана“, кое е целосно слободно и во цела Југославија врши терор врз албанскиот народ. Сепак, не можеше да предвиди дека ќе го лишат од животот само поради неговите чувства. Гледајќи дека не можно толку брзо да им се укаже поволната можност, криминалците одлучиле да ја употребат оваа сигурна метода за да го убијат:

На 13 октомври, минатата година се јавуваат кај отец Штефан двајца жандарми што сигурно работат во станицата што се наоѓа во близина на село Зумба, за да му соопштат дека го бара потпрефектот од Призрен и мора брзо да му се јават. Изненаден од оваа наредба, отец Ѓечов се сомневаше и не сакаше сам да појде. Беше придружуван од школскиот чистач и од еден чувар на општината. По пристигнувањето во Призрен, отиде кај епископот да го извести дека го бара потпрефектот, а потоа ќе оди во потпрефектурата. Потпрефектот се однесувал како да е изненаден и потенцирал дека не дал наредба тој да се покани. Првичното сомневање што го имал, почнало да станува реалност. Тој повторно заминал кај епископот за да го информира за крајот на посетата кај заменик-префектот и го продолжува патот заедно со неговата придружба до дома. Кога стигнал недалеку од селото двајца вооружени го пречекале и откако упатиле низа погрдни и навредувачки зборови кон Ѓечов, пукале во него. Тој паднал на земја по првото пукање, но криминалците за да се осигурат, одблизина испукале рафал врз неговото мртво тело.

Треба да се потсетиме дека во близина на местото на злосторството се нашле работници што извршувале градежни задачи; исто така таму се нашле двајцата придружници на покојниот; а недалеку се наоѓа и жандармериската станица. Спротивно на сите овие сведоци, криминалците убиството го извршиле со голема леснотија и избегале без проблем. Имале право што не се нервирале воопшто. Истражувањата не дадоа никаков резултат и никогаш нема ни да даваат, како што изгледа не се водат во вистинскиот правец. Спротивно, се обидуваат да го искористат овој случај за да се изврши прогонување на албанските

елементи. Во спротивност на реалноста се обидува да се промени политичката насока (карактерот) на злосторството, но ова јавно се потврди зошто дојде до злосторството, каде што кај српските водечки кругови ова убиство се пречека со големо задоволство. Еден од овие господа офицери, кога со потпишувањето на оваа петиција изразивме жалење за оваа голема загуба, ни се закани дека тоа што Ѓечов го доби, го заслужуваше и истата судбина ги чека и другите негови поддржувачи.

Прилог бр. 2

Одбрана на слободата

(Се случуваше по потпишувањето на Договорот за одбрана на малцинствата член 2 и 3 од Договорот за малцинствата)

I. Случајот со потпишувањето на овој меморандум (Клериците Ѓон Бисаку, Штефан Курти и Луиџ Гаши)

1. Ние бевме принудени да ја напуштиме нашата татковина поради постепено зголемите ограничувања на слободата и изразувањето, движењето и др. Секое движење и наша работа за власта се сомнителни, од проста причина што не сакавме да станаме српски „патриоти“ и да им служиме на намерите на терористичкото друштво „Народна одбрана“ како и да им го наметнат на нашите сонародници српскиот шовинизам за да се претставиме како албанизирани Срби. Во овој случај ние не треба да се молиме на господ на албански јазик, ниту да ги научиме децата на мајчин јазик.

Нашата непослушност се смета како загрозување на државните интереси, затоа не е можно да се заборави ни да се прости. Не можејќи да ги трпиме заканувањата и навредите, ние во минатиот декември ги напуштивме парохите и заминавме за Белград, таму да бараме од централната власт помош и одбрана. Во Министерството за внатрешни работи нè смирија не давајќи никакво значење на нашата жалба.

Сепак, како што се гледа, наместо да ги смири, повеќе се зголеми омразата на властите. Така, само што стигнавме во Скопје, разбрав-

ме дека полицијата нè бара нас за да нè уапси. Ова го откривме од офицер на жандармеријата „дека во Југославија нема место за Албанците, аферата на Ѓечов е само почеток, но редот и вам ќе ви дојде“. По ова одлучивме за да ја напуштиме татковината засекогаш, за да ги чуваме животот и нашата чест. Бидејќи не можевме ни да замислиме да ги земеме пасошите за Рим и да се јавиме на Светата конгрегација „Пропаганда фиде“, под чие раководство сме како мисионери и бевме принудени да се упатиме кон албанската граница одејќи кон опасност со надеж дека таму ќе имаме заштита за нашиот живот во замена за сето што бевме принудени да го напуштиме: татковината, родот и богатството.

2. Писмо пратено пред нашето заминување до Неговата екселенција апостолскиот нунцијат во Белград

Најсвета и најпочитувана екселенцијо,

На големо жалење ги оставивме нашите пријатели и нашиот род, посебно нашиот сиромашен народ, кој и покрај тоа што видел дека ние заеднички ги споделивме маките, имаше мала надеж.

Кратко го информираме Вашето височество за причините за сето ова. Отсега веќе неколку години нашата состојба и поставеност во округот на Ѓаковица се невозможни и непотребни.

Од година во година состојбата станува сè потешка, така што сега ја има постигнато својата кулминација. Заканувачкото писмо, личните контроли на нашите парохии; сè е направено за ние да бидеме виновни пред законот: сето тоа нè умори. Толпата ја постигна кулминацијата на 14 октомври 1929 г. со убиството на отец Штефан Ѓечов. Но

зошто? Кој го уби? Ние оставаме други да го осудат тоа, затоа што Вашето височество има точни податоци. Гласовите одат до таму што некои офицери велат: „Ова е само почеток“!? На пример, капетанот на жандармеријата од Призрен. Командантот на жандармеријата на Пеќ, Поповиќ со насмевка му вели на еден од нас: „Сега е редот на тебе“. Еден друг офицер Жарко Ангелковиќ потенцирал: „Го убивме Ѓечов, сега ќе го убиеме отецот на Пеќ. Србите што се наши пријатели ни рекоа да внимаваме. Зошто, што направивме ние? Бараат од нас да одговораме дури и за нашите предавања во црква и др.

На едниот од нас му кажале дека е член на комитетот на Косово во Скадар; Другиот е обвинет дека ја има изградено црквата со туѓи средства и др. Во кратки црти ние сме непожелни (оставаме лош впечаток) кај Владата. Тоа ни е кажано од самиот епископ во собирот на два-та црковни центри на Пеќ и Ѓаковица, каде што во разговор со отец Љубомир Галиќ признаа дека тоа е вистина, но тешко е да се најдат клерици за овие парохии.

Како да постапиме под овие околности? Да останеме за да не убијат, не од религиозни причини, туку поради неморалните обвинувања, каков што е случајот со Ѓечов. Тоа нам не ни изгледа непрофитабилно, дотолку повеќе што нам ни малку не ни изгледа како чин на хероизам. Да бидеме или да останеме ние, нашите парохии ќе останат без клерици. Ние го известивме г. Бисаку неколку пати за ова. Ние сме принудени да ги спасиме нашите животи, да ги оставиме нашите епархии, парохии и нашиот сакан народ, да не зборуваме за тој мал имот што го имаме, за да го спасиме нашиот живот.

Ние ја молиме Вашата екселенција, која е премногу почитувана и света, да се договориме со светата конгрегација „Пропаганда фиде“, чии ученици сме ние, да ни најдат друга обврска каде што ќе можеме да го продолжиме повикот кон светите клерици и да не испратите нас до истата света конгрегација, каде што ќе ги доставиме нашите жалби и потреби, на кое ќе се заколнеме за сè и тоа што побрзо, бидејќи сме во опасна ситуација и од стравот дека сме прогонети за да не уапсат.

Со надеж дека Вашата екселенција ќе го земе предвид севе ова и ќе ни помогне, остануваме заколнати синови на Вашата екселенција:

Дон Ѓон Бисаку,
Дон Луиџ Гаши,
Дон Штефан Курти

Белград, 14. 12. 1929 г.

II. Принудно иселување

1. Иселување поради прогонствата

Пред српската окупација иселувањето беше целосно непознато за албанскиот народ, кој живеел во пределите што сега се под југословенски режим. Вистина е дека сите работници се иселени во соседните земји, а ниту еден не е иселен кај неговото семејство. Масовното иселување, кое се забележува од 1912 година, без сомневање е поради прогонувањето на населението од сите слоеви, кое по оневозможување на животот во голема мера е принудено да ги напушти своите огништа.

2. Употребените средства за иселување

Употребените средства од југословенската власт за да го принудат албанскиот свет да ги напушти своите огништа, ги има премногу. Заканувањето со живот, ограничување на слободата во сите области, експропријацијата без отштета, повредување на домашните огништа? Честите контроли и апсења без доволни причини, спречување на школувањето на мајчин јазик, изразување и на другите националните чувства освен оние што им се допаѓаат на српските патриоти, се средства што се употребуваат секојдневно.

Повеќето од овие насилни средства се извршени со помошта на шовинистичките друштва како што е „Народна одбрана“.

3. Иселувањето во Албанија

Во Албанија сега има околу 10.000 несреќни емигранти во жалосна состојба, кои ги среќаваме насекаде. Власта на Албанија има вложено неверојатен напор за да ги смести овие бегалци, но јасно дека не е само нејзината добра волја доволна за да се примат и да се одгледуваат сите оние што изразиле желба да доаѓаат. Таа била принудена да не ги прими визите за влез на многумина од нив, кои тогаш побарале.

4. Иселувањето во Турција

Бројот на бегалците во Турција достигна над 130.000. Турската власт знаеше како да ја искористи нивната несреќа за да ги насели по анадолските пустини, кои ги има многу поради климата. Ова видно иселување како што изгледа нема да престане сè додека не престане иницираното прогонство. Така во Турција пред некое време заминаа 200 албански семејства. Има уште нешто. Од желбата да се ослободат од Албанците, властите во Белград почнале разговори со властите во Анкара за да испратаат околу 300.000 - 400.000 Албанци-муслимани од Косово. Ако овој план не е завршен досега, сигурно е дека се држи во тајност од Друштвото на народите и светската јавност, коишто нема да ја пропуштат можноста да го изразат своето мислење.

5. Ограбување на иселениците

За да го помогнат иселувањето за Турција, југословенските власти даваат и привилегии, како на пример: еден млад албански војник што го отслужува воениот рок е пуштен прерано за да им се придружи на родителите, кои се принудени да се иселат.

На иселувањето во Албанија не се гледа со наклонетост. Југословенската влада го гледа интересот овие протерувања и ограбувања да отидат што подалеку од нејзината граница. За оваа причина им прават многу пречки на тие што сакаат да одат кај нивните роднини во Албанија. Адвокатската комора и службениците се обединија да ги ограбат тие жалосни и несреќни граѓани. За земање пасоши тие се малтретираат толку многу и се принудени да плаќаат големи суми од 4.000 до 5.000

динари, што во мнозинство од случаите го чини целокупното нивно богатство. Тие се последните жртви на нечовечкото експлоатирање, кое ни е предадено пред да поминеме:

а) Еден селанец, Албанец-муслиман од село Лешан околина на Пеќ е принуден да плаќа 6.000 динари како такса за пасош на српскиот адвокат Зониќ од Пеќ;

б) Српскиот адвокат Љуба Вусановиќ од Пеќ има побарано 8.000 динари од еден друг албански селанец за вадење пасош затоа што вадењето е тешка работа;

в) Гег Мета, Албанец-католик од Скопје иселен во Албанија има извадено пасош за својот син и жена дури по пет месеци малтретирање и 2.000 динари награда.

Додаваме дека таксата за пасош не е повеќе од 50 динари.

г) Принудувањето на Албанците да се преселат е заради носењето Бошњаци и Црногорци на нивното место. Во селата на иселените Албанци или на нивните конфискувани имоти се сместени Црногорци и Бошњаци од Срем и Банат за населување со веќе познати намери, за да се промени етничката состојба во овие области. Слична размена на луѓе е извршена насекаде и чинот продолжува со поголем интензитет. Како пример Ви ги претставуваме овие места:

А) Во околината Ѓаковица селата Лук Бунари, Пискота, Дубрава, Ерши и Вогел, Дојчиноци, Фогел и Вогел, Фуша е Турбес, Бетешети, Марилумети, Нечи и др.

Б) Во околината на Пеќ, Фуша, Иснич, Турјака, Крушеци, Малет е Лечанит, Крушево, Витинирица и др.

В) Околината на Призрен: Гранича³⁶, Ѓерѓе, Лапова и др.

На албанското население кое привремено ги напушти своите домови, им се случи, кога се вратија во нивните домови да најдат Срби сместени од страна на власта.

³⁶ Овие имиња на населените места не можевме да ги идентификуваме.

III. Разни ограничувања на личната слобода

1. Апсења, киднапирања, контроли

Првично треба да се потсетиме на апсењата и затворањата на прагот на куќите: тоа се долгорочните средства што ги употребува администрацијата на власта против албанската популација. Секое обвинение оформено против Албанецот итно ги носи мерките на ограничување на слободата не го земајќи ја предвид верноста на обвинението и значајноста на изборот. Повеќето од обвинителните акти доаѓат од личните недоразбирања. Често доаѓаат провокативни агенти, а во некои случаи се измислени од властите. Главно недостига мала причина за сомневање, која го оптоварува албанското население ставајќи го пред свршен чин пред власта, која презема строги мерки против невини лица. Случаите се многубројни, се случуваат секојдневно. Ние ќе потенцираме неколку посвежи примери:

А) Хафет Халил и Шукри Догани, досегашни преседатели на Качаник, во округот на Скопје, бидејќи не биле во добри односи со власта, обвинети се дека имаат врски со Комитетот на Косово, кој постои само во главата и мозокот на српските шовинисти. Обвинети се за споменатото дело.

Б) Трговецот Мула Рифати роден во истата околија, уапсен е од истата причина.

В) Шериф Ѓиновци, позната личност во албанската средина, уапсен е пред шест месеци, затоа што е вмешан во аферата за помирување на две албански скарани семејства.

2. Облека

Во нејзината силна активност што се однесува на етничкиот унитет на државата, Владата во Белград не е против промена на облеката, бидејќи таа донесува етничка диференцијација во средината каде што живеат во тие кралевски покраини. Во некои места како во Река, каде што заеднички живеат Албанците со православна вера со Слове-

ните со иста вера и Албанците-муслимани, оваа диференцијација е во носењето капа во разни форми.

Албанците носат „кече“, Србите „шапка“. За да ја елиминираат оваа кристална диференцијација, господин Соколовиќ, потпрефект, издаваше наредби во месец мај минатата година на сите жандармериски станици за да им забранат на селаните Албанци да носат кече. Сите се принудени да носат српски шапки. Жандармите со нетрпение чекаат албанската капа да ја заменат со српска.

3. Слобода на движењето

Друг начин на прогонување претставува дефиницијата за слободно движење. На многу места Албанците не смеат да ги напуштат своите села без претходна дозвола од власта. Да ги посетат роднините во селата до нив, да одат да ги продаваат своите производи, да одат на пазар и да купуваат, за сето што подразбира движење на друга личност треба да се извести шефот на жандармериската станица. Овој вид мерки посебно добија тешка форма во минатата година во областа на Дебар. Се знае дека власта нема да се однесува центлменски и да го задоволува веднаш селанецот ако тој паралелно со барањето не дава некоја напојница.

4. Кулук

За изградба и поправка на државните и општинските патишта како и за сите тешки работи се употребуваат селаните на тие покраини - Срби и Албанци, но што се однесува за дејствувањето се прават разлики; додека Србите се плаќат со дневница, Албанците редовно не добиват ништо или речиси ништо. Освен тоа, тие се задолжени да ги носат со себе работните алатки и стоката за транспорт без никаква компензација.

ПРИЛОГ бр. 3

Правото на имот

Оние (лица) што побарале друго државјанство имаат право да го сочуваат тоа што го поседуваат во територијата на Кралството на СХС и можат да го подигнат својот движен имот

Договор за малцинствата член 3)

Вистина е дека овој член повеќе важи за тие што бараат австриско, унгарско и бугарско државјанство, но имајќи го предвид општиот карактер на Договорот, кој ја опфаќа заштитата на сите малцинства, може да се заклучи дека одредбите односно имотното право, кое во мнозинството држави фактички постои во општите легислативи, треба да се спроведуваат и кај Албанците што станале жители на Албанија, или на која било друга држава, или пак останале жители на Југославија.

1. Начин на одземање имот

Фактички кон Албанците се спроведуваат други мерки. Најобична експропријација без предвремена награда е едно од средствата што најмногу се употребува и е најефикасно да ги принуди Албанците да се иселуваат. Конфискацијата на богатството исто така се практикува во голема мера против нашиот народ. Последно е аграрната реформа, една мерка од власта, која никогаш не поминувала преку собрание, но која властите ја коментират поинаку, во зависност од личноста што треба да ја спроведува.

2. Конфискување и експропријација

Конфискувањето на имотот поточно се спроведуваше од тие што привремено отсутствуваат, посебно спрема жителите Албанци, кои се под сомневање за „патриотските“ чувства спрема Србите. Доколку се однесува на формалното потврдување, тука не постои никакво сомневање. Кое било обвинение што доаѓа од страна на еден Србин против Албанец, се одлучува на штета на Албанецот. Ако се потребни допол-

нителни сведочења, членовите на народната одбрана и белата рака³⁷ секогаш се подготвени да ја извршат таа патриотска услуга.

Ние тука не можеме да ги дадеме сите конфискувани неправедни случаи што за нас се познати, бидејќи тоа е невозможно. Повторно ќе дадеме ограничен круг од некои големи случаи:

А) Иако не се знаеше причината, богатството беше конфискувано од следните личности од кругот на Пеќ:

Јусуф Арифџи од село Бек
Грош Халили од село Папицаџ
Бајрам Сула од село Крстовец
Махмуд-бег

Целокупниот недвижен имот се проценуваше на повеќе од 2.000 илјади хектари.

Б) Извршена е експропријација на недвижниот имот на многу богати Албанци, да ги деморализираат, да го отстранат нивното политичко влијание и да ги принудат без да протестираат да ѝ се покорат на југословенската власт. Само некои примери од округот на Ѓаковица се: Аслан Курт-бег, Ибрахим-бег, Исмет-бег Криезиу, Ахмед-бег Бериша, Полоска, Халит Бакали, Мухамед Пула, Пренг Гока, Марк Никола Биба од Брајкоц, Мифтар Дема од Жуби, Исни-бег од Жуби, Ѓон Марку од Гуска, Ѓон Дода од Планчкори.

3. Конфискување на заедничкото богатство

Не само поединци туку и селата биле засегнати од конфискувањето и експропријацијата. Така насекаде им биле земен пасиштата на албанските села. Еве некои примери:

а) Во округот на Ѓаковица: Мармул, Резин, Бродесан, Лумбарл, Луга, Церин, Лукбунар, Т. Раканич, Беци, Палабарли, Гергоц, Добрица, Фираја, Рамочен и Мал, Фуша е Кронит, Те Плака, (Пискота) Бабајт е

³⁷Офицерска шовинистичка организација, која беше поддржана од кралот Александар Караѓорѓевиќ.

Лочит, Дечан, Векч, Калабаја е Јуник, Батуше, Пацај, Рацај, Планкчор, Дујаке, Хереч, Понашец, Бровин, Неци, Бабајт е Боке, Корониц, Меје, Гуска, Фуша е Турпос, Брескоц, Гогова, Жуп, Фирзе, Моглиц, Рече, Петершан, Кусар, Дод, Кусхавец и

б) Некои други примери од округот на Пек: Иснич, Спрелц, Фуша, Пиштајк, Баранј, Лешањ како и сите пасишта сè до реката Дрим и од таму се до Џуровц, Ракош, Ујимир, Рудник.

Истата судбина ги зафати и другите покраини населени со Албанци.

4. Аграрна реформа

Жртва на таканаречената аграрна реформа во најголем број се албанските жители. Тоа се спроведуваше доследно. За граѓаните што го имаат завршено воениот рок, реформата го предвидува правото на зачувување по 5 хектари обработлива земја за човек. Албанските семејства што сè уште го чуваат патријархалниот углед составени од 6 - 10 члена, имале право на имот од 30 до 50 хектари. Денеска нема ниту едно албанско земјоделско семејство на територијата на Југославија со толкав имот.

Притоа е извршена експропријација на еден хектар по имот.

За да се согледа дека аграрната реформа не е ништо друго освен нечовечки грабеж, ќе ги дадеме следните примери:

А) Марк Волеи од село Пчај округ на Призрен и неговите 4 браќа сè на сè имаат 10 хектари земја. Со експропријација им го одзеле целото земјиште.

Б) Александар Паупи, од истото село имаше 15 хектари со неговите 5 браќа. Според законот требаше минимум да има 30 хектари. Денеска не им остана ниту еден.

В) Чуп Пожегра од Џаковица во село Биштазин (од кругот на Призрен) имаше 8 хектари; денеска им останал само 1 метар квадратен.

Г) Есента во 1929 година биле избркани од нивните куќи 26 албански семејства од Ругово - округот на Пек, кои биле принудени да ба-

раат покритие кај своите пријатели, но потоа за да можат да преживеат, биле принудни да просат.

5. Обесштетување

Обесштетувањето од 5 отсто од вредноста на експропријацијата на богатството е платено за две години во некои краишта и тоа само на одредени лица (нивни луѓе). Освен оваа почетна уплата, албанските иматели не земале ништо од имотот што им беше одземен.

Прилог бр. 4

ПОЛИТИЧКИТЕ И ГРАЃАНСКИТЕ ПРАВА

Малцинствата во целост уживаат еднакви граѓански и политички права, особено што се однесува за опфатеноста во државната администрација на позиции

(Договорот за малцинствата чл. 7)

1. Албанското потекло претставува проблем

Овие одредби на договорот ниеднаш не биле спроведени во корист на албанскиот народ во Југославија. Албанците посебно тие што имаат завршено постдипломски студии во западните земји, не се ни обидуваат да преземаат некоја позиција или да конкурираат за работно место во државната администрација, знаејќи предвреме дека за работното место е услов националната припадност, а не тоа што го бара администрацијата. Се разбира дека овој услов не е подметнат според законот, но до ова се придржуваат сите што се повикани да го спроведат законот. Само на овој начин се објаснува фактот дека народ од 800 илјади жители не е опфатен во државната администрација со ниту еден позначен службеник, ниту еден началник, и ниту еден одбор во селото. Ако има некој мал службеник, тие ги достигнуа тие места само благодареејќи на нивната нечесност, до која ги натера нивната ароганција или нискиот морал.

2. Албанците се елиминирани од раководствата на општините

Во општинските раководства, кои би требало да се избираат со гласот на самите граѓани, се чувствува иста акција само за да се отстрани албанскиот елемент. Претседателите што порано биле избирани сега се именуваат директно од Владата. Организацијата на општините ексклузивно се прави со намера од раководството да се отстранат претставниците на мнозинството Албанци. Така во погусто населените места што основаат општина и каде што е опфатен српскиот елемент како малцинство, општинските собранија се основаат од мнозинство Срби. Од друга страна при реизбирање за основање општини во малите населени места секогаш се наметнуваше едно српско село покрај четири или пет албански села само за една цел, раководството да не им остане само на Албанците. Така, таму каде што овие мерки не можат да се спроведат, најчесто покрај претседателот се назначува и еден соработник Србин, кој фактички ќе биде главниот шеф на општината.

Еве некои примери за да го потврдаат наведеното:

А) Во Пеќ каде што Албанците се мнозинство, поранешниот претседател Ниџи Баша Албанец е заменет од еден Црногорец по име Маја, кого едвај го препознаа жителите.

Б) На поранешниот претседател на Ѓаковица Ќазим Џури со албанско потекло, како соработник му наметнаа еден секретар од српска националност, кој одлучуваше и даваше наредби според своја желба.

В) Во Призрен, каде што исто така најголемиот број се Албанци, од окупацијата не беше претседател ниту еден Албанец.

Г) Во Вогово, округ на Ѓаковица, претседател беше Албанец со име Марк Ндоу. Тој беше заменет од Црногорецот Милан Поповиќ, фалсификатор и ајдутин, кој подоцна е казнет за неговите дела. На новите избори беше избран Андрија Биб Дода и тој беше заменет со еден семеен човек на Радован Поповиќ, кој за разлика од неговиот наследник беше познат како верен непријател на албанскиот народ.

Истото може да се каже и за општините Покашец, Дечан, Иржнич и др. Целокупно во округот на Ѓаковица; и во другите краишта беше истата ситуација.

3. Судовите

Што се однесува за судовите, албанските жители немаат право да се жалат бидејќи не го уживаат тоа судско право што го имаат другите граѓани.

Во овој поглед Албанците се за жалење и најмногу се привлечени од рочишта кога се работи за судење против Србите. Илјадници примери ги увериле дека не можат да добијат спор спротивно на тоа што правото е на нивна страна. Тие со право можат да ја употребуваат изреката: „Законот создаден и спроведен од патронот не може да биде на страната на потчинетиот“. Со ова убедување Албанецот во Југославија ретко му се обраќа на судот, знаејќи дека има неправда и не сака да прави залудни трошоци.

Еве некои јасни примери:

А) Мифтар Дема Вогова округот на Ѓаковица, го обвинил претседателот Милан Поповиќ дека украде 20 илјади динари општински средства; Поповиќ е казнет и затворен, но набргу по едномесечниот притвор е ослободен без казна па затоа им се заканува на своите обвинувачи.

Б) Еден Србин по име Крстиќ за еден ден со своите поддржувачи убил 60 албански муслимани од Јабланица округ на Ѓаковица, меѓу кои беше една влијателна личност Осман-ага Рашкоци; семејството на последниот го обвинува Крстиќ на суд. Вината е очигледна, а властите Крстиќ го прогласуваат како мртов со намера да го ослободат иако што тој уште е здрав и жив на Исток, пеќски округ.

В) Во истражувачките мигови во округот на Ѓаковица, Албанецот Лазр Дрени беше убиен со пиштол во глава од страна на службеникот на округот Јован Милиќ пред секретарот Ѓулаковиќ. Милиќ поради формалноста е задржан неколку часа во притвор и веднаш е ослободен.

4. Данок на имот

Што се однесува за данокот за Албанците, најчесто се употребуваат арбитражни мерки. Даночниот обврзник не знае точно за сумата

што треба да се плати годишно. Тој секогаш останува во милоста на службеното лице, кое му наплатува двојно или трипати повеќе од сумата што е предвидена со закон.

Пред воспоставувањето на диктатура во комисијата за собирање на земјоделската такса, од 36 члена половина беа Албанци, се разбира во Косово. Денеска во истите комисии бројот на Албанци падна на двајца, а другите 34 членови се Срби.

5. Политичките права

Од наведеното е јасно дека политичките права на албанските граѓани се ништовни. Албанците едно време мислат, тоа беше во 1925 и 1926 година, дека се слободни и исто како другите граѓани на Кралството ќе се занимаваат со политика. Брзо се разочаруваат: политичката партија што се основаше под раководство на Ферхад-бег Драга како претседател³⁸ требаше да излезе на парламентарните избори со листа од 14 кандидати. Овие кандидати со различни мерки и методи беа спречени да се претставуваат пред нивните граѓани на гласачниот ден. Многумина од нив беа принудени со сила да останат во своите домови. На нивниот протест власта одговараше дека овие мерки се преземаат за нивна заштита, бидејќи нивните животи се во опасност. Овој обид пак не останува без последици за тие што имаат смелост да ја почнат акцијата под различни изговори. Секој се казнуваше. Претседателот Ферхад-бег Драга со 4 години затвор, Назим Гафури беше ранет, потоа беше убиен пред жандармериската станица во Приштина, Рамадан Фејзулаи беше казнет, а на другите им се конфискуваше богатството, на крај секој го земаше својот дел.

Во такви услови Албанците не ни можат да се претстават како национално малцинство, па водат некоја посебна политика.

³⁸ Муслиманската организација „Демијет“.

Прилог број 5

Употреба на мајчиниот јазик

Ниедна пречка нема да се случи што се однесува за употребата на мајчиниот јазик во религиската настава, печатот или разновидни публикации.

(Договорот за малцинствата член 7)

1. Албанскиот јазик е најпотиснат од сите јазици во Балканот

Неговата употреба (со право е сметан како главна база на народите на Балканот) секогаш била причина за војна меѓу конзервативните мислења на народот и обидите на властите, кои побарале единство на државата во национално гледиште употребувајќи повеќе или помалку насилни средства.

Во овој поглед албанскиот народ има страдано повеќе од кој било народ на Балканот. При турското ропство на Албанците не им била дозволена слободна употреба на нивниот мајчин јазик.

Учењето албански јазик, печатот, издавањето на албански, биле привилегии само за тие Албанци што живееле во дијаспората. Обично писмо испратено од дијаспората од страна на некој роднина или пријател можело да го испрати примачот во затвор. Ако Турците со вакви методи војуваат против воздигнувањето на националната албанска самосвест, грчката пропаганда и таа словенска помислувајќи се себеси како природни наследници на Турската Империја се пуштија во напад за уништување на албанските мерки за православното верување со посредништво на црквите и училиштата.

2. Ограничувањето на Албанците во Југославија продолжува

За половина нација Албанци, во тој дел што живеат под туѓо владеење, оваа ситуација продолжува. Еве некои примери за да се увериме дека се точни наводите што ќе ги претставиме:

А) На териториите на кои живеело албанско население во Кралството Југославија³⁹ по општините се гледа плакат со натпис со кој се забранува друг јазик освен српскиот.

Б) Ниеден весник, списание и други изданија на албански јазик не се појавуваат во средина на 800 илјади Албанци во Југославија; наспроти ова Владата во Белград вели дека законот не го забранува интелектуалниот труд. Тука страшни спроведувачи на законот се жандармите и нивните претпоставени, кои забрануваат. Само ако некој Албанец бара дозвола за да објави брошура или да одржува неризична конференција на албански јазик или да ги замоли за отворање на некое училиште на албански јазик, се разбира дека нема да се казнува за овој обид, но веднаш ќе има работа со полицијата и жандармеријата за различни обвинувања за да го малтретираат, да го приведат, а често ги казнуваат и ги ограбуваат.

В) На Дон Штефан Курти, клерикот на (парохијата) во Ново Село округот на Ѓаковица му се случи директорот на училиштето Радован Милутиновиќ да му го забрани албанскиот јазик во предавањата на верското учење и верување на децата од селото.

Г) Албанските деца од село Скивјан, округ на Ѓаковица, ги носеле во српско училиште каде што учеле албанска абецеда, а раководителот на училиштето господин Зониќ веднаш ги запленил сите книги и ги казнил децата: „Како имаат смелост децата да учат друг јазик освен државниот“.

Д) Често им се случува на Албанците да ги предупреди вработениот во телефонска централа да зборуваат или да се изразуваат српски, во спротивно линијата ќе им се прекине.

³⁹ Се мисли на денешните територии на Косово, северозападна Македонија, Црна Гора и Прешевската Долина во Јужна Србија.

Прилог бр. 6

Приватни хуманитарни училишта и организации

Тие (малцинства) ќе имаат право да основаат, да раководат и да ги надгледуваат хуманитарните верски или општествени институции, училишта и други едукативни институции со право слободно да го употребуваат мајчиниот јазик и да вршат верските обреди.

(Договор за малцинствата член 8)

1. Југословенската влада им ја забрани на Албанците работата во приватните училишта

Ние сега гледаме каква беше состојбата во образованието на албански јазик под турско владеење. Да се потсетиме: пред крајот на режимот и пред балканската војна Албанците во Косово протестираа против турскиот режим за да го добијат правото да се школуваат на мајчин јазик. Српската окупација во овој поглед ја продолжува политиката на Турција, чија забрана беше невалидна, а по светската војна Албанците забрзуваат да основаат приватни училишта со настава на албански јазик.

(Погледнете го прегледот за училиштата наведен подолу)

Веднаш по ослободувањето југословенската влада се ослободи од воените облигации во 1919 г., а една од првите мерки беше затворањето на албанските училишта. Училиштето во Скопје се затвори најдоцна и тоа во 1929 година, сигурно како одговор бидејќи Албанците се жалеа до Советот на нациите против југословенскиот притисок.

2. Ниедна интелектуална дејност не им беше дозволена на Албанците

Истовремено со приватните училишта југословенските власти забрануваат секако општествено движење, кое ќе има албански национален карактер. Биле затворени интелектуалните, културните и музичките друштва во Ѓаковица, Пеќ, Призрен, Скопје и во некои поголеми населени места.

3. Исто така и во верските предавања не можеше да се употреби албанскиот јазик

Во практикувањето на верата не може ни да се зборува за слободно изразување на албански јазик. Православните Албанци во пределот на Река, каде што се мнозинство, тие биле спречени да го употребуваат нивниот јазик во цркви како што се католичките клерици од Ѓаковица, Призрен Скопје и други, кои се етикетираат како агенти на политичката пропаганда ако предаваат католицизам на албански. Што се однесува за Албанците муслимани, тие немаат ни една медреса (муслиманско училиште), каде што верата ќе ја практикуваат на албански јазик.

4. Прегледот на приватните затворени училишта со наредба на југословенската влада

За практикување на верата не може ни да се зборува, ниту за слободна употреба на албанскиот јазик.

Православните Албанци во покраината Река, каде што се мнозинство, беа спречени да го употребуваат мајчиниот јазик во цркви, како што се албанските католички клерици од Ѓаковица, Призрен, Скопје и др., кои се етикетираат како агенти на политичката пропаганда, ако предаваат католицизам на албански јазик. Што се однесува за Албанците муслимани, тие немаат ни една медреса каде што верата се учи на албански јазик.

5. Преглед на затворените приватни училишта со уредба на југословенската влада

Место	Наставници	Бр. на ученици
Урошевац	Католички клерици	50
Зумби Г.	Павле Лумези	40
Ѓаковица	Јусуф Пука Сали Морина,	

	Ниман Феризи, Ферид Имани, Ибрахим Колчиу, Ибрахим Фехми, Луш Ндода	840
Митровица	Католички клерици	160
Приштина	Католички клерици	90
Вучитрн	Г. Хаџи Тафили	60
Пеќ Г.	Мурат Јакова, Хајдар Шех Дула, Абдирахман Чафоли, Мула Рем Мата	256
Пеќ	Г. Харит Кастрати, Шаќир Чафоли, Сали Пејани	125
Пеќ	Г. Шабан Келменди, Павле Лумези и др.	232
Пеќ	Мимес Зеф Паровичи, Павле Лумези и др.	257
Ѓуракоц	Г. Бракчори	221
Беране	Џеват Келменди	176
Злакучан	Ндуе Ворфи	186
Стрелца	Осман Тараку	285
Призрен	Лазер Лумези	76

Исто така беа затворени училиштата што работеа во тие населби: во Плава 50 ученици, Гуци - 60, Беса - 45, Бродосан - 50, Бровин - 40, Селман - 50, Зур - 48, Будисалц - 70, Ракош - 80, Призрен - 40, Скопје - 73.

Бројот на овие училишта и ученици не е голем, но треба да се спомене дека овие училишта спонтано се отворија во местата каде што постоеа корените на општествената организација, или во место каде што општината, освен должностите што ги наметнуваше воената ситуација, имаше можност да се ангажираат и за отворање албански училишта. Да ги земеме како пример, ако во целина се спроведат одредбите од Договорот за малцинствата, бројот на албанските ученици во Југославија: од самиот факт дека во неа живее половина од албанскиот народ, бројот не треба да е помал од тој во Албанија.

ПРИЛОГ БРОЈ 7

ЈАВНА НАСТАВА

На местата каде што живеат најголемиот дел од националните малцинства Владата ќе им дозволи во малцинските училишта наставата да се одржува на мајчин јазик

(Договор за малцинствата, член 9)

1. Мислењето на избираниот комитет од Друштвото на народите за истражување на прашањето за развојот на наставата за малцинствата

Продолжувајќи ја политиката за однародувањето, југословенска влада затворените албански училишта ги претвори во српски училишта. Во последниот нивен документ испратен до сојузот на друштвата оваа влада вели дека на местата населени со Албанци има 1.401 училиште, од кои 261 училиште со 545 паралелки претежно има албански ученици. Комитетот оформен врз основа на решението од советот на 25 октомври 1920 г. за истражувањето на ова прашање мисли „дека може да се интерпретира оваа реченица од југословенскиот документ во

смисла дека наставата се изведува на албански јазик, или дека имаат посебни паралелки за таа цел. Врз основа на оваа интерпретација комитетот мисли дека информацијата што се наоѓа во владиниот југословенски меморандум е задоволувачка“.

Комитетот бил изигран од една двосмислена реченица, или можеби ја дознале вистината и со оваа формулација предизвикале незадоволство. Како и да е, ние потврдуваме дека нема ниедно училилиште и паралелка од 545 споменатите од југословенската влада каде што наставата би се одвивала на албански јазик, како што нема ниту еден од 7.565 албански ученици, коишто учат во овие училишта, каде што би го научиле нивниот мајчин јазик.

2. На Албанците им недостасуваат воспитни училишта

Овој број на ученици, забележува југословенската влада, не е доволен поради посебните услови кај Албанците, коишто живеат во помали населени места, повлечени во планините и не покажуваат никаков интерес за државните училишта. Немаме намера да полемизираме со југословенската влада, но не можеме да поминиме преку ова обвинение и да не забележуваме дека во тоа имало мала основа. Помалку од една третина од албанското население живее во Југославија во планинските населени места каде што тешко се стигнува. Тоа со поголема причина може да се каже за Албанците во Кралството Албанија. Поради тешките собраќајни услови и слабите механизми што државата ги поседува за јавна настава, процентот на учениците не е помал од овој што се забележува во Кралството Југославија. Тоа исто така потврдува дека Албанците покажуваат високо разбирање за јавните училишта, се разбира таму каде што училиштата нудат едукативна настава, а не омраза против својот народ и мајчиниот јазик. Овие училишта повеќе личат на организации за однародување и затоа Албанците не ги носат своите деца во нив.

3. Наставниот кадар

Што се однесува за наставниот кадар, треба да се потенцира дека наставниците од албанска националност се многу ретки. Тие, кои во отсуство на српскиот кадар прифатиле да работат, не се обучени за албански јазик, дури и верската настава на муслиманските албански ученици им ја држат оци, но на српски јазик.

Прилог бр. 8

Верските приватни имоти

Југословенската држава се задолжува да дозволува целосна одбрана на муслиманските цамии, со сите олеснувања и дозволи за верските имоти (вакафи) или хуманитарните муслимански организации што постојат.

Владата на Кралството СХС нема да одбива ни една потреба за постапката на олеснување и создавање на верските хуманитарни организации кои се осигурени со организациите од таков вид

(Член 10 од Договорот на малцинствата)

1. Југословенската влада го конфискува верскиот имот на хуманитарните организации

Југословенската влада не само што не помагаше во основање на новите муслимански организации туку спротивно од тоа конфискуваше голем број имоти на хуманитарните постоечки организации (вакафи). Ние ќе споменеме некои:

а) Беше експроприрана големата цамија „Бурмали“ во град Скопје, без согласност на општината и без никакво обесштетување. На нејзиното место се градеше домот на армијата. Постои можност согласноста да е дадена под закана на генерал Терзиќ, кој во врска со ова претходно се изјаснил со свое мислење: „или еден милион динари или две бомби за да се дигне во воздух цамијата“.

б) Цамијата Гази Мустафа-паша во Скопје беше хуманитарна организација од прва класа. Таа поседуваше 13 села меѓу кои беа и Крушева, Булачани, Новосела и Раштак. На раководителот на овие имотни

тестаменти Шефќет-бег, син на Мустафа-бег, му беше конфискуван целиот имот од Владата. Оваа организација им доделуваше по 200 леба на сиромашните.

в) Џамијата „Фезри“ во Тетово беше изгорена и во истиот ден заобиколена од жандармеријата за да не се спречи од страна на народот да гори, којшто веднаш беше собран на местото на настанот. Ова беше петти пат што изгоре, но четири пати претходно беше спасена благодарение на населението.

г) Исто така во Тетово се конфискувани „вакафот“ и имотите на текето „Арабати“, кое поседуваше 1.000 хектари плодна земја. На таа земја се населиле Црногорци. Лишено од имотот, текето принудно се уништи.

2. Албанските верски христијански организации исто така се ограбени

Овие мерки не се преземени само против организациите на албанските муслимани, тие исто така удриле и по организациите на албанските христијани.

А) Во Ѓаковица на пример бил конфискуван недвижен имот на католичката црква и покрај протестите на клериците и нивните приврзаници донесени се Црногорци за да живеат таму.

Б) Во Ново Село каде што жителите се сите од католичка вероисповед, црквата имаше чифлиг (недвижен имот) наречен Вогел. Таа беше лишена од нејзиниот имот и таму биле населени Црногорци однесени посебно во ова место.

3. И гробиштата не беа поштедени

Исти неправилни мерки се потврдиле и за гробиштата на албанските христијани. Ќе наброиме некои убедливи примери:

а) Старите католички гробишта во Пеќ беа конфискувани, но земјата му беше дадена на еден Црногорец, кој на истото место садел лозје. Албанскиот клер го доби спорот, но индиспонираниот газда не е отстранет, сигурно од политички причини и продолжил мирно да го обработува лозјето.

б) Муслиманските гробишта во Тетово, кои му припаѓаат на вакафот, ја имаа истата судбина. Еден дел од земјиштето им беше доделен на властите за да го претворат во расадник, другиот дел им беше подарен на месните православни Срби, а не на муслиманските членови на општината бидејќи сите беа Албанци. Спомениците над гробовите меѓу кои имаше и такви со значителна вредност поради нивниот уметнички стил на обработка, се употребувани за градење на железничка станица.

И денеска може да се видат натписите на спомениците во фасадата на споменатата зграда.

4. Тешкотии со погребите

Дека е потрагично и во овој случај (се зборува за гробиштата во Тетово - заб. на ред.) постои фактот дека властите намерно го пролонгираат поставувањето на гробиштата на друго место. Во ова време некои жители не знаат кај ги погребале нивните починати, бидејќи властите ги преместиле од едно на друго место. Намерата беше многу јасна: да ги деморализираат жителите, кои не наоѓаат правда, за да можат принудно да ги иселат.

Овој не е единствениот случај. Во многу места се спроведуваше истата постапка. На пример во Пеќ, Гаковица, Скопје, каде што вакафите беа лишени од нивните гробишта без никакво обесштетување.

На крај ја имаме честа да Ве потсетиме дека во овој меморандум цитиравме мал дел примери покрај илјада други.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 709, 5. 9. 1930 год во Тирана

17.

ИНФОРМАЦИЈА

од Генералштабот на југословенската војска до воениот претставник во Тирана, со барање за верификување на информацијата за вооружување на лидерите од Хас и Љума со италијански пушки од страна на префектот на Кукс и на лидерите на другите префектури

Пов. бр. 12425

Белград, 15. 9.1930 г.

На Генералштабот од страна на командантот на III Армија му е пратен извештај од месната команда во Призрен на 6 септември оваа година, во кој се вели дека префектот од Кукс на 3 и 4 овој месец на сите лидери со влијание во Љума и Хас им доделил нови италијански пушки, поточно 150 парчиња воена муниција и пушки. Во врска со употребата на пушките дадена е наредба сите тие што имаат пушки да не смеат да ги употребуваат, но да ги чуваат дома за евентуална употреба со наредба на префектот. Наведеното го испраќам со молба за прегледување и верификација, дали истото е завршено и во другите албански префектури.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 12425, 15. 9.1930 г., Белград

18

ИНФОРМАЦИЈА

**(повратна) од југословенскиот воен претставник во Тирана до
началникот на информативниот сектор при Генералштабот -
Белград за бараната информација за вооружувањето на лидерите
на Љума и Хас**

Пов. бр. 788

Тирана, 12. 10. 1930 г.

Во врска со Пов. Ѓ. Об. бр. 12425 од 15 минатиот месец Ве информирам дека во сите префектури, на селаните, на патролите и на влијателните фигури им беше доделено оружје.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 788, 12. 10. 1930 г., Тирана

1931 година

19.

ИЗВЕШТАЈ

**од југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот
за војска и морница на Кралството Југославија за понудата на
некои лидери од Љума што сакаат да соработуваат со
југословенските тајни служби**

Пов. бр. 102

Тирана, 31 јануари 1931 г.

Еден наш предвоен пријател од Љума, инаку влијателна личност и албански резервен капетан, ми ја опишуваше внатрешната ситуација во Албанија како многу отежната. По загриженоста која надвладуваше поради лошата здравствена состојба на кралот Зогу, стравот од интервенција во случај ако тој почине и нарушувањето на мирот во земјата, омразата на народот спрема Италијанците и нивната агитација и др., тој

ме информира дека 13 албански резервни офицери го овластуваат во нивно име да ми нуди пријателство и беса (доверба). Потенцира дека ако ние ги сакаме како пријатели, ќе ми ги донесе нивните изјави во писмо дека прифаќаат да работат сè што сакаме против Италијанците, а во случај на војна меѓу нас и Албанија ќе ја помагаат нашата војска.

Мајор Неџип Ахмеди од Биџајт;
 Мајор Мифтар Селмани од Уимишти;
 Капетан Махмут Реџеџи од Колосјани;
 Капетан Азиз Фетаху од Нангет;
 Поручник Бахтјар Зелини од Топојани;
 Поручник Исен Сула од Арас;
 Поручник Џем Шахини од Арас;
 Поручник Бајрам Рамадани од Мамзи;
 Поручник Џем Вока од Штични;
 Поручник Џен Седа од Бардоџи;
 Потпоручник Аслан Зенели од Ѓостили;
 Потпоручник Зекир Зибири од Сурој;
 Аспирант Шакир Бера од Штични

Нашиот пријател го запознав дека ќе размислам за неговата понудата и да дојде во почетокот на март за да добие одговор.

Наведеното го испраќам за разгледување и одлука.

Стојам на мислењето дека нивните молби треба да се прифатат и да се достават до центарот за разузнавање во Призрен или Дебар.

Се молеше за предвремена одлука дали треба да се создадат врски со резервни офицери и водачи во пограничните зони; Мирдита и околината на Скадар. Во случај ова да успее, Ви се молам да ми испратите детални инструкции, односно што треба да се бара од нив и какви ветувања можам да им дадам. Исто така молам за објаснување дали ќе ми дозволат материјални средства за придобивање на одредени водачи?

Освен наведените офицери, барале да се сретнат со мене за исти цели активните офицери и водачите од Мирдита: Фрок Дода, капетан Ндреџ Пренга, капетан Ндреџ Љуфи и аспирантот Зеф Бардоку.

И ним им дадов неодреден одговор.

Ве молам овој извештај да се смета како итен.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 102 од 31. 1. 1931 г., во Тирана

20.

НАРЕДБА

**од министерот за војска и морнарица Стеван Хациќ до
југословенскиот воен претставник во Тирана на 14 февруари
1931 г. со барање за детално објаснување на понудата за
пријателството со водачите од Љума**

Пов. бр. 745

Белград, 14 февруари 1931 г.

Во врска со Вашиот таен извештај бр. 102 од 31 минатиот месец потребно е да ме информирате за сите случувања:

Какво е Вашето мислење за довербата и искреноста на овие луѓе, кои ни нудат пријателство; кои се нивните причини за што ни нудат соработка; зошто според Ваше мислење овие луѓе би можеле да се искористат и кој е најдобриот начин за нивна употреба; дали тие барат парични средства за нивните понуди за пријателство и соработка и каков состав на средства и колку ќе чини сето тоа.

Воопшто испрати ми ги сите потребни податоци за овие луѓе, врз основа на кои можам да носам соодветна одлука.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 745, 14. 2. 1931 г.

21.

ИЗВЕШТАЈ

**од југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за
војска и морнарица на Кралството Југославија со бараните
податоци за водачите од Љума, кои им нуделе на овластените Срби
соработка за искрено пријателство**

Пов. бр. 243

Тирана, 6 мај 1931 г.

На господинот министер за војска и морнарицата според претходната наредба ви го испракам овој извештај:

1. Доверба и искреност кај Албанците не постои, мизеријата која ги опфати по одлуката за престанокот на платите за резервните офицери, стравот од близокоста од пограничните сили спроти Италијанците ги принудуваат нив да ни нудат пријателство. Нивната понуда е со цел да ја добијат од нас материјалната помош за да го зачуваат прагот на нивните домови.

2. Нив, за почеток, треба да ги искористиме како доверени на воените власти во Призрен и Дебар. Подоцна, ако се покажат добри, треба да ги искористиме за организација на незадоволството во средина на нивните сограѓани, кои се претегаат меѓу Црн и Бел Дрим, за нашите потреби, поточно против Италијанците, против актуелниот и идниот режим, или со специјална задача. Ако еден од нив како наш платеник се покаже како несигурен, да се отстрани или да се компромитира.

3. За нивното пријателство и соработка бараат награда во пари и тоа: мајорот 8 - 10 наполеони месечно, капетанот 6 - 7, поручникот, потпоручникот и аспирантот 4 - 6 наполеони месечно. Освен тоа, бараат и вооружување за секој од нив.

Нивниот претставник тврди дека се на располагање со целиот човечки потенцијал и дека ќе бидат доверливи кон нас.

Од нив сум побарал и нивниот претставник се согласи двајца од нив еднаш неделно да ја поминат границата во определено место и да им носат извештаи на нашите власти.

Стојам на мислењето најмалку од нив што треба да се земат на проба, да се плаќаат и да се искористуваат, а ако овие се докажат доверливи тогаш да се ангажират и други.

Нивниот претставник моли платата да ја земат од мене во Тирана и да се согласат дека секој мора лично да дојде за да потпише пофалби и да ја земе првата плата. Во оваа прилика ќе ги сликам.

Подетални информации за овие луѓе немам, притоа не ни смеев да ги собирам, со цел да не ме откријат. Нивниот претставник е мој доверлив човек додека сите извештаи отсекогаш биле точни. Бидејќи тој, според договорот доаѓа на 25 - 30 овој месец, молам за одлуката од министерот да ме информирате преку телеграма.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 243, 6. 5. 1931 г., Тирана

22.

ИЗВЕСТУВАЊЕ

на југословенскиот воен претставник во Тирана до министерот за војска и морнарица на Кралството Југославија за недоразбирањата и судирот на водачите на околицата на Пешкопеја

Пов. бр. 836

Тирана, август 1931 г.

Имам информации од сите страни дека водачите од околицата на Пешкопеја: Дин Хоца, Мурат Калоши, Цен Елези и други го истакнуваат своето незадоволство поради италијанската политика која ја води сегашниот режим во Албанија и јавно ја критикуваат одлуката за заем. За да го оневозможи креирањето на една колективна опозиција од страна на лидерите на околинава, во духот на самата уништувачка и деструктивна политика, слабеењето и скршнувањето на сите личности со најголемо влијание, Ахмед-бег, со посредство на неговиот доверлив човек Абдурахман Кроси, ги заколнал луѓето на Мурат Калоши да уби-

јат член на Дин Хоџа. Ова имаше голем успех, затоа што беше убиен братучедот на Дин Хоџа.

На ваков начин ги подели, ги остави меѓусебно да се убијат, ја парализирал евентуалната нивна акција против режимот и ги надмина нивните условиња.

Веднаш откако лидерите се поделија на две групи (Дин Хоџа во едната и Мурат Калоши и Џен Елези во другата страна) и повторно почнаа да се убиваат, Ахмед-бег испрати една воена специјална единица за да ги смират, но и за да ги уништат.

Ахмед-бег, како што имаше успех пред две години, минатата година и оваа година, преку неговите луѓе стигна да ја направи поделбата на некои водачи на планините и да им ја затвори устата (Курт-ага Кадриут, Фадил-бег Оломанит, Мал Терзиут, Дуле-бег Оломанит). Исто така во околицата на Пешкопеја ќе ги уништува некои водачи и на посебен начин ќе се труди да се уништи Дин Хоџа, бидејќи му пречел поради неговиот висок авторитет и семејната врска со Акиф Леши. Поради оваа причина, во почетокот на овој месец, Зогу го испрати во Пешкопеја со тајна мисија мајор Исни Дема, кој на 14 овој месец преку телеграма го прашал Муса Јука колку може да му ветува награда за убиството на Дин Хоџа и колку за Мурат Калоши.

За нас според моето мислење, овие интриги што се случуваат во средина на водачите во подграничните зони е од посебен интерес да се анализираат: што го карактеризира режимот и состојбата во државата и што ќе се случи ако Ахмед-бег почне да ги убива, дали ќе се засилува и колку може да продолжи со неговата италофилска политика без опозиција, кај народот да поттикнува омраза кон нас и да направи подготовка за тие аспирации што Италија ги има и за кои плаќа.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 836, 22. 8. 1931 г., Тирана

23.

ИНФОРМАЦИЈА

на информативниот сектор при Генералштабот - Белград од 12 октомври 1931 година до Министерството за надворешни работи, Министерството за внатрешни работи и воениот претставник во Албанија, за верификација на информацијата за празникот на Сали Мони и некои бајрактари од малцијата на Ѓаковица за одење до Тирана

Пов. бр. 14073

Белград, 12 октомври 1931 г.

Генералштабот на 2 октомври оваа година примил информација дека Сали Мони од Красник, Муј Хоџа од Гаши и Абдул Керими од Красник, близок на Сали Мони, биле поканети и патувале за Тирана на 17 септ. о.г.⁴⁰ Како што изгледа и неколку водачи од Северна Албанија биле повикани за советување во Тирана.

Шаќир Цури (на возраст од околу 28 години), син на Бајрам Цури, со италијанско инсистирање беше повикан да се врати од Виена. Италијанците работат исто така да се врати и Хасан Приштина и двајцата да ги вклучат во Владата и со нивната помош да ја направат организацијата за Косовскиот комитет. Наведеното писмо да се испрати со молба за разгледување.

Воениот претставник треба да ги анализира и да ги разгледа наведените податоци и за резултатот да го информира Генералштабот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 14073, 12. 10. 1931 г., Белград

⁴⁰ 17 септември 1931 г.

24.

ИЗВЕШТАЈ

**на југословенскиот воен претставник во Тирана од
2 ноември 1931 г. до началникот на Информативниот сектор
при Генералштабот - Белград за одењето
на Сали Мони во Тирана**

Пов. бр. 1159

Тирана, 2 ноември 1931 г.

Во врската со процесирањето на Г. бр. 14073 на 12 октомври оваа година, Ве информирам:

Сали Мони, Муј Хоџа и Абдул Керими биле во Тирана во почетокот на октомври оваа година. Дојдени се по покана на кралот Зогу.

Сали Мони од кралот Зогу е унапреден во резервен полковник со 100 наполеони.

Муј Хоџа зел материјални средства и наредба за дејствување. Тој тука често се гледа во друштво на мајор Мухарем Бајрактари, по чија наредба минатата година го уби резервниот офицер Рустем Бајрами, човекот на покојниот Цен-бег.

Абдул Керими исто така зел пари и дадена му е наредба за дејствување.

2. Шакир Цури сè уште не е вратен од емиграција.

3. Италијанците вистински работат да се врати Хасан Приштина, но со тоа не се согласува кралот Зогу.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 1159 од 2. 11. 1931 г., Тирана

1932 година

25.

ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник во Тирана до Министерството за
внатрешни работи, Министерството за надворешни работи и
началникот на Информативното биро при Генералштабот -
Белград за италијанско-албанските односи по одбивањето на
Албанија да се обнови Тиранскиот пакт**

Пов. бр. 140

Тирана, февруари 1932 г.

Во мојот извештај бр. 1351 од 20 декември 1931 г. во врска со еден делумен извештај, ви испраќам преглед на сегашната воено-политичка ситуација во Албанија:

1. РАЗВИВАЊЕТО НА ИТАЛИЈАНСКО-АЛБАНСКИТЕ ОДНОСИ ПО ОДБИВАЊЕТО НА АЛБАНИЈА ЗА ОБНОВУВАЊЕТО НА ТИРАНСКИОТ ПАКТ

По познатото излагање на 26 ноември минатата година на кралот Зогу, каде што јасно се гледа дека ги провоцирал италијанските претставници – претставникот Сорања и генералот Париани, на втори декември минатата година лично му испраќа писмо на г. Мусолини, каде што му го објаснува својот став.

Не добивајќи одговор на испратеното писмо, кралот Зогу лично интервенира за нотата на албанската влада до Сорања, кој му го достави на Мусолини мојот извештај Пов. бр. 37 на 18 јануари оваа година.

Кога и по протестот не доби одговор, Зогу на италијанскиот притисок му одговори со големото редуцирање, а посебно во воениот буџет, отстранувањето на прекубројниот кадар, пензионирањето на офицерите, запирањето на работата на паравоената полиција, подготвувањето на јавното мнение против Италијанците, пласирајќи вести дека Југославија и Франција ќе ја помагаат Албанија и др.

По жалбите на овдешните италифили, посебно на министерот на дворецот г. Либохова, италијанскиот претставник г. Сорања, откривајќи дека односите на овој начин нема да се подобрат, побарал да патува за Рим на рапорт.

За време на отсуството на г. Сорања во Тирана, поточно од 2 до 17 февруари оваа година, и покрај ширењето на агитацијата и разните вести, во сите албански кругови се забележани голема нервоза и паника, поради стравот дека Италија, која и самата е во криза, ќе ја запре материјалната помош за Албанија.

2. ИТАЛИЈАНСКИТЕ УСЛОВИ ЗА ПЛАЌАЊЕТО НА ПОРАНО ДОЗВОЛЕНИОТ КРЕДИТ

На денот на враќањето на г. Сорања од Рим на 18 овој месец не знам дали случајно или намерно госпоѓа Сорања нè послужи со чај, а во италијанското претставништво била собрана една поголема група. Веднаш по објавувањето на г. Сорања дека Италија ќе им позајми 10 милиони франци злато, кај присутните се забележа олеснување. Истиот ден радоста се прошири во широките кругови меѓу луѓето во Тирана. Меѓутоа веднаш по 2 дена односно кога се разбра за условите што Италија ги нуди за позајмувањето на парите, се забележа појава на нервоза и загриженост. Златото по продавниците преку ноќ исчезна, поради тоа што трговците почнаа да го кријат.

За условите што ги понуди Италија сè уште нема прецизни податоци. Коментарите се различни, но сите се согласуваат со тоа дека тие се многу тешки и го доведуваат во прашање и формалното постоење на Албанија.

Врз основа на собирањето на дипломатските податоци во италијанските и албанските кругови, изгледа дека Италија за позајмувањето на 10 милиони франци злато бара:

а) тие средства да се употребуваат воглавно само за војската и албанската влада јавно да признае дека Италија ја одржува албанската војска;

б) да се потпише нов договор за пријателство помеѓу Италија и Албанија, во кој на Италија ќе ѝ се признаат големи привилегии и

в) да се признае постојаното сместување на италијанските државјани на целата територија во Албанија.

Што се однесува за мораториумот побаран за исплата на поранешниот долг од 64 милиони франци злато преку друштвото ГБВА⁴¹, италијанската влада е готова да ѝ помогне на албанската влада со барање да го преземе мораториумот, но одлуката за тоа прашање ќе се поддржува од приемот и спроведувањето на другите услови што ѝ ги поставила италијанската на албанската влада. Затоа дефинитивната одлука не може да се донесе веднаш, туку во текот на едногодишниот период, за кој се одобри провизорната состојба.

3. СИТУАЦИЈАТА ПО ПОСТАВЕНИТЕ УСЛОВИ

Новоформираните кругови потенцираат дека Зогу е многу лут. Италијанците и нивните тукашни пријатели јавно зборуваат: „Нема да му ја дадеме повеќе довербата.“ Членовите на Владата им изјавуваат на меѓународните дипломатски претставништва дека Албанија од нејзиното основање никогаш не била во толку тешка ситуација. Народот и онака загрижен поради тешката економска сосостојба на земјата, молчи и ги крие парите. Офицерите и службениците прашуваат кога ќе ги земат задоцнетите плати, војниците ги пуштаат дома на долг одмор, а Зогу ги повикува за советување и оние луѓе што до вчера не сакал да ги види.

Ситуацијата е многу поволна преку една мала окупација и донекаде со една мала организација на опозицијата да се сруши режимот. Условувањето добива одговор со условување, барањето за одржување се условува со вистински протекторат.

Како ќе се одвива ситуацијата понатаму, никој не може да предвиди затоа што сите мислат дека Италија нема да попусти, а Зогу ќе биде принуден да ги прифати поставените услови.

⁴¹ Иницијалите на друштвото се во оригинална форма, па затоа не можевме да ги идентификуваме.

4. НЕКОЛКУ ОСОБЕНОСТИ

Следејќи го развојот на италијанско-албанските односи во оваа фаза кога Италија се убеди дека на Зогу не смее да му се верува, забележав:

а) Дека направиле обиди, пуштајќи гласови за нашата понуда да им дадеме заем, за да ги избркаат Италијанците. Во овој правец овде во доверба им е речено и на меѓународните претставници за разговорите и преговорите помеѓу г. Фотиќ и г. Џафер Вида;

б) Дека пуштаат лажни гласови како францускиот специјален пратеник г. Деграил ѝ ја пренел пораката на француската влада дека таа ќе ги помогне доколку ги одбијат Италијанците;

в) Дека досега од Италијанците преку друштвото ГБВА зеле наместо 64 само 35 милиони франци злато;

г) Дека се закануваат на тој начин што на италијанските цариници ќе им се случи истото што им се случи на италијанските војници во Валона и

д) Дека од Италијанците навистина не примиле ништо освен долг, корупција, несигурни работилници и неисправни средства за работа.

Во целина кај Албанците се забележуваат омраза и забелешки кон нивните добротворни големи пријатели како што ги нарекувале пред малку, иако Италија повторно ќе им даде пари како и претходно.

Непријателите на Зогу и на режимот со задоволство го коментираат тоа дека Зогу го изгубил пријателството со Мусолини, затоа што овој и во личното писмо не сака да му одговори. Зогу навреден поради тоа не му изразил сочувство на Мусолини по повод смртта на неговиот брат, Аркалда, а тоа не ѝ го дозволил ни на Владата.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 140, 25. 2. 1932 г., Тирана

26.

ПИСМО

**од Генералштабот - Белград до специјалниот воен пратеник
во Тирана за посетата на една албанска владина делегација во
Софија и изготвувањето на протокол за соработка помеѓу
владите на Албанија и Бугарија**

Пов. бр. 1802

Белград, 2 март 1932 г.

Во врска со идниот пакт помеѓу Албанија и Бугарија, Албанија и Грција како и Грција и Бугарија, Генералштабот на 14 август оваа година ги доби овие податоци:

Албанската делегација патувала за Софија на 4 јануари оваа година. Во овој случај помеѓу албанската и бугарската делегација е изготвен еден протокол со следната содржина:

**БУГАРСКО-АЛБАНСКИ П Р О Т О К О Л
ЗА ЗАШТИТА НА БУГАРСКИТЕ И АЛБАНСКИТЕ
МАЛЦИНСТВАТА ВО ИСТОИМЕНИТЕ ДРЖАВИ**

I

Во согласност со усвоената одлука на втората Балканска конференција во Истанбул, албанската и бугарската делегација, кои се сретнаа во Софија, ги разгледаа нивните мислења за потпишувањето на договорот за малцинствата и се согласија за тоа:

1. Албанската делегација го признава постоењето на бугарското малцинство во Албанија.

2. Бугарската делегација го признава постоењето на албанското малцинство во Бугарија.

3. Албанската делегација зема обврска да интервенира кај својата влада да се оди на отворање бугарски училишта во градовите и селата каде што бугарската популација е во голем број. Во сите овие училишта наставата ќе се одвива на бугарски јазик, а албанскиот јазик ќе се изучува како задолжителен предмет.

Од другата страна, во албанските училишта што ги посетуваат доволен број ученици Бугари, албанската страна се обврзува да ги преземе потребните мерки во соодветните места бугарскиот јазик за бугарските ученици да се воведе во сите овие училишта.

Од своја страна бугарската делегација се обврзува да интервенира кај својата влада за отворање на албанските училишта во сите места каде што албанскиот елемент е во доминантна бројка. Во овие училишта наставата ќе се одвива на албански јазик, а бугарскиот јазик ќе се изучува како задолжителен предмет.

Бугарската страна се обврзува да го направи потребниот чекор кај надлежните, албанскиот јазик да се воведе во бугарските училишта за албанските ученици, каде што се следи од доволен број ученици Албанци.

4. Што се однесува за бугарските цркви на албанска територија, одлуката за ова прашање ќе се донесе подоцна.

5. Двете споменати делегации меѓусебно се обврзуваат да ги преземаат потребните чекори кај компетентните за слободна размена на сите видови изданија, освен на оние видови што се забранети со соодветните закони на двете држави.

II

Двете делегации - албанската и бугарската – се обврзуваат да интервенираат кај нивните соодветни влади, што побргу да се оди во имплементацијата на овој пријателски пакт, мирот и арбитражата.

III

Исто така овие делегации си преземаат обврска да го направат потребниот чекор се разбира кај нивните надлежни влади како да се оди, кога ова ќе биде потребно, за трговскиот договор. Во меѓувреме тие изразуваат желба, овие мерки да се преземаат кога е потребно за олеснување на слободната стоковна размена на производите со потекло од двете држави.

Софија, 9 јануари 1932 г.

Бугарските пратеници
 Јанко Саканов
 Андре Томев

Албанскиот пратеник,
 Мехмет Коница

За споменатиот протокол во делот каде што се зборува за постигнувањето на договорот за отворањето на реципрочните училишта за малцинствата, Бугарите овој услов можат да го прифатат затоа што во ниедно село, градовите или округ во сегашната бугарска територија не постои албанско малцинство ни во најмала бројка, а камоли во поголема бројка - албанската популација да доминира - така што со споменатиот протокол ќе се отвораат албански училишта во Бугарија.

На другата страна албанската влада – имајќи ги предвид претензиите на Бугарија во границите на Санстефанската Бугарија – нема да дозволи отворање на бугарските училишта во Албанија, туку најмногу што може да се стори е во некои училишта каде што наставата во целост се одвива на албански јазик, да вметнува часови и на бугарски јазик. Албанците во последно време имаат отворено две наставнички училишта од кои едно за учениците од машки пол и едно за учениците од женски пол и со дипломираните ученици во овие училишта на систематски начин ги заменуваат сите странски учители со што ја вршат албанизацијата на сите нивни училишта.

Што се однесува за отворањето на бугарските цркви на албанска територија, ова од неговата важност имаше една долга дебата, но албанската делегација реши да биде против тоа на нивната територија да се отвораат бугарски цркви имајќи го предвид нивниот поранешен став спрема нас и Грците за црковните прашања. Со отворањето на бугарските цркви во Албанија, Албанците ќе направат преседан за ова прашање кон нас и Грците, што тие никако не го посакуваат.

Познато е дека прашањето на црквата во Албанија претставува едно од најважните прашања од албански поглед. Албанија во црковен поглед беше под Истанбулската патријаршија до пред извесно време кога во Скадар се наменува Висарион⁴², а потоа и двајца Албанци – со

⁴² Висарион Ѓувани во тоа време бил архиепископ на Албанската автокефална православна црква.

што на овој начин се создаде архиепископијата на албанската автокефалност и поделбата од Истанбулската патријаршија и создавањето на албанската црковна автокефалност. Во Албанија биле тројца грчки архиепископи: во Ѓирокастро, во Корча и во Елбасан. Едниот од нив Албанците го интернираа во еден албански манастир, а другите двајца ги депортираа од Албанија во Грција. Фан Ноли го направи преводот на црковните книги на албански јазик, со што Албанија ја албанизира православната црква. Црковни училишта во Албанија не постојат, туку Висарион отвора неколку кратки курсеви од неколку месеци ангажирајќи за тоа неколку млади образовани лица од 20-годишна возраст и по неколкумесечниот курс ги наменува за клерици, кои постепено ги заменуваат клериците Грци, кои биле најбројни во Албанија.

Имајќи го предвид споменатото прашање, албанската делегација го отфрли проблемот на црквата⁴³, па затоа во протоколот е подвлечено дека одлуката за ова прашање ќе се донесува подоцна.

Важно е дека двете делегации се обврзани да интервенираат кај нивните влади надлежни за усвојување на Пактот за пријателство, арбитража и ненапаѓање.

Ако се земе предвид доминантната состојба на Италија во Албанија како и неспорното влијание на Италија во Бугарија, тогаш од ова може да се постигне природно заклучокот дека усвојувањето на Пактот на пријателството, арбитража и ненапаѓање го иницирало Кралството Италија како и тоа дека е ориентирано против интересите на нашето кралство. Имајќи го предвид сето ова, во случај на еден евентуален конфликт, може да се смета како сигурно дека во протекторатот на Италија, Албанија и Бугарија ќе бидат на иста страна.

ПРАШАЊЕТО НА ПАКТОТ НА АЛБАНИЈА И ГРЦИЈА

Помеѓу Албанија и Грција постојат неколку спорни прашања меѓу кои ги издвојуваме:

⁴³ Станува збор за барањето на бугарската делегација за отворање бугарска црква во Албанија.

а. Реципрочното прашање на малцинствата. Албанците потенцираат дека во покраината на Чамерија во Северен Епир има околу 85 - 100 илјади Албанци, а Грците ова го оспоруваат и подвлекуваат дека најмногу се околу 20 - 30 илјади.

За ова малцинство Албанците бараат да имаат свое училиште на албански јазик, но Грците потенцираат дека таа популација таму никогаш немала училиште, учители, книги, ниту албански литературен јазик и поради оваа причина е невозможно за нив да се отвораат албански училишта.

Од другата страна Грците потенцираат дека во јужна Албанија го имаат нивното малцинство, кое ја достигнува бројката до 200.000. Оваа популација секогаш била православна и под влијанието на грчката култура, иако Албанците го негираат тоа.

б. Прашањето на црковното училиште. Со основањето на автокефалноста на албанската црква, која сè уште не е признаена од Истанбулската патријаршија, Грците не ја признаваат и бараат некаква си концесија за себе и за нивното малцинство прашањето за црковното школување. Претходно се потенцира дека Албанците интернирале еден грчки епископ, а двајца други ги депортирале. Грците бараат овие епископи повторно да бидат вратени на нивните поранешни места.

Во јужна Албанија Грците имале околу 100 - 120 свои училишта, управите на црковните училишта и преку нив го спроведувале своето влијание. Сепак, Албанците постапно, едно по едно ги затворале овие училишта преку различните предлози, што сега споменатата бројка е преполовена, а ниту другата половина не е чисто грчка туку еден добар дел е грчко-албански. Албанија систематски ги албанизира училиштата во јужна Албанија и на овој начин и извлекува од грчкото влијание, така што е природно дека Грците се противат на тоа.

Овој проблем на црковните училишта меѓу Албанија и Грција претставува едно од најважните прашања имајќи ги предвид аспирациите на двете страни, има многу мала можност за правилното решение на ова прашање, со кое ќе се согласуваат и Грците и Албанците.

в. Материјална компензација. Од покраината на Чамерија, од Северен Епир, емигрирала голема бројка албанска месна популација и е сместена во Албанија. Нивното многу големо богатство останало на територијата на Грција. Ова богатство Грците го присвоиле и им го поделиле на доселениците од Мала Азија. Како компензација за таа конфискација на богатството Албанија од Грција бара една голема цифра, која достигнува повеќе од 20 милиони франци злато, износ што Грците не го признаваат, ниту пак сакаат да го исплатат.

Освен споменатите спорови, постојат и територијални претензии, како кај Албанците во врска со тогашната грчка територија така и кај Грците во врска со тогашната албанска територија.

Без сомнение, наспроти сето тоа што се спомна претходно, Италија поради своето влијание на Балканот секако дека посакува помеѓу Албанија и Грција да заснова некаков поиздржан договор.

Италија без прекин дејствува за тоа, така што едно време беше проширена веста дека ќе дојде до некаква си средба меѓу албанскиот крал Зогу и претседателот на грчката влада Венизелос.

Се поставува прашањето дали е во интересот на Грција да се постигне некаков договор со Албанија за да се компромитира на тој начин во нејзините односи спрема нашето кралство. Албанија за Грција не претставува никаква опасна страна во кој било поглед, па за тоа е тешко да се претпостави дека Грција ќе се впушти во авангарден потфат со Албанија да создаде каков било договор што е ориентиран против нашата држава.

ПРАШАЊЕТО НА ПАКТОТ НА ГРЦИЈА СО БУГАРИЈА

Меѓу Грција и Бугарија постојат серија спорни прашања меѓу кои ги одвојуваме: прашањето на брегот на Егејското Море и излезот на Бугарија на Егејското Море, прашањето на малцинствата, прашањето на исплатата на репарации, прашањето на исплатата на договорот Молов – Кафандарис – прашања на една толку гигантска природа, за кои тешко ќе може да се најде решение што ќе ги задоволува двете

страни. Ако на сето ова му се додадат и бугарските претензии за Солун и „Македонското прашање“, во којашто форма постои чистата бугарска претензија за создавањето на Голема Бугарија, тогаш потешко може да се постигне решавањето на спорните прашања меѓу Бугарија и Грција.

За време на последниот грчко-бугарски спор, кога Грците одбиваа да ја вршат задолжителната исплата Молов-Кафандарис, поради одложувањето на исплата за репарација од страна на Бугарија, овој спор дојде до таа форма што истиот се постави пред Националниот совет, поради што за решавањето на овој спор предметот се испрати до Хашкиот суд. Провладиниот печат на двете страни по повод овој последен спор, кој сè уште е актуелен – на тој начин никако не дејствува во правец на помирувањето и договореното, туку напротив меѓу себе остро се напаѓаат и се осудуваат.

Воспоставувањето на Пактот меѓу Грција и Бугарија, имајќи ги предвид многу важните спорни прашања на овие две држави – сега за сега е многу проблематично и невозможно. Грција по никоја цена нема да дозволи да ги напушти добиените територии и Егејското Море, а Бугарија од друга страна никако не може да се согласи со тоа крајбрежјето на Егејското Море и Солун да останат под постојано грчко владеење. Се исклучува можноста да се најде една средна линија со нивна заедничка реципрочна компензација, којашто ќе може да доведе до грчко-бугарска средба и до постигнувањето на еден воен и политички пакт. Секако дека и тука, во грчко-бугарските односи, Италија ги има вмешано своите прсти и прави сешто меѓу овие две држави да создаде пријателска атмосфера. Сепак, со аспирациите на италијанското владеење на Балканот се вкрстуваат другите големи сили, така што и за нивните големи аспирации Грција има едно посебно внимание.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 1802, 2. 3. 1932 г., Белград

27.

ПИСМО

**од информативниот оддел при Генералштабот-Белград до
командантот на III Армиска област, командантот на граничните
трупи и воениот претставник во Тирана за пописот на машката
популација во редовите на доброволната полиција**

Пов. бр. 2631

Белград, март 1932 г.

Генералштабот на 12 март оваа година е информиран дека Командата на албанската Национална одбрана наредила да се изврши целосен попис на машката популација од 19 до 40-годишна возраст за „Доброволната сила“ (Доброволната полиција). За главен командант на Доброволната полиција е именуван Мухарем Незир Бајрактари. Под негово раководство ќе бидат сите резервни офицери и подофицери. Доброволната полиција ќе ја сочинува сета способна машка популација од 19 до 40-годишна возраст.

Писмото го испраќам понатаму за верификување на информацијата.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 2631, 18. 3. 1932 година во Белград

28.

ИЗВЕШТАЈ

**од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на
одделот при Генералштабот - Белград за претходната наредба**

Пов. број 285

Тирана, 20 април 1932 г.

Во врска со наредбата Пов. бр. 2631 од 18 март оваа година Ве информирам дека е извршен попис на популацијата од 19 до 35-годишна

возраст само во општина Кукс како што Ве информирав во Пов. бр. 253 од 10 март 1932 година.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 285, 20. 4. 1932 година, Тирана

29.

ПИСМО

на Информативниот оддел при Генералштабот – Белград од 4 јули 1932 година до Министерството за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи, командантот на граничните трупи и воениот претставник во Тирана, со податоци за јатаците на Македонскиот комитет во Јужна Албанија

Пов. бр. 6541

Белград 4 јули 1932 г.

Генералштабот на 28 јуни оваа година прими еден извештај со следната содржина:

Од Албанија се примени овие вести:

1. Началникот (подначалникот - заб. на ред.) на округот во Поградец, кој починал пред 7 дена, беше голем гркофил. Нас нè мразеше и дејствуваше со сиот свој потенцијал против нас.

2. По смртта на подначалникот на округот во Поградец е создадено едно недоразбирање и мешаница помеѓу јатаците на Македонскиот комитет. Ситуацијата може да се објасни вака:

Главниот јатак на ВМРО во Корча е познатиот Ибраим Броја. За сите јатаци во регионот Билишта - Корча - Поградец примаше од 20 до 40 наполеони во месецот.

Во Поградец ги има следните јатаци: Мухарем Удуништа, Мислим Шачир Лесница и Невруз-паша.

Ибраим Броја од Старова не е толку активен колку што треба, меѓутоа е поддржувач на ВМРО и на Хусни-бег.

Општата акција во регионот на Поградец ја предводеше покојниот подначалник на Поградец, на кој Ибраим Броја му ги предаваше парите за бугарските агенти во Поградец.

Кога умре подначалникот, се разбра дека бугарските агенти немало примено последните четири месеци никаков надоместок и за тоа го нападнале Ибраим Броја. Од друга страна, тој изјавува дека парите му ги дал на подначалникот за да им ги подели. Вака помеѓу нив е создадена една мешаница.

3. Албанскиот мајор Мухарем Рушани од Берат, командант на воениот округ (божемен), одржува врска со Бугарите од пред 15 години.

Овие денови престојувал во Поградец за да ја согледа можноста за совладување на бугарските комити. Дојде до езерото и изјави, совладувањето е многу тешко и опасно.

Со Невруз-паша разговарал долго и сигурно е дека тој мислел оти со лаѓи, сопственост на Невруз Паша, може лесно да се изврши прогонот. Овие лаѓи на граничната линија се контролирани систематски од нашите маринци на езерото и не може да помине со лаѓа никој на нашата територија без да се забележи.

4. Сега за сега нема бугарски комити на албанската територија од Поградец до Корча.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 6541, 4. 7. 1932 г., Белград

30.

НАРЕДБА

**од началникот на одделот за информирање при Генералштабот -
Белград до југословенскиот воен претставник во Тирана со
барање за верификување на информацијата за одржување
на еден состанок на Косовскиот комитет**

Пов. бр. 8127

Белград, 5 август 1932 г.

Командантот на III Армиска област во неговиот извештај Пов. Г. Об. број 838 од 12 јули оваа година известува дека на 28 јуни оваа година, во село Дроч (меѓу Каваја и Тирана) се одржувал состанокот на Косовскиот комитет. На овој состанок зеле учество: Абдурахман Кроси, Реџеп Јела, претседател на општината во Тирана, аѓутантот на кралот Мухарем Бајрактари, Сали Хоџ Вучитрна, Наки-бег Старова, Јусуф Ефенди Бешири и еден Италијанец, чие име немаше можност да се открие.

На овој состанок е одлучено Сали Хоџ Вучитрна да остане пона-таму претседател на Косовскиот комитет. Потпретседател е Мухарем Бајрактари, секретар Реџеп Јела, помошник Јусуф Ефенди Бешири, бла-гајник Исен-бег Селмани, мајор во Кралската гарда.

Во советот се генерал Циларди, Абдурахман Кроси, Рустем-бег Имери, претседател на општината Скадар, командантот на граничните трупи потполковник Али Риза (Косова - заб. на ред.), командантот на жандармеријата мајор Шефки Шатку и министерот Муса Јука.

На овој состанок на Јусуф Ефенди Бешири му е дадено како за-дача сите оние што не учествувале на состанокот да ги запознае со одлуките донесени на овој состанок.

Со оглед дека овој извештај крајно се разликува со извештајот на претставникот, кој му е испратен на Генералштабот со Пов. бр. 498 од 15 јули оваа година, каде што целосно се одрекува постоењето на Косовскиот комитет, потребно е воениот претставник да ми испрати еден детален извештај верифициран за Косовскиот комитет како и

своето мислење во врска со претходниот извештај на командантот на III Армиска област.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 8127, 5. 8. 1932 година, Белград

31.

ИЗВЕШТАЈ

од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информирање при Генералштабот - Белград за една наредба на Министерството за внатрешни работи на Албанија

Пов. бр. 679

Тирана, септември 1932 г.

Во врска со последните настани во Албанија го информирам началникот дека Министерството за внатрешни работи овие денови издало наредба до сите општини и пошти во иднина сите писма што ќе се испратат за Југославија без разлика на која личност се адресирани, да се отвораат и да се контролираат.

Доколку во текот на овие контроли се открие нешто компромитирачко, веднаш за ова да се известат надлежните власти и да им се предаде споменатото писмо.

Овие мерки ги предизвикале последните настани и режимот ги презел сите потребни мерки за откривање на сите оние што би имале каква било врска со откриената националистичка организација.

Молиме наведеното да се разгледа.

Претставникот на Кралството е запознаен со ова.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 679, 23. 11. 1932 г., Тирана

32.

ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до министерот за
внатрешни работи, министерот за надворешни работи и
началникот на одделот за информирање при Генералштабот за
подигањето на бистата на кралот Зогу во Кукс**

Пов. 747

Тирана, октомври 1932 г.

Ве известувам дека на роденденот на НВ⁴⁴ кралот, овој месец во Кукс се откри бистата на НВ кралот, која ја подигна префектурата на Кукс.

На манифестацијата зедоа учество:

а. во името на Владата:

министерот за образование Хил Моси и министерот за правда
Тутулари;

б. од војската:

командантот на жандармеријата мајор Шефки Шатку;
претставникот на генерал Париани полковник Габриели и
организаторот на Националното друштво и албанската младина
полковник Ренциони.

Претставниците на власта во Кукс пристигнаа на 7. овој месец попладнето и вечерта началникот им постави вечера.

Бистата се открива на 8. овој месец во 8 часот во присуство на споменатите претставници и народот од тој крај.

Споменикот го сочинува кралската биста во еден блок од мермер.

За време на оваа манифестација одржаа говори:

а) градоначалникот на Кукс Етхем Тота, кој подолго време е во
Кукс;

б) министерот за образование и министерот за правда и

⁴⁴ Неговото височество.

в) полковник Габриели, чиј говор не е даден во печатот.

Паѓа во очи говорот на министерот за образование, кој рекол дека народот на префектурата во Кукс на секој начин ја покажал својата верност и поддршка кон кралот, реално го претставува народот.

Подигнувањето на бистата овде, во овој дел на прагот на Косово, кој се поврзува со Призренската лига во Качаник и први сте дале пример во борбата против странските освојувачи за слободата на Албанија, па за тоа овој споменик ќе послужи како патриотско сеќавање, што албанскиот народ ќе знае да го цени.

Оваа биста подигната овде, каде што илјадници херои ја пролеваа нивната крв, ќе биде сведок на сеќавањето за крвавата борба за слободата на Албанија, за која го дадоа својот живот и на чие чело денеска се наоѓа кралот, кој кога ќе дојде часот е готов со својата младина да го повтори своето херојство за сите добра на една славна Албанија.

Од печатот не можеше да се види кој го претставуваше кралот на оваа манифестација. Двајцата министри и претставникот зборуваа во името на Владата.

Карактеристичен е фактот што до откривањето на оваа биста дојде веднаш по случувањата што еден дел од светот - по еден долг период на затишје - ја прикажаа Албанија во вистинската боја, нејзината внатрешна состојба, влијанието и работата на Италијанците во Албанија.

Може да има еден особен момент и во тоа дека вниманието за последните случувања да се сврти на другата страна.

Самата биста во близина на граничниот фронт треба да послужи како едно средство за развој на иредентизмот во овој дел.

Сум настојувал да ги обезбедам снимките од оваа манифестација и сликата на споменикот, но досега не сум успеал. Доколку ова се случи, веднаш ќе ви го испратам по овој извештај.

Во додатокот под 1) ви ги испраќам коментарите од печатот.

32.a

ДОДАТОК

БЕСА, број 371 од 10 октомври 1932 г.

НАРОДОТ НА КОСОВО ГО ПРОСЛАВУВА РОДЕНДЕНОТ НА
НЕГОВОТО ВИСОЧЕСТВО КРАЛОТ

По повод роденденот на неговото височество кралот, народот на Косово решил да на својот суверен да му подигне една бронзена биста во Кукс со кралски изглед.

По покана од народот Владата испрати како свои претставници само двајца министри и тоа: г. М. Титулари и г. Хил Моси, потполковникот г. Габриели, главен командант на жандармеријата мајор г. Шефки Шатку и организаторот на Националниот ансамбл и албанската млада на полковник Ричнони, кои пристигнаа во Кукс во петокот попладнето.

Во нивна чест се послужи свечена вечера, а утредента во нивно присуство се откри бистата. На срдечниот говор на месниот префект Етхем Тока беа присутни околу 3.000 луѓе - селани од тој крај со челниците - месните бајрактари.

По говорот на префектот збор зема министерот за правда г. Титулари, кој во својот говор го подвлече примерот и патриотизмот на овој народ према височеството со подигањето на оваа биста во овие херојски краишта.

Големите дела на кралот Зогу се за доброто и развојот на Албанија и додаде дека делото на овој народ ќе го добие највисокото место во историјата на албанската нација.

Министерот за образование Хил Моси во почетокот на својот говор го изрази своето големо задоволство и во името на Владата го поздравил големиот хероизам на народот од овој крај, кој стоеше буден на роденденот на својот суверен Неговото височество кралот да му подигне биста.

Тој потоа додаде дека со ова ваше дело сте ја осведочиле вашата верност и сте разбрале оти по знамето најголемата светлина е кралот,

кој ја претставува нацијата. Подвлече дека од вашиот залак сте одвоиле и сте собирале средства за на вашиот драг Крал Зогу да му подигнете биста.

Подигнувањето на овој споменик овде во овој стратешки дел, во прагот на Косово, што се поврзува со Призренската лига и со војната во Качаник е дело на еден вистински пример на борбата против странските угнетувачи за слободата на Албанија, за што ќе остане како патриотско сеќавање, кое албанската младина ќе знае да го цени.

По Хил Моси зборуваше и потполковникот Габриели и манифестацијата заврши со многу голема радост.

Народот го манифестира овој голем ден со многу убав концерт во присуство на оркестарот, кој дошол специјално за тоа.

„Газета шкиптаре“ бр. 241 од 9 октомври 1932 г. пишува дека оваа биста е направена од еден мермерен блок, во кој се наоѓа бистата на Неговото височество албанскиот крал Зогу I, што ја изработил албанскиот уметник Одисе Паскали.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 747, 11. 10. 1932 година во Тирана

1934 година

33.

ИЗВЕШТАЈ

од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за средбата на кралот Зогу со неколку личности од Северот како и за некои гласови што кружат низ Тирана дека наводно Гани-бег се подготвува да влезе во Албанија

Пов. бр. 284

Тирана, мај 1934 г.

Во две прилики Ве информирав за поканата на неколку личности од Северна Албанија во Тирана од страна на кралот Зогу.

Во врска со ова се шират гласови дека оваа покана (последна - заб. на ред.) има врска со регистрирањето на жандармите со плата од

страна на Гани-бег, кој се наоѓа во нашата територија. Истовремено се зборува дека Гани-бег се подготвува да ја нападне Албанија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 284, 11. 5. 1934 г., Тирана

1935 година

34.

ИЗВЕСТУВАЊЕ

од командата на Битолскиот воен округ до командантот на Вардарската дивизиска област „Г“ за потребата од усогласување на Законот за државјанство со другите законски акти поврзани со него

Пов. бр. 2914

Битола, 30. 7. 1935 г.

Според Вашиот Пов. бр. 1815/35 г. известувам:

Господинот министер за војска и морнарица со Пов. Г. бр. 3882 од 14 јуни о.г. нареди во иднина да дозволат решенијата на Турците и на Арнаутите за дефинитивно иселување во Турција и во Албанија да им ги издаваат надлежните команданти на воените окрузи и без објаснувањето на господинот министер за војска и морнарица Пов. бр. 7957 од 31 август 1931 г.

Според претходно споменатата наредба не може да се постапува од следните причини:

Објаснувањето на господинот министер за војска и морнарица Пов. бр. 7957 од 31 август 1931 г. гласи: „На момчињата војници и регрути Турци и Арнаути од постојаниот кадар што сакаат да се иселат во Турција и во Албанија со целите семејства, а во нашата земја целосно го ликвидирале имотот така што засекогаш го напуштаат нашето кралство ИМ ОДОБРУВАМ ИСЕЛУВАЊЕ И БЕЗ ОТСЛУЖЕН ВОЕН РОК, ако покрај другото добиле дозвола за иселувањето од надлежните власти“. Оваа команда распишала под Пов. бр. 2260/31 г. до седиштето на градската полиција во Битола и до сите срески началници на територијата

на оваа команда препорака пред издавање на иселенички пасоши да стапат во договор со оваа команда.

Споменатите полициски власти не се придржуваат до претходното објаснување на господинот министер за војска и морнарица, туку постапуваат според одредбата Ф 55 од Законот за државјанство од 21 септември 1928 г. (Сл. весник бр. 254/28 и 192/1934 г.), која гласи:

„Државјанството на жителите на некогашните краеве на Турско-то Царство, кои по војните од 1912 и 1913 г. се присоединети, се одредува според овие прописи: државјани на Кралството станале некогашните турски поданици што на 25 август 1913 г. биле жители што општат на територијата присоединета од страна на поранешното Кралство Србија, кои останале такви до 1 декември 1918 г.

На лицата што се иселиле во Бугарија, доколку се вратат во земјата во рок од три години од стапувањето во сила на овој закон, ќе им се признае државјанство со решение на Министерството за внатрешни работи.

Несловените што според став 2 од овој закон станале државјани на Кралството, престануваат да бидат тоа доколку во рок од пет години од стапувањето во сила на овој закон најават кај надлежните на првостепената управна власт дека ќе се откажат од државјанството.

Првостепеното управните власти ќе достават дадени изјави до воените и општинските власти, кои се должни веднаш да го избришат односниот државјанин од воените и од општинските списоци.

Овие лица ќе бидат должни да се иселат од Кралството во рок од една година од денот на дадената изјава со тоа што ќе можат да ги понесат со себе сите подвижни добра ослободени од секаков данок.

Министерскиот совет по предлог од Министерството за внатрешни работи ќе пропише олеснувања за сите иселеници за иселување и за продажба на нивниот имот.“

На овој начин командата не е во можност да врши контрола и да го спречи иселувањето на некои регрути пред отслужување на воениот рок, кои се иселуваат сами додека нивните семејства и имоти и понатаму остануваат во нашата држава, бидејќи кога командата ќе добие ко-

пија од дадената изјава кај полициските власти според Ф 55 од спомениот закон заради бришење, регрутот веќе добил иселенички пасош и отпатувал од нашата држава.

Паѓа во очи дека регрутите што се Турци и Арнаути по националност се служат со одредбите Ф 55 од Законот за државјанство тогаш кога се повикани да се упатат во војска и даваат изјави и до одредениот рок за упатување во војска веќе добиле иселенички пасоши и заминуват создавајќи на тој начин многу тешкотии.

На територијата на оваа команда има многу случаи поедини регрути да се избришани од воената евиденција врз основа на дадени изјави во полициските власти според споменатот Ф 55, но во одредениот рок од една година не се иселиле, туку и понатаму останале на своите имоти и на тој начин ги изиграле одредбите Ф 55 од Законот за државјанство.

За да може да се постапува според наредбата на господинот министер за војска и морнарица Пов. Ѓ. бр. 5882 од 14 јуни о.г. потребно е одредбата Ф 55 од Законот за државјанство и објаснувањата на господинот министер за војска и морнарица Пов. бр. 7957/31 г. да се доведат во согласност, бидејќи се во спротивност.

Претходното се доставува во врска со Пов. на оваа команда бр. 819 од 31 јануари 1935 г. со молба за надлежност.

Командант:
пешадиски полковник
Ст. Н. Фитановиќ

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. бр. 2914 од 30. 7. 1935 г., Битола

1936 година

35.

ПИСМО

**од Канцеларијата за информирање при Генералштабот во Белград
до воениот претставник во Тирана заради верифицирање на
информацијата за одржување на состанок во Валона, каде што е
избрано претседателството на Косовскиот комитет**

Пов. бр. 2624

Белград, 29 јануари 1936 г.

Генералштабот примил една информација со следната содржина:

На 27 јануари оваа година во тајност е извршен изборот на раководството на Косовскиот комитет во Албанија.

Изборот е извршен во Валона, каде што сега е преместено седиштето на Косовскиот комитет, кое порано било во Тирана.

Изборот е извршен во присуство на еден италијански потполковник.

За претседател е избран Сали Хоџ Вучитрна, за потпретседател некојси Арила роден во Охрид, сегашен полициски инспектор во Албанија, за секретар Јусуф Бешири. Други членови на советот се: Абдурахман Кроси, Реџеп Јела префект во Тирана, мајор Хисен-бег Селмани - командант на гардата, Кадри Ефендиу роден во Ѓаковица - сега народен пратеник во Албанија и неколку други, чии имиња се непознати.

Сигурно со овој избор е запознаен и кралот Зогу.

Со иницијатива на споменатиот италијански потполковник, Валона е избрана како центар на Косовскиот комитет, Македонскиот комитет и на италијанската информативна служба.

На оваа средба италијанскиот потполковник изјавил дека располага со доволно пари за активностите на овие комитети само потенцирал дека оваа година нивната активност треба да биде пожива за разлика од претходните години.

Канцеларијата на овој потполковник се наоѓа во Валона.

Понатаму се открива:

„Неколку јатаци во последно време во јужна Албанија го очекуваат доаѓањето на Македонскиот комитет.“

Писмото се испраќа со молба за понатамошна верификација и рапортирање.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 2624, 29. 1. 1936 г., Белград

36.

ИНФОРМАЦИЈА

**од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на
Генералштабот со информација дека во Валона не е извршен
изборот на членовите на Косовскиот комитет**

Пов. бр. 95

Тирана, 10 мај 1936 г.

Во врска со наредбата бр. 2624, од 29 октомври од оваа година Ве запознавам со тоа дека:

Во Валона не е извршен изборот на членовите на Косовскиот комитет ниту таму постои некаков италијански потполковник.

Постои можност спомнатите лица во спомнатата наредба да се членови на Косовскиот комитет, но сето ова е во процедура за контрола.

За доаѓањето на македонските комити не располагам со податоци, исто така ова е повеќе од сигурно.

Ќе Ве информирам за секоја добиена конкретна информација.

Работев интензивно да ги откријам сите акции со сличен карактер.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 95 од 10. 5. 1936 г., Тирана

37.

ПИСМО

**од југословенскиот Генералштаб - информативна служба до
нивниот претставник во Тирана со информација за одржувањето
на една конференција на Централното биро на Советот на
министрите на Југославија во врска со повторното основање на
Косовскиот комитет**

Пов. бр. 4403

Белград, април 1936 г.

На 1 овој месец помеѓу 12 и 14 часот во Централното биро на Советот на министрите е одржана една конференција, во која зеле учество претставници на Министерството за надворешни работи, Министерството за внатрешни работи и Генералштабот, под раководство на шефот на Централното биро.

Споменатата конференција се одржа по еден извештај изготвен од страна на дописникот на Централното биро во Тирана, во којшто тој известува дека во последно време во Албанија се работи интензивно на обновувањето на Косовскиот комитет и се вршат подготовки за засилување на пропагандата во Јужна Србија преку албанските и италијанските конзули во Скопје и Битола. Со овој настан дописникот од Тирана ги врши подготовките за засилување на пропагандата во Србија засновано на некои податоци и пријавувања, предвидува за многу кратко време една многу силна акција од Албанија кај нас и сугерира од наша страна да се преземаат итни мерки, како во смисла на спречувањето на акциите на качаците така и во смисла на спречување на албанската пропаганда.

Откако ги запозна со споменатиот извештај сите присутни на состанокот шефот на Централното биро предложи за овие прашања да се воспостави тесна соработка во поглед на давањето реципрочни информации помеѓу Централното биро, Министерството за надворешни работи, Министерството за внатрешни работи и Генералштабот, со цел што поуспешна борба против оваа опасност.

На Конференцијата се постигна согласност дека е потребна тесна соработка и размена на информации за Косовскиот комитет и за неговата работа во Косово и Јужна Србија⁴⁵ како и за пропагандата на италијанските и албанските конзули во Скопје и Битола.

Според наведеното да воспоставите врска со дописникот на Централното биро г. Даничи и да соработувате со информативната служба.

За спроведувањето (за почетокот на работата) да го информирате овој собор.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 4403, 4. 4. 1936 г., Белград

38.

ИНФОРМАЦИЈА

од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на информативната канцеларија при Генералштабот на југословенската војска во Белград за напнатата ситуација помеѓу официјална Албанија и југословенските дипломатски претставници во Тирана

Пов. бр.125

Тирана, 29 април 1936 г.

По конфликтот што се создаде помеѓу кралот Зогу и неговата влада од една страна и претставниците на мисијата на Малата балканска антанта од друга страна, односите се премногу затегнати посебно меѓу официјална Албанија и нас. Овие односи повеќе се затегнаа по објавувањето на Италијанско-албанскиот договор во нашиот печат, каде што се потенцираше дека Албанија е речиси продадена на Италија. Итало-Албанците сториле сешто за албанскиот печат што пожестокото да му одговори на нашиот печат и оваа нова албанска кампања, која понекогаш има и навредувачки карактер, не престанува.

⁴⁵ Се мисли на делови од северозападна Македонија и на Прешевската Долина.

Со овие албански воени личности, со кои во почетокот имав речиси пријателски односи, многу се оддалечив и според еден сигурен извор издадена им е наредба со мене да постапуваат онака како и со останатите членови на дипломатската мисија на Малата балканска антан-та, додека претставниците на оваа мисија не се сменат со други. Со овие измени се доцни и затоа владите на Малата балканска антанта бараат истовремено да се сменат и претставниците на Албанија во Белград, Прага, Букурешт, Анкара и Атина. Албанските службени кругови се единствените што одржуваат не само нормални односи туку и срдечни, со овдешниот грчки претставник, кој исто така предизвикува реакции кај Југословенските претставници, Турска, Чешка и Романија, зашто како што изгледа е отворено прашањето за замена на претставникот на Грција.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 125 од 29. 4. 1936 г., Тирана

39.

НАРЕДБА

**од началникот на информативната канцеларија при
Генералштабот - Белград до воениот претставник на Југославија
во Тирана со барање да се верификува информацијата за
организирањето на една акција против Југославија
од страна на Фериз Салковиќ и Реџ Будакова**

Пов. бр. 5832

Белград, 5 мај 1936 г.

Генералштабот примил еден извештај со следната содржина:

На 18 овој месец⁴⁶, од Тирана во Фиер дошле Фериз Салковиќ, кој сега е со постојано живеалиште во Тирана, каде што има земено земјиште и Реџ Будакова, тие составиле една листа на Косовците од Фиер и Љушња, кои би биле подготвени под нивно раководство да преземат

⁴⁶ Сигурно станува збор за 18 април 1936 г.

акција против нашето кралство. Нивните кругови сведочат дека Фериз Салковиќ и Реџ Будакова биле во Тирана кај Абдурахман Кроси. Со овој случај, како што е информиран конзулот во Валона Фериз Салковиќ, кој досега бил резервен потпоручник, е унапреден во чинот резервен капетан.

Нивната акција во Фиер сè уште не е почната, туку паѓа во очи дека многу косовски иселеници без прекин одат на состанок за договор кај Салковиќ.

Наведеното се праќа замолувајќи Ве за разгледување и верификација.

За резултатите молам да го запознаете Генералштабот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 5832, 25. 5. 1936 г., Белград

40.

ИЗВЕШТАЈ

од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на канцеларијата за информирање при Генералштабот - Белград за горната наредба

Пов. бр. 166

Тирана, 12 јуни 1936 г.

Во врска со наредбата број 5832 од 5 мај оваа година, Ве известувам дека Фериз Салковиќ честопати од Фиер доаѓа во Тирана и честопати е виден во друштво со Абдурахман Кроси, па затоа со право се смета дека Абдурахман Кроси како главен советник на кралот Зогу за организирањето на интригите и убиствата мисли да го одреди Салковиќ да ја одигра главната улога.

Кралската престолнина⁴⁷ е поврзана со Салковиќ и тој самиот потенцира дека никогаш не размислува да преземе некоја акција против

⁴⁷ Станува збор за престолнината на Кралството Југославија во Белград.

нас, а како доказ би го испратил својот син да се школува кај нас во Белград, затоа што не сака да го воспитува во италијански дух.

Колку има искреност во сето ова ќе видиме, а моментот за блиска акција на Фериз Салковиќ не се предвидува, барем не оваа година.

За неговото напредување нема ниту еден податок, а според ранг-листата се води како резервен потпоручник.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 166, 12. 6. 1936 г., Тирана

41.

ИЗВЕШТАЈ

од југословенскиот воен претставник во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград со опис на внатрешната состојба во Албанија по новиот договор помеѓу Албанија и Италија

Пов. бр. 185

Тирана, 5 јули 1936 г.

По италијанско-албанскиот договор што се потпиша неодамна внатрешната ситуација на Албанија станала многу тешка и комплицирана.

Народот, којшто се наоѓа во една особено тешка економска и финансиска криза, мисли дека главната вина за оваа ситуација стои кај досегашната политика на кралот Зогу, за што потполно има право, затоа што сопственоста на беговите сè уште е неопиплива и наместо да му се подели на народот, таа остана компактна поради продажбата на Италијанците. Од големите суми пари што Италијанците ги инвестираа во Албанија, народот речиси немаше никаква корист. Селанецот сè уште ја ора земјата со многу примитивни средства од дрво. Муслиманите во маса и понатаму го носат ферецето. Развојот на хигиената и на образованието сè уште е на ниско ниво.

Во една ваква состојба покрај големото незадоволство на албанските националисти против режимот, се раѓа и едно силно комунистичко движење, посебно кај младината.

Пред два месеца во Корча се одржаа големи демонстрации, на кои се слушнаа гласови: „Дајте ни леб и работа“. Веднаш од Тирана се испратени 60 жандарми и камион и редот се воспостави.

Во националистичките кругови без прекин кружат тајни гласови за одлуката на 20 офицери од активниот и резервниот состав по секоја цена во еден што пократок рок да му извршат атентат на кралот Зогу. Не се исклучува можноста токму тоа да е причината што пред неколку дена од Тирана е издадена наредба офицерите да не се дружат со цивилни лица, да не ги посетуваат кафеаните, туку само офицерските домови и по касарните да биде некаква си готовност. Во врска со тоа сигурно ќе се префрлат околу 150 офицери за кои сега веќе наредбата е потпишана.

За ситуацијата да биде уште потенцична, на 5 овој месец во Елбасан избувнаа демонстрации на учениците од учителското училиште и гимназијата, кои власта со помошта на жандармите ги спречи. Овие демонстрации избувнаа како резултат на одговор на демонстрациите на италијанските студенти во Тирана и Милано со кои е побарано анектирањето на Албанија, а посебно на Валона со околината. Во знак на солидарност и трговците ги затворија своите работилници. Од гласовите што се слушаа на сите страни на Албанија, во Италија неколку албански студенти биле малтретирали поради тоа што протестираше против италијанските демонстранти. Се вршат подготовки за вакви демонстрации и во Тирана.

Сето тоа може да влијае врз разнишувањето на добрите италијанско-албански односи, а не се исклучува можноста таквите односи негативно да влијаат и во спроведувањето на последниот италијанско-албански договор. Во спротивно за неговото спроведување не се брза, затоа што ратификувањето на договорот е извршено многу доцна, на 29 мај оваа година. Од другата страна Италијанците маневрираат во давањето на парите затоа што сакаат да се убедат во тоа дали Албанија ќе ги испол-

ни сите услови. Исто така се мисли дека овие маневрирања на Италија околу давањето на средствата, се прави затоа што во моментот и самата не располага со доволни средства за потребите во Абисинија и за издржување на гигантската армија под нејзиното знаме. Според една непотврдена вест, Италија нема да даде никаква воена помош додека не се разјасни ситуацијата во Женева. Ако во Женева се донесе одлука за продолжување на санкциите, кружат гласови дека Италија покрај реставрацијата... ќе ја окупира Албанија, со што ќе претставува општ хаос во Средна Европа, на Балканот, за на некој начин да ја искористи оваа ситуација за излез од досегашната тешка ситуација. Според моето мислење ова би била една вистинска авантура и можеше да се оправдува само како еден незамислен чекор за излез од сегашната тешка ситуација.

Во целина развојот на внатрешната политичка ситуација е тесно поврзан со развојот на натамошните настани во Женева и Средоземното Море. Ако таму Италија се сруши, сигурно дека во тој момент ќе биде и крајот на режимот во Албанија, којашто апсолутното мнозинство на народот не го доживува на друг начин, освен со сила.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 185 од 5. 7. 1936 г. во Тирана

42.

ИЗВЕСТУВАЊЕ

од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот на Југославија за движењата на качаците во село Дуф во близината на Гостивар

Пов. бр. 320

Тирана, 29 септември 1936 г.

Овдешниот управител на турското претставништво вчера на 28 (септември – К.Л.). ме информира за неколку податоци, за кои потенцира дека ги добил од многу сигурни извори.

Пред еден месец (крајот на август) Абдурахман Кроси престојувал во Мат и таму го нашол Мисини Ахмед, поранешен емигрант кај нас. Абдурахман Кроси го ангажирал споменатиот Ахмеди за да подготви една чета качацѝ од 25 лица за акција во Косово. Овој божем ја поминал нашата граница и во с. Дуф го убил некој наш клерик, и потоа се вратил назад во Албанија. Поради одмаздата од убиството на клерикот во споменатото село Дуф, тешко е ранет еден член на семејството на Ахмед Мисини, Сабахудин Мурати.

Секој од четата на Ахмед Мисини плаќа 3 - 10 наполеони месечно.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 320, 29. 9. 1936 г. во Тирана

1937 година

43.

ИЗВЕШТАЈ

од воениот претставник на Југославија во Софија до началникот на одделот за информации при Генералштабот - Белград за активноста на Косовскиот комитет во Албанија во јануари, февруари и март 1937 година

Пов. бр. 19

Софија, 10 април 1937 г.

Според една нецелосно верифицирана информација се дознава дека во последно време во Албанија се вршат некои подготовки за преминувањето на три групи качацѝ во нашето кралство.⁴⁸

Првата група ќе се состои од Фериз Салковиќ, со кого би биле: Хус Колена од околината на Нови Пазар, со стан во село Полето на Балонот (Фиер), Идриз Шабани од околината на Сјеница, на околу 25-годишна возраст, со стан во близина на Љушња, Исмет Расовци од Дуг Полана, со стан во Каваја, Јонуз Бишевци братот на Рак Бишевци со

⁴⁸ Кралството Југославија.

стан во Фиер, Хако Хамзагиќ од Пеќ со стан во Љушња, заменик-началникот на нашата жандармерија Бислим Бајгора, кој е избеган, и неколку други лица.

Втората група ќе се состоеше од браќата Хук и Хак Бошњаки од Нови Пазар, Хајдар Бошњакот од Од Рожаје и еден Црногорец, за кого се вели дека во текот на март оваа година бил во Фиер кај Фериз Салковиќ. Овие четири лица живеат во Скадар...

Во третата група би биле Пренк Мали, бајрактарот на Вирмош, и неколку негови луѓе. Информацијата се верификува.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 19, 10. 4. 1937 г., Софија

44.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ

од воениот претставник на Југославија во Тирана до началникот на одделот за информации при Генералштабот во Белград за активноста на Косовскиот комитет во Албанија за април, мај и јуни 1937 година

Пов. бр. 248

Тирана, јули 1937 г.

Не е примен никаков извештај за една јавна активност на овој комитет во текот на април, мај и јуни оваа година.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 248, 7. 7. 1937 г., Тирана

45.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до
началникот на одделот за информации при Генералштабот
во Белград за активноста на Косовскиот комитет во
Албанија за јули, август и септември 1937 г.**

Пов. бр. 349

Тирана, ноември 1937 г.

Во текот на тримесечјето јули, август и септември оваа година не се добиени извештаи од важност за работата и активноста на овој комитет, освен податоците што ќе се понудат подолу за неговата сегашна организација.

а) Организирањето на Косовскиот комитет го раководи Иسمет-бег Круезиу, кој ужива доверба во албанскиот дворец. Тој е именуван за префект на новата префектура на Косово и Метохија. Важна улога во Косовскиот комитет играат: Иسمет Круезиу, Сали Хоџ Вучитрна и Бедри-бег Пејани.

Од блиски извори дознаваме дека како нови членови на Косовскиот комитет се ангажирани Сали Мони Бајрактар на Гаши, Џафер Спахиу од Тропоја, Мехмет Алија од Влана и Бафкар Коловози од Броја (Љума). Сите споменати ги имале своите луѓе, подготвени за спроведување на каква било акција за остварување на идејата на Косовскиот комитет. Сите Косовци се вооружени. Потоа Косовците се и наши бегалци.

Косовскиот комитет го поддржува и го финансира италијанската информативна служба. Келиите на Косовскиот комитет покрај границата ги раководат бајрактарите погоре споменати членови на комитетот, коишто се добро платени. Преку нив оваа акција се организира и пропагира кај нашата албанска популација. Главниот центар на тајните организации на Косовците е во Гаковица. Се зборува дека претпријатието

Ризваноли се финансира преку Косовскиот комитет и дека претпријатието е во постојан контакт со Џафер Спахиу од Тропоја.

б) Власта во Тирана во Албанија го уапсила Маљок Мехмети, познатиот качак и Косовец, кој е и по потекло од Косово, заедно со 40 други лица. Освен тоа, се предвидуваат и други апсења на Косовците и членовите на Комитетот како и нивното интернирање, за на овој начин да се спречи активноста против нашата држава.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 349, 18. 11. 1937 г., Тирана

46.

НАРЕДБА

од одделот за информации при Генералштабот на Југославија до воениот претставник во Тирана со барање да се верификува информацијата за дебарските главни личности со покана на кралот Зогу и англиско-француските движења во Албанија за организирање протест

Пов. бр. 5660

Белград, 12 мај 1937 г.

Генералштабот ја примил следната информација:

1. Приближно на 10 април оваа година кралот Зогу ги повикал во Тирана сите главни личности на Албанија. На оваа покана од кралот од префектурата на Пешкопеја се одзвале: Дине Дема, Шаќир Дема, Мурат Каљоши, Цен Елези и Зубер Хоџа (внукот на Дине Хоџа).

Како причина за поканата на овие личности од префектурата на Пешкопеја се зборува дека Хусни Дема се вмешал во едно комунистичко движење и дека кралот овие личности ги повикал да гарантираат дека Хусни Дема повеќе нема да се занимава со комунистичкото движење.

2. Англичаните и Французите со помошта на нивните агенти работат на тоа во Албанија да предизвикаат протест. Поради таа причина во Албанија од луѓето наклонети на Југославија се коментира незадо-

волството на Англија и Франција поради потпишувањето на договорот помеѓу Италија и Југославија.

3. Народот во Албанија е многу револтиран поради донесувањето на одлуката за отстранување на ферецето и се зборува јавно дека сите што имаат макар и најмала сопственост во Југославија, ќе побараат југословенско државјанство.

Акиф Леши вели дека во Албанија се подготвува еден голем протест против кралот Зогу и задолжително мора да избувне во Албанија.

Колку е револтиран и незадоволен народот поради симнувањето на ферецето, исто толку е незадоволен народот поради женидбата на кралот со Унгарката, затоа што народот не сака да има никакви семејни и пријателски врски со Унгарците.

4. Во сите албански министерства од пред неколку дена е поставен по еден висок италијански службеник, кој ќе биде инструктор во надлежните министерства. Оваа информација е верифицирана и може да се смета како точна.

5. Пред 10 дена во Пешкопеја дошол и инспекторот за внатрешни работи Арила, поради конфликтот на Цен Елези и селаните од Влеша за некој имот.

Воениот претставник горните податоци треба внимателно да ги контролира и за резултатите од контролата да го информира Општиот штаб.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 5660, 12. 5. 1937 г., Белград

47.

ИЗВЕШТАЈ

**од воениот претставник на Југославија во Тирана до
началникот на одделот за информации при Генералштабот
во врска со верификацијата на горните информации**

Пов. бр. 182

Тирана, 18 јуни 1937 г.

Во врска со наредбата Пов. Ѓ. Об. бр. 5660 од 12 мај оваа година по извршената контрола Ви го испраќам следниот извештај:

1. Секој месец кралот ги повикува во Тирана влијателните личности од различните краеви со намера да ја контролира ситуацијата кај народот, за да ги контролира врските за сешто преку добрите зборови и реакции, материјално да ги наградува и евентуално да ги користи во борбата против неговите силни противници. Мнозинството од овие личности редовно одговара на овие покани, знаејќи дека кралот добро ќе ги награди. Од добиените известувања од добро информирани луѓе Дин Хоџа сега веќе долго време не дошол во Тирана, оправдувајќи се дека е болен, но реално од страв да не го убијат. Неговите односи со кралот не се срдечни, а има и многу лични непријатели. Мурат Калоши е често виден во Тирана под придружба на неговите телохранители и како непријател на Дине Хоџа ужива еден извонреден голем авторитет кај кралот и неговите луѓе.

Затоа и доаѓањето на верифицираните луѓе спомнати од префектурата на Пешкопеја се разбира како нормално претставување во инсистирањето на кралот Зогу да одржува лични контакти со важните личности од внатрешноста. Хусни Дема, по чин потполковник и избркан од военото училиште во Торино, не се смета за комунист и лично одржува контакти со претседателот на Владата, па го замолил да се врати на служба. Се шират гласови дека е кандидат за командант на жандармеријата, но таа вест треба да се прифати со целосна резерва.

2. Наспроти фактот дека информацијата за протестот се потврди со протестот на Делвина, не верувам дека овде Англија и Франција вмешале свои прсти. Уличната десница за ширењето на овие гласови одредено време веруваше дека револтот наишол на поддршка од Грција, Англија и на крај од Италија, за што со време Ве информирав. На крај надвладаа службеното мислење дека протестот е дело на Етхем Тота и на неговите сегашни пријатели со спомнатите протести без надворешно влијание.

Франција е елиминирана и од најмалите сомненија и не верувам дека таа би имала интерес да стимулира движење од овој степен во Албанија, особено за една многу осакатена акција.

3. За незадоволството на населението во врска со симнувањето на ферецето Ве информирав во посебен извештај и убеден сум дека овие реформи ќе го зајакнат незадоволството на масите против кралот.

Наспроти тоа дека овде не се верува во можноста за едно меѓуверско незадоволство, може да се очекува, едно пошироко движење организирано од националистите да наиде на цврсти основи кај незадоволните муслимански маси како и кај сиромашната популација на другите вери. Можноста за добра жетва, која е почната, видно ќе ја омекне сиромаштијата кај населението и сигурно ќе ја одложи опасноста од овој протест.

Во кралскиот двор е утврдено дека постои расположение за враќањето на една мала бројка муслимани од нашите краишта,⁴⁹ па и на тие што се иселени од Босна и Херцеговина во Албанија по окупацијата и кои во околината на Шијака (на патот Тирана - Драч) создале своја колонија.

Гласовите за бракот со унгарската принцеза сега се бледи поради веста дека кралот сака да се ожени со една Италијанка. Бракот со Унгарката секако дека ќе создадеше незадоволство и помала загриженост кај популацијата, која е порасположена спрема Унгарија, отколку

⁴⁹ Политички иселеници по потекло Албанци од Косово, Македонија, Црна Гора и Србија, кои по Балканските војни биле насилно истерани од страна на тогашниот режим на Кралството Србија.

што ќе предизвикаше евентуалниот брак со Италијанката. Последната верзија сè уште не е протурена во пошироките маси и сега за сега не се коментира.

4. Веста за доаѓањето на италијанските инструктори во сите албански министерства сè уште не сум стигнал позитивно да ја потврдам, па затоа за ова подоцна ќе Ве информирам.

5. Харила Теодосиу, инспектор на дворецот, навистина со наредба од кралот често патува и ги контролира настаните или посредува во конфликтите, па сигурно со една таква задача патувал и во Пешкопеја, покрај тоа што причината за патувањето не можев да ја разгледам.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 182, 18. 6. 1937 г., Тирана

1938 година

48.

ПИСМО

до Информативниот оддел при Генералштабот - Белград до министерот за внатрешни и надворешни работи за средбата на албанскиот козул во Скопје со жителите Албанци што се жалат за аграрната политика на белградските власти

Пов. бр. 438

Белград, 15 јануари 1938 г.

Во последно време во средината на Турците⁵⁰ и Албанците се забележува движење поради активностите на аграрните власти во конфискувањето на земјиштето. Турците и Албанците одат во Скопје кај албанскиот конзул и од него барат заштита, а католиците им се обраќаат на своите клерици. Воопшто, суетите се повредени. Доставено им е на министрите за внатрешни и надворешни работи за разгледување.

ДАРМ. Ф. Главни генералштаб. Пов. Ѓ. Об. бр. 438, 15.1.1938 г.

⁵⁰ Белградскиот режим еден голем дел од Албанците, особено тие што живееле во урбаните средини, ги сметал за Турци. (Док. 50 и 51).

49.

РЕФЕРАТ

**за Косовскиот комитет изготвен од одделот за информации
при Генералштабот - Белград**

Пов. бр. 1802

Белград, јуни 1938 г.

Некогашните членови на Косовскиот комитет во Албанија: Маџун Љимани од Красиќија, Сали Мани од малесијата на Ѓаковица и Мехмет Алија од село Влахње, во последно време одржувале неколку состаноци во своите кругови. На сите овие состаноци ги убедувале своите кругови дека набргу краиштата во Косово со помошта на големите сили ќе се обединат со Албанија. Доколку големите сили не успеат да ја убедат Југославија овие краишта да ѝ се дадат на Албанија, ќе се одржи плебисцит на кој барањето на народот ќе се реализира во неговата вистинска боја. Од сите овие наведени податоци Албанците веруваат и го чекаат „денот на обединувањето со Албанија“. Што се однесува за терористичките акции управувани од страна на овој Комитет, тоа сега веќе подолго време не дава никаков сигнал дека постои. Доколку се случи некој настан на крвопролевање, тој е во врска со шверцерите или со илегалните преминувања на крвните одмаздници.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 1802/38

50.

ЕЛАБОРАТ I

од командантот на III Армиска област - Скопје до министерот за војска и морнарица и до началникот на одделот за информации при Генералштабот во Белград за идејната политика на режимот што се однесува за колонизацијата на албанските земјишта под југословенска власт

Пов. бр. 1859

Скопје, февруари 1938 г.

Во врска со настаните во Чехословачка, албанската популација на територијата на III Армиска област, особено на територијата на округот на Косовската дивизија кренале глава, а албанските иредентисти ја зајакнале својата пропаганда, ширејќи и понатаму гласови дека Метохија (Дукаѓини - заб. на ред.) и населените краишта со Албанци ќе ѝ се вратат на Албанија. Договорот од Минхен ги убедил Албанците да размислат дека и нивното прашање задолжително треба да се реши што поскоро. За ова Ве имам информирано, а исто така се гледа и од самиот извештај на Генералштабот. Само гледам дека ситуацијата поради Албанците во овој дел е сосема различна од ситуацијата на I Армија, поради Унгарците и Германците, затоа што додека во Бачка има Унгарци и Германци околу 60 наспроти 40 отсто во корист на нашата популација⁵¹, на територијата на Косовската дивизија Албанците се 70 отсто; второ, додека Унгарците и Германците се наоѓаат во Бачка во истиот центар (а не на граничниот фронт), на другата страна Албанците на територијата на оваа армија⁵² мнозинството се протега на граничната линија на фронтот додека малцинството е во центарот. Освен тоа, албанските маси по карактерот и нивниот инстинкт се склони на пљачкање, одмазда и качаштво, опасноста е многу голема за нашето малцинство, особено на територијата на округот на Косовската

⁵¹ Српска⁵² Се мисли на III Армиска област.

дивизија, колку Унгарците и Германците во Бачка, кои ќе се обидуваат своите аспирации да ги реализираат по мирен пат.

Оваа опасност ќе се зајакне и од фактот дека нашиот граничен фронт во правец на Албанија се поврзува само со една железничка линија - нормалната линија (Пеќ - Приштина, а понатаму Косовска Митровица на север кон Скопје), која е со слаб капацитет, а покрај тоа сместувањето е неповолно во односот со нашиот граничен фронт. Во случај на потреба тоа многу ќе го отежнува евакуирањето на нашите трупи од една страна во тој округ, а од друга страна евакуирањето на непожелните елементи. Поголемата опасност од Албанците е на територијата на округот на Косовската дивизија, каде што албанските маси во многу голема бројка се собрани околу границата, во Метохија и околу неа, движејќи се во правец кон исток; помала е опасноста на територијата на Вардар, а многу е мала опасноста на територијата на округот на Брегалничката дивизија.

Оваа опасност од Албанците засега не е многу голема и има можност преку паметните маси да се поднесе, да се намали а и да се надмине, но за еден период од 20 години таа ќе биде нескршлива, затоа што ако остане како досега, тогаш во проценти ќе биде многу поголема отколку сега. Доколку освен ова се земе дека бројот на Албанците со високо образование ќе биде поголем, тогаш и опасноста ќе биде поголема. Поради тоа е задолжително да се преземат мерки, коишто ќе ги претставам подоцна.

Поделбата на несловенските маси во детали е ваква:

а) На територијата на округот на Косовската дивизија има:

Албанци (делумно албанизирани Срби⁵³) 401.599

⁵³ Така е напишано во документот, но реално оваа теза не држи, бидејќи архивските документи го покажуваат спротивното - дека владата на Кралството на СХС, подоцна на Југославија, за цело време додека постоела со сите сили настојувала да го асимилира несрпското население на овие простори. Во годишниот извештај за работата на Великата Медреса – Крал Александар I во Скопје, испратено на 14 јули 1930 година до Министерството за образование на Кралството Југославија, од страна на Драгослав Јовановиќ, советник на министерот и универзитетски професор, покрај другото се вели: „... за да му се помогне на муслиманскиот елемент да оди по

Стари жители (автохтони Срби)	207.780
Доселеници	73.040 ⁵⁴
ВКУПНО ЖИТЕЛИ	682.419

Како премногу непожелни територии поради големата бројка на Албанци се одвојуваат: околината на Качаник со околу 97 отсто Албанци (му припаѓа на округот на Вардарска дивизија, но географски повеќе е поврзан со округот на Косовската дивизија),

Околината на Подримље со околу 90 отсто Албанци

Околината на Подгора со близу 85 отсто

Околината на Пал со близу 80 отсто

Околината на Вучитрн со близу 70 отсто

Околината на Гњилане со близу 67 отсто

Од ова се гледа дека на национален поглед е потребно што покоро да се изврши колонизација на територијата на Косовскиот округ покрај перменентното иселување на албанската популација.

Поради оваа причина со наредба на заменик-министерот за војска и морнарица, со писмо Ѓ. бр. 8691 од 7 октомври 1938 г. и со писмо Ѓ. бр. 3530 од 17 октомври 1938 г. предложив да се формираат нови гарнизони во Ораховац, Сува Река, Подуево, Вучитрн, Гњилане и Качаник. Потпирајќи се на нив може да се врши доселување на нашата популација во овие окрузи на нашите меѓугранични зони во правец на Албанија, каде што живеат компактни албански маси. (Додаток: копија на писмото на оваа команда број 3530 од 17 октомври 1938 г.)

б) На територијата на округот на Вардарска дивизија

Поголеми албански маси се протегаат:

вистинскиот пат на просвета и прогрес, да се создаде свештенички помладок, воспитан во училиштата во духот на нашата култура, на нашата државна потреба и на нашите национални стремежи и идеали, за да се елиминира туѓата пропаганда, меѓу арнаутскиот и турскиот елемент, за да се забрза процесот на асимилација на овие елементи, најповолното решение на проблемот се најде во отворање на училиштето Велика Медреса... „Архив Југославије, Фонд 66, Министерство за просвета на Кралството СХС (Југославија), АЕ 1429 (Велика Медреса „Крал Александар I“ во Скопје) 1925/26; 1930/34.

⁵⁴ Секојпат се однесува на српските колонизатори.

Во околината на Качаник, каде што има 12.560 Албанци и само 60 староседелци и 540 доселеници; во околината на Ханриево⁵⁵, во Долни Полог како и во Горни Полог, еден дел и во околината на Кичево; во околината на Дебар, каде што компактната е помала и на југот од Дебар околу Коцадик, каде што се чисти турски елементи, коишто се сиромашни и засега немаат негативно влијание врз безбедноста.

в) На територијата на округот на Брегалничката дивизија:

мал процент Албанци живеат помеѓу Пчиња и Руња и долж западната граница на таа територија. Турци Јуруци има во зоната на Плачковица и во градовите на Овче Поле, тие се доселени тука уште во времето на крал Милутин, а Турци што емигрирале по Косовската битка има во околината на Струмица и во Повардарје, но и првите и вторите се во мал број, па затоа не претставуваат никаква опасност. Без оглед на сето ова, Турците Јуруци треба да ги иселуваме, затоа што досега не покажале некој напредок. Живеат еден примитивен овчарски живот, па затоа нивното иселување е потребно поради консолидирање на состојбата во поглед на националното напредување.

За елиминирањето на опасноста што доаѓа како резултат на густината на неправославното население, треба да се преземе следното:

а) Да се иселува пред сè албанскиот елемент од граничните зони и од краиштата каде што се компактни, а турскиот елемент само толку колку што ќе можеме да ги иселиме Албанците;

б) Да се спроведе колонизацијата на нашето население посебно во меѓуграничните зони;

в) Да се отстранат сите политички емигранти од овој округ на армијата;

г) Да се подигнат во културен и земјоделски аспект повеќе населени места посебно во пограничните села и

д) Во чистите албански краишта да не се бара децата да одат на училиште, поточно, да не ги образдуваме и, што е од посебна важност, да

⁵⁵ Ханриево денес е Ѓорче Петров. Во оваа Скопска околија биле опфатени населените места со албанска националност - Дервен и Каршијака (денешните општини: Студеничани, Сопиште, Кисела Вода, Сарај, Ѓорче Петров и Зелениково).

не се одржуваат часови по физичко воспитување за младите и пред време да ги подготвуваме за борци. Овој предлог го давам од искуство. Оваа година престојувајќи во село Горна Клина (на патот Косовска Митровица - Пеќ) една недела видов дека совесен и вешт учител одржуваше час по физичко воспитување. На час имаше 90 вешти младинци од 16 до 18-годишна возраст, мнозинството Албанци. Во текот на разговорот со учителот разбрав дека му е жал што е задолжен да ги подготвува, но е обврзан тоа да го стори по наредба. Убеден сум дека вакви часови во чистите албански населени места не треба да се одржуваат и во иднина само можат да ни наштетат. Овој штаб не располага со доволно податоци за текот на иселувањето и прашањата што се поврзуват со тоа. Едно е сигурно - дека Албанците и Турците не се иселуваат со желба, туку има случаи кога иселените скришум се вратиле.

За иселувањето треба да имаме предвид, за почеток да се иселат Албанците од пограничните зони, а потоа тие од другите кругови и на крај Турците. Иако Турците не се несигурни, нивното иселување е потребно за иселувањето на Албанците заедно со нив и затоа што Турците многу се заостанати на културен план, така што го попречуваат напредокот во која било област.

Што се однесува за популацијата, ова е прашање што за нас претставува еден важен проблем. Досега народните маси не ги дале потребните резултати. Затоа на ова прашање треба да му дадеме поголема тежина и внимателно да се спроведува, систематски, добро и енергично во овој правец.

Поради извонредните околности во овие територии треба и понатаму да останеме на поранешните начела на овие краишта да се населат само српски елемент. Во прв ред треба да ги сместиме топличанците, врањациите, књажевците, Херцеговците, Далматинците, Личаните, Краинците, Босанските Краинци, а потоа и другите. Треба да се направи обид што побргу да се сруши силната компактност на албанските маси, носејќи во нивните центри најмалку 50 отсто од нашата популација. Без тоа не ќе може да се смета дека населувањето е извршено на ефикасен начин, затоа што годишниот наталитет кај Албанците е висок,

па затоа во слабата популација на нашиот елемент колонизацијата ќе се доведе во прашање. Тоа го потврдува и состојбата на нашата колонизација.

Државата во прв ред треба да стори сè предлогот за колонизацијата на нашата популација да се спроведува и да се олеснува што по-добро. Сепак, мислам дека колонизацијата во етничките чисти албански територии не ќе може да се имплементира преку аграрната реформа, односно одземањето⁵⁶, туку оваа земја треба да се купи (за добра цена - за да може да се купи) и потоа да се врши населувањето. Милионите што би се давале за купувањето на тоа земјиште би биле минимални трошоци во споредба со придобивките што ќе дојдат од растурањето на албанските населени места. Потоа помошната улога ќе ја одиграат: црквата, народната одбрана и приватните иницијативи (разните друштва како Књегиња Љубица, Књегиња Зорка, Оро на српските сестри и др.).

Меѓу мерките што треба да се преземат за таа намера би биле:

а) Трошоците за инвентарот и бенефициите на земјиштето треба да ги преземе на свој товар државата;

б) Сместувањето на најдобрите службеници и административци во овие краишта;

в) Културното и образовното подигнување на народот, акција што би ја презела Црквата и

г) Собирањето на помошта кај народот од различните друштва што би имале за намера изградбата на црквите. За решавањето на прашањето околу подигнувањето на културното ниво во повеќе места - во пограничните кругови, треба што побргу да се направи културното ракувавање на земјоделството во: Призрен, Дебар, и Ѓаковица. Од поставените мислења се гледа дека прашањето на малцинствата во територијата на овој армиски округ поради специфичните околности што владеат тука се особено важни и обратно, доколку се направи некаков про-

⁵⁶ Аграрната реформа предвидувала одземање на плодната земја од автохтоното албанско население, која српскиот режим им ја делел бесплатно на српските колонизатори.

пуст од страна на предложените мерки и последиците би биле особено тешки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. Д. Колонизација. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 1859/38 г.

51.

ЕЛАБОРАТ II

**од командантот на III Армиска област во Скопје до началникот на
одделот за информации при Генералштабот во Белград, со слична
содржина како и претходниот**

Пов. бр. 3530

Скопје, октомври 1938 г.

Во процесуирањето на Ѓ. бр. од 5 мај 1938 г. со барање на началникот на Главниот штаб на генералот му имам предадено едно изготвено мислење дека нема можност ни најмалата единица да се повлече од територијата на оваа воена област. На ова мислење стојам и сега и за поставеното прашање ги нудам овие причини: арангутската популација (албанска - заб. на ред.) на територијата на оваа воена област, а посебно на територијата на Дивизијата на Косовскиот округ, кренала глава. Под влијание на ситуацијата во Чехословачка, албанските иредентисти ја засилуваат својата активност на наша територија, протурајќи и ширејќи и понатаму гласови дека Метохија и краиштата населени со Арнаути ќе ѝ се вратат на Албанија. На крај договорот од Минхен исто така им овозможи на Албанците да размислат дека во иднина задолжително треба поинаку да се однесуваме со нив. Да Ве потсетам уште еднаш дека Генералштабот во актот процесуиран Ѓ. об. бр. 1554 од 15 октомври од 1938 година испратено до овој штаб, освен другото го донесе следното: „Под влијанието на оваа активност на Ферхад-бег Драга и меѓународниот политички развој, албанската пропаганда во Јужна Србија никогаш не била пожива од денес. Во средината на Србите во Јужна Србија е лансирана веста дека Албанците се подготвуваат за востание и

по тој повод ќе извршат вистинско касапење врз српската популација а особено врз колонистите...”

Со овие невкусни пријави, од поблиска дата, за националниот и државен интерес треба да се спречат, а тоа како задача да му се даде на нашиот национален елемент, власта и војската. Нашата војска секогаш ќе има задача како и досега, а посебно сега во овие краишта да ја спроведе својата национална мисија, за што секогаш ќе најде морална поддршка во нејзината работа.

Токму поради ова е разбирливо дека повлекувањето од кое било ниво на трупите од округот на Косовската дивизија, поточно менувањето на седиштата на единиците, ќе биде штетно за нашиот национален интерес.

Ова кај албанската популација многу лесно ќе создадеше впечаток дека од наша страна почнал некаков вид евакуација од овие краишта, што природно албанската популација и повеќе ќе ја поттикнува во нивната антидржавна активност и во нивното политичко расно престојување. Од другата страна, оваа разлика на дислоцирање, поточно измената на седиштата на единиците, негативно ќе влијае и кај нашиот национален елемент на територијата на округот на Косовската дивизија.

Наспроти тоа дека во процесуирањето на наведеното на началникот на Генералштабот е предвидено повлекувањето само на еден штаб на пешадиската единица, четата за следење на вооружувањето од надворешен поглед на популацијата ќе има слично влијание како и повлекувањето на една целосна единица. Ако навистина се усвои предлогот на началникот на Генералштабот, во округот на Косовската дивизија да се повлече 56 пешадиска единица со тоа што ќе остане нејзиниот баталјон, народот ќе мисли дека целата пешадиска единица е повлечена од таа територија, затоа што зборот единица повеќе е поврзан со штабот на единицата и дел од единицата (посебно на музичката) отколку со трупите, кои не се целосно дислоцирани во местото на штабот на единицата.

Мислам дека оваа територија на дивизијата не треба да се смета на ист начин и да се донесе одлука во сите територии во окрузите на

дивизијата да има по три пешадиски единици, затоа што околностите и популацијата на сите територии на окрузите на дивизијата не се ни одблиску исти. На пример, како што се гледа од скицата на округот на Косовската дивизија, на таа територија има повеќе од 400.000 Албанци, 207.000⁵⁷ месни 73.000 доселеници⁵⁸; нашето население е опкружено со големи албански маси, а на териториите во окрузите на дивизиите на предвоена Србија и многу други, популацијата е хомогена, но и околностите се сосема поинакви.

Поради тоа сметам за особено важно и замолувам од споменатите причини да не се заземе никаков дел⁵⁹ од територијата на окрузите на косовската територија за основање на 37 пешадиска единица, туку на оваа територија да останат и понатаму четири пешадиски единици (поточно сите досегашни трупи). Треба да се истражува кои штабови на пешадиските единици да се изземат од териториите на окрузите на српските дивизии пред војната или на запад, коишто немаат ниту еден граничен фронт и каде што популацијата е сосема хомогена.

Сè повеќе гледам дека на територијата на Косовската дивизија, покрај сега веќе пријавената, и понатаму треба да останат четири пешадиски единици со сите делови што им припаѓаат, а треба да се основаат и нови гарнизони.

Ова е од причина што на територијата на округот на Косовската дивизија постојат компактни албански маси, коишто ќе треба да ги ликвидираме по пат на колонизација на нашиот елемент. Од разговорот со аграрниот врховен повереник од Скопје, разбрав дека постои договор, според кој голем број семејства што не ѝ припаѓаат на нашата популација, ќе се иселуваат и тоа главно од пограничните зони во дистанца од 50 километри. Иселувањето од пограничните зони како и колонизацијата на нашиот елемент наместо иселените Албанци може да се изврши само преку притисокот и основањето на новите гарнизони во чистите албански центри. Сместувањето на војската во моментот на иселување-

⁵⁷ Се мисли на автохтоните Срби.

⁵⁸ Српски доселеници

⁵⁹ Воен дел

то во тие компактни албански центри би било неприспособено и би паднало многу во очи, така што гарнизоните треба да ги имаме многу порано, за донекаде да влијаат на некои албански семејства и самите да размислат за иселување, повредени во нивната суета што дошла армијата во нивните компактни населби.

Од сестраното проучување на ова прашање дојдов до заклучок дека нови гарнизони треба да се основаат:

а) во Ораховац – еден баталјон, кој ќе се основа како нов како и 3 баталјони 30 пешадиска единица од Призрен;

б) во Сува Река – една чета, која ќе биде од составот на 3 баталјон на 30 пешадиска единица од Ораходец;

в) во Подуево – една чета со засилен состав на штотуку основаниот баталјон на 31 пешадиската единица од Приштина;

г) во Вучитрн – една чета, која исто така треба да биде од 3 што туку основан баталјон на 31 единица од Приштина и

д) во Гњилане – една чета со засилен состав, која ќе биде од 1 штотуку основан баталјон на 31 пешадиска единица од Урошевац, чијшто состав треба да се зголеми за споменатата чета (така што баталјонот ќе се состои од 4 чети за напаѓање и 1 митралеска чета).

Заведените места се седиштата на окрузите со бројка на жителите главно Албанци, што може да се види подолу:

Ораховац во околицата на Подримје со близу 90 отсто Албанци;

Сува Река во околицата на Подгора со близу 85 отсто;

Подуево во околицата на Лап со блиску 80 отсто;

Вучитрн во околицата на Вучитрн со близу 70 отсто и

Гњилане во околицата на Гњилане со близу 70 отсто.

Другата популација на овие околии им припаѓа на староседелците и доселениците, од кои доселениците се во симболичен број.

На крај во околицата на Качаник (што се наоѓа во територијата на округот на Вардарската дивизија, но е во сферата на Косовската дивизија) треба да има гарнизон од 1 засилена чета, која ќе биде од 21 пешадиска единица од Скопје, составот на 1 баталјон да се засили така што ќе има 4 чети за напад и 1 митралез. Потребата за гарнизонот од Качаник е

повеќе од јасна, затоа што според статистичките податоци во околицата на Качаник има:

12.500 Албанци;

60 староседелци и

500 доселени, поточно околу 97 отсто Албанци и 3 отсто други жители.

Основањето на овие 6 нови гарнизони - од вкупно 2 баталјона и 2 чети – реално нема да претставува тежок товар за мировните формации, туку моралниот ефект на овие гарнизони каде што, онака да се каже, албанското население е компактно, ќе биде од голема важност и корисно затоа што албанските маси ќе ја видат отсечната решителност на државната администрација да го загуши секој обид на Албанците во иднина за отцепувањето на овие краишта и соединувањето со Албанија, како и тоа дека овие гарнизони би можеле да го намалат иредентизмот на Албанците, затоа што ќе бидат поддржувачи за растурањето на компактната на албанските населени места, обезбедувајќи го колонизирањето на овие места.

Се разбира дека во исто време треба да се подигаат касарни (за штотуку оформените баталјони, поточно четите), а истовремено и станови за офицерите, а потоа да се основаат касарните. Сумата од 15 до 20 милиони динари, која ќе се троши за подигањето на касарните, станите за офицерите и друго, стотина пати ќе се исплати поради позитивното влијание на тие гарнизони во околните што воглавно се албански во соодветните места и краишта.

За одземањето на овие краишта во национален поглед е потребно, како што се гледа од претходното предавање, што побрзо колонизирање на нашиот здрав елемент покрај перменентното иселување на албанската популација. Доколку оваа колонизација не се спроведе во еден што побрз рок и на рационална основа, постои опасност поради високиот годишен пораст на албанската популација, ова да се оневозможи. Од другата страна ефикасното населување и ефикасната колонизација на чистите компактни населени места со албанци може да се реализира само со поддршката од предложените

гарнизони, кои треба да се основаат на териториите од округот на Косовската дивизија.

Молам да се преземе најголема одговорност.

Потпис...

Прилог: скица

КОМАНДАНТ

Почесен аѓутант НВ кралот,

генерал на армија

Милан С. Јечмениќ

ДАРМ. Ф. III Армиска област. Д. Колонизација. Пов. Ѓ. Об. бр. 3530/38 г.

52.

НАРЕДБА

од командантот на III Армиски штаб Скопје до командантот на секторот на Вардарската жандармерија за потврдувањето на информацијата дека наводно Неим-бег Старова во Тетово развива антидржавна политика

Пов. бр. 1241

Скопје, 30 декември 1938 г.

Генералштабот преку Пов. Ѓ. об. број 14.220 од 29 декември 1938 г. има предадено еден извештај со оваа содржина:

„Албанскиот емигрант Наим-бег Старова, којшто живее во Тетово, многу е почитуван како од Турците и од Албанците како во самиот град на Тетово така и во околните села.

Во последно време Старова на активен начин работи во подигнувањето на прашањето на „албанското малцинство“ во Јужна Србија. Секој ден, а особено во пазарните денови, кога Тетово е преполно со Турци и Албанци, ги посетува кафеаните, ановите и џамиите, агитирајќи за „Мајка Албанија“.

За да ги убеди неговите соговорници им покажува нешто напишано, сигурно повикот на „Косовскиот комитет“ - без сомнение е негов функционер и со сигурност дека во нашата земја е влезен со определена задача.

Наведеното се праќа за верификација и известување.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. об. бр. 1241, 30 декември 1938 г., Скопје

1939 година

53.

НАРЕДБА

од началникот на Информативниот оддел при Генералштабот – Белград до командантот на III – Армска област- Скопје со барање да се стави под таен надзор албанскиот државјанин Назиф Нуши, којшто престојува неколку дена во посета на Ѓаковица

Пов. бр. 24

Белград, 4 јануари 1939 г.

Генералштабот од еден сигурен извор примил информација дека албанскиот државјанин Назиф Нуши, роден во Пеќ, од Тирана патувал за Ѓаковица и добил виза од нашето претставништвото за да ги посети Ѓаковица и Пеќ.

Споменатиот е во информативната служба на албанската полиција и информациите што ги зема по враќањето од Југославија им ги предава на полициските власти. Молам во соработка со цивилната власт споменатиот да се стави под дискретен надзор и за Вашите забелешки да се информира Генералштабот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 24, 4. 1. 1939 г., Белград

54

**ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЕЛАБОРАТОТ
од официјалниот југословенски воен претставник во Тирана до
началникот на Генералштабот - Белград со барање да се зајакне
југословенската политика и воената активност во Албанија**

Пов. бр. 3

Тирана, 5 јануари 1939 г.

Во доверливиот елаборат со бр. 94 од 27 јуни 1938 година испратен до Генералштабот ги претставив воено-политичките, економските и културните активности на Италија во Албанија пред и по потпишувањето на италијанско-југословенскиот договор во март 1937 година и претставувајќи го расположението на албанската јавност ја обелоденив потребата југословенската политика да го промени пасивниот став што се однесува за албанското прашање и да преземе мерки за зацврстување на нејзината позиција во Албанија.

По повод итното пристигнување на грофот Чано во Југославија се нуди можноста во наша корист да се отвори ова прашање и сметам за потребно во надополнувањето на споменатиот елаборат да го претставам следното:

Италијанскиот претставник деновиве на нашиот претставник му изјави дека италијанската помош за Албанија не е само постигнување на целта, со која фашистичкиот режим принудно треба да му обрне многу повеќе внимание отколку демократските земји, што отворено наведува на тенденциозно криење на вистината.

Италијанската политика во Албанија е многу опширна и реална. Една земја што се соочува со финансиски тешкотии не може да прелева средства во туѓа земја без да има свои интереси.

Италијанските концесии и добиените привилегии во Албанија, иако многубројни, се многу далеку од повторната компензација на вечните инвестиции за режимот, земјата и експлоатацијата на економските добра.

Зошто Италија на константен начин ја продолжува својата политика на економска пенетрација и прелева материјални средства и покрај италијанско-југословенското пријателство и без сомнение целосната политичка, економска и воена потчинетост на Албанија?

Одговорот се наоѓа во завршната цел на Италија, поради што на константен начин дејствува во цела оваа деценија.

Италија сака како независна да раководи со крајбрежјето на Јадранот. Таа сака да го прошири владеењето на Балканот и за оваа цел првично сака да ја окупира Албанија. Првобитните напори беа за засилување на Италија кај режимот. Потоа дојде до изградбата на оперативната база за воени операции против нас. Систематската потчинетост на албанската економија и трговија и преземањето на безбројните концесии требаше не само да ја зајакнат зависноста на Албанија туку и да ѝ покажат на Европа за нејзиното жртвување и депонираните инвестиции во Албанија со тоа што правата и интересите ѝ припаѓаат на Италија. Сето тоа насочува во една крајна инстанца на инкорпорацијата на Албанија во Кралството Италија.

Италијанците што ја преплавија Албанија како инструктори, организатори, инженери, наставници, трговци и др., вршат пропаганда за италијански цели и подготвуваат повторно враќање.

Италијанската администрација мора да биде свесна дека албанскиот народ со душа и срце е против нив. Токму за ова Италија е запознаена дека сета оваа жртва и долгогодишни напори можат да бидат залудни ако не дојдеше до насилниот анекс.

Во последниве денови во врска со италијанско-албанското недоразбирање кај овдешното население е откриен страв овој контекст да не заврши со анекс на Албанија, со што фашистичкиот режим ќе добие некаква компензација во војната за извршување на Лондонскиот пакт од 1915 година, со оглед на тоа дека нема повлекување од страна на Франција.

Овој страв за момент е неоснован.

Италија посакува да го чува пријателството со Југославија, но и повеќе до создавањето на италијанско-југословенско-унгарско-бугарскиот

блок, којшто би го чувал престижот на оваа суперсила и би помогнал во нејзините огромни барања. Албанскиот анекс би го расипал наведениот италијански план, од којшто Италија очекува голем профит. Затоа во сегашно време не може да се очекува реализација на оваа идеја, која што сепак ќе остане и понатаму како нејзина намера.

Сепак, ако еднаш доаѓа до реориентација на југословенската политика или ако на Италија повеќе не ѝ е потребна југословенската помош, според мое мислење окупацијата на Албанија многу бргу ќе дојде на дневен ред. Големите сили ова можат да го видат како напор на нивните интереси и европска рамнотежа, но Италија може многу лесно да инсценира преку некои незадоволни форми и потребата да ги штити нивните интереси. Окупација на Албанија ќе беше прв чекор на реставрација на Голема Бугарија, која на Италија може да ѝ испрати помош преку Јужна Србија.⁶⁰

Иако е рано да се зборува за тоа, јас во овој правец ја гледам идната политика на Италија.

Се поставува прашањето дали сите овие мерки може да се спречат со нашето пријателство со Италија, на која ѝ ја дадовме слободата и на прв поглед незначителната пенетрација во Албанија.

Ако на Италија вистински ѝ е потребно нашето пријателство, таа ќе прифатеше да даде формална декларација дека нема империјалистички намери во Албанија, независноста на Албанија треба да е гаранција и интерес на нашето пријателство.

Освен тоа таа треба да се разграничи со осигурување на правата и нивните економски интереси, но да ја прекине пропагандата и нивните нови инвестиции и да се повлекува од секој вид насилство спрема албанската иредента.

Нашиот претставник мисли дека би требало територијално да се разграничи доменот на италијанските интереси во близина на крајбрежната зона, главно со италијанските концесии. Според мое мислење примарно ќе биде согласување на поделба на Албанија и директно при-

⁶⁰ Денешните територии на Македонија и на Косово од страна на тогашниот режим во Белград се нарекувале Јужна Србија.

фаќање за излез на Италија во Балканот. Тој ова го образложува со фактот дека Италија сега е реално во Албанија, дека тука слободно може да гради нивни палати и на овој факт треба да се смета.

Сепак, Италија воено не присуствува во Албанија, народот е со антииталијанско расположение и со наша помош Италија би можела да има сериозни тешкотии на сегашната ситуација да може да ја искористи Албанија како база за воени брзи операции во нашиот јужен дел.

Поради споменатото мислам дека треба да се зајакне нашата политичка активност во Албанија, од друга страна да ја обврземе италијанската влада за да го разграничи нивниот иден ангажман во Албанија само на зачувување на економските интереси.

За редовно одржување на буџетот на албанската војска Италија годишно на таен начин дава субвенции од 3,5 милиони франци во злато (70 милиони динари), што секако е надвор од логиката за недоволниот интерес за територијални претензии, како што ја претставува италијанската политика нивниот овдешен претставник.

Исто така и зајакнатата активност во изградбата на сообраќајот, која што се врши покрај нашата граница во Врмош, Кукс (од Скадар до Пук), Пешкопеја (од Бурел до Мур) и големиот стратешки пат од Елбасан преку долината на Девол кон Корча покажува на лојалноста на италијанската политика по потпишувањето на нашиот договор. За овој проблем, кој им припаѓа на чистите воени активности, може да му се каже на грофот Чано.

Ако од друга страна нашите односи со Италија не се спуштат на ниво на албанскиот проблем, според мое мислење треба да се преземат потребните политички и воени мерки, за да не нè изненадат настаните.

Иселувањето на албанското малцинство покрај нашата погранична зона нас ни се наметнува како брза потреба, со што може да добиеме и одобрение од италијанската влада.

За крај потсетувам дека во моментов нема директен случај за создавање паника, но стојам на мислењето дека добрите италијанско-југословенски односи треба да се искористат за одбрана на нашите ви-

тални интереси, кои со сегашните италијански активности во Албанија се оштетени и во блиска иднина може и сериозно да се разнишаат.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 345. Пов. бр. 3, 5 јануари 1939 година, Тирана

55.

ИЗВЕСТУВАЊЕ

од одделот за информации при Генералштабот – Белград до Министерството за надворешни работи, до Министерството за внатрешни работи како и до воениот претставник во Тирана дека министерот за внатрешни работи на Албанија Муса Јука на интензивен начин ги организира луѓето за акција на шпионажа и пропаганда против Југославија

Пов. бр. 206

Белград, јануари 1939 г.

Генералштабот го примил следниот извештај:

„Во текот на декември 1938 г. се потврдени податоците дека албанскиот министер за внатрешни работи Муса Јука врши организирање и подготовка на луѓето што во нашата земја ќе почнат една акција за пропаганда и шпионажа од широк спектар во корист на Албанија. Се зборува дека Муса Јука за оваа акција веќе ги земал потребните средства.

Според некои податоци Милет Рама од селото Дреноц, околината на Ѓаковица, е многу активен агент на албанската информативна служба и за ова прашање му помагаат неговите членови на семејството и пријателите од нашата територија.“

Наведеното се испраќа со молба да се изврши надзор.

ДАРМ. Ф. ВИИ. Д. Албанска пропаганда. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 206, 6. 1. 1939 г., Белград

56.

ИЗВЕШТАЈ

**од командантот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот
за дадената наредба од овој штаб со барање да се конфирмира
информацијата за држењето на албанското знаме од албанската
популација на Косово**

Пов. бр. 22

Скопје, 11 јануари 1939 г.

Според наредбата на Општиот штаб, Пов. Ѓ. Об. бр. 11729/38 со датум 28 октомври 1938 г. е извршена контролата, но за тоа не сме успеале да добиеме ниту еден податок што зборува за албанското знаме со натпис за што станува збор во горната наредба, а исто така немаше можност да се соберат конкретни податоци за ноќните собири кај некои албански личности.

Во врска со тоа командантот на округот на Косовската дивизија информира дека во почетокот на декември на 1938 година, во Ѓаковица и Призрен се растурени памфлети со албанското знаме, донесени од Албанија во споменатите места, но не можело да се верифицират лицата што ги донеле и ги растурале памфлетите.

Исто така - од добиените извори - во Ѓаковица со околината се растурени блузи со портретот на кралот Зогу.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 22, 11. 1. 1939 г., Скопје

57.

ИЗВЕШТАЈ

**од полициската служба при Кралството Југославија во Скопје до
командантот на III Армиска област - Скопје за некои географски
податоци на секретарот на албанскиот генерален конзул во Скопје
г. Ставре Катунди**

Пов. бр. 75

Скопје, 11 јануари 1939 г.

Во одговорот на актот на таа команда Пов. Ѓ. Об. бр. 1217 од 27 декември 1938 г. привилегиран сум да Ви рапортирам за следното:

Ставре Катунди, актуелниот секретар на генералниот конзул на Кралството Албанија во Скопје, по потекло од Корча – Албанија, е син на Андре Сотир Катунди, сопственикот на хотелот „Сотировик“ во Врњачка Бања, кој исто така е по потекло од Корча, од ортодоксните по вероисповед, албански државјанин, со постојан престој во Врњачка Бања. Од непотврдените извори разбираме дека семејството Катунди, покрај сопственоста во Врњачка Бања, поседува и многу недвижен имот во Кралството⁶¹.

Ставре Катунди веднаш по преземањето на должноста во Скопје пристигна да создаде една средина, каде што се движеше, а каде што според лицата што се наоѓаат во неа, не доаѓа предвид како сомнителен. Особено е забележан во овдешната офицерска кука во средината на лицата, кои таму често се затекнати како играат комар.

Оваа власт ги следела движењата и дејствувањата на Катунди, но не успеала да дојде до некоја конкретна информација за некоја негова уништувачка акција на штета на нашето кралство.⁶² Добро, но ако се земе предвид неговиот службен статус како секретар на генералниот конзул на Кралството Албанија во Скопје, без сомнение е вистина дека тој ја извршува секоја задача што им одговара на интересите на држав-

⁶¹ Југославија.

⁶² Југославија.

ната политика на Албанското Кралство макар да биде тоа во наша штета или на кој било друг.

Ако се земат предвид индикациите што зборуваат за можноста на спроведувањето на уништувачката акција, оваа власт презела мерки таа дејност да се открие на време.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. бр. 75, 11 јануари 1939 г., Скопје

58.

НАРЕДБА

**од Генералштабот – Белград до командантот на III Армиска област
- Скопје со барање да се потврди информацијата со која се
одрекува дека албанскиот државјанин Решат Дида во Призрен ја
врши задачата на агентурата**

Пов. бр. 20

Белград, 10 јануари 1939 г.

Генералштабот ја примил оваа информација:

Решат Дида, резервен потпоручник и едновременно трговец од Кукс овие денови престојувал во Тирана кај неговиот брат Гани Дида, капетан на артилеријата, и по повод овој настан изјавил:

- дека тој (Решат) ја врши задачата на агентурата во Призрен;
- дека е купувач на поштата Призрен - Кукс и дека многу често лично сам оди во Призрен со пограничната карта;
- дека должноста на информативната служба ја прифатил во септември 1938 година од еден учител од Кукс по име Јакуп, кој од Кукс е испратен во Пешкопеја, каде што покрај редовната задачата на агентурата Јакуп ова лето со наша виза престојувал двапати во Призрен;
- дека оваа задача порано ја вршел преку управителот на поштата во Призрен, кој што ги примил инструкциите во кутиите на албанските цигари, а одговорите ги враќа во кутиите од нашите цигари;
- дека во последно време оваа задача ја врши лично самиот Решат;

- дека податоците ги добива од еден „мал потпоручник“, којшто е со задача во воениот округ на Призрен;

- дека во секторот на планината Шкелзен се врши префрлувањето на вооружувањето од Тропоја во с. Јуник, од каде што потоа се следи и се дели по селата во Метохија и Косово.

Со молба за информации и дискретна потврда за ова да не се информира која било друга власт (политичко - раководство, жандармеријата, граничните трупи, итн.), а за резултатите од контролата да се запознае Генералштабот.

Наша врска: Пов. Ѓ. Об. бр. 13.254/38.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 20, 10. 1. 1939 г., Белград

59.

ИЗВЕШТАЈ

**од штабот на дивизијата на Вардарскиот округ до командантот на
III Армиска област - Скопје за бројот на поделеното оружје според
околиите на овој округ и според националната припадност**

Пов. бр. 587

Битола, 12 јануари 1939 г.

Според наредбата на командантот Пов. Ѓ. Об. бр. 1149 од 7 декември 1938 г. во додатокот под 1, Ви го испраќам бараниот извештај во форма на преглед со молба за разгледување и преземање мерки.

Испраќајќи Ви го споменатиот извештај на мислење сум дека од неправославното население (Албанците и Турците) треба да се одземат поделеното оружје и муниција порано и да им се подели на нашите колонисти (српските доселеници - заб. на ред.), коишто несомнено се поверливи и посигурни за нашите национални прашања отколку албанските и турските.

ДОДАТОК: ПРЕГЛЕД

на вооружувањето што му е поделено на населението за употреба
според воените околии во територијата на округот на Вардарската
дивизија

Реден број	Кој воен округ	Колку пушки се поделени според населението Правосл. Неправосл. население население		Забелешки
1	Битола	690	21	711
2	Скопје	226	270	496
3	Кичево	436	342	778
Вкупно:		1.352	633 ⁶³	

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 587, 12. 1. 1939 г., Битола

60.

ИЗВЕШТАЈ

од штабот на дивизијата на Вардарскиот округ до
командантот на III Армиска област Скопје за
доаѓањето на новиот албански конзул во Битола

Пов. бр. 17

Битола, 13 јануари 1939 г.

Вчера, на 12 овој месец, во 16 часот од Албанија пристигнал што-
туку именуваниот албански конзул во Битола г. Решат Аслани. Во те-
кот на денешниот ден заедно со досегашниот конзул Џемал Фрашери

⁶³ Податоците што се даваат во овој табеларен преглед го отсликуваат бројот на доделеното оружје до декември 1938 година.

извршиле службени посети по државните институции и по повод овој настан престојуваше и во штабот на дивизијата на округот.

Досегашниот конзул г. Фрашери утре во 8.34 патува преку Лерин и Солун за Истанбул на нова задача како генерален конзул на Кралството Албанија во Истанбул.

За претходното го информирам командантот заради увид и преземање мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 17, 13. 1. 1939 г., Битола

61.

ИЗВЕШТАЈ

од полициската служба на Кралството Југославија во Скопје до командантот на III Армиска област – Скопје за една сомнителна средба од страна на секретарот на албанскиот конзулат во Скопје г. Ставре Катунди со двајца југословенски службеници

Пов. бр. 236

Скопје, 16 јануари 1939 г.

Ставре Катунди, секретар на овдешниот албански конзулат, на 13 јануари оваа година околу 21 часот, на улицата Крал Петар пред аптеката „Девеџиќа“ се сретнал со потпоручникот на авијацијата Вуиќ. Катунди, Вуиќ како и службеникот на финансиската управа Селимир Глишиќ, кој бил во друштво со Катунди пред средбата со Вуиќ. Отишле заедно во слаткарницата „Европа“, каде што останале многу кратко, па заедно отишле во ресторанот „Москва“, каде што тројцата играле комар. Во „Москва“ останале до 24 часот; кога излегле Катунди со Вујовиќ отишле во „Метропол“, а Глишиќ се одвоил и по кратко време повторно се вратил во „Метропол“ и им се придружил ним. Околу 2 часот по полноќ Катунди, Вуиќ и Глишиќ заедно го напуштиле „Метропол“ и отишле во хотелот „Бристол“, каде што престојувале до 4 часот наутро, кога се поделиле заминувајќи секој на своја страна. Во врска со ова со

задоволство ве известувам со молба поврзана со извештајот на оваа служба со Пов. бр. 75 од 11 овој месец.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. бр. 236, 16 јануари 1939 г., Скопје

62.

НАРЕДБА

од командантот на III Армиска област - Скопје до командантот на авијацијата – Скопје во врска со поручникот Благоја Вујиќ

Пов. бр. 55

Скопје, 20 јануари 1939 г.

Полициската служба во Скопје преку Пов. бр. 236 на 16 јануари од 1939 година го испрати следниот извештај:

„Ставре Катунди, секретар на албанскиот конзулат во Скопје, на 13 јануари 1939 година околу 21 часот на улицата Крал Петар пред аптеката Деврциќ, се сретнал со поручникот на авијацијата г. Благоја Вујиќ.

Катунди, Вујиќ и Седмир Глишиќ, службеник на управата за финансии, кој бил во друштво со Ставре Катунди пред да се сретнат со Вујиќ, заедно отишле во слаткарницата „Европа“, каде што се задржале многу кратко за потоа заедно да отидат во ресторанот „Москва“, каде што сите тројца играле комар. Во „Москва“ останале до 24 часот од каде се оддалечиле и тоа: Катунди со поручникот Вујиќ отишле во „Метропол“, а Глишиќ се одвоил и по кратко време и тој дошол во „Метропол“.

Околу 2 часот по полноќ Катунди, Вујиќ и Глишиќ заедно го напуштаат „Метропол“ одејќи во хотелот „Бристол“, каде што останале до 4 часот наутро, од каде што се поделиле и секој трнал во својот правец.

Испраќајќи Ви го горниот извештај

НАРЕДУВАМ:

Командантот грешката на поручникот на авијацијата г. Благоја Вујиќ да ја земе во законска процедура и што подетало да се разгледа.

Командантот го потсетувам на наредбата на командантот на III Армска област Ст. Пов. Ѓ. Об. бр. 2666 од 16 септември 1929 г. (Ст. Пов. Об. бр. 305 од 18. 9. 1929 година на таа команда), со што на офицерите и на воените службеници им се забранува комуникацијата со службениците и персоналот на странските конзулати како и во одлуката на раководството на гарнизонот во Скопје на 12 јануари 1939 година, точка В.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 55., 20 јануари 1939 г., Скопје

63.

ИЗВЕШТАЈ

од командантот на одделот на Вардарска жандармерија до командантот на III Армска област - Скопје за политичката активност на Неим-бег Старова

Пов. бр. 52

Скопје, 23 јануари 1939 г.

Командантот на Секторот на Вардарска жандармерија, - Ј. В.⁶⁴ според горната наредба, на командантот му го испрача овој извештај:

Албанскиот емигрант Неим-бег Старова, којшто живее во Тетово, многу е почитуван и ценет од Турците и Албанците, како во Тетово така и во околните села, па затоа за нив претставува една висока советодавна личност. Турците и Албанците, како раководството така и сопствениците а исто така и тие од пониското ниво, со задоволство земаат учество во разговорите и дебатите со Неим-бег Старова, со желбата да се информираат за нови вести што нив ги интересираат и ги

⁶⁴ Не можевме да го идентификуваме тогашниот командант на жандармеријата, бидејќи во документот потпишан од негова страна се наведени само иницијалите Ј. Б.

засегаат, со длабоко убедување дека Неим-бег Старова како силен во потребно време се информира за тоа што често се гледа во друштво со нашите службеници и граѓани од висок ранг.

Во многу случаи се забележува дека Неим-бег Старова кај Турците и кај Албанците се цени како вреден и силен човек за интервенирање кај нашите власти што е потребно за одредени личности, но тоа не го прави за некоја награда, туку само за тоа да придобие за себе што повеќе и подобри симпатизери во средината на Турците и Албанците.

Со намера да се прикаже што попопуларен кај турската и албанската популација, Неим-бег Старова, со задоволство се пика во друштво со нашите одредени службеници и наши повоздигнати граѓани, посветувајќи им се на разни можни начини, за да има со сите добри односи. За сето ова има и материјална можност, затоа што и со пари е добро осигурен и силен.

Неим-бег Старова е многу способен и вешт со секого за да се претстави како близок и искрен пријател, а фактички сето тоа го користи за да придобива сè поголеми симпатии во средината на Турците и на Албанците.

Од споменатите причини постои основано сомневање дека Неим-бег Старова има многу можности да работи за прашањето „на албанското малцинство“ во Јужна Србија, поточно многу е способен и силен да работи за Албанско-турската организација против нашата држава и нашите државни интереси, имајќи ги предвид неговата вештина и способност за овие намери како и поради неговиот досегашен став во средината на овдешната турска и албанска популација долж границата. Во таа смисла досега немал можност да стигне до ниедна позитивна информација или констатација и покрај сестраната контрола и строгото следење. Во овој правец и понатаму ќе му се даде посебно внимание и ќе се преземат сестрани мерки, поддржани сега во веќе дадената наредба за тоа.

Досега не е забележано, не ни можело да се констатира дека Неим-бег Старова на овдешните Турци и Албанци им покажал нешто на писмено, зашто ќе се јавеше сомнеж дека тоа е повикот на

Косовскиот комитет. Немало можност да се констатира ниту дека Неим-бег Старова е функционер во истиот комитет, освен горенаведените податоци во поглед на тесните врски на Неим-бег Старова со турската и албанската популација во овие гранични краишта, а дека таму каде што има можност, таквите и слични организации ги раководи затоа што поседува способности за тоа.

Неим-бег Старова честопати во друштво се изразува дека божем тој не мисли да се враќа во Албанија, макар и да се амнестира од сите политички обвиненија во Албанија. Не ни размислува да се иселува некаде надвор од Тетово, затоа што животот за него во Тетово е добар и прифатлив, претставувајќи се со ова како искрен и дека ѝ го сака доброто на нашата држава. Од другата страна, за Албанија нема добро мислење ниту расположение, зашто не може да му се даде ни најмала доверба.

Според извештаите и општите врски на Неим-бег Старова со турската и албанската популација во овие гранични краишта долж границата со Албанија, но според податоците и горните причини, ќе беше многу плодносно за државните интереси емигрантот Неим-бег Старова да се исели од овие краишта на едно место на предвоена Србија, или во едно друго место, каде што ќе немаше можност да одржува тесни врски со турската и албанската популација во Јужна Србија, а посебно долж границата со Албанија.

• • •

Командантот на III Армиска област (Г.) преку враќањето на актот му го испраќам горниот извештај изготвен од командантот на четата на Тетовската жандармерија со молба да преземете одговорност.

Доколку командантот гледа дека споменатиот треба да се повлече од Тетово, молам за ова да се извести и раководството на Бани⁶⁵,

⁶⁵ Се мисли на раководството на Вардарска Бановина.

затоа што оваа команда во врска со ова не го испратила извештајот на раководството на Бани.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. бр. 52, 23 јануари 1939 г., Скопје

64.

ИЗВЕШТАЈ

од штабот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот во Белград за пропагандата што се одвива во Голем Дебар⁶⁶ против иселувањето на Албанците за Турција

Пов. бр. 934

Скопје, јануари 1938 г.

Албанската популација во Дебар зборува дека многу брзо Дебар ќе се припои кон Албанија.

Албанците од Дебар што имаат роднини во Албанија, примиле писма од нив преку кои ги советуваат стоката и имотот во никој случај да не ги продаваат и да не се иселуваат за Турција или Албанија, затоа што задолжително треба да останат во градот за целиот меѓународен фактор да види дека тие краишта се населени воглавно со Албанци. Во исто време во Албанија за ова прашање се работи со еден голем интензитет и дека постои оправдана надеж дека во ова ќе има успех.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 934/39, 28. 1. 1938 г., Скопје

⁶⁶ Дебар како област се дели на два дела: Голем Дебар и Мал Дебар. Голем Дебар го опфаќа денешниот град Дебар и околните населени места, а Мал Дебар, Пешкопеја и околните населени места. Инаку, албанската историографија кога станува збор за Дебар како област ги употребува и термините како што се: Горен Дебар (се мисли за Голем Дебар) и Долен Дебар (Мал Дебар).

65.

ИЗВЕШТАЈ

**на Штабот на граничните трупи до Генералштабот во Белград
за неколку информации што кружат во Гусиње**

Пов. бр. 1485

Белград, февруари 1939 г.

Сали Радончи од Гусиње на 30 јануари оваа година му рекол на кафецијата Миле Михајловиќ дека сите краишта околу границата почнувајќи од Туз, Ѓаковица, Призрен и Качаник во едно поблиско време ќе се припојат на Албанија и по овој повод потенцирал дека нашата војска го напуштила Туз.

Меѓу населението на Гусиње кружи веста дека многу брзо во овие краишта со помош на Албанија ќе избувнат протести и дека за оваа намера во Велепоја се врши собирањето на оружјето и муницијата.

Меѓу тамошните Срби отворено се зборува дека меѓу др. Стојадиновиќ и грофот Чано е постигнат договор за поделбата на Албанија меѓу Италија, Југославија и Грција.

ДАРМ. Ф. Гранична трупа Д. Арбанска пропаганда. Пов. Ѓ. Об. бр. 485/39, 2. 2. 1939 г.

66.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Генералштабот до министерот за внатрешни работи и
командантот на III Армиска област - Скопје, со информации дека
наводно жителите Албанци од кумановското село Матејче се
подготвуваат за протест и напад на доселениците Срби во селото**

Пов. бр. 2170

Белград, март 1939 г.

Генералштабот го примил следниот извештај:

Во село Матејче, во околијата на Куманово, Вардарска Бановина, албанската популација се подготвува за протест и колеж на доселениците (Срби - заб. на ред.). Руфат, синот на Рушит Сулејмани од село Матејче, верувајќи му на еден негов другар му кажал дека Меџит Јашари од Матејче за една карабина платил 1.500 динари и дека сега во неговото село има околу 80 вооружени Албанци.

Намерата на Албанците од ова село е во поволен момент да ја скинат телефонската линија, да ја нападнат жандармериската станица, црквата и училиштето и да ги убијат најпознатите Срби.

За оваа подготовка повеќе информации можат да дадат: Крсто Козарот, синот на Тадија Петровиќ, Стоил Славковиќ, Момир Филиповиќ и клерикот Санатиа, сите од село Матејче.

Поради ваквата намера на Албанците нашиот народ во селото е под постојан стрес, затоа што се плаши дека еден ден неочекувано ќе биде нападнат и убиен од страна на Албанците.

За да се спречи таа намера на Албанците во селото, треба веднаш да се изврши ненадејна контрола кај сите Албанци од страна на жандармеријата.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 2170, 1. 3. 1939 г., Белград

67.

НАРЕДБА

**од командантот на единицата на Вардарска жандармерија до
командантот на жандармериската чета во Куманово за
мерките што треба да се преземат во село Матејче**

Пов. бр. 210

Скопје, 3 март 1939 г.

Се наредува командантот на четата на жандармеријата во Куманово да изврши ургентна контрола и да ги преземе потребните мерки споменатото оружје да се најде и да се одземе и доколку постои органи-

зација да се открие и да се преземат мерки против неа, а за постигнатите резултати командантот да ми рапортира.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. Ј. Б. бр. 210, 3. 3. 1939 г., Скопје

68.

ИЗВЕШТАЈ

од Штабот на Вардарска дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје за движењата на албанските дипломати

Пов. бр. 104

Битола, 8 март 1939 г.

Вчера на 7 март, во 11 часот од Лерин (Грција) пристигна г. Ставре Катунди, секретар на албанскиот конзулат во Скопје и истиот ден во 13.30 часот отпатува со воз за Скопје.

За време на престојот во Битола се сретна со овдешните албански и италијански конзули. Кај италијанскиот конзул престојуваше околу 1 час. Со утринскиот воз во 6.30 часот од Белград преку Скопје пристигна г. Захри Зејни, службеник на албанското претставништвото во Белград и во 9 часот отпатува за Корча.

Веднаш штом пристигна во Битола, тој отиде кај овдешниот албански конзул, со кого се задржа додека отпатува за Корча. Со овдешниот италијански конзул разговараше по телефон од автобуската станица.

За наведеното му рапортирам на командантот, со молба за надзор и преземање мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 104, 8 март 1939 г., Битола

69.

ИЗВЕШТАЈ

**до командантот на жандармериската чета во Охрид до
командантот на жандармеријата на Вардарската дивизија за
големите воени подготовки на албанската влада против
Ѓон Марка Ѓони**

Пов. бр. 185

Охрид, 9 март 1939 г.

Според еден непотврден извештај, информиран сум дека од страна на албанската влада се вршат големи воени подготовки, кои ќе се употребат против Марка Ѓони, водач на Католичката партија во Албанија.

Во местото викано „Бурин“ во близината на Мат, поточно во родното место на кралот Зогу од пред неколку дена се работи на изградба на авионска писта. Таа работа ја врши армијата со околу 400 војници.

Во Мат во моментот престојуват околу 4.000 војници со целосна борбена опрема како и 300 топови и целата митралеска лесна и тешка артилерија, бомби, пушки и многу различна муниција. Тоа место се чува во голема тајност и забрането е какво било движење на непознати лица.

Во Тирана и во другите важни места е построена војската, која и овде е со целосната борбена опрема.

Во сите села на Албанија е извршено собирањето на сета домашна жива стока, која е способна за транспорт и која уште отсега се ко-

ристи за транспорт на храната, муницијата и други работи потребни за војската, која е сместена на дистанца од местото на снабдувањето.

Марка Ѓони, водачот на католиците, поточно противник на кралот Зогу исто така досега собрал околу 7 - 8 илјади свои поддржувачи, сите вооружени со целата борбена опрема, која е земена тајно од Италија. Секој ден се испраќаат оружје, муниција и секако друго борбено снабдување потребно од Италија и Италија за сè што треба ќе му излезе во пресрет на Марка Ѓони додека крајно не го победи кралот Зогу.

Војна сега за сега во Албанија нема, освен некои помали судири во одредени места, коишто доаѓаат помеѓу албанската жандармерија и еден дел на населението, кои се против кралот Зогу и секој ден се врши апсење на некои сомнителни лица.

За тоа колку што имавме можност да се информираме, разбравме дека ќе нема големи борби сè додека не се стопи снегот по високите планини, затоа што тие во моментот се непроодни.

Ве молам да се преземат мерки.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. Ј. Об. бр. 185, 9. 3. 1939 г., Охрид

70.

НАРЕДБА

**од Генералштабот – Белград до командантот на III Армиска област
- Скопје со барање за потврда на информацијата за апсењето на
Демир Пољоска од страна на албанската полиција**

Пов. бр. 2311

Белград, 10 март 1939 г.

Генералштабот примил еден извештај со следната содржина:

„Демир Пољоска, избеган Албанец што живее во Охрид, е уапсен од страна на албанската власт на албанска територија. Пољоска се засолнуваше во село Гоча кај некои блиски семејства. Како што изгледа, испратен е за Поградец“.

Наведеното се испраќа со молба за потврдување и известување на Генералштабот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 2311, 10. 3. 1939 г., Белград

71.

ИНФОРМАЦИЈА

**од командантот на жандармериската станица во Дебар до
командантот на округот на Вардарска дивизија дека во
куќата на Осман Руси се најдени 77 буквари на албански јазик**

Пов. бр. 35

Дебар, 10 март 1939 г.

На 7 март полициската власт во Дебар направи ненадеен претрес во куќата на Осман Руси, Адем Чупи, Фадил Варалама, Шаин Пашоли од Дебар и во врска со овој настан во станот на Осман Руси се најдоа 77 нови буквари со потекло од Албанија и серија печатена од 1938 година, во Албанија, предвидени за пропагандни цели. Овие буквари се на албански јазик, со фотографијата на кралот Зогу на првата страница и националната химна на последната страница.

Осман Руси и споменатите се од Дебар. Осман е на 65-годишна возраст и во Дебар има три сина, од коишто еден е службеник на канцеларијата на меаривскиот вакаф во Дебар, а другите двајца се ученици во градското и во основното училиште во Дебар. Таткото и синовите се уапсени.

Осман Руси во Албанија има двајца шуревци. Менду и Хисен, од кои Менду во Тирана е благајник во жандармериската команда, а Хисен е заменик-началник на Острени. Хисени има еден син по име Зуди, кој е професор во Елбасан.

Професор Зуди минатата година за време на школските одмори престојуваше во Дебар околу 5 дена во посета кај Осман Руси од каде

што потоа отишол во Скопје за лечење, а по враќањето од Скопје ќе остане 15 дена. Постои сомневање дека професор Зуди овие буквари во Дебар му ги оставил на Осман Руси, поточно на неговите синови со намера за ширење на албанската пропаганда и нивното протурање во средината на овдешните граѓани.

Верникот потенцира дека на Осман Руси поточно на неговите синови не им се дадени само 77 буквари, туку 100 буквари од кои со контролата 23 не се најдени. Горниот извештај му го испраќам на командантот, со молба за понатамошно дејствување.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. бр. 35, 10. 3. 1939 г., во Дебар

72.

ИЗВЕШТАЈ

**од региментот на жандармеријата на Зета до командантот на
III Армиска област за Назиф Нуши, албански државјанин што
долго време престојувал во Косово како турист**

Пов. бр. 264

Цетиње, 14 март 1939 г.

Во врска со наредбата на командантот Пров. Ѓ. Об. бр. 161 од 27 јануари оваа година, наредникот на секторот за жандармерија во Ѓаковица, со актот Пов. бр. 121 од 8 март о.г. го испраќа овој извештај:

„Албанскиот државјанин Назиф Нуши во Ѓаковица дошол на 18 ноември 1938 година со редовна патна исправа. На 16 јануари 1939 година преку Пеќ божем патувал за Албанија. Сепак, од претходниот извештај на полициската управа во Скопје се гледа дека Назиф Нуши не патувал за Албанија, како што изјавил пред тргнувањето, туку криејќи се од власта на 17 јануари оваа година патувал за Скопје и отишол до албанскиот конзулат, а потоа е изгубена секоја негова трага.

Гани-бег Круезиу на 3 јануари 1939 година од Ѓаковица патувал за Белград и потоа не се вратил во Ѓаковица. За неговиот престој и дви-

жење во Белград овој сектор побарал извештај од раководството на градот во Белград со Пов. бр. 60 од 7 јануари 1939 г., за што е интервенирано на 27 јануари оваа година, но од раководството на градот досега не е примена ниту една вест за неговиот престој и движење во Белград.

На командантот ова му го испраќам со молба да се информира.
Други податоци за ова не сум примил.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ј. Об. бр. 264, 14 март 1939 г., Цетиње

73.

ИНФОРМИРАЊЕ

**од Генералштабот – Белград до командантот на III Армиска област
– Скопје со информација дека уапсениот од албанската власт не е
Демир Полоска туку Сали Фехим Пилури**

Пов. бр. 2502

Белград, 15 март 1939 г.

Во врска со актот на Генералштабот Пов. Ѓ. Об. бр. 2311 од 10 март 1939 година, од податоците добиени потоа, уапсеното лице од страна на албанската власт на 24 февруари оваа година не е Демир Полоска, туку Сали Фехим Пилури, кој пред неколку години во друштво со Полоска го убил Васил Тромори, командантот на жандармеријата во Билиште.

Се моли за информирање, потврда и известување.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 2502, 15 март 1939 г.,
Белград

74.

ИЗВЕШТАЈ

од штабот на Вардарската дивизија до командантот на III Армиска област - Скопје во врска со напнатата ситуација во Албанија

Пов. бр. 122

Битола, 16 март 1939 г.

Командантот на 4. граничен потсектор со Пов. Об. бр. 79 од 13 овој месец известува:

„Од лицето што пред 2 дена се вратило од Албанија и кое таму престојувало 40 дена“ ги примив овие информации, за кои сметам дека се многу реални:

1. Февруарскиот протест во Албанија имаше комунистички карактер, меѓутоа инспириран од Италија, односно од италилофилите од Албанија. Намерата била да се поддржи еден комунистички протест од поголем размер, со единствена цел потоа да се оправда воената интервенција на Италија во Албанија. За ова од истрагата е утврдено дека главните виновници на овој протест не се комунистите, туку италилофилите и фашистите, кои овој протест го организирале за нивните интереси во кариерата.

Уапсени се многу офицери, посебно граничарите како и други службеници од кои многумина се осудени со затвор од 1 - 20 години. Во Берат сретнав една група од 70 осуденици, кои на патот за Тепелена кршеа камења.

2. Италијанците купиле голема површина од земјиштето во околината на Гирокастро, Корча, Елбасан, Берат, Валона, и Скадар за изградба на аеродромите и авијациските бази. Се зборува дека во овие бази на авијацијата е предвидено да се сместат 200 - 300 хеликоптери и дека почнала изградбата на резервоарите, која е прекината поради наводната интервенција на балканските држави.

3. Во изградба се патиштата: Берат - Тепелена и Корча - Елбасан преку малите мостови и долината Девоп. Кај крајниот пат сега веќе се изградени сите вештачки објекти, така што патот многу брзо ќе заврши.

Во с. Кучово, Италијанците црпат нафта и бензин. Кај ова место се вработени 1.000 италијански работници и 1.500 Албанци.

4. Од Југославија пред неколку дена избегал еден народен пратеник и сега се наоѓа во Тирана. Не знам како се вика, но мислам дека е Албанец.

5. Резервистите не се повикани на вежба. За време на револтот знам дека од околината на Каваја беа повикани неколку резервисти (и тоа тие што му се верни на кралот), кои по неколку дена се ослободени.

6. Сум слушнал дека министерот за внатрешни работи Муса Јука го помага Косовскиот комитет и дека се работи на интензивен начин за да се помогне било каков вид на акција, која има за намера припојување на некој крај кон Албанија.

Горниот извештај му се испраќа на командантот со молба за разгледување и преземање мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ѓ. Об. бр. 122, 16. 3. 1939 г., Битола

75.

ИЗВЕШТАЈ

од воената команда во Дебар до командантот на Вардарска дивизија за протестот во Албанија во текот на февруари 1939 г.

Пов. бр. 37

Дебар, 16 март 1939 г.

Од повереникот го примив следниот извештај:

1. Протестот што требаше да избувне во Албанија во периодот околу 18 февруари 1939 г., вистина е дело на италијанската пропаганда поради незадоволството на кралот Зогу. Намерата не била во кралскиот двор да се донесе синот на принцот Вид, Скендер, туку еден од поранешните црногорски принцови што живее во Италија да се прогласи за крал на Албанија.

Протестот и нередите предвидени да избувнат на 18 февруари о.г. во Албанија ќе се помагаат и од страна на Италија. Во близина на пристаништата Валона, Драч и Лежа престојувал по еден транспортен брод со разни борбени материјали, предвидени да им се поделат на тие што би протестираше во случај на успех.

Во времето кога во Албанија требало да избувнат овие нереди и протестот, албанските емигранти од Италија и Грција биле во готовност и вооружени би доаѓале во Албанија.

2. Во одредениот датум 18 февруари 1939 г., кога требаше да избувне револтот во Албанија, на албанскиот крал Зогу од Валона со авион му дојде на посета потполковникот на Генералштабот на Италија, шефот на тајната служба на Албанија, Рандели, којшто побара да го прими кралот. Кога италијанскиот потполковник Рандели беше примен од кралот, тој побара да се информира зошто е уапсено дел од албанското раководство, високи државни функционери и неколку офицери и што се подразбира од сето ова. Кралот за тоа му одговори: „Кај мене и во мојата држава нема ништо, додека сешто што има, има кај Вас и од Вас“. По ваквиот одговор, потполковникот Рандели се вратил со авион за Валона, така што во истата вечер исчезна и патува по непознати патишта, а се вратија и бродовите што престојуваа во близина на пристаништата Валона, Драч и Лежа. Едновременно, пред да избувне протестот во Албанија, кога се уапсени незадоволните од тогашниот режим и кралот, раководството, високи државни службеници и функционери и офицери, беа уапсени и 7 италијански државјани-цивили што живеела во Валона.

3. За навременото откривање на предвидениот протест да избувне во Албанија, треба да ѝ се заблагодари на една жена од италијанска или германска национална припадност, која два дена пред да избие протестот, го пријави кај кралот.

4. Поранешниот албански емигрант од времето на Фан Ноли, Шефкет Корча, кој до пред некое време живеел во Америка, овие денови дошол во Албанија.

5. Од поканетите резервисти во Албанија во времето кога требаше да избувне протестот, постарите се ослободени да си одат дома, а младите се задржани, но според сите околности и тие набргу ќе се ослободат.

Наведениот извештај му го испраќам на командантот со молба за преземање мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. бр. 37, 16. 3. 1939 г., Дебар

76.

ИЗВЕШТАЈ

од воената команда во Дебар до командантот на Вардарска дивизија за тензичната ситуација што владее во Албанија

Пов. бр. 42

Дебар, 18 март 1939 г.

Од повереникот сум известен за следното:

1) На 12 март 1939 година во Саранда (Санти Каранта), дошле околу 1.500 италијански војници и престојувале до 14 март о.г.

2) Целиот борбен материјал сместен во магацините на Либражд, на 14 март о.г. е изваден и со транспортни средства е испратен во Тирана и Бурел. Овој материјал е следен под раководство на капетанот Хамз Арслани.

На поддржувачите на кралот Зогу во Мат, поделени се околу 1.500 пушки.

На Мурат Калоши и неговите луѓе од околицата на Пешкопеја им се поделени 150 пушки.

За секоја пушка се поделени по 12 пакети муниција со по 6 куршуми, вкупно за пушка 72 куршуми. Пушките и муницијата се од италијанско потекло.

Повереникот потенцира: „Политичката ситуација во Албанија е многу тешка и се зборува јавно дека Италија ќе ја окупира Албанија во најкраток можен рок“.

3) На поддржувачите на кралот Зогу, мајор Базит на Цани и на неговите луѓе им се поделени 300 пушки.

Наведениот извештај му се испраќа на командантот со молба за преземање мерки - ситуацијата во точката 1 на овој извештај испратен во периодот до 14 о.м. попладнето е завршена.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. бр. 42, 18. 3. 1939 г., Дебар

77.

ИЗВЕШТАЈ

**од штабот на Косовската дивизија до командантот на
III Армиска област - Скопје за илегалното префрлање на
оружјето од Албанија во Југославија**

Пов. број 65

Приштина, 18 март 1939 г.

Повикување на бр.: Пов. Ѓ. Об. бр. 122 од 10 февруари 1939 година

Врз основа на горната наредба се собрани информации од кои се гледа дека кон крајот на јануари оваа година во село Шиштевец (Албанија) се донесени 100 пушки од италијанско производство, кои се наоѓаат во куќата на Хусен Усмени. Муниципалитетот за овие пушки е донесена со четири коњи и сега истата се наоѓа во граничната караула на Албанија над село Шиштевец.

Пушките и муниципалитетот се донесени од Бицај и според досегашните информации ќе се употребуваат за младите од село Шиштевец, каде што се наоѓа стрелиштето на албанската младина за предвоени вежби.

Се моли за наведеното да се преземат мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. Ѓ. Об. бр. 65., 18. 3. 1939 г., Приштина

78.

ИЗВЕШТАЈ

**од единицата на Вардарска жандармерија до командантот на
Округот на III Армиска област - Скопје за откриените буквари во
куќата на Осман Руси во Голем Дебар**

Пов. бр. 266

Скопје, 18 март 1939 г.

Командантот на жандармериската станица во Дебар, на охрид-ската чета, во извештајот број 146 од 14 март информира:

„На 7. овој месец патролата на оваа полициска станица, врз основа на собраните информации, изврши контрола во куќата на Осман Руси од Дебар и по тој повод во една арка го откри следното:

1. 73 нови буквари на албански;
2. 1 картичка „Венчавката на кралот Зогу“;
3. 1 книга „Патриотизмот и национализмот“;
4. 1 книга „Албанците и нивните права“;
5. 1 книга „Достигната култура“;
6. 1 книга „Семејството на каменот“;
7. 1 книга „Гимнастика“;
8. 1 книга без наслов, со содржина за воени прашања;
9. 1 читанка за IV основно одделение;
10. 1 за II одделение основно;
11. 1 книга „Беса“ од Сами-бег Фрашери;
12. 1 книга „Птица“ без корица;
13. 1 читанка, стара, без корица;
14. 1 книга „Историјата на Скендербег“.

Сите споменати книги доаѓаат од серијата изданија од Албанија на албански јазик, од кои 73-те буквари се сосема нови, а другите книги се постари и се употребувале долго време.

Од спроведената истрага е констатирано дека подвлечените буквари се добиени илегално пред еден месец од Албанија; преку државна-

та граница од Мирешница на наша територија ги внеле Џеп Селими од Дебар, Изет Фета Марку, земјоделец од селото Бомово, околината на Дебар и Гугуш Риза Мехмети, албански емигрант, сега жител на Дебар. Веднаш штом ќе пристигнат ќе му ги предадат на Ферит Пашоли, трговец од Дебар, кој ги примил и утредента му ги предал на Нијази, синот на споменатиот Осман Руси, службеник во канцеларијата на вакафскиот меариф во Дебар, а тој заедно со својот брат Љутфи, ученик од IV година во градското училиште, ги зема и веднаш ги носи во куќата на нивниот татко, каде што се и најдени.

Сите спомнати во целост го прифатиле ова, заштитивајќи се дека букварите ги порачале со намера да остварат добивка, затоа што помислиле дека барањето за истото ќе биде многу големо, па затоа се надевале да ги продадат за една минимална добивка од 5 динари. Споменатиот Нијази изјави дека пронајдените буквари ги порачал од Кадри Џека од село Вичишта, околина на Пешкопеја (Албанија) и дека нив ги платил по 10 динари за парче.

Сите споменати се уапсени и заедно со најдените книги ги предадовме на началникот на околината на Дебар за понатамошна законска процедура.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. Ј. Б. бр. 266, 18. 3. 1939 г., во Скопје

79.

ПИСМО

**од воениот Генералштаб – Белград до командантот на I
II Армиска област – Скопје за неколку информации за
пренесување на оружјето преку илегалните канали од
Албанија до територијата на Косово**

Пов. бр. 2857

Белград, 18 март 1939 г.

Генералштабот го има примено следниот извештај:

„Карабините и муницијата што приближно на 10 јануари 1939 година се донесени во Кукс, се сместени во магацинот на третиот граничен баталјон.

Меѓу 15 и 30 јануари 1939 година во село Шиштевец на Албанија се донесени околу 200 италијански карабини, а во Тропоја околу 100 парчиња.

Меѓу 24 и 27 февруари на 1939 година во Тропоја е донесено непознато количество карабини или пушки.

Од добиените податоци целото вооружување подоцна ќе се пренесува во нашата држава и ќе ѝ се подели на албанската популација, чие пренесување само што почнало во правецот Тропоја - Ѓаковица.

Околу 25 февруари 1939 година, во регионот на 4 чета на граничните трупи од Албанија поминал на наша територија нашиот бегалец Ибраим (непознато презиме) со себе зел еден италијански карабин, кој го оставил кај Исуф Бајрами во селото Растовица и на 27 февруари 1939 година, се вратил назад во Албанија.

Со внесувањето на оружјето од Албанија во нашата држава се занимава и Дем Идриз Ѓоцај од село Ѓоцај, од околината на Ѓаковица. Тој границата ја минува илегално и со себе носи 1 - 2 пушки или карабини, коишто потоа им ги продава на Албанците.

Според сите можности, со акцијата во целост што се однесува до илегалното пренесување на оружјето од Албанија во нашата држава раководи органот на албанските гранични трупи според упатствата на нивните раководни челници. Засилувањето на акцијата може да се очекува на пролет, кога условите за илегален премин се идеални.

Горното се испраќа со молба за потврдување и известување до Генералштабот, а во врска со актот Пов. Ѓ. Об. бр. 1292/39.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. 2857, 18. 3. 1939 г., Белград

80.

ИЗВЕШТАЈ

**од командантот на жандармериската чета во Куманово до
командантот на Вардарската жандармериска единица за
фактичката состојба во село Матејче⁶⁷**

Пов. бр. 265

Куманово, 22 март 1939 г.

Се согласувам со мислењето на наредникот дека сега засега нема никаква можност да дојде до конфликт меѓу доселениците и Албанците, а не постои ниту можноста за конфликт од пошироки размери, доколку одредени личности се судрат на јавни места и тогаш на доселеникот ќе му дојдат на помош неговите луѓе, а на Албанецот сонародниците.

Доколку се забележи каков било конфликт од оваа природа, ќе се преземат потребните мерки и ќе се запознаат надлежните органи.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. бр. 265, 22. 2. 1939 г., Куманово

⁶⁷ Извештајот за фактичката состојба во село Матејче – Кумановско, бил подготвен на 21 март 1939 година, од страна на водникот на жандармерискиот вод на Куманово и според редот најпрвин се доставува до командантот на четата, од него до командантот на вардарскиот жандармериски полк за потоа да се испрати до командантот на III Армиска област и на крајот на 21 април се доставува до Генералштабот во Белград. За да не се повторува истиот извештај неколку пати, овде го внесуваме само мислењето на командантот на вардарскиот жандармериски полк, а текстот во целина за фактичката состојба во Матејче ќе биде внесен во извештајот на командантот на III Армиска област во Скопје.

81.

ИЗВЕШТАЈ

од командантот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот –
Белград за извршената контрола во кумановското село Матејче

Пов. бр. 257

Скопје, 21 април 1939 г.

Во врска со актот на Генералштабот Пов. Ѓ. Об. бр. 2170 од 1 март оваа година, по извршената контрола ви се испрачува извештајот на Вардарската единица на жандармеријата:

„Во целост е неоснована веста за наводните подготовки на албанската популација во с. Матејче, околината на Жиглина, за колежот на доселениците и за револтот. Во село Матејче има околу 200 куќи на Албанци и околу 85 куќи на доселеници. Се разбира дека од оправдани причини Албанците се компактни и за време на локалните избори секогаш победува листата на албанското мнозинство. Доселеникот Благоја Станковиќ од село Матејче, раководител на општината Домановце на околината на Жеглина, кој доаѓа од околината на Крива Паланка, во многу случаи се обидел да се назначи како раководител во с. Матејче, за што општинскиот совет не го прифатил, поточно не сакал да го отстрани дотогашниот раководител Александар Николиќ, кој исто така е доселеник од Пирот. Станковиќ кај власта сега се обидува да создаде забуна и да поттикне преку ваквите пријавувања за несигурноста на сегашното раководство, за истото да се смени и да се наименува ново од редовите на доселениците, за кое се мисли дека ќе ја реализира неговата намера. Споменатиот за време на окупација 1915 – 1918 г. бил бугарски даночен благајник, а за време на женидбата негов кум бил бугарскиот началник на округот, а месниот командант му бил стар пријател.⁶⁸

За да ја реализира намерата, се дружеше со претседателот на друштвото на четниците Момир Филиповиќ, доселеник – пироканец, и

⁶⁸ Според обичаите на православната вера, при венчавањето младоженците определуваат кум и старосват.

калуѓерот Саватија Игњатовиќ, кој е по потекло од Далмација и кој неучен ја врши должноста на клерик во с. Матејче.

Момир Филиповиќ е демократ, па затоа е во опозиција во сегашното раководство на општината и се надева дека за време на именувањето на новото општинско раководство ќе стане претседател или благајник.

Во 1938 година, кога еден малолетник муслиман силуваше една девојка доселеничка, членовите на четничкото друштво планираа да ја запалат Виштица од каде што беше момчето, но благодарение на брзото излегување на лице место се спречи палењето.

Нецип Јашари од Матејче е сиромашен и воопшто нема можност да плати за пушка 1.500 динари. Можно е во село Матејче да има 80 вооружени граѓани, затоа што многу од нив имаат одобрение за поседување оружје, а има и скриено оружје како и во сите други краишта. Во регионот на Кумановскиот сектор на жандармеријата во текот на 1938 година се земени 502 парчиња скриено оружје. Тоа оружје не е купено сега, наследено е од времето на војната, или е купено некој револвер за лична сигурност, додека во многу случаи за заштита од непријателот, поради крвна одмазда.

За некој напад на училиште, станица и прекинување на телефонската линија не може да станува збор, само што една вечер седејќи во станот на Игњатовиќ, присутните Момир Филиповиќ, Благоја Станковиќ и некои други претпоставиле дека Албанците, во случај да се провоцираат, почетно би ги нападнале станицата⁶⁹ и училиштето, а потоа куќите на доселениците. Оваа претпоставка ја искористил испраќачот и ја потенцирал како сериозна намера.

Споменатите Крсте Козари, Стоил Салковиќ, Васил Стојчевиќ и др., за ова не знаат ништо да кажат само што секој изјавува дека така слушнал, но не знаат од кого.

Доселениците не треба да им се плашат на Албанците до оние моменти додека не провоцираат, затоа што Албанците се тивки. Досе-

⁶⁹ Жандармеријата во Матејче.

лениците, освен што имаат помалку земја, во пропорција земјата е многу понеквалитетна од онаа на муслиманите, па затоа на сите можни начини ги плашат Албанците за да се иселат и други слични начини надевајќи се да ја ограбат нивната сопственост.

Дека Албанците не ни размислуват за некој колеж, се гледа и од тоа што еден Албанец поделил еден дел од својата нива и го подарил на црковната општина во Матејче за црква, којашто сега се гради.

Во врска со вршењето на контролата кај Албанците за откривање на скриеното оружје, началникот на околината на Жеглине изјавил дека ниту има потреба, ниту е политички опортуно да се изврши контрола, но повторно побараа упатства од кралското раководство на Бановината.

Горното се испраќа со молба за разгледување.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. Ѓ. Об. бр. 257, 21. 4. 1939 г., Скопје

82.

ИЗВЕШТАЈ

од командантот на жандармеријата во Дебар до командантот на дивизијата на Вардарскиот округ - Скопје, во врска со една средба на кралот Зогу со некои најпознати личности на Скадар, Мирдита, Кукс, Љума, Пешкопеја, Мат, Круја, Каваја и Пеќин

Пов. бр. 48

Дебар, 27 март 1939 г.

Од повереникот на кого може да му се верува, се информирав за следното:

1) На 23 март сите поглавари и раководствата на племињата – претседателите од Северна Албанија и тоа: Скадар, Мирдита, Кукс, Љума, Пешкопеја, Мат, Круја, Каваја и Пеќин беа поканети од кралот Зогу во Тирана и беа примени од страна на кралот. По повод овој случај кралот Зогу, на овие им го претстави фактот дека политичката

ситуација во државата е многу тешка и дека Италија размислува да ја окупира Албанија. По ова кралот го побара мислењето на секого од присутните, а тие одговориле и се изјасниле дека стојат зад кралот и дека во случај на потреба се подготвени да ги примат неговите наредби. Овие личности не се примени сите одеднаш туку спред градовите, како што го имам пријавено претходно. Трошоците за доаѓањето, престојот и враќањето назад на ова раководство ги покрил кралот Зогу.

Наведениот извештај му го испраќам на командантот со молба да преземете мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347. Пов. бр. 48, 27. 3. 1939 г., Дебар

83.

ИЗВЕШТАЈ

од командантот на жандармеријата на округот на Вардарска дивизија до командантот на III Армиска област за еден состанок одржан на 20 март 1939 година во Тирана на најпознатите албански личности за падот на владата на Стојадиновиќ и новите околности создадени по ова во врска со Турско-југословенската конвенција

Пов. бр. 291

Скопје, 28 март 1939 г.

Наредникот на секторот за жандармерија со Пов. бр. 172 од 24. март овој месец соопштува:

„Верниот, кој денеска пристигнал од Албанија, ме информира:

1. На 20 март во Тирана се одржа еден состанок на најпознатото албанско раководство, на кој е зборувано дека: „Владата на Милан Стојадиновиќ паднала поради согласноста дадена на Италија и Германија, дека Југославија ќе остане неутрална во случај Унгарија со Германија да ја окупираат Романија. За овој договор Владата на Романија со време се информира и кралот Карол интервенира кај кралот на Англија. Овие најпознати албански личности сметаат за сигурно дека паѓањето

на владата на Милан Стојадиновиќ е корисно и за нив односно плодотворно за Албанија и за целата албанска нација, затоа што сега Југославија не ќе може да го врши иселувањето на Албанците од нивната територија според усвоената конвенција меѓу Југославија и Турција, имајќи го предвид паѓањето на владата на д-р Милан Стојадиновиќ и дека до денес југословенскиот парламент како и турскиот, не ја зеле на разгледување оваа спогодба ниту пак тоа е спроведено на дело, а албанскиот претставник во Анкара со наредба на албанската влада го презел потребниот чекор кај главниот фактор на Турција, за да го спречи спроведувањето на конвенцијата чии главни автори се Кемал Ататурк и др. Стојадиновиќ. Албанската влада му ги испратила потребните упатства на албанскиот конзул во Скопје, на погоден начин да го запознае муслиманското население во Јужна Србија, дека планот за иселувањето на албанскиот народ пропаднал“.

2. Албанскиот народ се плаши од италијанскиот протекторат, а албанската популација на југословенската територија посакува италијанската влада да ја окупира Албанија, секако мислејќи дека Италија по секоја цена ќе ја земела под своја заштита албанската популација на територијата на Југославија, со што повторно ќе се постигнела нивната намера да не се иселуваат, од кое најмногу се плашат и се под стрес.

Од друга страна овој извештај не е контролиран.

Извештајот се испраќа со молба за преземање мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 347, Пов. Ј. Б. бр. 291, 28. 3. 1939 г., Скопје

84.

ИЗВЕШТАЈ

**од командантот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот –
Белград за албанскиот државјанин Назиф Нуши, кој пред извесно
време престојувал како редовен посетител во Гаковица**

Пов. бр. 231

Скопје, 31 март 1939 г.

Порано многу често кружеле информации дека Албанците од Косово и Метохија ќе го прекинат кој било вид иселување за Турција. Вака според податоците на месниот командат во Призрен некојси Ајрула Крочи од Пеќ пред неговите пријатели изјавил: „Земјиштето не можат да ни го одземат, не можат да не иселат, оружјето ќе ни го носи Албанија за 24 часа, преку Косовците,⁷⁰ па затоа не треба да се плашине.“

Сепак, таквите гласови сега веќе многу помалку кружат и како што изгледа Албанците почнале да веруваат дека нема ни да дојде до едно такво ново иселување за Турција.

Албанската пропаганда - како што се гледа – сè уште се обидува во средината на нашите Албанци да создаде и да одржува една таква состојба, во случај на потреба да може да создаде внатрешен неред, затоа што веруваат дека на овој начин можат да го отворат албанското прашање во нашата држава надевајќи се на интересот на меѓународниот фактор.

Располагаме со информации дека во Пешкопеја, Кукс и Тропоја навистина има оружје, зашто немаше можност да се потврди колку и за каква намера е сместено. Од повеќе страни се земени информации дека сега засега од страна на Албанците може да дојде до едно востание, затоа што тие видно се смириле и нивните барања ќе ги реализираат на мирен и локален начин, поради што сега е прекинато конфискувањето

⁷⁰ Станува збор за Албанци иселени од Косово во Албанија.

на земјиштето и многу помалку се зборува за нивното иселување во Турција.

Повикување на бр.: Пов. Ѓ. Об. бр. 11726/38 г.

ДАРМ. Ф. ВИИ. Д. Арбанска маџина. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 483/39 г.

85.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Министерството за надворешни работи на Кралството
Југославија до Генералштабот – Белград за средбата на еден
југословенски дипломат со високиот службеник на Италијанското
претставништво во Белград**

Пов. бр. 4570

Белград, април 1939 г.

Томо Балдани, службеник на Италијанското претставништво во Белград, неодамна разговарал со еден човек повереник и во врска со овој случај изјавил дека Италија нема никакви штетни намери кон Југославија. Напротив, Југославија во оваа италијанска акција треба да ги гледа пријателските односи на официјална Италија, затоа што таа со навлегувањето во Албанија прекинала една многу опасна игра насочена против Југославија.

За да се разјасни оваа негова изјава, Балдани рекол дека во Албанија сега веќе подолго време е работено на тоа како во Метохија така и во другите предели долж границата со Албанија да се предизвика протест со намера за отцепување на тие краишта од Југославија. Италија била повикана со него да овозможи отцепување на еден дел од територијата на Југославија; тоа одбил, именувајќи го ова навлегување како бандитска акција.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 4570/39.

86.

ПИСМО

**од Министерството за внатрешни работи на Југославија до
Генералштабот - Белград за средбата на студентите Албанци во
Белград со полноправниот министер на албанското
претставништво во Белград, д-р Штила**

Пов. бр. 4573

Белград, 1939 година

Во Белградскиот универзитет се наоѓаат околу 20 студенти од Албанија.

По веста дека италијанските трупи влегле во Албанија, 15 од овие студенти отидоа до овдешното Албанско претставништво од претставникот д-р Штила да се запознаат со судбината на нивната татковина.

Д-р Штила им ја пренесе веста за нападот на италијанските трупи и им го покажа апелот на кралот Зогу за да албанскиот народ ја спречи италијанската окупација и ги посветува студентите за да тргнат и тие во заштита на нивната татковина. Сепак, знаејќи дека д-р Штила е многу голем италилофил, на него му изјавуваат дека тие со задоволство би оделе, а со нив заедно да тргне и тој со двајцата негови секретари. Поради тоа дојде до конфликт помеѓу студентите и претставникот д-р Штила, така што тој нареди тие да се тргнат од претставништвото. Утредента на 8 април д-р Штила нареди наводно заради безбедноста на претставништвото во него да не пуштат ниту еден студент, затоа што е информиран дека студентите му подготвуваат атентат.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 4573, 1939 г., Белград

87.

ИЗВЕШТАЈ

од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи и министерот за внатрешни работи за пропагандата што ја шират здружените италијанско-албански претставници со неколку значајни личности од Косово

Пов. бр. 4603

Белград, април 1939 г.

Според некои сигурни извори здружените италијанско-албански претставништва во нашата земја⁷¹ (претставништвото во Белград и конзулатите во Скопје и Битола) ќе продолжат и понатаму да се претставуваат со поранешните албански претставници во нашата земја. Вака, од мнозинството албански личности се преземаат мерки Албанците во нашата земја да се солидаризират со новонастаната ситуација во Албанија. Се пропагира дека за нашите Албанци дошле подобри денови, затоа што повеќе нема да има конфискација на земјата, а со тоа и помалку иселување. Наводно, Италија отсега ќе стои зад нашите Албанци и ќе побара една серија нивни права и др.

Албанскиот конзул во Скопје, за време на доаѓањето на италијанските трупи во Албанија, на народните пратеници Зенел Стразимири и Илиаз Агуши им рекол дека сега ќе биде „полесно“ за Албанците во Југославија.

Оваа пропаганда се врши со многу внимание и над сè скришум, така што е многу тешко да ја откриеш, а во потребниот момент Италија ќе знае многу добро да ја искористи, барајќи пред светската јавност заштита на угнетените Албанци во Југославија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 4603/39

⁷¹ Се мисли на претставништвата на фашистичката влада на Италија во Белград, Скопје и Битола.

88.

ИЗВЕШТАЈ

**од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица,
министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни
работи, командантот на III Армиска област – Скопје и на
командантот на граничните трупи за понудата од италијанските
власти во Албанија дадена на косовските челници**

Пов. бр. 4880

Белград, 1939 година

Од добро информирани луѓе е примена информацијата дека на Косовците во Албанија им е предложено да стојат зад Италијанците заради пропаганда во нашата земја⁷² во интерес на Албанија, поточно Италија.

Косовците за понудата изјавиле дека е невозможно да се прифатат затоа што не смеат да дојдат во Југославија поради различните обвиненија што им ги лепи како сено нашата власт,⁷³ за кои треба да поднесат сметка.

За ова некои од Косовците наводно ги информирале нивните семејства во нашата земја⁷⁴ и им сугерирале да не паднат жртви на италијанската агентура, затоа што Италија на сите заедно им работи зад грб.

Овие податоци многу тешко се верификуваат и поради многуте контрадикторни вести што кружат во средината на Албанците по влегувањето на италијанската војска во Албанија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 4880/39

⁷² Кралството Југославија

⁷³ Српската

⁷⁴ Албански семејства во тогашното Кралство Југославија, чии роднини поради политички причини биле принудени да ги напуштат своите огништа за да се сместат привремено на територијата на тогашното Кралство Албанија.

89.

ТАЕН ПЛАН

**од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица,
министерот за надворешни работи и за внатрешни на Кралството
Југославија за забрзаното иселување на Албанците за Турција**

Пов. бр. 4881

Белград, 1939 година

По влегувањето на италијанската војска во Албанија, од расположението на нашите Албанци во Косово и Метохија, Албанците муслиmani, иако во маса одржуваат еден став на очекување, може да се забележи дека еден нивни дел во Италија гледа сигурна можност за реализација на нивните аспирации во обединувањето на „Нова Албанија“. Сè додека досега мислеле дека „нивното прашање ќе се реши преку плебисцит, што во средбите и на состаноците јавно го изјавиле, денес тие во Италија гледаат една суперсила, која е во состојба нивниот проблем да го реши онака како што сака таа“.

Ако Италијанците во Албанија им овозможат на Албанците една подобра егзистенција, дотолку повеќе ќе се прошири нивната пропаганда кај нашите Албанци. Сега веќе има еден голем број Албанци што изјавуваат: „Нека дојде и проклетиот ѓавол, ќе биде подобро отколку вака.“ Албанците се незадоволни со сегашната состојба во која се наоѓаат во нашата држава. Тоа е факт што не можеме да го избегнеме. Тие бараат излез од оваа ситуација, подготвени се да веруваат секому и да паднат жртва на сечија пропаганда. Токму затоа се верува дека еден голем број од нив ја поддржуваат италијанската пропаганда. Таа веќе ги поседува. Ако се земе предвид системот на италијанската пропаганда и поседување на средствата, повеќе од сигурно е дека набргу и на масовен начин ќе бидат на нивна страна. Одземањето на земјиштето на Албанците како и проширените информации дека тие се непожелен елемент на наша територија, секако дека влијаеле многу позитивно во проширување на пропагандата во интерес на Италија. Мо-

жеби е доволно само ветувањето дека одземената земја ќе им се враќа за да станат сите наши Албанци италифили.

Ваквата ситуација може да се парализира на два начина: или што порано да ги иселиме од нашата територија, или да ги задоволуваме нивните материјални и културни барања.

Се разбра дека последната сигурно ќе ги задоволуваше само привремено, ако во поблиско време, можеби за нас понеповолно, повторно побараат обединување со Албанија.

Поради оваа причина е задолжителна потребата иселувањето на Албанците од овие краишта да почне што побргу. Ова е од причина што Албанците во моментот се делумно дезориентирани, а нашите меѓународни односи за разлика од Албанија толку се корисни „што можеме да дејствуваме онака како што ние ќе посакаме.“

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 4880/39

90.

ИЗВЕШТАЈ

**од командантот на граничните трупи – Скопје до Генералштабот -
Белград во врска со некои измени на политичкиот став на
Албанците муслимани по окупацијата на Албанија од
страна на Италија**

Пов. бр. 5525

Скопје, април 1939 г.

Командантот на граничните трупи во месечниот извештај за април известува: Нашите Албанци од пограничните зони досега верувале дека со решавањето на хрватското прашање, Косово и Метохија или ќе ѝ припаднат на Албанија или ќе ја добијат автономијата во рамките на границата на нашата држава. За постигнувањето на ова најмногу се надевале на Италија и не се стегале во потребни моменти ова и јавно да го изразат.

Имено, од денот на окупирањето на Албанија од страна на Италија, престанале размислувањата за обединувањето на Косово и Метохија со „Голема Албанија“ и да ја коментират внатрешната ситуација на нашата земја, туку целото нивно внимание го ориентирале кон настаните што се одиграле во Албанија.

Без да се земат предвид верските разлики и нивните поранешни погледи, целата наша албанска популација јавно го изразува незадоволството и својата лутина поради овој гест на Италија и се подготвени да се жртвуваат за заштита на нашите граници од Италија, затоа што сега засега искрено гледаат дека спасот и нивното постоење се можни само во внатрешноста на нашите граници.

Кај Албанците од католичка вероисповед се забележува едно расположение поради окупацијата на Албанија и определени лица тоа свое расположение јавно го изразуваат. Претседателот на општина Вогово, од околината на Ѓаковица, кога му се издаде наредба за ургентна поправка на патот Ѓаковица – Попово, за работа ги испрати само Албанците муслимани, споменувајќи дека католиците имат „празник“. Неколку католици од селата Коренице и Рамоц, од околината на Ѓаковица, јавно зборувале дека сега дошло времето тие да ги осудуваат и Србите и муслиманите и да ја поделат земјата како и на кого тие сакаат.

До пред последните настани во Албанија албанската пропаганда во нашата земја беше задржана во будењето на националните чувства кај нашите Албанци со намера да се создадат предуслови за припојување на Косово и Метохија кон Албанија. Сепак, последните настани во Албанија ја погрееа и последната надеж за слободна и голема Албанија.

Италијанската пропаганда, која потенцира дека Италија не ја нападнала Албанија со намера за окупација, туку само да го оддалечи режимот на кралот Зогу како и да ја гради личната унија со Кралството Италија - наишла на многу големо разбирање кај нашите Албанци.

Поставувањето на Албанците муслимани на некои високи раководни позиции во Албанија посебно влијаело незадоволството кон

Италија до некаде да се намали и да омекне кај нашите Албанци и многу од нив сега веќе позитивно се изразуваат за Италија.

Гани-бег Круезиу од пред два месеца знаел што ќе се случува во Албанија. Тој преку неговите луѓе им порачал на нашите Албанци покрај граничните зони дека тој е личен пријател на Мусолини и дека сега веќе Албанците ќе се ослободат од ропството.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 5525/39

91.

ИЗВЕШТАЈ

од команданот на III Армиска област – Скопје до Генералштабот – Белград за раширената пропаганда во последно време од албанското раководство за обединувањето на Косово со Албанија

Пов. бр. 5525

Скопје, април 1939 г.

Командантот на округот на III Армиска област во месечниот извештај за април оваа година информира:

На прагот на окупација на Албанија од страна на Италија, албанската пропаганда во нашата земја е извршена во правецот на обнова на националната свест кај Албанците во Косово и Метохија, со намера да се создадат поволни услови за основање на движењето за повторното обединување на Косово и Метохија со Албанија. За оваа намера се поделени и карти во кои е зацртана „Голема Албанија“, а со таа акција божем раководел кралот Зогу.

Сепак, сега оваа акција пропадна, а пропагандата за повторното обединување на Косово и Метохија со Албанија е ориентирана во друг правец, затоа што сега меѓу Албанците се пуштаат гласови дека тоа што не можеше да го реализира кралот Зогу ќе го заврши и ќе го реализира силна Италија. Таа пропаганда ја почнале само за да го прошират албанското раководство од католичка вероисповед.

Врз основа на ова може да се замисли дека во еден најкраток рок во средината на нашата албанска популација ќе почне многу пожива и посилна пропаганда во оваа смисла отколку што било досега, затоа што оваа акција без никакво сомневање, материјално и морално ќе ја постигне Италија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 5525/39

92.

ПИСМО

**од Генералштабот – Белград до соодветните органи на Југославија
за расположението на Албанците по окупирањето на Албанија од
страна на Италија**

Пов. бр. 1615

Белград, 1939 г.

Расположението на Албанците по влегувањето на Италија во Албанија сега видно е променето.

Сè додека првите денови по влегувањето се забележа дека само Албанците католици беа радосни, а Албанците муслимани се само силни противници на нашата држава, сега се забележува еден пресврт кај другите Албанци муслимани. Вака се забележува дека во последните денови во средината на Албанците муслимани се чувствува една блага симпатија кон Италија. Младината си пее разни песни за доаѓањето на Италија и во нашите краишта како на пример: „Ура, си оди Србија, оти доаѓа Италија“ и др.

Освен ова, меѓу Албанците се протураат гласови за многу брзото анектирање на Косово и Метохија од „Нова Албанија“ под протекторатот на Италија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. „М“ 1615/39

93.

ИНФОРМАЦИЈА

**на Генералштабот – Белград до Министерството за војска,
Министерството за надворешни и Министерството за внатрешни
работи на Југославија за изјавата на Гани-бег Круезиу дадена на
еден негов пријател за политичката ситуација во Косово по
усвојувањето на Албанија**

Пов. бр. 6731

Белград, 1939 г.

Пред извесно време едно верно лице имаше еден разговор со Гани-бег Круезиу за настанатата ситуација кај нашите Албанци по окупацијата на Албанија од страна на Италија. По овој повод Гани-бег изјави дека со окупацијата на Албанија е создадена една посебна ситуација за искористување на албанските маси во Косово и Метохија за акција против Италијанците и искоренувањето на албанските претензии на Косово и Метохија.

Во овој разговор Гани-бег рекол дека во последно време примил голем број писма од неговите пријатели покрај албанската граница, во кои од албанските територии му сугерираат да биде мирен, затоа што за кратко време ќе почне акцијата за сеалбанското обединување во една држава под протекторатот на Италија. Оваа акција со сите средства ќе ја помага Италија и за таа намера неговите луѓе сега веќе се испратени за Тирана.

Зборувајќи за ова Гани-бег го спомна и името на еден италијански потполковник на информативната служба, којшто наводно сега се наоѓа во Тирана, каде што го набљудува теренот за таа акција. Името на овој потполковник споменатото лице не го запаметило.

Во текот на понатамошниот разговор Гани-бег изјавил дека во истиот ден кога почна истоварувањето на италијанските трупи во Албанија, решил да патува за Метохија и таму да го изврши собирањето на неговите луѓе и со нив да помине во Албанија за да се бори

за нејзината независност. Потенцира дека за ова не сакало да го помогне нашето Министерство за надворешни работи.

Тој верува дека со неговите луѓе, чиј број ќе растеше по преминувањето во Албанија, ќе може во некои албански околии да ги поднесе италијанските напади најмалку за шест месеци. На овој начин, потенцира дека ќе се рехабилитираше кај албанската нација и ќе ја прекинесе измамата што кон него и неговиот дом ја направил кралот Зогу.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 6731/39

94.

ПИСМО

**од Министерството за надворешни работи на Југославија до
Генералштабот – Белград, во кој се опишува активноста на
неколкуче албански личности од Косово, емигрирани во Албанија
меѓу двете војни како и за новата политичка ситуација во
Албанија по италијанската окупација**

Пов. бр. 6889

Белград, јуни 1939 г.

Од почетокот на основањето на албанската држава еден голем број Албанци од нашата територија (Кралството Југославија – Ќ.Л.) емигрираа во Албанија. Овие емигранти се иселени од разни мотиви. Некои од политички причини, мнозинството поранешни турски офицери и службеници, народни личности со влијание и образовани луѓе; потоа разни криминалци, качаџи, воени дезертери и сите оние што од разни причини ги прогонила нашата државна власт.

Нашата државна власт го искористила иселувањето на Албанците за да се овозможи населувањето на нашиот национален елемент во загрозените краишта покрај албанската граница. Сите овие иселеници од нашата територија, од Косово или од Јужна Србија се познати по едно општо име Косовци.

Косовците во албанскиот национален и државен живот од нивното доаѓање во Албанија биле релевантен фактор, честопати одиграле решителна улога, а особено се разликувале како водители на големо-албанската национална идеја. Биле непоправливи наши непријатели; секој пат кога било потребно да се води на каква акција против нас, тие го имале главниот збор. Како пропагатори на „Голема Албанија“, се разбира, биле и најважните создавачи на албанскиот иредентизам.

Организираната акција на Косовците посебно е забележана кога во Албанија се прогласи монархијата и Зогу стана крал на сите Албанци. Со доаѓањето на Италијанците и превласта на албанската држава се постави прашањето дали албанскиот иредентизам ќе продолжи во позасилена форма или ќе ослаби. Веднаш по доаѓањето на Италија неколку Косовци се обидоа да се интересираат за нивното прашање. Исмет-бег Круеџиу, чичкото на Гани-бег Круеџиу од Ѓаковица го отвори прашањето на иредентизмот пред грофот Џани, кога овој беше во Тирана и во италијанското претставништво ги прими највлијателните Албанци. На илузиите на Исмет-бег грофот Џани не даде ниту еден одговор.

Исто така познатиот Косовец, Авни Ѓњилани, за време на престојот на албанската делегација во Рим го прашал Мусолини што ќе се случува со Косово. И во овој случај не е добиен ниту еден одговор.

Од друга страна италијанските офицери во Албанија секој пат кога им е поставено ваков вид прашање, им го свртувале вниманието на Албанците дека за иредентизмот во Југославија не ни може да се дискутира, затоа што Италија со Југославија е во многу добри односи.

Врз основа на ова, во сегашните околности како и во службените извештаи од Тирана, нема можност Италија во поглед на албанскиот иредентизам на некој начин да им дозволи на Албанците да преземат некоја акција. Веќе и самите Албанци ги немаат расположението и надежта од порано.

Турција секогаш имала влијание кај Албанците муслимани. Тие на некој начин ја сметаат како своја држава. Затоа е многу логично мнозинството од албанските муслимани кај неа да имаат најмногу на-

деж, а особено по турско-англиската изјава очекуваат ослободување од неа. Зогу од Истанбул воспоставил врски со неговите подржувачи во Албанија и им порачува дека набргу ќе се врати. Според извештаите од Тирана, многу претставништва, а посебно оние турските и англиските, ги тешат Албанците и им ветуваат дека набргу Албанија повторно ќе се воспостави како слободна и независна држава.

Имајќи го предвид фактот дека Италија во Албанија постапно ја презема сета власт во свои раце (војската, жандармеријата, полицијата, граничните трупи и царините), Албанците и да сакаат не ќе можат да развиват никаква иредентистичка акција против нас без нивна согласност. Според сегашната состојба и според сегашното расположение, нема можност за дејствување во овој правец.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 6889/39

95.

ИЗВЕШТАЈ

**од командантот на граничните трупи до Генералштабот – Белград
со информација дека Италијанците во текот на мај имаат развиено
силна пропаганда на граничните зони**

Пов. бр. 7072

Скопје, мај 1939 г.

Командантот на граничните трупи во својот извештај за мај 1939 г. ја издаде следната информација:

Се располага со податоци дека албанската популација преку граница растурила пропаганда, што фактички оди во корист на нашата информативна служба. Во врска со ова, во втората половина на април се располага со податоци дека Албанците од муслиманска вероисповед од Црн Дрим до нашата граница верувале оти влегувањето на Италија во Албанија фактички претставува победа на католиците. Поради таа причина народот од овој крај за време на настаните во Албанија и до

крајот на април, јавно ја изразил желбата да се смести под заштита на нашата држава.

Таква била ситуацијата до моментот кога Албанците од преку граничната зона биле во нејасни околности и додека во планинскиот предел на Северна Албанија не се прошири италијанското влијание. Сепак, со сместувањето на Италијанците и во тие краишта, исчезна и расположението на Албанците кон нашата држава (Југославија –К.Л.).

Италијанската пропаганда преку агентите и куририте сè уште не се забележува од оваа страна на границата, затоа што патниците - албански државјани и нашите Албанци од меѓуграничната зона на овие гранични премини, се многу ретки. Поради тоа последните се убедени дека овој пресврт во Албанија најавува подобри денови за нив.

Ако досега на некој начин италијанската пропаганда не се забележува на оваа страна на границата, се располага со податоци дека Италијанците сега веќе ја почнале пропагандата против нашата држава во средината на Албанците во меѓуграничната албанска зона. Со оваа пропаганда засега постои намера само да се подготвуваат луѓе од таа страна на границата. За ова може да се наведе и овој пример: на 16 април оваа година албанскиот државјанин Бајрам Зеќири, од село Шаре, општина Кукс, патувал за Кукс и го замолил италијанскиот капетан Антика да му испрати една меѓугранична карта за прекуграничен премин во Југославија. Капетанот со безобразни зборови го избркал од канцеларија, велејќи му: „нема повеќе граници, границата побарај ја некаде во Скопје, Приштина...“

96.

ПИСМО

**од Генералштабот – втора оперативна комора до министерот за
војска и морнарица, министерот за надворешни работи,
министерот за внатрешни работи, командантите на III и V Армија
и командантот на граничните трупи заради запознавање со
пропагандните активности на неколкуте албански челници во
околините на Подримје и Ѓаковица**

Пов. бр. 7247

Белград, 1939 година

Во средината на Албанците од околините на Подримје, Ѓаковица и Пеќ во последно време се забележува една видно жива пропаганда во корист на создадената ситуација по окупацијата на Албанија. На особен начин се однесува на Албанците и на подобрувањето на нивната материјалната состојба, сугерирајќи им да си одат во Албанија, каде што можат да се вработат во изградбата на патиштата за дневница од 30 динари. Од прибраните податоци досега, овие насоки ги следат членовите на семејствата и другарите на Косовците, од кои исто така еден дел се вработиле на изградбата на патот Кукс – Пука.

Според податоците што доаѓаат од истиот извор, Кољ Биба од Пука, преку неговите врски влијае кај Албанците од околината на Подримје и Ѓаковица во интерес на сегашната ситуација во Албанија. Своите пријатели од тие краишта тој ги советува дека Италија со окупацијата нема да застане само со окупирањето на Албанија, туку дека и овие наши краишта ќе се обединат со Албанија.

Се располага со доверливи податоци дека Албанците, како муслиманите така и католиците, во последно време изразуваат едно видно задоволство поради сегашната состојба во Албанија, верувајќи дека само преку овој пат може да се постигне сеалбанското обединување во една држава.

Лицата што до пред еден месец потенцираа дека во случај на една општа мобилизација сите Албанци со задоволство ќе одговорат на воената власт, денес веќе истото не го велат и ако по некој зборува, за ова прашање ситуацијата не е изменета.

За секој случај, јасно се забележува дека Албанците не се повеќе толку нерасположени кон Италија како во моментот на окупација на Албанија. Напротив, тие секој ден гледат со една поголема симпатија во „Нова Албанија“.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 7247/39

97.

ИЗВЕШТАЈ

**од информативниот оддел на Генералштабот - Белград до
Министерството за војска и морнарица за силната
пропаганда на албанскиот католички клер во
Албанија и на граничната зона со Југославија**

Пов. бр. 7329

Белград, 1939 година

Во последно време Италија преку римокатоличките клерици развивала една многу жива пропаганда за преминувањето на Албанците од муслиманската во римокатоличката вероисповед, како во Албанија така и во нашата меѓугранична зона. Во нивната пропаганда овие клерици ја убедуваат муслиманска популација дека тие од потеклото на нивните прадедовци биле католици, па затоа треба да се враќаат на верата на нивните предци.

Освен ова, им велат дека сите тие што нема да се крстат, со сила ќе се иселуваат за Турција, каде што Турците ќе им ги соблекуваат нивните жени и нема да им дозволуваат да ја носат нивната национална носија. На другата страна ако поминат во католичка вероисповед, ќе останат и понатаму на нивните стари огништа, а силната Италија ќе ги

преземе сите мерки за создавање на „Голема Албанија“ од Тирана до Скопје.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 7329/39

98.

ИЗВЕШТАЈ

**од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица
за засилената активност во Косово од страна на Ферхат Драга**

Пов. бр. 9162

Белград, јуни 1939 г.

Овие исти податоци во 13 потточка на оваа студија ги испратила и градската управа на градот Белград, чијшто повереник инаку е по потекло од Косово, кој за време на годишната манифестација во Косово имал можност да разговара со некои челници на албанските племиња.

Од тие разговори се гледа дека Албанците се многу загрижени поради конвенцијата за иселувањето за Турција. Нивните раководители, на чело со Ферхат-бег Драга, им сугерираат на никој начин да не ги напуштат нивните огништа, затоа што власта нема начин и метода со сила да ги иселува. Оваа ситуација сега најмногу ја искорисуваат католичките клерици во нивната агитација за преминувањето од муслиманска во католичка вероисповед.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 344. Пов. 9162/39

99.

ИЗВЕШТАЈ

од извршната власт на градот Белград за манифестацијата по повод 550-годишнината од Косовската битка

Пов. бр. 9165

Белград, јуни 1939 г.

Во годишната манифестација на 550-годишнината на Косовската битка е забележан еден голем број Албанци од Косово и Метохија. Ова е извршено со акцијата на нивните раководители, со намера што повеќе Албанци да земат учество во оваа манифестација, затоа што сметале дека ќе дојдат голем број странски новинари, па и преку ова да документират дека Косово е населено повеќе со Албанци, отколку со Срби.

АМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9165/39

100.

ИНФОРМАЦИЈА

од одделот за информирање при Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица, до командантот на III Армиска област - Скопје и до командантот на граничните трупи за масовните апсења на албанските челници во Албанија од страна на италијанските фашистички власти

Пов. бр. 8328

Белград, јуни 1939 г.

Генералштабот од раководните градски власти на Белград го примил следниот извештај:

Во првата половина на јуни оваа година неколку албански емигранти го посетиле турскиот претставник во Белград Али Хајдар Актаја, кого го замолиле преку турскиот конзул во Тирана да ги запоз-

нае со тоа кои албански политички личности се уапсени и интегрирани од страна на Италијанците.

По тоа барање турскиот претставник наводно примил извештај од Тирана дека се уапсени поранешниот претседател на Владата Меди Фрашери и поранешниот префект на Тирана Чамиљ Пепа како и инспекторот на префектурата Сали Вучитрна, а во последно време италијанските власти имаат извршено масовно апсење на еден дел од албанските политичари поради тоа што кај народот развиле антииталијанска пропаганда. Меѓу уапсените се и: Теки Селеница и Фаик Брегу – и двајцата членови на Државниот совет; Фичири Руси, Афиз Џемаљи и Џемаљ Наиби – поранешни народни пратеници; Шефќет Мука, Спронг, Скендер Фрашери - јавен работник и др.

Освен тоа, уапсен е и преведувачот на генералниот турски конзул за наводно прикривање на претседателот на поранешната влада Меди Фрашери. Сите наброени фигури, според тоа што го потенцира турскиот претставник, се уапсени во Тирана, а апсења се извршени и во другите краевина на Албанија.

Од овој извор дознаваме дека од Тирана овие денови дошол во Кукс Тахир Зајми. Зајми е роден во Ѓаковица и еден меѓу раководните членови на националниот Комитет на Косово, кој од страна на надлежните италијански власти е наименуван како раководител на фашистите во таа провинција.

Тахир Зајми на перманентен начин се движи со италијанскиот потполковник Атика (можеби Артика)⁷⁵, на кого му е доверено организирањето на пропагандата во нашата држава во средината на албанската популација, па затоа се мисли дека Зајми ќе се обидува да испраќа свои луѓе на наша територија како што го правел тоа и во поранешните години, а посебно во Ѓаковица со околината, каде што има еден поголем број членови на неговото семејство и пријатели.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 8328, јуни 1939 г., Белград

⁷⁵ Вистинското име му е Антика.

101.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица,
командантот на III Армиска област – Скопје и командантот на
граничните групи за некои непотврдени податоци дека во
Руговои во околината на Вучитрн во последно време се
појавиле неколку групи качац**

Пов. бр. 8330

Белград, 1939 г.

Генералштабот од градските власти на градот Белград примил еден извештај со следната содржина:

Се располага со неверифицирани податоци дека во последните денови во клисурата на Ругово се појавила една група од 18 качац, коишто од Албанија преминале на наша територија. Оваа група досега има извршено две убиства, но се мисли дека и двете се извршени за крвна одмазда.

Исто така во околината на Вучитрн е забележана една друга група качац од 14 лица, која исто така поминала од Албанија на наша територија.

Двете групи во разговор со сточарите ја пофалиле ситуацијата во Албанија по окупацијата, а нашата албанска популација ја советуваат на никој начин да не ги напушта огништата и да не се иселува за Турција и доколку југословенските власти се обидат со сила да ја иселат, да се спротивстави, а во тој случај да помогне Италија. Од вакви разговори произлегува и шпекулацијата дека прекинувањето на аграрната реформа во Косово и Метохија е поради наведеното.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 8330, 1939 г., Белград

102.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Генералштабот – Белград за сместувањето на неколкуте
бугарски семејства во Албанија**

На 2 јуни оваа година од Бугарија во Албанија преминале околу 7 семејства со вкупно 29 членови на семејствата. Има информации дека набргу ќе се сместат уште 50 семејства. Овие семејства ги повикува и ги колонизира Италија за пропагандни цели кон нашата држава.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9426/39, Белград

103.

ПИСМО

**од Генералштабот – втора оперативна комора до командантот
на III Армиска област – Скопје за политичката активност на
Тахир Зајми и Беќир Маљоку со албанската популација под
југословенската окупација**

Пов. бр. 9604

Белград, 1939 г.

Генералштабот од раководниот врв на градот Белград го примил следниот извештај:

Од изворите со кои располагаме, Тахир Зајми, еден од поранешните раководители на Косовскиот комитет, а сега еден меѓу раководството на фашистичката полиција во провинцијата на Албанија, успеал да воспостави врска со Беќир Маља, поранешниот службеник на општина Ѓаковица.

Според инструкциите на Зајми, Маљоку со успех ја развива пропагандата во средината на нашата албанска популација за припојување-

то на Косово и Метохија и западниот дел на Јужна Србија кон Албанија. Таа пропаганда ја развива усно, контактирајќи со албанската популација во неделните пазари во Ѓаковица и Пеќ. Маљоку е отстранет од службената задача на општина Ѓаковица и како неподобен во национална гледна точка.

Молам наведените податоци да се верифицират и за резултатите да се запознае Генералштабот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9604/39

104.

ИНФОРМАЦИЈА

од Генералштабот – Белград за сомнителното дејствување на албанскиот државјанин Љес Дрека Љити

Пов. бр. 9812

Белград, 1939 г.

Љес Дрека Љити, трговец од Скадар, многу често доаѓа во нашата држава преку Подгорица и под покровителство на трговската дејност развива пропаганда кај албанската популација во корист на Албанија, поточно Италија – фалејќи ги ситуацијата и режимот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9812/39

105.

ПИСМО

**од Генералштабот – Белград до министерот за војска и морнарица
за еден протест на албанската популација од муслиманска
вероисповед, зад кој наводно стојат Франција и Грција**

Пов. бр. 9943

Белград, јули 1939 г.

Во средината на муслиманските племиња во Албанија се подготвува еден протест, кој наводно материјално заеднички го помагаат Франција и Грција.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9943/39

106.

ИЗВЕШТАЈ

**од Командантот на граничните трупи - Скопје до Генералштабот
за италијанската пропаганда во граничните зони**

Пов. бр. 8694

Скопје, 1939 година

Командантот на граничните трупи во месечниот извештај за јуни од оваа година испраќа:

За ова релативно кратко време италијанските власти успеале да ги убедат нашите Албанци од меѓуграничните зони дека сега веќе во Албанија животот е подобар отколку во времето на стариот режим и дека е подобар отколку нивниот живот во Југославија. Ова го прават давајќи помош и „дебели“ дневници, делејќи му жито на народот, користејќи ги претходно рудниците во Албанија за заземање на Косово и Метохија, како извор на жита за снабдување на планинските зони на Албанија. Се располага со податоци дека италијанскиот капетан, некојси Антика од Кукс, им зборува на Албанците дека набргу ќе дојдат

подобри времиња, кога оние преку границата во плодното Косово и Метохија ќе најдат во доволно количество жито и др.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 8694/39

107.

ПИСМО

од Генералштабот – Белград до надлежните органи со известување дека полиција на 26 јуни во Битола нашла голем број летоци под наслов „Нашиот збор на јавноста“

Пов. бр. 8907

Белград, јуни 1939 г.

Командантот на III Армиска област испраќа оригинални летоци со наслов: „НАШИОТ ЗБОР НА ЈАВНОСТА“ потпишани од албанската младина, коишто полицијата на 26 јуни оваа година ги пронашла во еден вагон на железничката станица во Битола (1.200 парчиња).

Немаше можност да го откриеме растурачот на овие летоци.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 8907/39

108.

ПИСМО

од Генералштабот – Белград за летоците фрлени во Митровица со наслов „СТУДЕНТСКАТА МЛАДИНА НА НАРОДОТ НА КОСОВО И МЕТОХИЈА“

Пов. бр. 9231

Белград, јуни 1939 г.

Командантот на округот на III Армиска област испраќа летоци „НАШИОТ ЗБОР НА ЈАВНОСТА“ (види Пов. 8907/39) и летоци „СТУ-

ДЕНТСКАТА МЛАДИНА НА НАРОДОТ НА КОСОВО И МЕТОХИЈА“, коишто се испратени преку поштата на месната команда во Косовска Митровица.

Последниот леток е задржан за досието.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9231/39

109.
ЛЕТОК
„НАШИОТ ЗБОР НА ЈАВНОСТА”

Пов. бр. 8907

Косово, јуни 1939 г.

Времето во кое живееме е бурно и тешко. Се случуваат големи настани, а уште поголеми стојат на хоризонтот. Малите народи еден по еден ги губат слободата и националната независност и паѓаат во потемно ропство на модерните освојувачи.

Темната фашистичка лоза помина и на Балканот. На скришен начин и без објавување на војна е нападната Мала Албанија, суверената држава на нашите сонародници, земјата на следбениците на Скендербег. Сепак, албанските јунаци од планината, не верувајќи им на измамите на фашизмот, иако без оружје, дадоа еден херојски отпор. Паднале херои пред бајонетите и бомбите и стари луѓе, жени и деца. Со крвта и телата на нивните покојни тие сакаа да им го прекинат патот на непријателите со што го покажувале патот по кој треба да се оди во заштитата на слободата и независноста.

Во овој решителен ден ние, арнаутската младина, не можеме да молчимо. Само свесни за големата одговорност што денеска им припаѓа на сите во оваа држава, па и на нас момчињата Арнаути – коишто живеат во широкиот простор на Косово, Метохија и Западна Македонија – чувствуваме обврска да им се обратиме на нашата нација и на широката јавност на Југославија и да го кажеме нашиот збор.

Во топлата љубов спрема нашата нација, држејќи ја во себе големата идеја на човечката добрина, во реализацијата на рамноправноста и правдата – со искрената желба во оваа државна заедница да се создаде силното единство пред надворешната опасност, ние не можеме да останеме незаинтересирани за сè што се случува околу нас.

Арнаути, браќа и наши татковци!

Ние знаеме дека вашите краеве во текот на овие дваесет години се разгазени во сите правци, а Арнаутите имале една тешка егзистенција втурната во бездна од страна на разни челници и антинародните режими. Разноразни самопрогласени народни претставници и политичари кратковидци не испуштиле ниту еден случај без да ги употребаат најнечистите средства и методи во прогонувањето на Арнаутите. Ви го одзеле земјиштето што со векови сте го работеле и со кое сте ги хранеле вашите деца. Политички понижени, економски исцрпени, во културно-образовното поле оставени во темница и без знаење, вие сте биле подложени на еден невиден терор.

Кулминацијата на гонењето на Арнаутите се доживеа во текот на тригодишното управување на ЈРЗ⁷⁶, владата на Милан Стојадиновиќ. Засилено е конфискувањето на земјиштето. Под нападот на некаков „аграр“ е ставено целото земјиште на кое живее селанецот Арнаутин. Направена е конвенцијата со Република Турција за насилно иселување на Арнаутите. Минатата година доживеавте еден невиден терор кога од сите страни се „трубеше“ за некое востание на Арнаутите. Систематски се работеше на наразвивањето на националната и верската омраза и омраза меѓу Србите и Арнаутите и меѓу Арнаутите и Македонците. Вака во 1939 година дојде до разни конфликти од кои ги спомнуваме тие во Тетово и Бујановац (каде што се изврши нападот кон Арнаутите и нивната сопственост), потоа во Гњилане и Лап (каде што се оштетени верски објекти - со свински глави се гаѓани џамиите и палени се верските знамиња).

⁷⁶ Југословенска радикална заедница, партија на владата на Милан Стојадиновиќ.

Арнаути, ние, вашите синови, сето тоа го знаеме. Ние го знаеме и тоа дека вие со досегашниот ваш став сте потврдиле оти ја сакате братската слога со српските селани. Во големите војни во минатото, пред силниот турски освојувач, вие сте се бореле рамо до рамо со Србите. За време на петвековното турско ропство Арнаутите заедно со српските комити дејствувале во чети, заштитувајќи ги своето достоинство и гордоста на својот народ. Пред освојувачкиот германски напад како војник во српската војска од 1914 до 1918 година, вие наследниците на Скендербег и Лек Дукаѓини, современите на Есад-паша, со вашата храброст сте ги фасцинирале вашите старешини во војните во Белград, Смедерево, на Мечкин Камен и другите места. За ова време на соживот во оваа држава вие како лојални граѓани сте ги исполниле сите обврски кон државата – сте го платиле данокот на имот и сте биле примерни војници. Сето тоа ни дава за право да речеме дека нашата нација секогаш за своето минато во почитувањето на човечката гордост ќе успее да стои до крај во борбата за слобода, рамноправност и братската стрпливост меѓу луѓето. Беса, ова е тоа што стои наспроти измамата и предавството!

До добронамерната јавност, до целокупниот државен фактор!

На секој добронамерен граѓанин му е јасно дека Југославија може да ја чува својата независност само ако во неа се задоволни Србите, Хрватите и Словените и сите други во чија средина сме и ние Арнаутите. Одговорноста за судбината на државата ни припаѓа на сите нас! Затоа што мораме да бидеме самосвесни дека националните непријатели работат без прекин. Ним им треба само едно средство, да го пикнат меѓу народот духот на нерасположението и омразата. Како што ги спроведуваат нивните темни планови дејствувајќи против Арнаутите, тие го оневозможуваат решавањето на хрватското прашање, со кое ќе се постигне политичка слобода и ќе ни овозможе на сите нас една подобра егзистенција во нашата држава.

Затоа, кога денес е загрозна независноста на малите народи повеќе од кога и да е, ние, арнаутската младина, повторно ја потенцираме

потребата од подобрување на животот на нашиот народ. Мислиме дека е во државен интерес засилувањето на постоечките сили за да се прекине конфискувањето на земјиштето на селанецот Арнаутин, да се прекине намерата за гонењето и иселувањето на Арнаутите. Бараме да се повлече конвенцијата за иселување во Република Турција.

Младино,

Ние сме генерација што во своето знаме ја напишала паролата: „Борба за слобода и подобра иднина на народот!“ Во овие решителни денови пред нас е поставена една тешка задача, младината од овие краишта - Арнаутите, Србите староседелци и доселеници, со својата создавачка сила да придонесува во засилувањето и проширувањето на реципрочната љубов, братство и единство.

Ние сме младина која со сета своја младинска енергија го сака народот и својата татковина покриена со крвта и потта на нашиот народ, ние ја сакаме затоа што е наша. Затоа што во неа сакаме да живееме, ние за неа и ќе умреме заштитиувајќи ја секоја нива, секоја педа, секоја кука, за да ја направиме слободна и среќна во братска хармонија со другите народи во Југославија.

Во таа војна, ние арнаутската младина, сме готови да го дадеме нашиот живот, да го дадеме во мир, без страв, со младинска насмевка на лицето. Подготвени сме на непријателот, кој ја загрозува слободата и братската солидарност помеѓу луѓето, да му речеме: „Застани, ако и понатаму се движиш, ќе слушнеш громови!“

Ова е нашата беса!

Во Косово, јуни 1939 г.

АЛБАНСКА МЛАДИНА

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 8907/39

110.
ЛЕТОК
„СТУДЕНТСКАТА МЛАДИНА
НА НАРОДОТ НА КОСОВО И МЕТОХИЈА“

Пов. бр. 9231

Косово, јуни 1939 г.

Војната сега на големо го зафати светот и се одвива и како подземје скришум и на отворено и јавно. Пламенот на војната ги опфати трите континенти: Азија, Европа и Африка. Во војната се опфатени повеќе од петстотини милиони луѓе. Фашистичките освојувачи за еден краток рок заробиле неколку народи. Најпрвин паднаа Абисините, еден херојски народ од Африка но со голи раце, чија слобода ја прегaziја италијанските крвопијци. По тоа редот му дојде на мирољубивиот народ на Шпанија, која три години водеше една херојска борба против најсилната војска на Италија и Германија и која на крај падна и му подлегна на ропството на фашистичкиот окупатор. Истовремено се разви и трагедијата на кинескиот народ, чија земја ја нападнаа јапонските крвници – со кои Кинезите и денес развиват тешка херојска војна. Австрија како независна држава згасна за една вечер. Потоа падна пред Хитлеровата воена сила Република Чехословачка, напуштена од западните сојузници – Чемберлен и Даладе, кои ги продадоа интересите на нивниот народ - и со согласноста на нивните господа властодршци, без отпор е заробена од страшните фашисти.

Не помина ни еден месец од трагичното усвојување на Република Чехословачка, војната се прошири сега веќе и на Балканот. На седми април, на Велики петок, војската на Мусолини предавнички ја нападна, без објава на војна, Мала Албанија – земјата на херојските наследници на легендарниот Скендербег – ја нападна со најмодерно борбено вооружување, но ова на албанскиот народ со празни раце му даде волја за еден херојски отпор, со што на заробените народи им го покажа патот по кој треба да тргнат за слобода и независност.

Колонисти,

Денес Балканот станал најпривлечната точка на германскиот и италијанскиот фашизам. Од сонот на Кајсар патот за исток водеше преку Балканот. Овој сон денес Хитлер пожелува да го реализира. Моравската долина, е патот на германските освојувачи, во правец на исток: Косово и Метохија е првиот остварен план на италијанските освојувачи. Југославија како никогаш пред тоа е загрозувана од фашистичките освојувачи, а нејзините народи се пикнати – благодарейќи на предавничката политика на Милан Стојадиновиќ, којашто денес ја продолжува Драгиша Цветковиќ, потпирајќи се на нивната меѓународна политика на државите што сакаат да го заземат светот со сила. Ако не се обединиме во заедничката борба против непријателот, во заедничката борба против владата на Драгиша Цветковиќ, којашто со нејзината политика само ја продлабочува омразата на нашите народи а исто така и меѓу вас во Косово и Метохија сее омраза со што ја ослабнува силата на отпорот на ова место, може да дојде до тоа ние да станеме заробеници на сите тие што ги заробиле чешкиот, албанскиот и народот на Абисинија.

Колонисти,

Вие сте дошле во „ветената земја“ во Косово и Метохија. Сте мислеле дека ќе земете државна сопственост; дека на вашите семејства ќе им овозможите еден полесен живот: гладот и страдањето ве принудиле вас да ги оставате вашите огништа, браќата, блиските роднини и пријатели, како и сите оние со кои сте делеле добро и лошо. Ние знаеме дека поголемиот број од вас е дојден за да најде леб од „слободната“ сопственост. Првиот ден им дале срп и коса за да ја ожнеат туѓата пченица и да ги искосат туѓите ливади. Не, колонисти, не се тие слободна сопственост, тие се ниви и ливади на тие што со својата пот на лицата го спечалиле својот леб, додека сега останале без своите ниви и полињата. Лебот што вие го јадете иако често го следите со горчина, ова е одземањето на залакот од устата на илјадници семејства на сиромашниот и напатен арнаутски народ. Ние знаеме дека не е добро за вас. Ние знаеме дека и денес сте гладни, дека живеете по домови без постела,

каде што влажноста ви го загрозува и го превртува животот на вашите семејства. Вие не сте се ослободиле од гладот и страдањето иако ви е дадена туѓата сопственост, но како може ова да биде за Албанците на кои им е одземен имотот. Ние веруваме дека вие не сте знаеле оти во тие поседи што сте ги зеле живеат албански семејства, сте се однесувале со сопственоста како со нешто што вам ви импонирало, што оди против вашата желба и совест – вам ви е наметнат еден голем срам, пред очите на милион Арнаути да се гледате како грабливци на лебот на нивните семејства. Не, ние веруваме дека вашата желба не била да ги расплакате сиромашните деца на арнаутскиот народ, кој страда и кој со крв и пот го печали својот леб; ова била желбата на тие што вас ве донеле, кои денеска работат против интересите на арнаутскиот народ, додека сме сигурни дека утре ќе работат против вашите интереси и интересите на оваа држава, затоа што на нашиот непријател му одговара ова, во оваа држава да нема ред и мир, мир меѓу тие што живеат во неа. Прадизвикувањето омразата меѓу нас и Арнаутите не е случајно и не е само во Косово и Метохија. Тоа е задача на сите народни непријатели во оваа држава за да сеат омраза, да ве излажат за потоа да управуваат. Истите тие, кои вас ве лажат и ве угнетуваат, ги угнетуваат и другите народи во Југославија и не им даваат, наспроти големата желба, на Србите и Хрватите да постигнат братски договор, договор што ќе овозможи подобар човечки живот за сите народи на оваа држава опфаќајќи ве и вас што живеете во Косово и Метохија.

Наши татковци и наши браќа,

Да ги мразите и да ги прогонувате Арнаутите подразбира: да се пикнете на страната на непријателите на оваа држава кои дале заклетва; ова значи: да одите по патот на тие што посакуваат да ги заробат Арнаутите, вас, и сите народи во Југославија.

Колонисти,

Борете се против сите оние елементи од вашите редови кои во ваше име и во името на вашите семејства вршат злочин и осакатени дела кон мирниот и трудољубив арнаутски народ. Зар не е неправда да се

допрат луѓето во бога, традицијата и другите молитвени места? Не дозволувајте да ви се раѓаат и шпионите да го злоупотребуваат вашето име, гордоста и вашата доверба. Борете се заеднички со месните Срби и со Арнаутите против натамошното одземање на замјиштето на Арнаутите, против нивното иселување.

Колонисти,

Заеднички со сите тие што живеат во Косово и Метохија побарајте со решителност поделба на државната сопственост и на големите сопственисти; имоти кои во Косово и Метохија има во изобилство и побарајте првин да им се подели на оние арнаутски семејства на кои им е одземено земјиштето, а потоа на сите тие што не поседуваат ништо било тие да се Арнаути, месни Срби или колонисти.

Наши татковци и наши браќа,

Тие што ги зазеле Абисинија, Австрија, Чехословачка и Албанија со нивните бајонети стојат покрај државната граница на нашата држава и не ѝ го сакаат доброто на оваа земја. Тогаш ако сакате оваа држава да биде подготвена и силна, за да го прекине унапредувањето на фашистичкиот окупатор, напред во војна со сите оние што живеат овде за чување на државната независност. Ние, вашите синови, веруваме дека не сте ги заборавиле хероизмот и војната од минатото. Ние знаеме дека во борбата за слобода никогаш не сте клекнати на колена и убедени сме дека и денес ќе бидете решителни за вашето херојско минато и нема да го жалите животот за слободата и независноста на оваа земја.

Арнаути,

Сите народи од оваа земја се пикнати под канците на народните грабливци, чијашто штета вие најмногу сте ја почувствувале на ваша кожа. Антинародните режими и нивните слуги – шпионите и жандармите се господарите на вашиот живот. Ве убиваат и ве угнетуваат, тројно ви го наплатуваат данокот, ви го одземаат имотот и од вас создаваат вис-тински робови. Вие сте станале секојдневната забава на тиранијата и крвопијците, коишто со задоволство ја пијат вашата крв. Вашите ниви

и ливади ви се одземени, вашите семејства страдаат од глад, плаќате данок, а немате земја. Ние, синовите на овие семејства, на кои им е дадена вашата земја, го сакаме арнаутскиот народ, затоа што ги сакаме сите народи на оваа држава и на целиот свет. Народите еден со друг не се непријатели, народни непријатели се оние што за свои лични и валкани интереси ги скаруваат народите. Ние знаеме дека сè додека трае тортурата над вас и за нас нема да биде добро. Ние, студентската младина, посакуваме и вие да ги имате полните права во оваа држава. Ние не можеме да бидеме тивки слушајќи го плачот на гладните деца. Ние посакуваме да го имате правото на живот, за леб и слобода, правото за вашето школување и сите други права потребни за целосен развој на еден народ. Ние, студентската младина, со другата младина, од селата и градовите, се креваме против сите сето она што е насочено против вашите егзистенцијални интереси и јасно и отсечно изјавуваме: дека ќе се бориме против оние што ве газат, против понатамошното одземање на земјиштето и против вашето иселување. Колку и да се тешки деновите што вие ги преживувате, колку и да ве прогонуваат вас, оневозможуваат и на варварски начин се однесуваат кон вас, вашиот спас е само во заедничката борба на сите народи на оваа држава, во борба против оние што вршат притисок, во прв ред кон вас, Арнаутите, па и кон колонистите и месните Срби. Само на овој начин ќе се ослободите од мизерната тиранија што денеска ја доживувате, а на никој начин нема да ви дојде слободата од тие надворешните, коишто го заробиле својот народ, коишто го заробиле народот - абисинскиот, чехословачкиот и албанскиот херојски народ. На сите овие заробени народи освојувачите Германија и Италија им ветија слобода, а им дадоа смрт и ропство.

Арнаути,

Нема да ви стигне слободата од тие што вчера ги убија најдобрите и најверните синови на Албанија. Вие, што живеете во Косово и Метохија, сте го слушнале грмењето на топовите со кои се срушени Скадар и Тирана, со кои исчезнале невините албански деца и нивните мајки. Денес не постои веќе независна Албанија, Албанија станала една темнина на народот. Денес во земјата на Скендербег владеат туѓинците,

црните лози на италијанскиот фашизам, кои ги убиваат хероите и следбениците на легендарниот херој Скендербег, додека на жените и на нивните ќерки на сила им ги вадат обетките, ги силуваат ќерките на херојските мајки на Албанија, кои им рекле на своите синови: за време на животинската тортура во текот на принудното прифаќање: „Сине, да не жалиш ни две чаши од твојата крв, немој да ги предадеш твоите другари на крвопијците на народот.“ Такви жени-херои има и денес во заробена Албанија. Еве еден јасен пример: по освојувањето на Албанија, тројца италијански војници се нафрлиле против честа на една млада Албанка, која го избегнала злочинот и на место убила еден војник. Италијанската власт веднаш ја обесила девојката и наредила жените Албанки да не смеат да излегуваат на улица. Веднаш штотуку влезе во Тирана, Цано имаше желба да одржи еден говор пред народот. Пред седиштето на Владата Врлаци, со сила се изврши собирањето на неколку луѓе и на деца од училиште. Кога убавиот гроф Цано ја отвори устата од рамената на народот се слушна голем плач и поплакување, каде што јасно се слушаа женските гласови викајќи: „Долу Цано! Долу варварите!“ Тие биле ученици на еден институт. Цафер-бег почна да им зборува на девојчињата дека фашистичката херојска војска е дојдена да ја спаси Албанија. Девојчињата веднаш одговориле: „Долу Цафер предавникот! Да живее Албанија“.

Арнаути,

Против ваквите тирана мора да се бориме, за нашиот спас овде во Југославија, за ослободувањето на албанскиот народ и другите народи заробени од истите освојувачи.

Месни Срби,

Со безбројните борци што сте ги дале во минатото, сте сведочеле како треба да се бори за слободата и независноста на својот народ. Вие сте потомци на легендарните херои кои заедно со Арнаутите се бореле против Турската Империја; што сте биле против секакво ропство и угнетување. Ние, вашата студентска младина, веруваме дека ќе одите по патот на вашите предци и доколку е потребно ќе го дадете вашиот

живот за чување на независноста на Југославија. На сите тие што денеска живеат во оваа држава, опфаќајќи нè и нас во Косово и Метохија, ако не сакаме да паднеме во ропство, ни се наметнува заедничката борба против туѓите освојувачи Хитлер и Мусолини.

Месни Срби,

Денес не се виновни Арнаутите и колонистите за вашата мизерија и сиромаштија, виновник за сите нас е антинародниот режим, кој кај народот сее омраза и непријателство, а кои со нивната предавничка политика ја донеле Југославија во слепа улица и го одвоиле народот од мирољубивите држави во светот. Непријателите на Југославија со нетрпение го очекуват непомирувањето во средината на нејзините народи макар и да ѝ се закануват на неа и исто да го направат како вашето подбучнување, Арнаутите и колонистите. Пред една таква заедничка опасност на сите нас ни импонира заедничката борба против освојувачите – италијанскиот и германскиот фашизам, во слободна и независна Југославија да овозможиме една подобра и побогата егзистенција на сите оние што живеат во неа, вклучувајќи нè тука и нас во Косово и Метохија, Арнаутите, Србите, месните и колонистите.

Младино,

Синовите на Арнаути, колонисти и месни Срби,

Фашистичкиот окупатор кон нашата држава подготвува стравотното ропство: освојувачите, кои истовремено се непријатели и на нас младината. Младино, под италијанскиот и германскиот фашизам ќе се уништат сите надежи за една подобра наша иднина и на нашиот народ. За тоа е потребно нашето единство – единство кое постои во средината на студентската унија на Арнаутите, месните (Срби - Ќ. Л.) и колонистите, што ќе му потребат на својот народ и ова нека е како пример за вас другата младина со одговорност.

Младино, да ги обединиме нашите сили во овие решителни часови и да ги сместиме во служба на заштитата на младината, нашата слобода и слободата на нашите народи.

Колонисти, месни Срби и Арнаути, до вчера како сосед сте го имале мирниот албански народ, а денес таму стојат трупите на Мусолини, кои во секој момент се подготвени од Гаковица, Пеќ, Призрен, Урошевац, Митровица и Приштина да го сторат тоа што во Голем Петок го направија од Драч, Лежа, Тирана, и Скадар. Дали и во овие тешки моменти треба да се мразите еден со друг?! Не! Вие мора да ги обедините вашите сили и заеднички да се борите против заедничкиот непријател, против оние надвор од границата што се готват да ги заробат сите. Борете се против оние во Косово и Метохија, кои ви го одземаат животот, ве ограбуваат вас и ве убиваат, или зборуваат дека во Албанија денес течат мед и млеко. Овие првите посакуват вас да ве залажат – вторите што ви зборуваат за добрата состојба во Албанија – денес, тие се агенти на италијанскиот фашизам – агенти што вам ви подготвуваат целосно ропство. Борете се против ваквите елементи, било тие да се колонисти, месни Срби или Арнаути. – Да се бориш против нив, значи да се бориш против странските освојувачи и внатрешните слуги, коишто со верност им служат. Да се бориме за влада на народното верување, на гордоста и народната одбрана, влада што во надворешната политика ќе се потпира на демократските држави и мирољубиви во прв ред во обединетата Русија, како најсилната и најверната на малите народи.

Владата на Драгиша Цветковиќ не е народна влада. Таа посакува да го постигне давањето демократски и национални права внатре во државата, а во надворешната политика се потпира на фашистичките освојувачи, кои на нивните народи не им ја даваат слободата а кои ги заробувале другите народи и се готват за други освојувања.

Да создаваме влада на хармонија и на народната одбрана!

Да создадеме сојуз со Обединета Русија, Франција и Англија!

Да направиме алијанса со загрозените балкански народи, затоа што таквите аleanси се гаранција дека можеме да им дадеме отпор на освојувачите!

Да живее слободна и независна Југославија!

Да живее Југославија – слогата, братството, развојот и рамно-
правноста на сите тие што живеат во неа опфаќајќи ве и вас, коишто
живеете во Косово и Метохија!

Јуни 1939 година

Студентската младина на колонистите и месните од Косово и
Метохија

(што е на школување во Белград и онаа што се наоѓа во своите домови)

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 9231/39

111.

СООПШТЕНИЕ

**од извршната власт за лидер на градот Белград за некои
гласови дека михајловистичката група во Албанија
наскоро ќе формира комитет**

Пов. бр. 9172

Белград, јуни 1939 г.

Од разговорот на сигурен човек со Сеизов Васил, бугарски нови-
нар и соработник на софиска „Зора“, кој неколку дена престојуваше во
Белград, дојде до информација дека групата михајловисти не ја кријат
својата теза за формирање комитет од другата страна на границата
составена од Албанци од Косово и Метохија и од Македонци. Целта на
оваа комисија е да се бара акција за барање протекторат од Италија. За
таа цел Комитетот ќе предложи непречено доставување на петиција до
другата страна на границата, до Италија, Германија и другите европски
земји, барајќи протекторат од Италија за Косово, Метохија и цела Ма-
кедонија.

Според извештајот, без проверка, овој комитет е формиран и не-
кои пратеници веќе се наоѓаат во Албанија и во Италија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 9172/39

112.
ИЗВЕШТАЈ
од командантот на III Армиска област - Скопје
до Генералштабот - Белград за работата во јули 1939 година

Пов. бр. 10718

Скопје, август 1939 г.

Командантот на III Армиска област во месечниот извештај за јули оваа година испраќа:

За да се зголеми нивната пропаганда во Албанија, Италијанците ги плаќаат личностите што имаат големо влијание во државата, кои преку разни ветувања ги искористуваат предностите на довербата на албанскиот народ.

За целите на нивната пропаганда ги искористуваат и официјалните лица со голема одговорност. Секретарот⁷⁷ на фашистите во Албанија, Албанецот Мброја, дојде во Корча со италијанскиот министер за образование и за оваа пригода во неговиот говор пред луѓето го кажа следното: „Под покровителство на фашизмот и фашистичката албанска држава, ќе се создаде силна албанска држава со свои природни и вистински граници“.

Италијанскиот министер за образование го изјави следното: „Под заштита на линијата Игнатија патот кон фашизмот води кон Истанбул.“

Италијанците за пропагандни цели собрале група од околу 110 деца од машки и женски род и ги испратија во Италија. Овие деца наводно се носат на едномесечен одмор, а потоа ќе биде испратена друга група. Се зборува наоколу дека за оваа намена се врши попис на деца на возраст од 8 до 13 години.

⁷⁷ По окупацијата на Албанија (7 април 1939 г.), фашистичката влада на Италија, за да го привлече албанскиот народ кон себе, формира таканаречена „Албанска фашистичка партија“, а за генерален секретар на таа партија бил именуван Мброја, кој на тогашната албанска политичка сцена бил непозната личност.

Последен пат беше забележано дека италијанскиот конзул во Јужна Србија честопати оди кон прекугранични региони на Албанија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 10718/39

113.

ПИСМО

од Министерството за надворешни работи на Кралството Југославија, до нивниот воен претставник во Тирана, со кое се исклучува можноста Француската тајна служба да е вмешана во вооружувањето на албанските качачки групи во Албанија за антијугословенски цели

Пов. бр. 11654

Белград, 1939 г.

Целосно е исклучена можноста дека француските агенти ги снабдуваат со италијански пушки албанските банди, и така вооружени да ги испратат на нашата територија за политички цели.

Французите во Албанија секогаш биле само набљудувачи. Сега тие таму немаат ни свои претставници.

Вакви шеми можат да бидат иницирани од страна на поддржувачите на Зогу или Турција, затоа што и првиот, а и вториот имаат голем број приврзаници, па дури и се познати по таквите акции.

По пристигнувањето во Албанија, таму Италијанците донесоа голем број свои агенти, кои порано служеле во Албанија или како граѓани или како офицери и доведоа повеќе или помалку непријателски активности и пропаганда против нашата земја. Денес во Албанија тие имаат важни функции, а со тоа и не се исклучува можноста секој од нив што дејствува на своја глава, да се служи со такви стари методи.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 11654/39

114.

ИЗВЕШТАЈ

**од Генералштабот до министерот за војска и морнарица до
министерот за надворешни работи и министерот за внатрешни
работи за политичката ситуација во Косово**

Пов. бр. 11030

Белград, 1939 г.

Генералштабот од страна на своите органи го прими следниот извештај:

1. На 24 јули оваа година, некои од албанските граѓани треба да дојдат на караулата Пруш (во правец на Ѓаковица) поради премин во Југославија и за регистрација во книгата за евиденција. Италијански офицер кој ги внесувал во оваа книга, меѓу другото, им го рече и ова: „Откако ќе заврши патот од Пука па сè до Кукс, Италија ќе добие дел од Југославија, така што нема потреба да имате прекугранични картички.“

2. Помеѓу католичките Албанци од територијата на Шар Планина и на Ѓаковица во последно време се шират гласови дека италијанскиот министер, за време на неговата посета на Албанија, во јуни оваа година, на собраниот народ му рече дека Италија наскоро ќе ја окупира и Јужна Србија. Тој ќе го направи тоа што кралот Зогу не беше во можност, она што се аспирации не само на Албанците (Арбанасите) туку и на Албанците (Арнаутиве) во Југославија.⁷⁸

Во текот на овој месец во Албанија остана министерот Ботај - тие зборови му се припишани нему.

Оваа изјава дадена од страна на италијанскиот функционер со неверојатна брзина е проследена низ цело Косово и Метохија, а се коментира на различни начини. Вакви вести во нашата популација⁷⁹ соз-

⁷⁸ Српските хегемонисти Албанците во внатрешноста на албанската држава ги нарекуваа Арбанаси, а Албанците под нивна власт Арнаути.

⁷⁹ Српско население од Косово.

дадаваат голема загриженост, а странските агенти ги користат за своите пропагандни цели.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 11030/39

115.

ИЗВЕШТАЈ

**од Министерство за внатрешни работи за организациските и
пропагандни активности од страна на албанското население во
Косово и Метохија**

Пов. бр. 11480/39

1. Пријавување;
 2. Политичка организација на албанското малцинство;
 3. Организации по окупацијата на Албанија;
 4. Антидржавна пропаганда;
 5. Творештвото на албанските пратеници;
 6. Пропаганда против иселувањето;
 7. Внимание спрема масите;
 8. Аграрната економската ситуација;
 9. Оружјето на Албанците;
 10. Грижата за границата;
 11. Пропаганда преку образование и
 12. Прашањето за националната безбедност и националните
интереси во Косово и Метохија, преку колонизирање и други
методи.
- Поопширно...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 11480/39

116.

СООПШТЕНИЕ

**од страна на Министерството за внатрешни работи на Југославија
за ставот на албанските пратеници во Призрен**

Пов. бр. 12851

Белград, август 1939 г.

На 5 август оваа година во Ѓаковица останаа пратениците на народот: Асим Муртеза Лужа, од Дреница; Мармулаку Ахмед, од Исток и Зенел Ибраими од Качаник.

Веднаш по пристигнувањето тие го посетија Сулејман Криезиу, претседател на општината и Рамиз Ризе, член на општинската дирекција во Ѓаковица.

Целта на нивното пристигнување е да се подигне националната свест на муслиманското население и да се соберат податоци за аграрните земјоделски активности во Метохија од владини претставници.

Оваа група на народните пратеници, на нивните пријатели во Ѓаковица, им се изјасниле дека ќе направат кај нашите надлежни органи сите Албанци да добијат бакшиш за конфискуваната земја и дека во оваа насока веќе добиле ветувања од релевантните фактори.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. 12851/39

117.

ПИСМО

**до Министерството за внатрешни работи на Кралството
Југославија за активноста на Ферхат-бег Драга во Косово**

Пов. бр. 13501

Белград, септември 1939 г.

Во првите месеци од оваа година во септември Ферхат-бег Драга одржал средби во Косово со албанските првенци. Меѓу другото изјави

дека Албанија ќе ги обедини сите земји сè до Ниш. Кога еден од учесниците предупреди дека Албанија веќе не постои, тој одговори: „Ова е само измама за да се ослободи ситуацијата, за нашите луѓе овде да можат да побараат заштита - протекторат од Италија, и кога тоа би се остварило, тогаш тие веднаш ќе ја напуштат Албанија и ќе ја остават ослободена.“

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 13501/39

118.

ИЗВЕШТАЈ

**на Генералштабот, до министерот за војска и морнарица,
министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни
работи, командантот на III Армиски корпус и командантот на
граничните трупи за политичка активност на
благородните косовски Албанци**

Пов. бр. 11570

Белград, 1939 г.

Генералштабот од страна на своите органи го прими следниот извештај:

На 4 август оваа година во Призрен престојувала народните пратеници: Кадри Салиу од Гостивар, Илјаз Агуши од Неродене, Асим Муртеза Луџа од Дреница, Мустафа Дергути од Подрима и Зелел-бег Стразимир од областа Качаник. Покрај областа на Призрен го посетија најголемиот број области во Косово и Метохија.

Почнувајќи од јуни оваа година, меѓу нашите Албанци владее еден бум и многу често се собира неговото раководство. Сите овие состаноци се одржуваат во вечерните часови, и тоа само во селата. Истражувајќи ја причината, што е целта на овие средби и кои се прашањата што се третираат, земени се следните податоци: Италијанските агенти, преку своите врски во Скопје, на албанските

раководители им го поставиле прашањето дали сакаат Италија, по нивна желба, во вистинско време и набргу да почне да дејствува овие делови да се соединуваат со Албанија.

На тоа прашање Албанците како да немаат дадено никаков одговор, но веднаш почна советување и истражување на мислењето на гласот на Албанците со поголемо влијание.

Набргу потоа Ферхат Драга допатува во Истанбул, во оваа година тој се сретнал со кралот Зогу и преку некои свои блиски турски пријатели успеа да воспостави врски и со луѓето блиски на турската влада. Во овој состанок на Ферхат Драга е наведено дека тој му има ветено на кралот Зогу дека тој и Албанците во нашата држава дури и понатаму ќе останат верни на нашата држава и дека тој ќе го одбие предлогот од италијанската влада.

Сепак, за ова кралот Зогу треба да влијае врз турската влада за повлекување на конвенцијата за одобрување меѓу нашата и турската власт на прашањето за иселувањето на Албанците од нашата држава. Од друга страна, кралот Зогу, со помош на турската влада и големите западни демократи треба да влијаат врз неговото враќање во Албанија, а кога сето тоа ќе се реализира од страна на нашите Албанци, ќе ја претставуваат желбата за соединување со Албанија. Соодветно на тоа, се чини дека последната посета што ја направија пратениците на албанскиот народ во Косово и Метохија, е наменета наводно за зближувањето на Косово и Метохија на Италијанците да им се даде негативен одговор.

Сепак, гледајќи дека по сето ова главната улога ја игра Ферхат-бег Драга, кој наводно добил од кралот Зогу многу пари – меѓутоа – имајќи го предвид неговиот карактер – можно е откако ќе ги потроши парите земени од кралот Зогу, да прими пари и од Италија и да преземе акција против нас.

Од друга страна, имаме податоци дека веднаш по смртта на министерот д-р Спахиа, и по изборот на г. Куленовиќ за негов наследник, наводно нашето Арнаутско раководство побарало од г. Куленовиќ предвид дека Албанците остануваат на иста линија како што било и со

д-р Спахо, имено, и тој да преземе мерки да го спречат егзодусот на Албанците од нашата држава, со што нашите односи со муслиманите во Јужна Србија и Босна би останале непроменети.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. 11570/39

119.

СООПШТЕНИЕ

од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица, министерот за надворешни работи, министерот за внатрешни работи, командантот на III Армиски корпус и командантот на граничните трупи, каде што меѓу другото се информираат споменатите за италијанската пропаганда во Косово и подготовките за враќање на албанските бегалци во Косово

Пов. бр. 11769

Белград, август 1939 г.

Генералштабот - Белград од страна на своите органи доби извештај со следната содржина:

1. Околу 10 август оваа година во Призрен е дојден некој Шахин Османи од Броја (Албанија) и им се пофалил на Арнаутите за сегашна состојба во Албанија. Преку собирање на податоци за личноста на Османи Шахин потврдено е дека тој е внесен во служба на италијанскиот мајор Ангелини Антика, со надомест од 2.000 динари месечно. Неговата работа ќе биде воглавно, пропагандата во полза на Италија. Против него, сега наводно се водат повеќе отворени процедури.

2. Исто така во Призрен околу 7 август оваа година дојде еден Азиз Исмаили, по потекло од Призрен, кој сега живее во Пеќ, и ја пофали моменталната состојба во Албанија. Против него наводно е отворена истражувачка процедура.

3. Косовците, кои во текот на изминатите два месеца се вратија во Кукс, исто така одржуваат многу блиски врски со италијанскиот мајор

Антика, и тој сега ги подготвува за главни италијански активисти во пограничните области.

4. Според некои други податоци, Италијанците за пропагандни цели, предвидуваа во нашата држава да испратат неколку групи на нашите иселеници од овие предели. Овие герилски групи треба да се разликуваат од албанските герилци и криминалци, кои денес ги има многу во албанските погранични области. И тие предвидуваат да преминат на наша територија, но само за целите на грабеж и криминал. Таков вид криминалци сега престојуваат во областа на Пешкопеја околу 40, додека во близина на селата Топојан, Шиштевац и Броја околу 30, меѓу кои две се жени.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 11769/39

120.

СООПШТЕНИЕ

**од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица,
министерот за надворешни работи, командантот на III Армиски
корпус и командантот на границата со информации за
политичката активност и пропаганда
за организирање на вооружените чети во Косово**

Пов. бр. 12049

Белград, 2 септември 1939 г.

Генералштабот на Министерството за внатрешни работи го доби извештајот на следниот начин:

Последните денови може да се забележи дека италијанско-албанската пропаганда доби подинамичен карактер и сè повеќе вклучува пошироки слоеви во Косово и Метохија. Оваа пропаганда е потпомогнато и од католичкиот клер, меѓу кои најистакнати се Том Деда и градоначалникот на Боговија, Пашк Пренку. Пред неколку дена Том Деда во домот на Пренку го собра неговиот поблизок круг и им порача да соберат податоци за перформансите на нашата моќ, особено аграрната

реформа, бидејќи планира да бараат заштита од Италијанци. Тој истакна дека во врска со собирање на податоци работат и сите албански градоначалници на општините како и сите членови на албанскиот народ од овие подрачја, затоа не треба да се плашат од нашите окупатори за таа нивна работа, бидејќи тие се во состојба да ги заштитат, во случај да бидат земени на одговорност.

Таква пропаганда во Косово и Метохија, исто така, води и Ферхат-бег Драга, поранешен пратеник од Косовска Митровица, кој е главен идеатор на целото население (албанско-Ќ.Л.) на оваа територија. Тој неодамна им порача на своите пријатели дека верува оти Италија за кратко време откако ќе ги добие овие делови, Албанците ќе треба да имаат трпение и да чекаат соодветен момент за да ги реализираат своите цели. Овие пораки на Ферхат Драга наведоа дека тој му ги испратил на Хивзи Шереметовиќ (Шеремет – заб. на ред.), поранешен пратеник од Пеќ, кој во тоа време живеел во Јуник.

Покрај тоа, има информации дека во Албанија се работи за организирање на качачките чети, кои во поволни моменти ќе минеле во Метохија за целите на поткопување на јавниот ред и безбедноста како и убиството на Србите што се на глас, особено оние што со својата работа ја вознемириле албанската популација. Организирањето на овие чети е на Тахир Зајми од Пешкопеја и Пашук Биба братот на Кло Биба, пратеник на народот во Албанија. Тој постојано е во контакт со нашите бегалци и албанските емигранти што биле во нашата држава, од кои има побарано некои податоци потребни за ситуацијата во Метохија.

За истите целите во Круме овие денови доаѓаат некои Косовци, вооружени со новите италијански автоматски пушки, меѓу кои се нашите бегалци исто така, истакна Киро Садри Барли, од руговската област и Алил Маџуни од Вуштрија. Истакнато е дека оваа акција, исто така, индиректно е потпомогната од тамошните владини органи. Исто така се располага со податоци дека во Тропоја има околу 8 до 10 од нашите бегалци, кои се добро вооружени и одржуваат блиски врски со жандармеријата таму...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 12049/39, Белград

121.

СООПШТЕНИЕ

**Министерството за внатрешни работи, во врска со посетата на
претседателот на Улема Меџлиси на Скопје и на Турскиот
конзул во Битола**

Пов. бр. 13228

Белград 1939 година

Пред извесно време во Битола престојувал претседавач на улема меџлисот на Скопје, Шериф Османи, за контрола на имамите и по овој повод меѓу албанското население инсистирал да не емигрират во Турција. По враќањето во Скопје, меѓу највлијателните Албанци беа дистрибуирани некои копии од брошурата „Фашизам“, објавени во Тирана. Исто така, турскиот конзул во Скопје за време на својот престој во Битола веднаш по Османи Шериф, рече дека некои муслимани во Битола треба да се базираат на задржувањето на Албанците-муслимани да не се иселат во Турција.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 13228/39, Белград

122.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Генералштабот - Белград до министерот за надворешни
работи на Југославија за пропагандата на католички и
муслиманските албански свештеници
против конфискувањето имоти**

Поб. бр. 13234

Белград, 1939 г.

Во населението (област - заб. на ред.) на Зета, особено во пределите: Пеќ, Ѓаковица, Сиеница, Беране и Улцињ се спроведува очигледна пропаганда со помош на италијанските поддржувачи, воглавно од

страна на албанските католици и нивното свештенство. Сите тие предупредуваат во навременото пристигнување на Италија во овие делови и пропагираат за потребата од бунт против нашата влада за земање на имотот, без право. Сиот овој имот, се надеват дека ќе им го врати Италија веднаш по ослободувањето на Косово и Метохија.

Пропаганда од овој вид се врши дури меѓу муслиманските Албанци преку нивните свештеници, кои за оваа пропаганда, наводно, добиваат надоместок од некои агенти во Италија, кои во нашата земја доаѓаат како трговци.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 13234/39

123.

АНАЛИЗА

од командантот на III Армиска област - Скопје за Генералштабот во Белград за реакцијата на албанското население во Косово, за неодамнешната покана за воена вежба

Пов. бр. 3633

Белград, септември 1939 г.

По покана на овдешното население за воени вежби, меѓу Албанците се слушнаа следните коментари:

„Зошто да ни телефонираат, зошто да се бориме за нив, а дома си имаме гладни деца.“

„Кога веќе ни ја одзедоа земјата, нека не пуштат во нашите домови, на поинаков начин да го спечалиме лебот за нашите деца.“

„Исто е, само да не нè пратите на унгарската граница.“ Кога во април оваа година беше издаден повик за да се вклучат во настаните во Албанија, Албанците со големо задоволство прифатија. Наместо тоа, на последната покана, овој месец, беше одговорена од страна на сите Албанци, само затоа што повикот е во фази и поради тоа што тие сметаат

дека нема да дојде до војна. Ако се прави општа мобилизација, поголемиот број Албанци нема да одговорот на повикот.

И кај Албанците што биле мобилизирани како и кај оние што останала дома, постои револт поради повикот за мобилизација.

До овој пресврт на позицијата од страна на Албанците дојде бидејќи во прв момент Албанците биле лути поради окупацијата на Албанија од страна на Италија. Тие тогаш се разочараа бидејќи со таа окупација на Албанија и на нашето пријателство со Италијанците направија да ги изгубат надежите дека некогаш ќе бидат „ослободени“ од нашата власт.

По ова, или поради пропагандата (помалку) и поради омразата кон нас, заради земањето на земјата, дојдоа до убедување да смислат дека е подобро да се биде и во рамките на Италијанците (под италијанска окупација), само да им се вратат изгубените имоти и земјата, наместо сè уште да живеат во сегашните околности. Покрај тоа, тие мислат дека дури и ако Италија ја води окупирана Албанија, овдешните области ќе ѝ се приклучат на Албанија и повторно ќе имаат повеќе влијание и моќ. Најверојатно ќе им се врати одземеното земјиште, тие ќе имаат свои училишта и сите други привилегии на „слободни луѓе“. Во рамките на ова, ние сè уште веруваме дека Зогу ќе се врати во Албанија.

И покрај фактот дека овој став не се совпаѓа со оценката на населението во Албанија за Италијанците, тоа е повторно така како што е претставено погоре.

Ова е разбирливо бидејќи Албанците плачат за слобода, а нашите Албанци за земја.

Нашите Албанци, доколку работата би дошле во исти услови да направат избор помеѓу нас и Италијанците, секако дека со задоволство ќе останат со нас. Меѓутоа, кога би дошле во прашање земјата, училиштата, печатот, на што оние секако дека се надеваат во случај овие делови да се приклучат на Албанија, тогаш тие со многу поголемо задоволство ќе се согласат да живеат во рамките на италијанската влада.

Албанците го знаат нашето управување, тие знаат дека ние им ја земавме земјата со цел да ги отселиме. Италијанците не ги знаат добро,

а веруваат дека првин нивните земјишта, исто така ќе ги зближат со Албанија, и дури под раководство на Италија, сепак, ќе бидат во поволна состојба. Така доаѓа до сегашните протести поради повикот за воени вежби и враќањето на нивниот престој по април оваа година до денес.

Поверојатно е, Ферхат-бег Драга и другите албански лидери, да не мислат како што се вели погоре. Тие очигледно веруваат во брзо враќање на Зогу во Албанија и само затоа не се согласуваат да соработуваат со Италијанците. До каде ќе го задржат овој став, е непредвидливо зашто што тоа ќе зависи, веројатно, од развојот на ситуацијата во Европа како и во самата Албанија, а сепак и од нас самите.

ДАРМ. Ф. ВИИ. Пов. Ѓ. Об. бр. 3633, 19. 9. 1939 г., Скопје

124.

СООПШТЕНИЕ

од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица за реакциите на албанското население против одењето на воени вежби

Пов. бр. 14371

Белград, 22 септември 1939 г.

Органот на Генералштабот известува:

Кога во април оваа година се рашири известувањето за обучување на нашите Албанци, тие со големо задоволство го прифатија тоа, од причина што мислеле дека и на овој начин можат да придонесат за ослободување и независност на Албанија.

На последниот повик за воена обука од страна на Албанците ги слушнаваме овие коментари: „Зошто сме повикани ние да војуваме за нив, кога дома ги оставивме гладни нашите деца. Кога веќе ни ги одземаа земјиштата, нека нè остават во нашите домови, на друг начин да заработуваме за нашите деца...“

Меѓутоа и покрај овој протест против поканата за обука, сите одговорија позитивно, а се верува дека причината за ова е дека делењето на поканите било во фази, така што констатирале дека најверојатно немало да дојде до војна. Во спротивно, можеше да се очекува позитивно да одговорот само еден мал број луѓе.

Една ваква пресвртница на верувањето во средина на пошироката маса на нашите албански граѓани е благодарение на силната италијанска пропаганда за соединување на Косово и Метохија со Албанија.

Меѓутоа, додека Албанците во рамките на владеењето на Италија денеска плачат за својата слобода, од друга страна нашите Албанци го сторија тоа за купување земјиште, додека првите и последните имаат големи очекувања повторно да се врати кралот Зогу.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 14371/39

125.

СООПШТЕНИЕ

**од Генералштабот - Белград за позиција на Зибер Џемаили
во Ораховац**

Пов. бр. 14838

Белград, 1939 г.

Во Ораховац, покрај Вардар, пред неколку дена е сместен Зибер Џемаили, кој е роден во Ораховац, а во Албанија преминал во 1926 година. Споменатиот има големи пофалби за албанската администрација по доаѓањето на Италија и развива активна пропаганда кај тамошните Арнаути во корист на Италија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, Пов. бр. 14838/39

126.

СООПШТЕНИЕ

**од Генералштабот - Белград за некои податоци што укажуваат
дека Гани-бег работи за италијанската тајна служба**

Пов. бр. 3799

Белград, 1939 г.

Според податоците Гани Криезиу од Ѓаковица е инсталиран во италијанската служба.

Во слична непотврдена информација се вели дека Гани-бег е ангажиран од страна на италијанската делегација во Белград да работи за нивните интереси.

Врските со италијанската делегација Гани-бег наводно ги одржува преку една жена што живее во Белград.

Гани-бег наводно одлучил да воспостави врска со Италијанците, бидејќи е убеден дека во скоро време сите предели ќе се спојат со Албанија. Тој сега сака да ги стекне италијанската поддршка и помош.

Заклучено е дека агенти на Ферхат-бег Драга за време на втората половина на месецот ги посетиле овие делови.

По сите веројатности оваа посета имаше за цел собирање податоци за состојбите во оваа територија, врз основа на неодамнешните повици за воени вежби.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 3799/39

127.

СООПШТЕНИЕ

**од Министерството за внатрешни работи на Кралството
Југославија за апсењето на Јак Ѓони и на неговиот син од
страна на тоа министерство**

Пов. бр. 20077

Белград, ноември 1939 г.

Италијанските власти се обидуваат да создаваат луѓе од доверба во нашата територија за вршење пропагандни цели и шпионажа. На 2 ноември оваа година се уапсени Јак Ѓони и неговиот син Вучај.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 20077/39

128.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ

**од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица
за дејствувањето на Македонскиот комитет на ВМРО и на
Косовскиот комитет за април, мај и јуни 1939 година**

Пов. бр. 2142

Белград, јули 1939 г.

МАКЕДОНСКИ КОМИТЕТ - ВМРО

... 3) а) врски на ВМРО со Косовскиот комитет

Окупацијата на Албанија во ВМРО ја зголеми надежта дека Јужна Италија преку Србија ќе биде поврзана со Бугарија и од Јужна Србија ќе ја креира судбината на Македонија под протекторат на Италија. Протестот треба првин да почне од страна на нашите Албанци во Косово и да се пренесе во Вардарската долина. ВМРО, нас не предупредуваат дека во Косово живеат седум-осумстотини илјади

Албанци и акцијата на Италијанците ќе биде полесна преку јаките хидробази на Охридското и Преспанското Езеро.

Овие идеи на ВМРО ги делат и шовинистичките и внатрешните (ревизионистички) кругови во Бугарија.

Поздравниот говор на канцеларот г. Хитлер, кој го поздравил и ја потенцирал важноста и почитувањето на границите кон Југославија и добрите односи помеѓу двете наши земји донекаде ги разочарал круговите на ВМРО и ревизионистите во Бугарија за можноста сега за сега да создадат една автономна Македонија под Италијански протекторат, која би била во целосна сметка на Југославија. Сепак, без прекин сè уште се зборува дека Италија ќе го реорганизира Комитетот на Косово за евентуални активности во насока на Југославија. Во исто време некои Македонци се плашат дека ако Косовскиот комитет значително го промени својот став во однос на акција против Италија, во тој случај нема да може да смета на нивната поддршка во текот на прашањето за Македонија. Ова е направено употребувајќи ја заканата за постоење на голем број (700 - 800 илјади) Албанци во Косово и Метохија.

Во областите на организацијата ВМРО циркулира картата на „Реална Албанија“, во која се вклучени во 32 округа на нашата територија, Куманово и Скопје за да се потенцираат како Албански. Заради оваа причина дојде протест напишан од страна на ВМРО, бидејќи се смета дека официјална Италија под протекторат ќе ѝ ги даде на Албанија и областите за кои ВМРО се сомнева дека се дел од иднината на независна Македонија.

II

КОМИТЕТ НА КОСОВО

1) Активноста на Комитетот на Косово во Албанија

Не се забележани какви било значајни активности на Комитетот на Косово во текот на април, мај и јуни оваа година. Истиот во моменти не е активен - и тоа дека не постои, што може да се објасни со окупацијата на Албанија од страна на Италија.

Податоците достапни за работата на оваа комисија се дадени во точка 3. - А) Лига на Косовскиот комитет.

Во текот на март оваа година од страна на членовите на Комитетот на Косово има пребегано во нашата земја (поради окупацијата на Албанија) Мехмет Алија од село Влашање, косовска префектура.

Истиот одржува силни врски со Албанците во околните области на нашата граница со Албанија.

Во Призрен, по долго чекање да патуваат за Скопје, ги посетив сите Албанци што се на добар глас од Призрен и околината.

Од другите најважни членови на Комитетот на Косово во нашата земја избегал и Калоши Мурат, од с. Мачелара, во префектурата на Дебар.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. ПОВ. Ѓ. Об. бр. 2142, 31. 7. 1939 г. Белград

129.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ

од Генералштабот - Белград до министерот за војска и морнарица, кои се однесуваат на дејствувањето на Македонскиот комитет ВМРО и Комитетот на Косово за јули, август и септември 1939 година

Пов. бр. 4037

Белград, ноември 1939 г.

I.

Македонски комитет на ВМРО -

3) Надворешни врски

а) Врски со Комитетот на Косово

Сали-бег Вучитрна, претседателот на Косовскиот комитет, истакна дека наводно е интерниран, поради тоа што го отфрли предлогот на ВМРО за заедничка соработка на територијата на Јужна Србија. Истиот мисли дека целата Јужна Србија им припаѓа на Албанците а

не на Македонците, па за таа цел е проширена пропаганда за да се создаде голема независна Албанија (етничка – заб. на ред.).

Со тоа се доведува во прашање улогата што ја игра Ферхат-бег Драга, кој во текот на август (оваа година – заб. на ред.) преку Турција има воспоставено врски со Зогу, за раководството на Комитетот на Косово, дури и со ВМРО.

Што е целта на оваа негова акција, засега не можеме да кажеме, но некако верувам дека споменатиот се согласи да соработува со ВМРО. Во исто време се слушаат гласови дека во случај на неуспех споменатиот ќе се смести во Лондон и ќе се стави под заштита на фигурите на Балканскиот комитет, бидејќи тој не е задоволен со ориентацијата на југословенската надворешна политика.

Сето ова што беше потенцирано претходно, е потврдено. Не постојат информации што сè уште не се потврдени и кои се тековни, во кои се вели дека по окупацијата на Албанија од страна на Италија започна кампања во корист на невработените авантуристи Македонци за таканаречената „Македонска фаланга“. Италијанците ја водат кампањата собирајќи фаланги во Бари и Бриндизи. По собирањето и обуката ги водат во Албанија, некаде околу Корча, каде што сè уште продолжуваат со вежби и се подготвуваат за различни задачи, а за ова веројатно ќе им бидат понудени поволни услови.

Новата воздухопловна линија Софија - Солун - Тирана - Рим за индивидуални пробиви на фалангистите од Бугарија до Италија засега добро служи.

Во текот на август оваа година немаше можност да се акумулираат точни податоци за постоење на прекуграничниот комитет на ВМРО, чиј центар е во Бугарија, и една филијала во Албанија. Овој прекуграничен комитет од потврдени информации го организирал Димитар Шалев⁸⁰ за време на неговиот престој во странство на почетокот на оваа година.

⁸⁰ Димитар Шалев (Скопје, 1894-Софија, 1960), адвокат, помошник-градоначалник на Скопје, Основноно училиште заврши во Скопје, додека средно (машка гимназија) во Солун. Завршил право на Софискиот универзитет. Од 1922 г. работел како адвокат во

Сепак, оваа комисија соработува со Комитетот на Косово и подготвува терен за евентуална акција. Во Бугарија во области блиски до ВМРО не мислат дека оваа врска може да обезбеди податоци и позитивни резултати, без службена согласност на Италија, кој од време на време, во различни случаи повторно тајно нуди помирување да им помогне на заедничката акција на ВМРО и на Комитетот на Косово во јужниот дел на територијата на Србија.

Почетокот на вистинска акција може да се очекува за време на влошување на односите на Југославија со Италија.

Сомневањето за наведените податоци исто така се засилува со активности на италијанските агенти во Бугарија и во странство од страна на повеќе членови на ВМРО што се на глас.

II

КОМИТЕТ НА КОСОВО

1/ Активноста на Комитетот на Косово во Албанија

Не се забележани какви било значајни активности на Комитетот на Косово во текот на јули, август и септември оваа година. Истиот во моментов не е активен, што може да се објасни со окупацијата на Албанија од страна на Италија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 4037, 4. 11. 1939 г., Белград

Скопје. Во 1927-8 г, од властите на Кралството на СХС е уапсен и суден како приврзеник на Македонската младинска тајна револуционерна организација (ММТРО). Во 1929 г. емигрирал во Швајцарија и во 1930 г., заедно со Григор Анастасов и Димитар Илиев поднеле петиција до Друштвото на Народите во Женева, за заштита на малцинските правата на „бугарското население“ во Вардарска Македонија. Од 1941-1944, повторно се враќа во Скопје каде работи како адвокат. При крајот на 1944 година го напушта Скопје и оди во Софија, каде бил репресиран како соработник на михајловистичката ВМРО.

130.

ИЗВЕШТАЈ

од Штабот на Косовската дивизија до командантот на III Армска област - Скопје со опис на политичката ситуација во Косово во текот на претходната недела и на албанските благородници Ибрахим Љутфиу, Ахмед Мармулаку, Илјаз Агуши и Ферхат-бег Драга

Пов. бр. 909

Приштина, 16 декември 1939 г.

1) На 10 овој месец во 15 часот во Косовска Митровица во хотел „Париз“ Движењето на жените одржа средба и воспостави совет, кој во иднина ќе биде ангажиран во добивање на правото на глас на жените. На состанокот не беше кажано нешто важно.

2) На 10 декември оваа година во Ѓаковица отпатува Ибрахим Љутфиу, секретар на реиз-ул-улемата, инаку по потекло од Призрен и преспа кај Рамиз Риза од Ѓаковица.

За време на неговиот престој во Ѓаковица тој направи идентификација на неколку луѓе, неговите политички поддржувачи, имиња што не бевме во можност да ги откриеме.

ИБРАХИМ Љутфиу е силен поддржувач на Албанија, дури и во сегашната состојба.

3) Поранешниот заменик за округот на Истог Мармулаку Адем, со неговиот истомисленник Алили Алит, лидер на селото Старидворц, општина Ѓурковц, овие денови престојувал во Приштина кај поранешниот заменик на округот на Нередиме Илјаз Агуши. Целта на посетата не бевме во можност да ја откриеме.

4) Ферхат-бег Драга до 9 декември оваа година остана во Косовска Митровица, од каде што вечерва патува за Скопје. Кај него дојдоа сите прочуени муслимани како што беше споменато во претходниот извештај.

Има информации дека Ферхат Драга протестираше затоа што на Албанците им е конфискувана земјиштето и поради заминувањето на

Албанците на воени вежби работејќи како робови, а утре ќе се бара со пушки во рака да се заштити оваа земја.

На овој состанок зеле учество и најпознатите муслимани од Нови Пазар и Дреница.

Од ова јасно се гледа дека Ферхат Драга ги има собрано покрај себе незадоволните елементи за муслиманските Албанци да излезат позајакнати на идните избори.

5) Добивме одговор дека не може да се потврди дали Ферхат Драга во Скопје имал средба со сите муслимани што се на глас во Јужна Србија и дали во оваа прилика тој им рече да бидат обединети затоа што Италија наскоро ќе ги окупира териториите каде што живеат Албанците. Тој исто така им сугерираше за време на разговорите со Србите да се претстават како пријатели и да им кажат дека ќе се борат за Југославија и дека ја мразат Италија.

По сите веројатности, целата активност на Ферхат Драга се состои во тоа Албанците да ја поддржуваат Италија, а на другата страна да се иницира уште поголема омраза на Албанците кон нашата држава.⁸¹ Мислам дека таквата акција на Ферхат-бег Драга треба да ја оневозможи бидејќи е многу штетна и деструктивна.

Ве молам да преземете одговорност.

Ова е итен случај.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 345. Пов. Ѓ. Об. бр. 909, 16. 12. 1939 г., Приштина

⁸¹ Кралството Југославија

131.

ИЗВЕШТАЈ

**од Штабот на Косовската дивизија до командантот на
III Армиска област - Скопје за политичката активност на
албанските лидери на Косово во текот на претходните седум дена**

Пов. бр. 923

Приштина, 23 декември 1939 г.

1) На 14 декември оваа година поранешниот пратеник на народот за округот на Вучитрн и поранешен претседател на Шала, Шериф Воца Беќири патува низ селото Ѓурковац за Пеќ. Во село Ѓурковац застапа за кратко време и на прашање од поединците за следните избори одговори дека „ќе се кандидира ако изборите се одржат без присуство на полицијата.“

2) Истиот ден вечерта Шериф Воца пристигна во Ѓаковица и таму преспа во преноќиште. На 15 декември оваа година водачот на општина Ѓаковица Халим Коши, кој го претставуваше градоначалникот Сулејман Криезиу бидејќи беше болен, ги покани сите водачи Албанци во општинската зграда, каде што конференција одржа Шериф Воца.

Разбравме дека Шериф Воца на конференцијата кажал оти е испратен „од страна на претседателот на Владата за консултации во врска со отстранувањето на земјоделските обврски“ и ако сакаат за ова прашање да се постигне успех, мораат да се обединат сите Албанци.“ Исто така беше разбрано дека властите во Белград пуштиле наредба до окружните водачи да не го попречуваат Шериф Воца, но тоа немавме можност да го потврдиме, бидејќи иако таму постои моќ врз овие области, не смеат да зборуваат за тоа.

3) На 16 декември оваа година во Пеќ се состанаа поранешните пратеници на народот: Мармулаку Адем Шериф од областа на Истог и Шериф Воца од областа на Вуштриа со албанските лидери од областа на Истог, Јахи Дачија Имамот од Истог, Садик Курти од с. Радоца и двајцата од редот на поранешните Џемиети и со други нивни поддржу-

вачи. На оваа средба се зборува дека сега повредно е да се преземат итни мерки неопходни за земјата да не им биде одземена. За да интервенира кај претседателот на Владата беше избран Адем Мармалаку.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 345. Пов. Ѓ. Об. бр. 923, 23. 12. 1939 г., Приштина

132

СООПШТЕНИЕ

од Министерството за внатрешни работи, одделение за информирање на Генералштабот - Белград за револтот и реакциите на албанското население против италијанската власт

Пов. бр. 9903

Белград, 1940 година

Во Албанија дневна агенда се различните нарушувања против италијанската војска.

Италијанските власти направија реквизиција на прехранбените производи, на стоката и на другите производи во Албанија, поради што Албанците особено протестираат.

Најголем број Албанци заминаа во планина и развиваат вистинска герилска војна.

Во Мат италијанските власти екзекутираа неколку Албанци. Досега се убиени многу италијански војници. Италијанците досега интернираа голем број Албанци од различни региони.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 9903/40

133.

ИЗВЕСТУВАЊЕ

**од жандармериската команда до Генералштабот - Белград за
оружениот конфликт меѓу некои албански
вооружени групи и италијанската армија во Албанија**

Пов. бр. 6506

Белград, 1940 година

Од сигурен извор во Албанија разбравме дека во планините остануваат голем број вооружени герилски локални луѓе, но дека овие луѓе вршат постојани напади врз италијанската армија. Овие денови беа убиени повеќе од 200 италијански војници и неколку офицери.

Недостигот од храна е премногу голем, така што населението изразува многу голема доза на горчина. Некои племиња веќе протестираа (во Мирдита и Хот), а Владата сè уште не стаса да воспостави ред.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ј. Б. 6506/40; Пов. Ѓ. Об. бр. 14.586/40

134.

ИЗВЕШТАЈ

**од Штабот на Косовската дивизија до командантот на
III Армиска област - Скопје за некои организациски и
политички настани во Албанија**

Пов. бр. 103

Приштина, 17 февруари 1940 г.

Командантот на четата на жандармеријата во Призрен преку постапката Пов.бр.191 од 15 февруари 1940 г.го испрати следниот извештај:

„Од човекот од доверба, кој досега има обезбедено точни информации за состојбата во Албанија, добиените податоци се следните:

1) На 1 март оваа година од страна на италијанските воени власти ќе бидат поканети сите Албанци на возраст од 18 до 30 години на воена вежба во траење од еден месец, а потоа сите овие војници Албанци ќе бидат испратени во Италија, како што нагласува нашиот човек од доверба „на фронт“. Како што нагласува нашиот човек од доверба, албанските пратеници бурно реагираат на ова како и други државни функционери; меѓу другото, доминира незадоволството против италијанските воени власти. Еден друг доверлив човек вели дека населението ќе биде испратено во војска, но како што рекол министерот Верлаци оваа популација ќе остане во Албанија и нема да замине за Италија.

2) Шабан Неби, албански поранешен армиски капетан, и сегашен на фашистичките сили во Кукс, роден во с. Врмица, областа на Шар Планина преку Бислим Риза од с. Жур, изминатите неколку дена им порача на познатите личности да го заштитиуваат сопствениот народ. Во спротивно ќе ги загубат своите глави, бидејќи состојбата наскоро ќе се промени кога Италија ќе ги добие овие области.

3) Италијанците секој ден вршат регистрација на Албанци во фашистичките полициски редови. Одзивот е многу добар, затоа што се ветени големи награди во пари.

4) Албанските државни функционери што не сакаат да се запишат како фашисти се лишени од должноста.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 103, 17. 2. 1940 г., Приштина

135.

ИЗВЕШТАЈ

**од Штабот на Армија III - Скопје до Генералштабот во Белград за
домашната политичка ситуација за декември 1939 година**

Пов. бр. 20

Скопје, јануари 1940 г.

... Во последно време се забележува движење на албанските првенци (раководство - заб. на ред.) за повторното основање на поранешната муслиманска партија Џемијет⁸², на што учествуваа познати личности.

Ферхат-бег Драга, Илјаз Агуши, Керим Зејини, Јусуф Имери, Шериф Воц Бекири, Адем Мармулаку, Јахја Даци, Садик Мирта и Асим Луџа - Муртези, сите овие албански лидери се обидоа да го сокријат своето движење, изјаснувајќи се за РПЈ (Радикална партија на Југославија - заб. на ред.). Всушност, дејствуваат во духот на познатата парола издадена во средината на албанската популација: „Албанци, обединете се и влезете во тесните редови и гласајте за човек што ќе ве заштити.“ Дејствувањето на овие албански лидери се следи со големо внимание.

ДАРМ.Ф. ВИИ. М. 345. Пов. Ѓ. Об. бр. 20, 10. 1. 1940 г., Скопје

⁸² Муслиманска организација на муслиманите од Македонија, Косово и Санџак што дејствува од 1919 до 1925 година и во неа членувале Албанци и Турци.

136.

ИЗВЕШТАЈ

**на Штабот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот на
Југословенската армија - Белград за несреќната ситуација што
владее во албанската територијална командна област**

Пов. бр. 121

Скопје, 1940 година

Ситуацијата меѓу албанското население не е здрава. За ова е виновно раководството на границата и на пограничните населени места. Дури и нашиот доселен елемент ја влошува состојбата, со нивните заостанати мисли и влошениот став кон староседелците како и со нивните политички погледи, кои водат до линијата на црногорскиот сепаратизам сè до комунизмот на новата генерација.

До окупација на Албанија од Италија на Албанија отворено се гледаше како на нивна татковина. По окупацијата мислењето се менува и се дели. Новата генерација од повеќе места и населби што се школува во нашето училиште кон нас има пријателски однос, а старите генерации мислат по старо. Имиграција во Албанија и качаците се во постојани врски со својот народ, со нашата територија преку информациите што доаѓаат преку познатите канали за нив. Командантот на 5. гранична чета има доверба во Расим Морина, кој истовремено е доверлив човек и на офицерот на жандармерија во Тропоја 4 км од нашата граница.

Католиците и клерот се целосно незаинтересиран елемент. За нив е сеедно кој ќе ја формира државата и власта, само тоа да бидат католици. Несреќата е поголема затоа што локалниот католички клер е местен. Католиците во Пеќ во пресрет на окупацијата на Албанија од страна на Италијанците имаат воспоставено совет за прифаќање на италијанската армија во Пеќ.

Пашк Пренковиќ (Пренку - заб. на ред.), претседател на општината Вогово во областа на Ѓаковица јавно му испрати честитка на

Мусолини за време на инвазијата на Албанија, која инаку е еден од столбовите на католичките и италијанските акции.

Антун Кампањела, католички свештеник во Подгорица, има врски преку границата со Скадар. Има директни врски преку Крковиќ Станко, кој живее во Рим и Милано во соработка со одреден капетан на италијанскиот генерал. Ова лице има двајца браќа во Пеќ. Секоја година доаѓаат во нашата држава и во Пеќ. Во Подгорица и во Бањска Илица има удобен живот. За исти цели како што се чини Кампањела во Рим ја испратил ќерката на Брацовиќ, трговец од Подгорица.

Насекаде во Албанија јавно се говори дека италијанската војска ќе ги окупира Црна Гора и Јужна Србија. На некои лидери на качаците им се поделени оружје, муниција, облека и други потреби, кои тие ги чуваат во своите домови за да се биде во подготвеност за непосреден пристап до нашата територија веднаш штом условите ќе го дозволат тоа. Со тоа на нашата територија треба да се рашири реакција на страв, заплашување и терор против сите што не би отишле по нив, а тоа значи по идејата на италијанската пропаганда.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 121, 1940 г., Скопје

137.

ПИСМО

**на Министерството за внатрешни работи – комора за државна
заштита до Воениот генералштаб - втората информативна
комора во Белград со информација за ситуацијата на
албанските офицери во Албанија**

Пов. бр. 24511

Белград, април 1940 г.

Италијанските власти во последно време ѝ даваат голема важност на политичка ситуација во Албанија, особено на албанските офицери. Обвинението не е спроведено на брутален начин, но со грижа и

„во ракавици“. Албанските офицери, како познатите така така и поне-познатите, се отстрануваат од Албанија и се испраќаат во Торино под маската дека ги носат на следење воени курсеви.

Во Албанија постојат 2.000 униформирани Албанци. Тие се млади момчиња и добро се платени. Албанците ги нарекуваат „Фидали“, што значи „Смрт или слобода“. Тие во текот на денот работат на своите ниви, а во одредени денови доаѓаат на пропагандни предавања. Како задача што ќе ја имаат во случај да затреба да преминат на наша територија во одреден момент односно на грчка територија, би било создавање побуна, разни атентати, саботажи и др.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 24511/40, Белград

138.

ИНФОРМАЦИЈА

од Генералштабот - Белград до министерот за внатрешни работи и до командантот на III Армиска област - Скопје со информации за политичката состојба во Албанија

Пов. бр. 3422

Белград, април 1940 г.

Генералштабот ја доби следната информација:

„Капетан Антика, префектот на Кукс и командант на баталјонот од Кукс, кој на 15 април 1940 година престојувал во Тирана, поради празникот на фашизмот има дејствувано на тоа Халим Спахиу⁸³,

⁸³ Халим Спахиу, еден од албанските дејци, кој поради политички причини во текот на втората деценија на минатиот век емигрирал во Албанија. Есента 1943 година се поврзува со британската воена мисија и заедно со другите дејци како: Селман Риза, Шефкет Шкупи, Казим Блаца и др. ја основа антифашистичката организација позната како „Национал демократике шкиптаре“. Подоцна односно по завршувањето на Втората светска војна, тој станува претседател на ЦК на НДШ, со седиште во Призрен. Тогашната југословенската „народна“ власт, во 1946 година го казнува со смрт со стрелање.

трговец од Кукс и воен лиферант, да биде избран за народен пратеник на префектурата на народот на Косово.

Италијанскиот капетан Антика држи тесни врски со Сали (Ман) Буњамин⁸⁴ од Красник (Албанија), преку кој се дистрибуираат пари до личности од наша територија што се во разузнавачката служба, бидејќи Сали Буњамин има многу пријатели во нашата држава.

Антика има одлични односи со нашиот бегалец Челичи Јусуф, роден во Вутхај, околина на Андријевиќ, кој во 1927 или 1928 година, по атентатот врз водачот на село Мушк Улевиќ има побегнато во Албанија, а сега живее во село Мерецим (Албанија). Еден непотврден ден на април бегалецот Челичи и капетан Антика имаат состанок во Тропоја.

На оваа средба Антика го прашувал Челичи дали го познава градоначалникот на Плава Немси Феровиќ и градоначалникот на Гусиа Салуш Никчевиќ⁸⁵, на што Челичи одговорил дека не само што ги познава туку тие се неговите први пријатели. Потоа, Антика му предлага на Челичи тој - Антика лично - да направи контакт и средби со споменатите претседатели, истакнувајќи дека има намера на средбите да стекне што поблиски врски со градоначалниците, а преку нив и нивните пријатели да испрати оружје во нашата земја, со цел да се создадат сите услови за промовирање немири во граничните области, земајќи предвид дека и двајцата претседатели имаат многу широка мрежа на познанства кај албанското население.

Се вели дека оваа средба на капетан Антика со градоначалниците може да се оствари многу брзо.

Понатаму, Антика му сугерираше на Челичи дека многу лесно ќе пристигне во нашите гранични области за поттикнување бунт, бидејќи албанското население масовно е против нашата земја, а според традицијата Албанците се љубители на оружје. Меѓу муслиманското население во Албанија се зборува дека Италија не се осмелува да ја нападне нашата земја, бидејќи нашата држава е во добри односи со други држа-

⁸⁴ Најверојатно се однесува на бајрактарот од Красника Сали Мони.

⁸⁵ Презимињата на двајцата споменати претседатели се дадени онака како што се напишани во документот, односно со -иќ, иако тие се Албанци.

ви. Понатаму се зборува дека Италија ќе ја нападне Грција и за оваа цел италијанската војска веќе се доближува до нивната граница.

Колјо Биба, градоначалникот на општина Илабајек⁸⁶, ги има регистрирано сите наши бегалци во една чета качаџи, кои ќе имаат обврска на пролет да преминат на наша територија со цел да ги организираат овдешните Албанци за да го изразат револтот во случај на конфликт од која било страна, од наша или од италијанска. Четата е вооружена со италијанско оружје и имаат должност да преминат во нашата држава и да се воспостават пречки, кои ќе бидат пречка за доаѓањето на нашата армија.

Покрај она што беше речено, во Албанија во областите долж границата ни се формирани четите што се состојат од околу 50 луѓе, на кои им е дистрибуирано оружјето и се ставени во списокот од кој ќе преземат значителна сума како плата. Униформите сè уште не ги добиле, но ги чекаат секој ден. Откако ќе ги добијат униформите, веднаш ќе почнат да ја извршуваат задачата што ќе им се даде. Наведеното му се испраќа со молба на Генералштабот за верификација и извештај. Јас се молам да се има предвид наредбата на министерот за војска и морнарица Пов. Ф. ВИИ. бр. 562 од 4 мај оваа година.“

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 3422, мај 1940 г., Белград

⁸⁶ Називот на општината е напишан онака како што стои во документот.

139.

ИЗВЕШТАЈ

**од Генералштабот - Белград до министерот за внатрешни работи
на Југославија за состојбата во Албанија**

Пов. бр. 3488

Белград, 1940 година

Командантот на жандармериската чета на Цетиње известува: „Се потврдува дека во Албанија се раширија гласови дека сите области каде што живеат Албанците ќе се обединуваат со Албанија.

На границата нема италијанска армија, но се гледа поставеноста на воен материјал во Скадар. На 12 април 1940 г. од Тирана во Скадар се дојдени тројца бегалци и истите одржаа средба со истакнати водачи од нашата држава. Во овој случај требало да се донесе резолуција, во која ќе се бара соединување на нашите територии со Албанија. Мислејќи дека поради интервенција на италијанските власти не дојде до тоа, имињата на овие Косовци немало можност да се откријат.

Албанците со задоволство одговараат на повиците од страна на воените власти. Командантот на жандармериската чета во Пеќ известува: Не е можно да се гледа никакво дејство што би значело единство на овие територии со Албанија. Исто така не постои индикација за една сериозна акција на овдешните Албанци. Не се проследуваат вести за општа мобилизација. Сомнителните личности и албанските шефови се следат перманентно. Постигната е силна соработка со органите на пограничната војска. Командантот на четата на Косовска Митровица известува: „Ние немаме прецизни информации, но меѓу овдешното албанско население се зборува за брза акција на Италијанците за обединување на Косово со Албанија.

Албанците на одличен начин одговараат на повиците за воени вежби.

Што се однесува за испраќање на италијанската армија во Албанија, гласовите што се шират се точни. Всушност, се зборува дека Италија се мисли да ја напаѓа Грција. Овие намери како од грчка страна така и од наша страна, се осудени.

За организирање на акција на Косовците сега засега нема точни податоци.“

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 3488, мај 1940 г., Белград

140.

СООПШТЕНИЕ

**од Генералштабот - Белград до командантот на граничните трупи,
министерот за внатрешни работи и командантот на II Армиска
област за бројните апсењата во Албанија од страна на
италијанските власти**

Пов. бр. 4135

Белград, 23. 5. 1940 г.

Генералштабот ја поседува оваа информација:

„Во Кукс се зборува дека италијанските власти почнаа внатре во Албанија да ги гонат сите поддржувачи на кралот Зогу. Во пограничните региони немало такви случаи, од стравот тие да не мигрираат во нашата држава.

Во Мат и Бурел, Италијанците овие денови имаат извршено неколку апсења на високи функционери меѓу кои се: Мехмет Капидан од Мат, Таф Кадиа од Лиси, Фадил Оломани од Курдриа, Бајрам Села од Мати, Јусуф-бег Чело од Мати, Абас Дила од Бурел, Бајрам Хоџа од Мати и многу други шефови, чии имиња не се познати. Сите наброе-ни се затвореници и се наоѓаат во Бурел. Во општина Хомешит, округ на Зерчане, постои список на 40-тина луѓе што треба да се уапсат. За време на поранешниот крал Зогу, во Кукс служеа 4 албански офицери и минатата година, кога кралот Зогу избега, тие се повлечени на долж-

ност некаде во внатрешноста на Албанија. Сега тие повторно се вратени во Кукс. Се зборува дека, тука, во Кукс се дојдени да послужат како добри познавачи на границата со нашата земја.

Наведеното се испраќа со молба за разгледување и отчет до Генералштабот.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 4135, 23. 5. 1940 г., Белград

141.

ИЗВЕШТАЈ

**на командантот на дивизија на округот на Зета до Генералштабот -
Белград за внатрешната ситуација во Албанија**

Пов. бр. 5090

Белград, мај 1940 г.

Внатрешна ситуација во Албанија: не треба да се очекува дека албанското население ќе организира сериозно движење против Италија. За такво движење може само да се надеваме во случај на конфликт на Италија со некој од нејзините соседи, при што Италија ќе претрпи големи загуби. Индивидуални напори не се исклучени и често се случуваат без резултати.

Во моментов ситуацијата во Северна Албанија е целосно мирна. Во случај на мобилизација на албанското население постои тенденција за одбивање на воениот повик. Се зборува дека поранешните наши затвореници се регистрираат во качачки организации со цел нивно подготвување за дејствување, кога тоа би било потребно.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 5090/40, Белград, Пов. Ѓ. Об. бр. 472, 23. 5. 1940 г., Белград

142.
ПИСМО

**од дивизијата на Воениот штаб на округот на Вардар до
командантот на III Армиска област - Скопје со
известување за настаните во Албанија
од првата половина на јуни 1940 г.**

Пов. бр. 625

Битола, јуни 1940 г.

Командантот на потсекторот 4 за граничните сили со Пов. Об. бр. 363 од 18 јуни оваа година го достави следното:

1. Меѓу с. Голомбоца и Корча е воспоставена постојана телефонска линија. Линијата е воспоставена од инженерската комора од Корча.

2. Во с. Туменц до пред два дена се наоѓа 1 пешадиска чета вооружени со автоматски пушки. Албанскиот војник што ја предаде оваа информација вели дека Италијанците се плашат од нападите од наша страна.

3. Мостот јужно од с. Звезда на патот Стење - Корча е миниран.

4. Во Валона е изградена голема болница со хируршки павилјон.

5. Во Тирана, на денот на прогласувањето на војната (на 10 овој месец), се затворени повеќе луѓе, кои нокта низ улиците го симнуваа „Манифестот на кралот до албанскиот народ“. Меѓу затворениците се наоѓаат и Јакоб Биба и Мухарем Мулети.

6. Вториот ден по прогласувањето на војната на спортскиот стадион во Тирана, од страна на кралскиот намесник Јакомини е закажана задолжителна собирна манифестација, на која зеле учество сите фашистички организации на воената и на цивилната власт. На овој присилен собир беа ставени големи табли со натписи: „Ние сакаме Голема Албанија“. По соборот се извикуваше „Го сакаме Косово“ и „Голема Албанија“.

7. Во Тирана весникот „Томори“ по објавување војна издадени се два коментара: едниот од Мустафа Круја, а другиот од Небил Чика, каде што освен другото се вели:

Мустафа Круја: Секој знае кои се идеалите на албанскиот народ. Сега дојде моментот да се реализираат сите наши идеали и ќе се реализираат. Нашите очекувања што до вчера беа изгубени, поради тоа што постоеше една Албанија која беше понижена и малтретирана од секого, сега под заштита на Римската Империја и со нашиот водач исто така ќе се реализираат. Небил Чика: „Ние ќе ги бараме нашите права, бидејќи тоа е барањето на сите Албанци.“

8. Официјално е објавено дека сите Албанци и резервни офицери, кои се моментално на одмор, ќе изведуваат еден професионален курс по нивните оддели. Курсот опфаќа теоретски дел со времетраење од 1 месец и практичен дел во траење од три месеци.

9. На 10 јуни оваа година година се затворени сите албански училишта.

10. Од датумот на прогласувањето на војната во Албанија е забранета употреба на приватни возила за граѓански лица. Се дозволува само употребата на автобуси по одредени патишта.

Претходното се доставува со молба заради преземање мерки.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 625, 19 јуни, Битола

143.

ПИСМО

**од Генералштабот - Белград до Министерството за
војска и морнарица (војничка комора) за ситуацијата во Албанија**

Пов. бр. 1271

Белград, 1940 г.

Од своето тело, Генералштабот го доби овој извештај:

„Воените сили на Кукс и околината како и во целокупната префектура на Косово во вечерните часови меѓу 14 и 15 јуни 1940 г. беа

во состојба на готовност. Сите вработени во префектурата, предводена од страна на префектот, ја поминаа ноќта во својата канцеларија.

Причината за ова предупредување беше добивањето на информацијата дека оваа вечер луѓето на Зогу од нашата територија ќе преминат во Албанија и ќе предизвикаат неред. Надлежните албански служби располагаат со податоци според кои луѓето на кралот Зогу подготвуваат востание во Албанија, а некои од нив сега веќе се наоѓаат во областа на Кукс и Пешкопеја.

Во средината на овие фашистички и воени кругови во Албанија се создава впечаток дека нашата земја активно помага во акциите на албанската емиграција. Во овие области, наводно, имаат точни податоци за дејство на албанската емиграција од нашата земја, а сето тоа под директивите на нашето водство.

Во Кукс и околината јавно се зборува дека се подготвува напад на емиграцијата од нашата земја. Додека Албанците оваа таканаречена акција на албанската емиграција со нетрпение ја очекуваат и се подготвени да ја помагаат, од друга страна италијанските воени кругови се многу засегнати од неа, така што раширија многу моќна шпионажа.

Во оваа насока капетанот Антика го подготвува преминот на качаците од Албанија во нашата држава. Целта на качаците е убиството на некој емигрант и познати личности во Ѓаковица. Во Тропоја само што се создадени две тројки на качаците, кои ја чекаат само наредбата за премин на границата. Една од тројките треба да го води Дуф Соколи, криминалец од Мирдита, а втората Дед Садриу од с. Дарла.

Преминот на качаците треба да се одвива во регионот на нашата трета-четврта чета на граничните трупи, најверојатно во регионот Богичевац (регионот на 3 чета на пограничните трупи).

Покрај ова, италијанската разузнавачка служба собира податоци за сите иселеници во Ѓаковица, Призрен и во Скопје. Италијанската разузнавачка служба пројави посебен интерес за тоа дали локацијата на поранешниот албански министер Муса Јука се наоѓа во Скопје.“

144.

ПИСМО

**од началникот на Генералштабот - Белград до вршителот на
должноста командант на III Армиска област - Скопје генерал
Илија Брашиќ за неговото барање да се овозможи средба помеѓу
Наим Старова и Исен Селмани**

Пов. бр. 1175

Белград, 5 јули 1940 г.

Во врска вашиот извештај стр. Пов. Ѓ. Об. бр. 296/40, а во врска со можноста за состанок на албанските имигранти и Наим-бег Старова и Хисен Селмани, г. министер за војска и за морнарица во договор со министерот за надворешни работи смета дека во овие околности не е погодно да се одржи таква средба на наша територија.

Кога ќе дојде моментот овој состанок ќе се овозможи надвор од границите на нашата држава, за што навремено ќе бидат информирани и Наим-бег Старова и Хисен Селмани.

На командантот Наим-бег Старова наведеното ќе му го пренесеме соодветно.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 1175/40

145.

СООПШТЕНИЕ

**од Министерството за војска и морнарица на Југославија
за општата ситуација во Албанија**

Пов. бр. 1048

Белград, август 1940 г.

Од 1 август 1940 година е забранет влезот на сите странски државјани во Скадар.

Племињата на Мирдита се незадоволни од Италијанците и почнаа да протестираат. Досега помеѓу нив и Италијанците се предизвикувани неколку оружени судири.

Италијанците во Албанија имаат развиено моќна пропаганда за Голема Албанија.

Иста таква пропаганда е развиена меѓу црногорските федералисти за создавање на големата црногорска држава под водството на династијата Петровиќ.

Во Албанија 80 отсто се против Италија.

Албанците очекуваат поддршка само од Југославија и од Англија. Во последно време во Албанија е широко присутна желбата да се врати Ахмед Зогу.

Во Албанија армијата и воениот материјал се во постојано движење.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 1048/40

146.

ПИСМО

**од Штабот на III Армиска област до Генералштабот во Белград
за посетата на Шефќет Врлаци во Северна Албанија**

Пов. бр. 2858

Скопје, 22 август 1940 г.

Командантот на дивизијата на округот на Косово преку Пов. Ф. ВИИ. бр. 1219/40 известува:

- Шефќет-бег Врлаци за време на посетата на северниот дел на Албанија, во почетокот на овој месец, на народот собран во префектурата на Кукс му одржа еден говор каде што ја нападна нашата акција против албанското малцинство во Јужна Србија, каде што меѓу другото истакна: „Време е албанскиот народ да се обедини, Косово и Метохија, како и други области во Југославија и во Грција, каде што живеат Албанците, да се приклучат на Албанија.

Замислете како би се чувствувале нашите браќа, кога тие би се ослободиле од доселениот црногорски народ и од српското беззаконие.“ Италијанската власт не им даде граничен документ на оние Албанци, кои не се регистрирани во фашистичката партија, но засега нема да им дозволи да ја преминат границата како и на тие од 18 до 35 години. Кај единиците на италијанската гранична патрола е забележано поголемо движење на граничните патроли што се состојат од 6 лица и патролираат долж границата, кои во секое стратешко место застануваат и ја истражуваат нашата страна. Патролите, исто така, поседуваат и двогледи.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 2858, 22 август, Скопје

147.

ИЗВЕШТАЈ

**на Штабот на граничните трупи - Скопје до Генералштабот -
Белград за ситуацијата во Албанија и Грција**

Пов. бр. 2121

Скопје, 22 август 1940 г.

Штабот за ситуацијата во Албанија ги има следните податоци:

1) Сите албански офицери што минатата година за време на окупацијата на Албанија емигрирале, се амнестирани од страна на италијанскиот крал. Ним им се овозможи да се вратат во Албанија, каде што ќе им бидат прифатени претходните чинови. Некои од овие полицајци што биле во Грција се вратиле во Албанија.

2) Меѓу Грците доминира длабоко жалење и загриженост поради напнатата ситуација со Италија. Тие сметаат дека спорот ќе се реши по мирен пат и дека зајакнувањето на грчко-албанската граница со италијански војници повеќе изгледа како демонстративен израз.

3) Грците ги имаат засилено своите граници мобилизирајќи резервисти.

4) Не е точно дека британската морнарица се наоѓа во грчките води. Италијанците ги преувеличуваат вестите. Грците велат дека грчката подморница е бомбардирана од италијанска подморница, но тоа не го претставуваат официјално. Еден истрел од торпедо на оваа подморница а не експлозив бил испратен во истражување за да се провери потеклото на подморницата.

5) Во последно време Италијанците испратија големо количество воен материјал и персонал. Не е можно да се точни потврдите за тоа дали се испратени две нови дивизии. Во пристаништето на Драч во почетокот на август оваа година се пристигнати 6.000 италијански војници, но не се знае на која единица ѝ припаѓаат.

6) На делот во правец на Корча, каде што досега немало италијански војници, сега се наоѓаат комбинирани дивизија, две комбинирани единици, единица на воени возила, една артилериска единица, 1 - 2 баталјона велосипедисти и 1 баталјон инженери. Оваа засилување Италијанците го испратија до нашата граница и ги распределија во селата долж границата (с. Верник, с. Билиште, с. Зичишта, с. Дарла итн). Не успеа да се докаже и е во процес на увид дали ова е 19. дивизија, која претходно беше лоцирана на територијата на Елбасан, Либражд, Прењас, Зерчан, или новата 7. дивизија „Лупи ди Тоскана“, бидејќи нивните дивизии се мешани. Покрај тоа, секој потег на војниците во концентрираните територии се врши во вечерните часови. Сигурно дека околу Корча се наоѓа 19. дивизија.

7) Грците спрема нас се многу нерасположени бидејќи нашиот пристап кон сегашниот конфликт помеѓу Грција и Италија го оценуваат според написите во нашиот печат, кој предвидува вести за нивното мислење од италијанските извори. Сите весници во Белград што имаат пишувано за убиството на Даут Хоџа во последниве денови биле заплетени во Лерин.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 2121, 22. 8. 1940 г., Скопје

148.

ПИСМО

**од командантот на жандармеријата до Генералштабот на
Белград за политичката состојба во Албанија во првите
денови во август 1940 година**

Пов. бр. 11496

Белград, август 1940 г.

1) Во овие денови во почетокот на август се раширија вестите дека во селата на перфектурата на Косово ќе дојде голема војска, која е подготвена за ослободување.

2) Италијански војници дистрибуирале вести дека британските авиони го бомбардираат пристаништето Сан Џовани, Лежа и Корча. Ова очигледно е пропаганда против Англија.

3) Во Албанија е направен попис на стоката.

4) На 26 јули од Тирана дојде една генерал на италијанската војска кој држеше предавање пред објектот на општината. Во оваа прилика рече: „Албански браќа, дали сакате да го зачувате стариот завет и да го ослободиме Косово и со ова Албанија да се прошири. На ова не одговори ниту еден Албанец. Подоцна тој додаде дека е време да се врати Косово, а во моментов се зафатени и со Англија и треба да бидат трпеливи затоа што и на тоа ќе му дојде времето. Според него, Италија ќе ги повлече од Албанија и тие ќе имаат целосна слобода и ќе бидат само под контрола на Италија, што ќе се случи кога ќе го ослободат Косово.

5) Низ цела Албанија се собраа професори и наставници што беа против Италија и биле држени во логори.

6) Фашистите и полицијата секој ден вежбаат во Берат.

7) Италијанците уапсија повеќе лица под сомневање дека работат против Италија.

8) Се шираат гласови дека Италија во рамките на еден месец ќе влезе во Југославија.

9) Италијанските власти ги информираа нашите уапсени лица да се повлечат од границата и да чекаат команда.

10) Граничните органи во пограничната караула во Вермица монтирале радио-станица.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 11496, август 1940 г., Белград

149.

ИЗВЕШТАЈ

од Штабот на III Армиска област до началникот на Генералштабот - оддел за информации во Белград за општата мобилизација на албанскиот народ во Албанија од страна на италијанските власти

Пов. бр. 2875

Скопје, 22 август 1940 г.

Командантот на одделот на Косовската дивизија преку Пов. Ф. ВИИ. бр. 1263/40 известува:

„На 19. овој месец, за да се снабдуваат со храна, опрема, границата ја поминаа многу мал број Албанци, на кои им е кажано да си купат што поголемо количество гориво затоа што во иднина нема да можат да си одат за Ѓаковица. Во овој поглед ние разбираме дека Италијанците на селаните од Северна Албанија повторно ќе им забранат да доаѓаат кај нас за трговија.“

Неколку дена по ред италијанските власти ги собираат сите мажи на возраст од 18 - 55 години, а на оние што се во бегство им ги конфискуваат животните, житото, итн... Сето тоа што го собираат го праќаат во правец на Поградец (грчката граница).

Во Албанија се верува дека овие денови италијанските војници ќе маршираат во Чамерија, а исто така се верува дека Грците нема да се спротивстават (ова е коментар на италијанските офицери).

Нашите бегалци и емигранти, од кои околу сто се во Албанија, се собираат во Скадар и по сè изгледа дека во неколку групи ќе преми-

нат во нашата земја со цел да им се помогне на качаците да организираат нереди.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 2875, 22. 8. 1940 г., Скопје

150.

СООПШТЕНИЕ

од Штабот на III Армиска област - Скопје до Генералштабот - Белград за пуштањето од затвор на Цен Елези, Селим Калоши и во врска со незадоволството од страна на населението поради бројни притворања што ги спроведуваат италијанските воени власти во Мат, Мирдита и во Скадар

Пов. бр. 4640

Скопје, 1940 година

Цен Елези е ослободен од затворот во Тирана и сега се наоѓа во својата кука и со никого не зборува ништо.

Селим Калоши е пуштен од затвор, но сè уште се наоѓа во Тирана, каде што двапати на ден треба да се јави во полиција.

Големо разочарување е изразено кај луѓето (Албанија) поради плаќање на високите сметки за имотниот данок како и поради притворањето на шефовите и благородниците во Мат, Мирдита и Скадар.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. 2. бр. 4640, 1940 г., Скопје

**151.
ПИСМО**

**од командантот на III Армиска област - Скопје генерал Илија
Брашиќ до началникот на Генералштабот - Белград за барањето на
Хаџи Леши да му се даде дозвола да патува низ повеќе градови со
цел да води преговори со албанските емигранти**

Локалниот командант во Дебар го испрати следното: „Албанскиот емигрант во Дебар г. Хаџи (Алит) Леши испрати молба да се интервенира од страна на Министерството за надворешни работи за да може да патува од Дебар за Форча, Тузла, Валиев, Неготино (Краина), Бел Црв, Вршац и Белград, со цел да се сретне со албанската емиграција и за развој на преговорите за информативна и заговорничка работа во Албанија.“

Од наведеното што е испратено до Вас известувам за следното:

Кога г. Казим Кокоши дојде до Маврови Анови и на 1 овој месец му предложи на г. Хаџи Леши лично да ги посети сите имигранти - особено офицерите и од нив да собере податоци за нивните врски во Албанија зашто тие врски и луѓе ќе ги користи г. Кокоши преку г. Хаџи Леши со цел прибирање тајни информации и заговорнички акции.

Не ми е познато дали и какво овластување има г. Кокоши од страна на Министерството за надворешни работи, со молба за разгледување и преземање одговорност.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346, 20. 6. 1940 г., Скопје

152.
ПИСМО

**од командантот на III Армиска област на Југославија со седиште
во Скопје до началникот на втората разузнавачка комора при
Генералштабот - Белград**

Пов. бр. 3091

Скопје, септември 1940 г.

Имајќи предвид дека овој штаб последен пат од тебе има добиено информации дека на територијата на округот на Косовската дивизија, населено со Албанци католици, е забележана уште една моќна пропаганда од страна на католичките свештеници, политичари и други личности со најголемо влијание од таа територија, на Окружниот командант на Косовската дивизија му дадов наредба да се направи сеопфатен преглед на ова прашање и да нè информира за резултатите. По разгледувањето на областа командантот на округот на Косовската дивизија преку постапки Пов. Ѓ. Об. бр. 1037, на 3. овој месец за ова прашање, а по завршената контрола го испрати следното:

„Се забележува дека во последно време католичките свештеници често патуваат низ околните села. Првенствено патувањето го прават за одржување и вршење религиозни церемонии, но според некои податоци овие патувања ги користат со цел проширување на пропагандата во корист на Италија. Нема конкретни податоци, но нивната пропаганда се забележува меѓу католичките и муслиманските Албанци, кои се италилофили. Постоењето на таа пропаганда се докажува со фактот дека католичките Албанци многу позитивно се изразуваат за Италија и тајно се прошири верзија за тоа дека Италија ќе ги обедини сите Албанци.

Засега во овој поглед особено се истакнуваат: Петар Бериша од село Летница и Доминик Ромај од Ѓаковица.“

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. бр. 3091, 7. 9. 1940 г., Скопје

153.

СООПШТЕНИЕ

**од Министерството за надворешни работи на Кралството
Југославија до Генералштабот - Белград за едно циркуларно
писмо од Министерството за внатрешни работи на Албанија**

Пов. бр. 12898

Белград, 1940 година

Министерството за внатрешни работи на Албанија на сите префектури им испрати циркуларно писмо со кое информира дека при италијанското Министерство за надворешни работи беше формирана служба со цел да се соберат информации за Албанците што живеат на територијата на непријателот и нивната колонизација, исто како што постои таква служба и за Италијанците. Молбите за ваквите информации треба да се испратат до градоначалникот (префектот) на Тирана со точната адреса.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. Бр. 12898, 1940 г., Белград;
Пов. 28185/І

154.

СООПШТЕНИЕ

**од Министерство за надворешни работи на Кралството
Југославија за пуштањето на Кол Мачи од егзил**

Пов. бр. 9317

Белград, 1940 г.

Кол Мачи од с. Рапше - Хот, кој беше најдоверливиот човек на Муса Јука и на режимот на кралот Зогу за формирање на организацијата на тајната служба меѓу нашите Албанци во околината на Подгора,

е ослободен од егзил. Тој беше ослободен со кауција од егзил за да воспостави тајна служба во корист на Италија.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 9317, 1940 г., Белград

155.

СООПШТЕНИЕ

**од Министерството за внатрешни работи на Кралството
Југославија до Генералштабот - Белград за формирањето на
Комитетот за ослободување на Косово и на другите албански
територии**

Пов. бр. 11003

Белград, 1940 г.

„Во Албанија е формирано тајно здружение, кое има за цел ослободување на сите територии каде што живеат Албанци и го носи името „Комитет за ослободување на Косово и на другите албански територии“. Во оваа комисија се вклучени главно Косовци и други елементи. Во моментот не е проширено во другите области бидејќи е тајно, или наскоро очигледно ќе заземе јавен карактер. Центарот им е во Тирана.

По пристигнувањето на грофот Џани, имаме информации дека се обезбедени 2 милиона лири за Исмет-бег Криезиу за членовите на косовската миграција.

Благородниците на миграцијата од нашата држава се распределени по должината на границата, со што лесно можат да предизвикаат незадоволство кај нашето албанско население.

Повиканите резервисти на воени вежби родени во 1915 и 1916 година што беа испратени за Корча и Ѓирокастро, добиле храна, но не и плата.

Министерот, кој држеше говор во Кукс, не одржа јавен говор, но имаше разговор со луѓето во едно кафе на католикот Цина. Еден се

обиде да обезбеди наводнување на земјата преку реката Лука, а министерот одговори дека не е време за тоа - сега во прв ред е ослободувањето на нашите браќа под окупација на Југославија и Грција. Министерот е муслиман и им го порача тоа особено на муслиманите.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 11003, 1940 г., Белград

156.

ИНФОРМАЦИЈА

**од Министерството за внатрешни работи на Кралството
Југославија до Генералштабот - Белград за општата политичка
ситуација во Албанија**

Пов. бр. 11267

Белград, 1940 г.

1. Немаше никаква прилика да се докаже дека со парите се врши минување на луѓе од нашата држава во Албанија. Веста што била издадена од страна на жандармериската чета од територијата на Пеќ не е валидна.

Албанската власт постојано создава и развива организации на албанското население на нашата територија, бидејќи пробивање на доверливите луѓе од Албанска територија кон нашата со цел шпионажа на штета на нашата држава и создавање албанско движење кај нас со цел повторно обединување на нашите јужни територии со Албанија.

2) Италијанската власт на многу вешт и дискретен начин работи на евакуирање на нашите иселеници, имиграцијата, бегалците, на воените бегалци и слични на нив во еден табор, сето тоа со цел организирање на Косовците, за што им даваат добра дневница и прехранбена помош.

3) Италијанско-албанските власти имаат многу добри информации за ситуацијата во нашата земја, особено во Црна Гора. Сите знаеме за состојбата на нашите единици во Црна Гора, кои не сакале да прифатат

храна. Оваа информација е од Италијанско-барското друштво. Сигурно дека и нашите Албанци, католици и муслимани, работат за италијанската разузнавачка служба, но многу им е тешко да преминат преку границата. Нашите Албанци секогаш се заинтересирани за настаните во Албанија. Во Албанија, особено во пограничните премини, се зборува дека Италија ќе ги побара од нашите лидери областите на населението со албанско мнозинство.

4) Во Албанија има многу голем број војници распоредени во насока на нашата граница меѓу Кукс и Каф Пруши, но бројно составот им е непознат. Поканети се на воена вежба сите на возраст од 20 - 40 години. Родот „Фиши“ ја одби поканата за воена обука. Убиен е италијанскиот полковник и околу 120 офицери, подофицери и војници. За смирување на ситуацијата дојдоа 12.000 италијански војници.

Се појавува голема загриженост поради недостаток на храна. Сите претставници на поранешниот крал Зогу се земени во војска. Еден значителен број муслимани во Албанија ги изразуваат симпатиите кон нас, но сето тоа е привремено и дволично.

5) Мнозинство од Косовците се унапредени со подофицерски ранг. Тие не одат со наредба во армијата, но има доброволци. Од секој Косовец се земени податоци: која провинција од нашата држава ја познава најубаво, кои мажи од неговото семејство се наоѓаат таму, каде се сега, имаат ли отслужено воен рок итн... На нашите косовски граѓани им се дава награда за нивната заслуга. Организацијата се спроведува низ цела Албанија.

Дали Мехмет Делиа со пријателите ја има поминато границата, не е потврдено, но тој е опасен организатор и невиден непријател на нашата земја. Се слушаат гласови дека Италија по војната со Англија ќе го поттикне на бунт албанското население со цел повторно обединување на територии со Албанија.

6) Подготовките за испраќање на армијата со авијација од Албанија немаше можност да се докажат.

7) По улиците работат Италијанците и Албанците, првите се во мнозинство, добро се платени, но се несреќни бидејќи нема што да се купи.

8) Испраќање луѓе не е забележано. Исто така, немаше можност да се докаже веста за едукација на пилотите. Агитација се спроведува на тој начин што се прикажува бедната состојба на албанското население во нашата држава.

9) За едукацијата на нашите бегалци во италијанската авијација не бевме во состојба да разбереме ништо.

10) Агитирањето на Италијанците за помирување на католиците и муслиманите не може да се постигне, но се чини дека не постои основа затоа што тие имаат сосема различни мислења.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. 2 бр. 11267, 1940 г., Белград

157.

ИЗВЕШТАЈ

**од командантот на Армија III - Скопје до Генералштабот -
Белград за барањето за вооружување од група српски
граѓани од областа на Ѓњилане**

Пов. бр. 3640

Скопје, октомври 1940 г.

За состојбата во областа Ѓњилане седиштето го има добиено овој извештај, потпишан од десетина доверливи граѓани:

„Акциониот совет на граѓаните на Ѓњилане од патриотските чувства смета дека е соодветно да ви го испрати извештајот за ситуацијата што мислиме дека е корисна и ургентна за националното и државното постоење. Добро е познато дека нашата земја останува строго неутрална во однос на меѓународниот вооружен конфликт и оваа политика сака сè уште да ја води. Ние немаме територијални претензии што се надвор од нашите граници. Затоа кон националните малцинства што

живеат во нашата држава да спроведеме една екстремно толерантна политика. Аналогно на ова ќе треба сите држави и националните малцинства да се неутрални и лојални на нашата земја, но за жал тоа не е така. Во последно време дел од италијанскиот печат врши напади врз нашата земја и алудира на некои национални и територијални права на Албанците во нашата држава. Исто така бугарскиот печат се однесува на ист начин. Пред извесно време Бугарското списание „Денес“ објави географска карта на голема Бугарија, во која границите се истакнати дури до Крушевац во Србија. Косовскиот албански комитет пред две години почна да дели плакати во Косово и Метохија, во корист на нивните национални и политички аспирации. Таквите плакати исто така се наоѓаат во областа на Гњилане како и нивните дистрибутери.

Од пред една година, односно од почетокот на новата светска војна, таа албанска пропаганда е зајакната во многу правци. Ние, кои живееме меѓу нив, судбина ни е секој ден да го гледаме ова. Во округот на Гњилане, на пример, од страна на Албанците се дадени вакви изјави: „Ако почне војната на албанската граница ние веднаш ќе кренеме востание, Југославија не треба да смета во рок од 15 дена Италијанците да дојдат тука. Двајца Албанци му рекле на еден наставник дека едно од неговите српски села наскоро ќе биде чад и прав. Албанските деца во основните училишта веќе отсега почнаа да им се закануваат на српските деца. Албански жени им велат на српските жени со кои имаат подобри и поблиски односи да ги кријат златото и другите вредни средства, бидејќи тука наскоро ќе дојде Албанија. Овие денови при плаќање на даноците на имот Албанците го избегнуваат плаќањето на данокот, а меѓу себе си зборуваат: „Зошто ние да ги плаќаме даноците на земјата, кога оваа наскоро ќе биде албанска.“ Непримената на многуте закони и државни принципи како и мошне многу други примери докажува дека ситуацијата е многу сериозна.

Во јужна Србија округот на Гњилане е најголем и има најмногу Албанци (3/5), а онака каква што е разликата во областа на Гњилане и какво што е нивното расположение тука, така е и во Прешево преку Косово и Метохија до Дебар. Ако сметате дека албанското население е

исто така добро вооружено, може да се добие појасен увид за посериозна и поопасна ситуација.

Имајќи предвид разработка на горниот дел како и тоа дека нас не треба да нè фати неподготвени ниту една состојба или настан, мислиме да се дејствува итно на следниот начин:

1. Разоружување на Албанците. Познато е дека примитивните Албанци се дадени по оружјето и дека истите се во состојба да дадат сè. Ако се земе предвид нивната желба, политичка и национална, каде што исто така е потребно оружје, тогаш јасно е дека албанскиот елемент поседува големо количество различно оружје. Власта досега доби мало количество оружје. На пример во 1938 година во областа на Гњилане од Албанците се преземени 1.600 воени пушки, но сето тоа не е доволно. Во нашата област има барем уште толку воени пушки. Од над 1.000 ловечки пушки повеќе од 95 отсто им се нелегални, и околу 4 - 5.000 со различен калибар, револвери како што се „штајпер“, „парабола“, „нагант“ итн. Истата ситуација е и во други области, каде што живеат Албанци.

2. Вооружувањето на нашиот елемент. Нашата популација за жал не е вооружена. Потребно е да се вооружени не индивидуално, туку да се организираат национални одбранбени милитарни форми по општините. Една таква милитарија мора да има барем 50 - 60 луѓе. Истото ќе се формира од матичното население на општината и од националниот елемент.⁸⁷ Војската треба да се снабдува со гориво, воено оружје, дури тоа да биде и стариот модел, пушки, митралези и бомби. Една таква војска би била под команда на способен офицер од резервата, кој исто така со војници еднаш или двапати неделно ќе врши воени вежби. Државата за ова не би имала високи трошоци бидејќи членови на војската ќе живеат и ќе се хранат секој од своите домови и секоја од нив редовно ќе ги спроведува граѓанските работи. Сите други детални упатства за оваа војска ќе ги даде воената власт.

⁸⁷ Се однесува за српскиот елемент.

3. Зголемување на бројот на жандармите. Пред седум години се откажани сите помошни караули на жандармерија и е намален бројот на жандармите пред жандармериските станици. Постојат случаи каде што во жандармериските станици се наоѓаат двајца до тројца жандарми. Кога се разгледува дека жандармериската станица ја покрива територијата колку за две општини, кои во овие делови се големи, бидејќи општината се состои од 8-10 села, повеќето во тешки ридско-планински области, јасно е дека овој мал број не е доволен за таа територија како и за просечните 10-12.000 жители колку што имаат двете општини.

4. Да се засили надгледувањето на Албанците. Во последно време кај Албанците се забележуваат едно моќно движење, посети и консултации, особено значаен број на нивните активисти одат од село во село и држат вечерни состаноци, кои се на штета на нашата држава.

5. Албанците и воената обврска. Албански резервисти не би требало да се користат за воени должности во вооружените единици, туку само во работните баталјони и без оружје.

6. Промена на раководството и на општинскиот совет. Општински лидери и совети во Јужна Србија⁸⁸ мора веднаш да се сменат што побрзо и да се изгласаат нови совети од сериозни и лојални граѓани и да бидат само национални⁸⁹ луѓе. Тековните општински совети се премногу одолговлекувани, во целина нивниот авторитет е никаков, и ако се земе предвид дека половина од тие општински советници се Албанци, јасно е дека денес тие совети не само што се штетни туку исто така можат да бидат многу опасни зашто албанските членови според нивната функција можат лесно да извршат саботажа и да дојдат до воениот материјал што се наоѓа во општината. Неодамна е потврдено дека за овие многу тајни воени наредби детално знае и целата чаршија.

Во последно време настанот е болно претставен а ова се случи за да се преплашат од овие настани нашите национални автоколониستي да ги продаваат своите имоти и да се вратат во своите претходни територии.

⁸⁸ Се однесува на Косово, кој од тогашниот режим се сметаше како дел од Јужна Србија..

⁸⁹ Станува збор за Срби.

Што е уште повеќе болно, тоа богатство го купуваат од оние Албанци што сметаат дека ова е добра и безбедна работа бидејќи: „наскоро ќе дојде Албанија“.

Ако државата и воената власт ги прифаќаат нашите предлози, а ние како добри патриоти мислиме дека треба да ги прифатат, тогаш веднаш да се прекине автоколониистичкото иселување, во тој случај нашите чувства и моралот на елемент ќе расте додека кај Албанците ниско би паднал. Со спроведување на ова во пракса ние би го осигуриле нашето општество во нашата земја и покрај нашата персонална војска ние ќе сме подготвени да дочекаме таква ситуација: дури и ако војната почне, ние подготвени ќе ја дочекаме.

Долупотпишаните акционери на Советот, патриотите на Ѓњилане, го подготвиле овој предлог и извештај затоа што тие мислат дека сите имаме задолжение да им помогнеме на нашите воени и цивилни власти во зајакнувањето на моќта и авторитетот на нашата држава. „Нашата совест не би била мирна, ако не го сториме тоа. Во исто време, свечено изјавуваме дека ние сме достапни за цивилна и воена сила за каква било патриотска работа и за соработка за доброто на нашата татковина и на нашиот народ.,, Нудејќи го наведениот извештај, за кој е известен г. Бани од Повардарјето и прашањата изнесени во извештајот во краток рок ќе бидат разгледани. За резултатите и за евентуалните одлуки што би биле преземени ќе бидете известени подоцна. Да се даде предлогот во жандармериските станици да се чува значителен износ на пушки за избраните лица на кои ќе им се даде оружје и муниција ако е потребно.

Испратено: командант
г. мин. на војск. и мор. генерал на Армијата
Началникот на ГШ.

Ова писмо со потпис на мин. на војската и на морнарицата е испратено до претседателот на Советот на министрите на ден 17. 10. 1940 г.

ДАРМ.Ф. ВИИ.М.345. Пов. Ѓ. Об. бр. 3640, 14. 10. 1940 г.

158.

ИЗВЕШТАЈ

**на Штабот на III Армиска област - Скопје до началникот на
информативната комората II при Генералштабот - Белград со
информација за ситуацијата во Албанија во текот на
ноември оваа година**

Пов. бр. 4229

Скопје, ноември 1940 г.

Локалниот командант на Дебар преку постапката Пов. Об. бр. 551 од 17 ноември известува:

„За ситуацијата во Албанија се собрани и заверени податоците и затоа треба да се сметаат за целосно точни:

1. На 14 ноември оваа година, пред мракот, од Бурел преку Клос, во село Фејзула (Булкиза) пристигнале 150 италијански цивилни работници на возраст меѓу 45 и 50 години. Алатките не ги носат со себе, но им ги дале во Зерчани, а ќе работат на патот од с. Фејзула за Клос.

2. Вечерта на 11 спроти 12 ноември оваа година Британската авијација изврши бомбашки напади:

- Во околината на Драч исчезнало депото на гориво во близина на викендичката на Зогу; исто така зафатени се околните куќи и многу куќи се оштетени и голем број мелници за брашно.

- Во Кавајски Шкам /на параметар во дел 1: 200.000 „Шкамот на Хан“, 7 километри во близина на Драч, срушени се сите касарни во кои порано била сместена војската.

- Во Елбасан е погоден аеродромот и е уништен заедно со депото за гориво.

- Во Либражд делумно е разурнат мостот на реката Рапун, која на 12 ноември оваа година беше обновена, - беа уништени: еден магацин со муниција и бомби пешадиска артилерија и еден магацин со пешадиска муниција, срушени се и казермите и две пушки од највисок калибар. Околу 100 војници се убиени.

3. Вечерта на 11/12 ноември оваа година во Валона противавионската артилерија сруши еден англиски авион, кој целиот во пламен падна во морето.

4. На 12 ноември оваа година од Пешкопеја за Лужа се испратени канцелариските материјали и опрема, архивата и мебелот.

5. На 12 ноември оваа година од Пешкопеја во камиони со околу 25 - 30 италијански војници и друг камион со околу 30 албански фашисти имаат отидено во насока на Либражд, а потоа и во Корча.

Војниците се од Мухури, а фашистите од префектура на Пешкопеја.

6. На 14 ноември оваа година околу 200 албански војници од баталјонот „Томори“ и „Кората“, врзани ги испраќаат од Корча во Елбасан и под надзор на стражарите, каде што ќе им се суди за непослушност.

7. На 15 ноември оваа година од Драч во Пешкопеја се дојдени 4 гигантски автобуси со бегалци - најмногу полни со семејства на италијански и албански официјални претставници, а помалку семејства имаше на богатите луѓе.

8. На 15 ноември оваа година албанскиот мајор Дали Мули, командант на баталјонот „Тарабош“, со блиски до 150 војници беше испратен од Ѓирокастро на фронтот во Тирана, каде што ќе му се суди за непослушност и дел од овој баталјон им бил предаден на Грците, а другите се движат по планините.

9. На 13 ноември оваа година потполковник Фиќири Дине отишол во Корча, навидум да ја преземе командата од една албанска единица.

10. Во Печин, сите најдобри куќи се преземени за да се лечат повредените, а жителите се испратени во други згради.

11. На 15 овој месец тргувачите (околу 30) од Пешкопеја побараа дозвола да одат во Тирана за да се снабдат со сол, детергент и со друга опрема. Дозволата не им е дадена, но му беше дадена само на Џен Елези, кој го испрати својот син Гани Елези со 14 лица и 20 коњи во Тирана, за него и за неговите поддржувачи да донесат опрема.

12. Во цела Албанија се вршат апсења на регистрираните фашисти што избегале од борбите или не одговориле на повикот.

Поради ова, голем број фашисти се отстранети од власта.

13. Тирана, Валона, Елбасан и Драч се комплетно празни, а граѓаните се наоѓаат во околните села.

ДАРМ. Ф. ВИИ. М. 346. Пов. Ѓ. Об. бр. 4229, 19. 11. 1940 г. Скопје

1941 година

159.

ТРИМЕСЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ

од пограничните сили на Кралството Југославија до министерот за војска и морнарица - Белград за политичката и воената ситуација во Албанија и за активноста на Косовскиот комитет

Пов. Ѓ. об. бр. 3339/40

Скопје, 2 јануари 1941 г.

А. Албанија

I дел

Воената ситуација

Воената организација: Поради очигледниот неуспех кој досега го претрпе италијанската војска во Албанија, со загуба на цели одделенија и оставањето на голем дел од воениот материјал и муницијата, се наметна потребата за реорганизација на италијанската војска во Албанија. Новиот началник на Генералштабот и командантот на италијанската војска во Албанија требало да го завршат тоа што побрзо. Меѓутоа, претешката воена ситуација на италијанската војска и непрекинатите бомбардирања на пристаништата во Валона и Драч од страна на англиските и грчките авијации како и торпедирањето на воениот транспорт во Јадранското Море, даваат премалку надеж и можност дека ќе се реализира реорганизирање на италијанската војска за нејзините целосни воени потреби за опстојување и борба. Такви заклучоци може да се донесат одделно од фактот дека и покрај истоварувањето на големи коли-

чества воен материјал и на војска во Албанија во пристаништата во Драч и Валона, Италијанците не успеаја да се задржат во некои делови од фронтот, поради постојаното бомбардирање и доминацијата од страна на грчко-англиските трупи и авијација...⁹⁰

II дел

Политичката ситуација

1) Надворешната политика: Додека Италија јавно и службено ги претставува прекрасните односи и пријателството со нашата држава, од друга страна таа тајно преку нејзините претплатници ги поттикнува Албанците со ветување за Голема Албанија, всушност нејзините обиди се за понатамошни ескалирања на исток. Дејствувањата на дипломатските претставници биле насочени кон сестрана пропаганда и разорно дејство меѓу арнаутските малцинства кај нас. Исто така одржувањето блиски односи со Бугарија и помагањето на бугарофилите во Албанија ги изразува вистинските намери на Италија кон нашата земја.

Во текот на ноември оваа година капетан Антика, италијанскиот разузнавачки орган во Скадар, им рекол на граѓаните во Албанија дека во период од 10 дена ќе го собори Белград и оти италијанската војска преку Ѓаковица ќе дојде во Косово.

Италијанската жандармерија во Албанија исто така по кафулиња му држи предавања на муслиманското население за тоа како тие треба да војуваат заедно со италијанската војска и да ги преземат Ѓаковица и Косово во рок од 10 дена, претставувајќи им ја тезата дека Југославија не поседува топови и авиони како што ги поседува италијанскиот крал.

Италијанскиот весник „Томори“ од 13 до 16 октомври оваа година на насловната страна ги нападнало Југославија и Грција и нивните лидери дека се ориентирани кон англиската политика и цврсто стојат зад нивната пропаганда. Го нападна и говорот на господинот министер

⁹⁰ Овој документ е делумно внесен, односно само оној дел што зборува за ситуацијата во Албанија.

на војска, кој се одржа во Скопје на 13 октомври оваа година и општо е изразен против Југославија.

Сепак, по неуспехот на Италија против Грција, не пристигнуваат никакви вести од Албанија, затоа што Италијанците се очајни по неуспехот и доживеваниот пораз од страна на Грците.

2) Внатрешната политика: Поради неуспехот во војната против Грција, албанското население во сè поголеми размери ја губи надежта и довербата во силата на Италија и омразата кон Италија е сè повеќе изразена.

Еден италијански генерал во Скадар преку попознатите граѓани им порачал на Албанците да ја прифатат поканата на воените власти за учество на албанско-грчкиот фронт, а пак тие им одговориле дека во овој поглед не можат да преземат ништо поради фактот што немаат никаква потреба да војуваат против никого, ниту со Грците затоа што албанскиот народ изгубил сè, дури и слободата.

По одбивањето на албанските војници за војување против Грците, и по повлекувањето на албанските баталјони од борбата, кои биле во составот на италијанската војска на фронтот и по нивното внатрешно повлекување, дошло до чести судири на албанските војници со италијанската жандармерија во Албанија.

На 26 ноември оваа година во Мирдита дошло до борба, во која се убиени 12 италијански жандарми и еден албански војник во бегство. Во истиот ден дошло до борба во планината Мали Брат помеѓу италијанската жандармерија и албанските војници во бегство, во која се убиени 3 италијански жандарми.

На 4 декември оваа година дојде до војна во местото Ќафа Булкиз каде што италијанската жандармеријата фатила 3 албански војници и двајца цивили.

Мислим Пеза, роден во Преза, северозападно од Тирана, се одметнал од албанско-италијанската власт со уште 40 свои луѓе. Причината за неговото бегство е затворањето на неговиот брат, кој бил под сомневање за убиството на Нах Старова во Подградец од пред пет-шест месеци. Мислим Пеза по неговото писмо испратено до Шефкет-бег

Врлаци и Мустафа Круја, на отворен начин им се заканил дека ќе ги ликвидира ако не го ослободат неговиот брат, поради што тој е пуштен од затвор, но и потоа Мислим не сакал да се врати од бегството.

Не се исклучува можноста за организиран напад против Италијанците, особено во Северна Албанија, ако Грците понатаму имаат успех, посебно ако го заземат Елбасан. Исплашени од ова сценарио Италијанците интернирале голем број албански првенци, кои што биле задржани како заложници во Италија.

III дел

Косовскиот комитет и акцијата на качаците

Работата на Косовскиот комитет во ова тримесечје имаше помал израз. Сепак, иако Италијанците се зафатени со своите тешкотии во Албанија, повторно ги поддржуваат и ја помагаат оваа организација.

Овластените органи во ова тримесечје имаат извршено подготовки во Албанија против нашата држава, преку организирањето на нашата емиграција за влегување на наша територија со цел против државата пропаганда меѓу албанското население и нивно духовно подготвување за востание во вистинскиот момент. Со оваа акција од територијата на префектурата на Скадар и на Косово раководи разузнавачкиот италијански офицер - капетан Анѓело Антика, кој ги организира, ги плаќа и ги испраќа нашите бегалци на наша територија. Ова го потврдиле и следните настани:

На 16 септември оваа година во регионот на нашата гранична стража број 19 „Џјевна“ две чети илегално преминале од Албанија, при што е уништена една тројка во која спаѓаат: нашиот озлогласен одметник Никпалевиќ Божо од село Драчевица, околија на Бар, Хаџи Суљ Џетковиќ од село Фундино, околија на Подгорица, исто така и Фаџил Мел Факу од село Зус, околија на Скадар, кои според дадената задача од разузнавачкиот италијански офицер во Скадар требало да извршат неколку атентати во околијата на Подгорица. Од точните информации Божо Никпалевиќ бил агент на капетан Антика и од него примал по осум наполеони месечно.

На 3 декември оваа година од страна на контролна патрола на петтата чета е откриена качачка банда создадена од дваесетина души вооружени во „Шкоза“ над село Батуша (секција Призрен, размер 1 : 100.000) во обидот да премине илегално од наша територија кон Албанија и во борбата тројца качаки се убиени а други двајца се ранети. По увидот на овластените органи идентификувани се нашите бегалци што живеат во Албанија: Браим Амза од село Ѓоцај и Дин Бајрами од село Морино, околија на Ѓаковица, а третиот не можеше да се идентификува. Убиените биле вооружени со италијански пушки, кои се заплени, а контролните патроли покрај границата забележале дека повеќето од групата носат италијанска воена униформа, но и ранци.

Кај убиените освен еден напис околу дислокацијата и моќта на околината на Косовската дивизија најден е еден леток напишан на рака на албански јазик, со кој се повикува албанскиот народ на востание...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М : 345. Пов. Ѓ. об. бр. 3339/40, 2 јануари 1941, Скопје

160.

ПИСМО

од командата на жандармеријата до министерот на војска и морнарица (Генералштаб) за предавството на италијанско-албанскиот воен бегалец Паша Али Иса на српските власти

Команда на жандармеријата
Пов. Ј. Ѓ. бр. 733

Белград, 13 февруари 1941 г.

Командантот на Вардарскиот жандармериски полк под Пов. Ј. Ѓ. бр. 251 од 10 февруари о.г. ѝ го достави на оваа команда следниот извештај на командирот на жандармериската станица Радолиште:

На 29 јануари 1941 г. на местото Кајмакчалан државната граница од Албанија на наша страна ја преминал албанско-италијанскиот воен

бегалец војникот од 4 чета на албанскиот баталјон „Тарабош“ ПАША АЛИ ИСА, родум од с. Урак, префектура Елбасан - Албанија и се предал на органите на 13 чета на граничните трупи. Истиот преминал без оружје, а облечен е во италијанска воена униформа.

Според неговата изјава тој побегнал од својата единица пред еден месец од позицијата кај Подградец и отишол дома, но бидејќи италијанските власти почнале да бараат албански воени бегалци и да ги упатуваат во Тирана, побегнал во нашата држава.

Понатаму именуваниот го изјавил следното:

„По објавувањето војна на Грција мојот баталјон се упати на позицијата Звезда кај Корча и влезе во борба на позицијата Голо Брдо. Од таа позиција бевме истиснати од страна на Грците и отстапивме до Подградец. Во борбата со Грците од мојот баталјон имаше многу мртви и ранети, а еден дел им се предаде на Грците. Кога баталјонот стапи во борба броеше 700 луѓе, а кога се повлекохме до Подградец и кога се дадов во бегство, останаа околу 100 луѓе.

Баталјонот се делеше на пет чети. Во четата имаше по 120 луѓе. Мојата чета беше вооружена со тешки митралези М 1914 и минофрлачи М 1930, со калибар 45 мм. Имаше осум вакви митралези и 9 минофрлачи. Другите беа вооружени со долги италијански пушки.

Кај народот од тој баталјон облеката и обувките беа многу добри, зашто кога дојдовме како кадар ги примивме нови, но подоцна ништо не се обновуваше освен малку обувки, така што облеката е сега дотраена.

Во целиот баталјон имаше 102 коња, кои беа многу слаби и стари, а товарниот прибор беше употребуван. Коли немавме.

Порано храната беше многу добра, а на позиција добивавме по 600 гр леб, за готвење макарони, гриз и ориз, но и тоа недоволно, а месо добивавме еднаш неделно. Добиеното следување не беше доволно за војниците.

Моралот и дисциплината беа на многу ниско ниво. Војниците се незадоволни од своите старешини, нерадо се борат против Грците и незадоволни се од храната, облеката и обувките.

Сообраќајните средства во Албанија се единствено камиони, коли и товарна стока. Патиштата се доволно добри освен во близина на позициите, каде што се многу оштетени од грчката артилерија и авиони. Има многу бегства од војската, како на албански така и на италијански војници. Војниците најмногу бегаат од Грција, а помалку од Југославија. Сегашната состојба во Југославија не е задоволителна, затоа што италијанските воени власти ја одземаат од народот храната за луѓето и за стоката и сега никому ништо не плаќаат. Освен тоа народот многу осирوماши, зашто нема каде да заработува бидејќи Италијанците на сите работни места вработиле свои луѓе.

Народот многу негодува против Италијанците, но само меѓу добрите пријатели, зашто јавно не смее поради страв од строгите казни од страна на Италијанците.

Пред 20 дена дојде малку војска заради засилување и веднаш е распоредена на фронтот. Од каде е дојдена војската и во колкав број, не ми е познато.“

Именуваниот на 30 јануари 1941 г. од страна на 13 чета на граничните трупи му е предаден на командантот на градот Струга.

Молиме да го земете ова на увид.

Потпис...

ДАРМ. Ф. ВИИ. М 346. Пов. Ј. Ѓ. бр. 733 од 13. 2. 1941 г., Белград

РЕГИСТАР НА ЛИЧНИ ИМИЊА

А

- Агуши Илиаз 10, 31, 239, 279, 294, 295,
 Аклаја Хајдар Али 254
 Аливодичи Омер 89
 Ализоти Фејзи 54
 Алили Алит 295
 Алиу Мехмет 44, 45
 Ала Лохја Алуш 45
 Амза Браим 336
 Амико 95, 100
 Ангелини Антика 287
 Ангеловиќ Жарко 114
 Аранитаси 91
 Арила 168, 181
 Арифи Јусуф 121
 Арифи Ман 44, 45
 Аркалда 149
 Арслани Хамз 225
 Аслани Решат 207
 Ататурк Кемал 235
 Ахмед 45
 Ахмед Бег 45-56, 59, 63, 65-69, 71, 76-79, 83-85, 121, 142, 143
 Ахмеди Неџип 50, 138

Б

- Базит 225
 Бајгора Бислим 178
 Бајракот Бена 49
 Бајракот Бериша 44, 46
 Бајракот Битиќи 44
 Бајракот Бишкази 49
 Бајракот Бокси 43
 Бајракот Бузи 42
 Бајракот Буњани 46
 Бајракот Булгери 47
 Бајракот Вела 47
 Бајракот Гаши 44, 45
 Бајракот Гризи 42
 Бајракот Ѓани 42
 Бајракот Зерчани 49
 Бајракот Зогај 44, 49
 Бајракот Зумба 44
 Бајракот Љузни 48
 Бајракот Ибали 46
 Бајракот Кири 43, 45
 Бајракот Коплик 42, 89
 Бајракот Красниќи 43
 Бајракот Круеџиу 46
 Бајракот Крума 44
 Бајракот Ктхела 46
 Бајракот Курбини 49
 Бајракот Лохја 42, 45
 Бајракот Љура 47
 Бајракот Мани и Зи 46
 Бајракот Манатија 47
 Бајракот Мертура 43

- Бајракот Никај 43
 Бајракот Пука 46
 Бајракот Ранѓа 49
 Бајракот Речи 43, 46
 Бајракот Селита 47, 48
 Бајракот Темали 43
 Бајракот Топлана 43
 Бајракот Ќерети 46
 Бајракот Хот 42
 Бајракот Шкрел 42
 Бајракот Шлаку 43
 Бајракот Шоша 43, 45
 Бајрактари Незири Мухарем 50, 85, 99, 144, 156, 158, 159, 340
 Бајрами Дин 336
 Бајрами Исуф 229
 Бајрами Мусли 109
 Бајрами Рустем 44, 45, 145
 Бакали Халит 121
 Балдани Томо 237
 Бардоку Зеф 139
 Барли Садри Керо 283
 Батуша Хасан Ага 51
 Баша Ниџи 124
 Беголи Бари 52
 Бера Шаќир 139
 Бериша Бег Ахмет 121
 Бериша Петар 318
 Беќири Воца Шериф 299, 300
 Биба Никол Марк 121
 Биба Пашук 283
 Бинаку Али 44, 45
 Бисаку Јован 102, 106
 Бицај Алуш Ага 50, 66
 Бишевци Јонуз 177
 Бишевци Рак 177
 Блошми Салахедин 54
 Бога Вили 109
 Ботај 276
 Бошњаку Хајдар 178
 Бошњаку Хак 178
 Бошњаку Хук 178
 Бракчори 131
 Брацовиќ 302
 Брашиќ Илија 34, 315, 316
 Брегу Фаик 255
 Броја Ибраим 158
 Будакова Реџ 172, 173
 Бумчи 55
 Бунчи Луиѓ 47
 Буњамини Ман Сали 304
 Бурели 48
 Бушати Бег Мала 45
 Бушати Бег Суло 45
 Бушати Бег Џелал 45

 В
 Ванѓел Ванѓели 53
 Ванѓели Панѓели 78
 Варалама Фадил 219
 Венузелос 154
 Виктор 75
 Вида Џафер 148
 Вламаси Сејфи 89

Вогова Пем Мифтар 125
 Вока Џем 138
 Волеи Марк 122
 Ворфи Ндуе 131
 Вриони Бег Иљаз 54
 Врлаци Бег Шефкет 33, 54, 134,
 313, 334
 Вујиќ Благоја 208, 209
 Вусановиќ Љуба 117
 Вучај 290
 Вучитрна Сали Хоџа 10, 52, 54,
 104, 159, 168, 179, 255

Г

Галиќ Љубомир 114
 Гамбара 79
 Гани Бег 17, 26, 31, 70, 164, 165,
 220, 244, 246, 248, 289
 Гафури Назим 126
 Гега Марг 48
 Глишиќ Седмир 208, 209
 Ѓњилани, Авни 248
 Гранди
 Гока Пренг 121

Д

Дајиќ Стојан 41
 Дачи Јахи 299
 Деграил 148
 Деда Тома 282
 Дема Дин 180, 341

Дема Мифтар 121, 125, 341
 Дема Исни 94, 99, 143, 180, 182
 Дема Шаќир 180
 Делиа Мехмет 324
 Делвина Хикмет 182
 Дибра Бег Абдурахман 67 - 70
 Дида Гани 205
 Дида Решат 21, 205
 Диздари Етем 51
 Дине Фаќири 99, 331
 Дине Хоџа 180, 182
 Дергути Мустафа 279
 Догани Шукри 118
 Дода Биб Андрија 60, 125
 Дода Фрок 139
 Дода Џон 121
 Драга Бег Ферхат 10, 126, 191, 253,
 278, 280, 283, 287, 289, 293-296, 300
 Дришта 42
 Дромандит Ерик 102
 Дула Шех Хајдар 131

Ѓ

Ѓека Кадри 228
 Ѓечов Штефан 103, 110-115
 Ѓиновци Шериф 119
 Ѓипери 48
 Ѓон Марка Ѓони 8, 12, 46-48, 59,
 60, 63, 65-67, 69, 77, 86, 87, 217,
 218, 290
 Ѓоцај Идриз Дем 229

Ѓулаковиќ 126

Е

Елези Цен 142, 180, 181, 315, 331

З

Зејини Ќерим 300

Зајми Тахир 255, 257, 283

Зејни Захри 216

Зенели Аслан 138

Зеќири Бајрам 250

Зибери Зеќир 131

Зоголи Бег Мифтар Џемал 38

Зогу Бег Ахмет 7-9, 48-50, 54, 65, 77, 86, 88, 94, 138, 143-149, 154, 161, 163, 164, 168, 171, 173-175, 180-182, 203, 217-219, 223-227, 233, 238, 243, 244, 244, 247-249, 275, 276, 280, 286-288, 293, 307, 311, 312, 321, 324, 330

Зогу Џелал 60

Зониќ 117, 128

Зузњи Ислам 108

Зумба Буњаку 44

И

Ибрахим Бег 121

Ибрахими Јакуп 109

Игнатовиќ Саватија 232

Имани Ферид 130

Имери Јусуф 300

Ипи Џафер 53

Исмаили Зеќир 109

Исуфи Елез 60

Ј

Јакуп 205

Јакова Мурат 131

Јашари Меџит 214

Јашари Неџип 232

Јевтиќ Богуљуб 41

Јела Реџеп 159, 168

Јечмениќ С. Милан 196

Јовановиќ Милан 41

Јука Муса 143, 159, 202, 223, 311, 321, 343

К

Кадриу Ага Курт 142

Казину Таф 8, 77

Кадрибарли Садри 51, 52

Каландри 99, 100

Калоши Мурат 142, 143, 182, 292

Колчиу Ибрахим 130

Кампањела Антун 302

Капитени Мехмет 307

Кастрати Харит 131

Катаниќ 41

Катунди Ставре 204, 208, 209, 216

Катунди Сотир Андре 204

Келменди Шабан 131
 Келменди Џеват 131
 Кестија 94
 Кири Вас 45
 Криезиу Бег Гани 289
 Криезиу Исмет 10, 52, 121, 322
 Криезиу Сулејман 279, 299
 Кроси Абдурахман 48, 142, 159, 168, 173, 177
 Кроси 49
 Крстиќ 125
 Круја Мустафа 49, 309, 310, 334
 Круја Хамит 93-99, 233
 Козари Крсте 232
 Кокошевиќ 87
 Кокоши Казим 316
 Колена Хус 172
 Коловози Бафтјар 179
 Коница Бег Мехмет 55, 151
 Коплику Бег Оса 89
 Копривиќ 109
 Корча Шефќет 224
 Костиру 44
 Кота Кочо 66, 78
 Коши Халим 299
 Крковиќ Станко 302
 Крочи Ајрула 236
 Круја Мустафа 309, 310, 334
 Куленовиќ 280
 Курт Бег Аслан 121
 Курти Садик 299

Курти Штефан 102, 106, 112, 115, 128

Л

Лазовиќ 109
 Леша Аќиф 69, 143, 181
 Лешка е Малсис 47
 Лешница Шаќир Мислим 158
 Либохова 146
 Лиса 48
 Лукај Лук 45
 Лужа Муртез Асим 279, 331
 Лукиќ 107
 Лумези Павле 130, 131

Љ

Љимани Маџун 184
 Љутфи Ибрахим 131, 227, 294, 295
 Љуфи Ндреџ 47, 48, 139

М

Маља Беќир 257
 Мали Пренк 178
 Мони Сали 144, 179, 304
 Мараши Конто 42
 Марковиќ 108, 109
 Марку Фета Изет 227
 Мармулаку Адем 300
 Мартин 98, 99
 Мата Рем Мула 131

Махмуд Бег 121
 Мачи Кол 321
 Мет Гега 117
 Мета Дели 42
 Мехмети Малок 180
 Мехмети Риза Гугуш 227
 Милановиќ Нико 109
 Милиќ Јован 126
 Милутиновиќ Радован 128
 Мирдачи 79
 Мирта Садик 300
 Мифтари Ранит 110
 Михајлов Ванчо 84
 Маџуни Алил 283
 Молов 155
 Морина Расим 301
 Морина Сали 130
 Мулети Мухарем 309
 Мули Дали 331
 Мусолини 39, 63, 146, 149, 244,
 248, 265, 271, 271, 302
 Мустафа Бег Хаџи 134

Н

Наиби Џемал 255
 Ндоу Марк 124
 Ндода Луш 130
 Небија Шабан 298
 Недик Милосав 70
 Нешиќ Љуба 41
 Николиќ Александар 231

Никчевиќ Салуш 304
 Ноли Фан 152, 224
 Нуши Назиф 197, 220, 235

О

Оломани Бег Дуле 142
 Оломани Фадил 304
 Ороши 46
 Орловиќ 98
 Османи Бег Каплан 49
 Османи Исмаил 99
 Османи Шахин 281
 Османи Шериф 284

П

Пали Ник Божо 335
 Паличи Лудвиг Пјетр 110
 Пожегра Чуп 123
 Париани 66, 71, 79, 86, 95, 145,
 161
 Паскали Одисе 164
 Паупи Александар 123
 Паша Невруз 158
 Паша Есад 47, 49, 51, 54, 55, 60,
 263
 Пашоли Ферит 227
 Пашоли Шаин 219
 Пеза Мислим 334
 Пејани Сали 131

Пепа Камил 255
 Перовиќ 207
 Перси 67
 Петровиќ Тадија 215
 Пилури Фехим Сали 221
 Полоска Демир 121, 221
 Поповиќ Милан 124, 125
 Поповиќ Радован 125
 Превизи Пренг 99
 Предичин 41
 Пренка Ндрец 48
 Пренковиќ Пашк 301
 Принц Вид 223
 Приштина Хасан 144, 145
 Пука Јусуф 130
 Пула Мухамед 121

Р

Радовановиќ Радован 108
 Рама Милет 202
 Рама Садик 51
 Рамадани Бајрам 138
 Рамај Доминик 318
 Рандели 224
 Расовци Исмет 177
 Рашкоци Ага Осман 125
 Реџеми Махмут 50, 138
 Решани Сејди 97
 Риза Бислим 298
 Риза Али 159
 Риза Рамиз 295

Ричнони 163
 Рифати 119
 Ренџиони 161
 Руси Зуди 219
 Руси Менду 219
 Руси Осман 219, 220, 226, 227
 Руси Фиџир 255
 Руси Хисен 210
 Рушани Мухарем 158

С

Сабри Бег Афиз 89
 Садриу Дед 311
 Салковиќ Фериз 51, 85, 172-174,
 177, 178
 Саканов Јанко 151
 Санатиа 215
 Салиу Кадри 10, 279
 Секвид 95
 Седа Џен 138
 Села Бајрам 307
 Селеница Теки 255
 Селими Џеп 227
 Селмани Исен 49, 99, 159, 168, 316
 Селмани Мифтар 50, 66, 87, 138
 Силвестри 95
 Скендербег 62, 227, 261, 263, 265,
 269, 270
 Слатковиќ Стоил 215, 232
 Соколи Дуф 311
 Сола 71

Спахиа 280
 Спахиа Халим 303, 346
 Спахиу Џафер 10, 179, 303
 Спачи 46
 Спронг 255
 Станковиќ Благоја 231, 232
 Старова Бег Наки 159
 Старова Бег Неим 10, 20, 196, 210-212, 316, 317
 Стердингин 66
 Стерлинг 67, 68
 Стојадиновиќ Милан 234, 235, 262, 266
 Стразимири Зенел 10, 239
 Сула Бајрам 121
 Сула Исен 138
 Сулејмани Руфат 214
 Сулејмани Рушит 214
 Сума 42

Т

Тараку Осман 131
 Тафили Хаџи 131
 Терзиу Мал 142
 Терзиќ Рода 109
 Томев Андре 151
 Топтани Бег Хамит 51, 55
 Тота Етхем 161, 182
 Тромори Васил 221
 Тукциу Мифтар 43
 Тутулари 161, 163

Ќ

Ќаволи Авдураман 131
 Ќаволи Шакир 131
 Ќазим 109
 Ќерими Абдил 143-145

У

Удуништа Мухарем 158
 Улевиќ Мушк 304

Ф

Фазлиу Зирав 109
 Фанди 46
 Факу Мел Фадил 335
 Фејзулаи Рамадан 126
 Феризи Ниман 130
 Феровиќ Неимси 304
 Фетаху Азиз 138
 Фехми Ибраим 130
 Филиповиќ Момир 231, 232
 Фичо Рауф 92
 Фрашри Меди 255
 Фрашри Скендер 255
 Фрашри Џемал 207

Х

Халил Хафет 118
 Халили Грош 121
 Хамзагиќ Хако 177

Хаџиќ Стеван 15, 139
Хитлер 266, 271, 291
Хоџа Бајрам 307
Хоџа Даут 321
Хоџа Зубер 180
Хоџа Јахја 51
Хоџа Муј 45, 143, 144
Хоџа Мур 44
Хоџа Халил 44, 45
Христов Поп Ѓорѓе 84

Ц

Цакај Дон Лоро 45
Цани 225
Цветковиќ Драгиша 266, 272
Цене Бег 44, 45
Цури Бајрам 44, 144
Цури Ќазим 124
Цури Шаќир 144, 145

Ч

Чедомири 108
Челичи Јусуф 304
Чијано 198
Чика Небил 309, 310
Чупи Адем 219

Џ

Џани Конт 248, 322
Џано 270
Џека Кадри 228
Џемаили Зибер 31, 288
Џетковиќ Суљ Хаџи 335
Џони Јак 290

Ш

Шабани Идриз 177
Шаини Џем 138
Шала 43
Шалај Реџеп 45
Шалев Димитрие 239
Шатку Шефки 159, 161, 163
Шеху Сулејман 50
Шереметовиќ Хивзи 283

**ДРЖАВЕН АРХИВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ДРЖАВНА АГЕНЦИЈА НА АРХИВИТЕ НА КОСОВО**

Избор, предговор и редакција

м-р Керим Лита

Превод на албански јазик

м-р Керим Лита

Превод на македонски јазик

Вулнет Исени и Арменд Шурлај

Лектура

м-р Гзим Алиу

Маргарета Карајанова

Компјутерска подготовка

Булент Реџеџи

Марија Мицевска

Печат

Глобал комуникации - Скопје

Тираж

600 примероци